

J

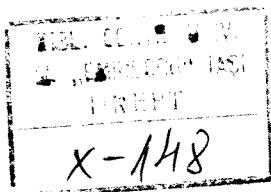
**ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA“
DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ)**

SECTIUNE A III

d. Științe juridice

TOMUL XX, ANUL 1974

**ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA“
DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ)**

SECTIUNEA III

d. Științe juridice

TOMUL XX, ANUL 1974

— COMITETUL DE REDACTIE —

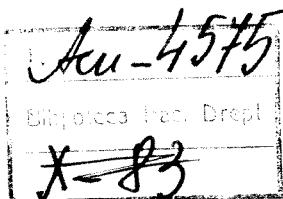
Prof. I. BENDITER, Prof. M. JACOTĂ, Conf. O. LOGHIN,
Prof. GR. TEODORU, Prof. N. TATOMIR, Conf. M. ZOLYNEAK.

Prof. M. JACOTĂ : *Redactor responsabil*
Conf. M. ZOLYNEAK : *Secretar de redacție*
A. BÂLAN : *Tehnoredactor*

ANALELE STIINȚIFICE ALE UNIVERSITĂȚII
„AL. I. CUZA” IAȘI

Tomul XX, secția III d

1974

S U M A R

	<u>Pag.</u>
MARIA DVORACEK — Organizarea politică a societății în concepția lui Dimitrie Cantemir	5
— Démètre Cantemir — conception sur l'organisation politique de la société	11
G. VRABIE — Normele sociale. Notiune, funcții și sferă	13
— Les normes sociales. Notion, fonctions, sphère	23
GH. LUPU — Despre noțiunea de ilicit civil	25
— Sur la notion d'illicit civil	31
ELENA PIPERNEA — Controlul realizării deciziei — verigă importantă în procesul conducerii	33
— Contrôle sur la réalisation des décisions — fonction de l'action de diriger	43
J. MANOLIU — Regimul juridic al casei de locuit obiect principal al dreptului de proprietate personală în lumina noilor dispoziții legale	45
— Régime juridique de l'habitation, objet principal du droit de propriété personnelle, dans la lumière des nouvelles dispositions légales	53
ȘTEFAN RAUSCHIU — Actuala reglementare privind gospodărirea apelor în R.S.R.	55
— Современная регламентация водоохранения в С. Р. Р.	62
GH. PITICARU și ȘTEFAN RAUSCHIU — Despre acțiunea de tăgăduire a paternității	63
— Aspects of the paternity denial question	67
GH. FILIP — Plingerea împotriva sancțiunii disciplinare	69
— Plainte contre la sanction disciplinaire	73
D. MACOVEI — Desfacerea contractului de muncă în cazul reducerii personalului	83
— Увольнение вследствие сокращения штата	91
OCTAVIAN LOGHIN — Săvîrșirea faptei cu participație ca circumstanță agravantă specială în codul nostru penal	93
— Circonstance aggravante spéciale se rapportant à l'accomplissement du fait avec participation	103

AUREL CIOPRAGA — Localizarea spațială a fenomenelor sonore prin mijlocirea declarațiilor martorilor	105
— La localisation spatiale auditive de phénomènes sonores par l'intermédiaire des declarations des temoins	114
PAUL OLCESCU — Unele considerații asupra ratificării tratatelor internaționale	115
— Considerations sur la ratification des traités internationaux	126
DISCUTII	
MIHAI JACOTĂ — Organizarea relațiilor economice între țările membre ale Consiliului de Ajutor Economic Reciproc în discuția literaturii juridice	127
IOAN MACOVEI — Soluționarea litigiilor decurgind din contractele de comerț exterior în practica arbitrajului bulgar	133
C. ZOTTA — Contribuții la definirea noțiunii de stat	141
TUDOR PLĂEȘU — Unele probleme teoretice și practice ale cazului de re-vizuire penală pentru mărturie mincinoasă	147
RECENZII	155

ORGANIZAREA POLITICĂ A SOCIETĂȚII ÎN CONCEPȚIA LUI DIMITRIE CANTEMIR

DE

MARIA DVORACEK

Noțiunea de organizare politică a societății nu poate fi acceași pentru cercetătorul contemporan¹ în comparație cu cel medieval. Totuși, noțiunea ca atare, o intîlnim încă din cele mai vechi timpuri². De pildă, vechii greci³, făceau distincția între politeia, în acceptiunea de lege fundamentală, și nomos, în acceptiunea de lege ordinară. Conținutul noțiunii de organizare politică, elementele de bază ale acesteia, au fost — în decursul timpului — în linii generale asemănătoare, bineînțeles în condițiile unor esențe de clasă diferite. Astfel, o reprezentare a raporturilor de forță între clase, într-o societate dată, forme de organizare a societății, forme de guvernămînt, instituțiile politice și juridice etc. au stat în centrul atenției gînditorilor⁴ care s-au preocupat de organizarea politică a societății. Între aceștia, figura lui Dimitrie Cantemir⁵ ne atrage în mod deosebită atenția.

Organizarea politică a societății în concepția lui Dimitrie Cantemir nu o întîlnim într-o lucrare unitară, ci ea se desprinde din majoritatea

¹ Georges Burdeau, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, 1956, p. 5: „politica, încetind de a mai fi o activitate specializată, îmbrățișează întreaga viață a omului“.

² De pildă, cu 2500 de ani înaintea erei noastre, la egipteni, Învățătura lui Ptahhotep conținea prescripții politice alături de cele religioase și etice. La indieni Arthacâstra (*Știința politică*) datând din sec. IV—III i.e.n. și atribuită lui Kantilya, se referă la arta politică, în legătură cu arta conducerii statului: *Istoriia politiceskikh uchenii*, pod redacției S. F. Kecekiana și G. I. Fedkina, Moskva, 1960, p. 39—40.

³ Xenofon, *Statul spartan — statul atenian*, București, Ed. științifică, 1958.

⁴ Ovidiu Trăsnea, *Știința politică — studiul istoric-epistemologic*, Buc., Ed. științifică, 1970, p. 61—63.

⁵ Omagiat cu prilejul a 300 de ani de la naștere pe plan național și internațional, în cadrul acțiunii de sărbătorire a figurilor reprezentative ale culturii mondiale.

scrierilor din timpul maturității sale, chiar cu unele referiri directe la noțiunea de politică și conținutul acesteia. De pildă, partea a doua din *Descrierea Moldovei* este intitulată *Partea politică. Despre orînduirea de stat*, iar capitolul I *Despre felul de cîrmuire a Țării Moldovei*, are următoarea introducere: „Cine vrea să dea o descriere politică a Moldovei, trebuie, după socotința mea, să cerceteze înainte de toate chipul în care este cîrmuită...”⁶.

Nu ne stau la îndemnă prea multe documente privitoare la actele de stat elaborate de Dimitrie Cantemir, în calitate de domn al Țării Moldovei. Situație firească, dacă ținem seama de durata scurtă a domniei sale din 1711. Dar chiar în timpul acestei scurte domnii, Tratatul de la Luck⁷ din 13/14 aprilie 1711 — cu stipulații atât de limpozi privind statutul intern și extern al țării, precum și *Manifestul*⁸ adresat de către Dimitrie Cantemir — în calitate de domnitor — locuitorilor Moldovei la începerea ostilităților — prin afirmarea drepturilor imprescriptibile la independentă și suveranitate — sunt edificatoare din punctul de vedere al concepției politice cantemiriene. Pentru analiza concepției privind organizarea politică a societății, ne stau mai mult la îndemnă lucrările sale. Reprezentative din acest punct de vedere sunt: *Istoria ieroglifică*⁹ (1705), *Descrierea Moldovei* (1714—1716)¹⁰, *Istoria imperiului otoman*¹¹ (1714—1716) *Viața lui Constantin Cantemir*¹² (1716), *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor* (1719)¹³, în care sunt susținute opinioile sale privitoare la structura socială, instituția domniei, independența de stat și unitatea politică — și care fac obiectul studiului de față.

Ideile social-politice¹⁴ ale lui Dimitrie Cantemir s-au format prin continuarea, pe o treaptă superioară, a celor ale înaintașilor și contemporanilor săi.

De asemenea, încă din timpul vieții tatălui său — Constantin Cantemir — Dimitrie nu a fost străin nici de viața politică a Moldovei. Luptele dintre grupările boierești, implicit participarea sa la acestea, a

⁶ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1967, p. 107.

⁷ V. Tratatul de la Luck, în *Istoria României*, vol. III, p. 216; P. P. Panaitescu, *Tratatul de alianță dintre Moldova și Rusia din 1711. 250 de ani de la încheierea lui*, „Studii”, XIV, 1961.

⁸ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, București, Ed. Cartea românească, vol. VIII, p. 112.

⁹ Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, editie îngrijită de P. P. Panaitescu și I. Verdes, E.P.L., București, 1963.

¹⁰ D. Cantemir, *Op. cit.*

¹¹ D. Cantemir, *Istoria imperiului otoman. Creșterea și scăderea lui*, traducere de Dr. Iosif Hodos, București, 1876.

¹² Traducere în limba română de Radu Albela, București, E.S.P.L.A., 1960.

¹³ Ed. Gr. Tocilescu, în *Opere*, ed. Acad. Rom., București, 1901, vol. VIII.

¹⁴ *Istoria gîndirii sociale și filozofice în România*, sub redacția C. I. Gulian, București, Ed. Acad., 1964, p. 65—83.

influentat evoluția propriei sale ideologii. Chiar în timpul exilului său constantinopolitan, Dimitrie Cantemir devenise un profund cunoșător al frâmintărilor politice din țările române, păstrînd un contact nemijlocit cu realitatea românească. Anii 1710—1711¹⁵ — anii domniei sale în Moldova — au contribuit la maturizarea personalității sale, prin posibilitatea confruntării ideilor sale cu practica politică a domniei.

Dimitrie Cantemir a elaborat o doctrină de reformare a statului feudal, fără a atinge esența de clasă a acestuia. În consecință, el preconiza înlocuirea domniei elective în monarhia ereditară și înlăturarea dominației otomane. În acest sens, scrierile sale justifică această concepție. De aceea și teineiul lor are în vedere critica societății moldoveniști, a organizării de stat, a dominației otomane.

În privința opinioilor lui Dimitrie Cantemir privind structura socială a societății, două din lucrările sale ne rețin în mod deosebit atenția: *Istoria ieroglifică* (1705) și *Descrierea Moldovei* (1716). În aceste lucrări, observăm o analiză sociologică — remarcabilă pentru acea epocă, — a împărtășirii în clase și pături sociale, conform cu locul ocupat în societate, precum și caracterul raporturilor reciproce între membrii societății. Se poate observa chiar intuiția unui element de bază al societății timpului, și anume, țărăni dependenti — altădată liberi — dar pe care, „nedreptatea boierilor i-a silit să rabde jugul șerbiei”¹⁶.

În lucrarea din 1705, se manifestă împotriva moravurilor boierimii¹⁷, de unde, poate, și caracterul de pamphlet care se desprinde din lucrare. Critica lui Dimitrie Cantemir era îndreptată, în primul rînd, împotriva marilor boieri, deținători de dregătorii, „ridicați prea adesea la cele mai înalte demnități”, dar lipsiți de capacitatea de a conduce țara. Pe cale de consecință, aceștia sunt socotiți răspunzători de ruina țării¹⁸, de instabilitatea și nesiguranța internă, de creșterea mișcărilor populare provocate de silnicia boierească¹⁹. Critica lui Dimitrie Cantemir este mai atenuată în privința păturilor mijlocii și inferioare ale boierimii, intrucât în înfăptuirea programului său de instaurare a unei monarhii dinastice și ereditare, tindea să se sprijine tocmai pe aceste pături ale boierimii, pe care le considera drept forță social-politică principală în stat. De altfel, este cunoscut faptul că Dimitrie Cantemir s-a

¹⁵ În fapt 240 de zile de domnie.

¹⁶ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 121.

¹⁷ „carile din vârsarea singelui nevinovat se bucură”. D. Cantemir, *Istoria ieroglifică*, vol. VI, p. 26.

¹⁸ *Ibidem*, p. 56, 57.

¹⁹ „că unde pravila cu silă și în țarie, iară nu în bună socoteală și dreptate se sprijină, acolo nici o ascultare a supușilor trebuitoare nu iaste”. D. Cantemir, *Istoria ieroglifică*, p. 165.

mîndrit întotdeauna cu genealogia sa boierească²⁰, exagerînd-o uneori, atunci cînd se referea la strămoșii săi îndepărtați.

Poziția față de țărânimile a fost ambiguă, iar față de celelalte categorii sociale, lipsită de interes. Astfel, în *Istoria ieroglifică*, țărani (comparați cu albinele) sunt cei care creează avuțiile boierilor; ei sunt exploatați și tiranizați de către aceștia într-o asemenea măsură încit, din punctul de vedere al autorului, răscoalele țărânești sunt justificate²¹. În *Descrierea Moldovei*, însă, deși sesizează procesul aservirii în masă a țărânimii libere, inclină să-i atribuie trăsături de caracter negative²², în mare măsură consecințe firești ale dublei oprimări turco-boierești.

În privința rolului orășenimii (tîrgovești)²³, aceștia sunt aproape total ignorați în scrisurile sale, deși în unele acte interne elaborate în timpul domniei lui este oglindită o oarecare preocupare pentru problemele populației orășenești. Totuși, în proclamația²⁴ dată cu prilejul precipitării evenimentelor din 1711, Dimitrie Cantemir se adresează „poporului Moldovei”, chemîndu-l la luptă.

Ar fi însă greșit să credem că marea cărtură s-ar fi ridicat împotriva oinduielilor feudale sau ar fi vrut să le schimbe. Ceca ce a dorit și a preconizat în lucrările sale istorice a fost, în fapt, o innoire instituțională a statului feudal, prin instaurarea unui regim politic și juridic, care, în concepția sa, trebuia să aducă folosase tuturor claselor societății.

Ca atare, Dimitrie Cantemir nu urmărea transformarea statutului juridic al țărânimii, ci impiedicarea practicilor abuzive, a arbitrarului feudal.

Concomitent cu problemele sociale pe care le-a sesizat sau combătut, Dimitrie Cantemir a trecut în revistă cele privitoare la formele de guvernămînt. În acest sens, în mod deosebit l-a preocupat instituția domniei, originea și evoluția ei. În *Descrierea Moldovei* apare concepția evoluționistă²⁵ cu privire la domnie, considerată fiind ca o instituție mobilă. De asemenea întîlnim afirmația conform căreia autorul, consideră — ignorînd fărîmîjarea feudală — că pînă în timpurile apropiate lui, a existat o perioadă a statului domnesc, cînd domnia era puternică și autoritară²⁶; domnii cîrmuind cu legi scrise, iar boierimea fiind o creație a domniei. Se pare că ne aflăm în față unei exagerări conștiente, subliniată în mod vădit de programul său politic, conform

²⁰ D. Cantemir, *Viața lui Constantin-Vodă Cantemir*, Seriul românesc, Craiova, f. d., p. 21—22.

²¹ „Cum, eu singura numai tăcrea spre robie și supunere veșnică ne vom lăsa?”, Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, p. 185.

²² D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 201.

²³ *Ibidem*, p. 199.

²⁴ Stefan Ciobanu, *Dimitrie Cantemir în Rusia*, Buc., 1925, p. 81—82.

²⁵ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 112—120.

²⁶ *Ibidem*, p. 108.

cărui Moldova nu putea dobândi strălucirea trecută decât prin înlăturarea regimului boieresc²⁷ și transformarea domniei în monarhie. Or, această năzuință trebuia intemeiată pe tradiție și justificată de istorie.

În realitate, Moldova devinea tot mai slabă pe plan intern și extern, datorită — după Dimitrie Cantemir — contradicției dintre sistemul de guvernare boieresc, sensibil numai la interesele unei oligarhii restrinse, și sistemul de guvernare domnesc, doritor să-și asigure o bază socială mai largă, pe care să se sprijine în cîrmuirea sa. Ca atare, domnia trebuia să fie autoritară și ereditară, eficientă prin caracterele sale fundamentale. Pentru Dimitrie Cantemir, aceasta a fost starea de fapt din trecut, o ordine normală, curmată însă de acțiunea marilor boieri în împrejurările instaurării dominației otomane²⁸.

Caracterizînd puterea domnească ca fiind absolută, Dimitrie Cantemir afirma chiar despre primii domni ai Moldovei că: „nu erau mai prejos în privința puterii și drepturilor asupra supușilor decât cei mai mulți dintre domnii creștini care erau mai puternici și cu țări mai întinse”²⁹ și, că nu le lipsea nici o prerogativă a puterii absolute cu care se mîndreau cei mai mari principi. Asigurarea stabilității unei asemenea domnii, prin respectarea normelor privitoare la caracterul ereditar al acesteia, l-a preocupat pe Dimitrie Cantemir. Această idee a fost conștințită în Tratatul amintit (art. 3) și dezvoltată în scrisorile sale. În anii maturității însă ajunge la o exagerare a caracterului ereditar al domniei — indeosebi prin referirile la genealogia sa.

Din acest punct de vedere, o corespondență³⁰ puțin cunoscută și încă inedită la noi (intervenită între Voltaire și Antioh³¹, fiul lui Dimitrie Cantemir, cu prilejul publicării de către Voltaire a *Istoriei lui Carol al XII-lea* scoate în evidență tendința de a stabili genealogia³² Cantemireștilor, ca fiind coboritoare din Timur-Lenk, fără a avea însă acoperire documentară. Această tendință (în realitate o slăbiciune legată de eternul omenesc) l-a făcut pe Voltaire să afirme că singura probă a descendentei lui Dimitrie Cantemir³³ se referă la asemănarea numelor și anume: Timur se asemăna cu Temir, iar titlul de han (Kan), pe

²⁷ Desolidarizarea dominului față de marca boierime nu a mers pînă la capăt. V. Andrei Pippidi, *Politică și istorie în proclamația din 1711*, „Studii”, nr. 5/1973, p. 926.

²⁸ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 109.

²⁹ *Ibidem*, p. 94.

³⁰ L. N. Maiakov, *Materiaux sur la bibliographie du Prince Cantemir* (en rusă, Saint Petersburg, Imprimerie des sciences, V.O. 190). Traduction française par Raoul Klépal, traducteur jure près la cour d'appel de Paris le 9 sept. 1908. Paris 1908.

³¹ Ambasadorul Rusiei la Paris în 1739.

³² Remarcată chiar în Dimitrie Cantemir în lucrarea sa, *Vîata lui Constantin Cantemir, zis cel bătrîn, domnul Moldovei* (1716).

³³ Corespondenta este posterioară morții lui Dimitrie Cantemir, ea datind din anul 1739.

care îl avea Timur înainte de a cucerî Asia, se remarcă în numele lui Cantemir.

Cu privire la principalele organe ale statului feudal — sfatul boieresc și armata, precum și justiția — Dimitrie Cantemir sublinia că acestea au fost total subordonate domniei, a cărei forță a început însă să scadă odată cu instaurarea dominației otomane, fără a stărui prea mult asupra acestei perioade. În consecință era necesară reorganizarea politică a statului feudal, prin trecerea la regimul autoritar domnesc, în condițiile înlăturării dominației otomane. În acest sens, Dimitrie Cantemir a ținut să angajeze viitorul și să obțină ca asemenea prevederi să fie inserate în Tratatul de la Luck.

Dimitrie Cantemir a fundamentat necesitatea înlăturării suzeranității turcești, atât sub aspect economic³⁴, juridic, cît și istoric. Astfel, aservirea economică prezenta pericolul ruinării definitive a țării³⁵. Fundamentarea juridică a fost întemeiată pe invocarea Capitulațiilor, deși textul lor nu a fost încă descoperit — respectiv, a acelor acorduri, încheiate la începutul sec. al XVI-lea între Poarta otomană și țările române și, prin care se asigura acestora o autonomie³⁶ deplină — pe care turci însă au încălcat-o în mod abuziv. Ca atare, țările române puteau să considere capitulațiile³⁷ denunțate implicit obligațiile față de Poartă. În legătură cu acest aspect, Dimitrie Cantemir atrăgea atenția asupra faptului că subjugarea țărilor române s-a realizat mai mult prin încălcarea normelor de drept internațional, decât prin forța armelor³⁸.

Fundamentarea istorică privitoare la posibilitatea reciștigării independenței s-a întemeiat pe o profundă analiză a evenimentelor timpului. În acest sens, Dimitrie Cantemir atrăgea atenția, în *Istoria imperiului otoman*³⁹, asupra faptului că acesta intrase într-o perioadă de decadere politică și militară. În această analiză intervineau profundele sale cunoștințe privind organizarea internă a imperiului, îndeosebi asupra raportului de forțe între diferitele grupări aflate în luptă pentru putere.

Innoiriile concepute de către Dimitrie Cantemir justificau critica prezentului. Astfel, dacă starea de dependență față de Poarta otomană era — în temeiul cuncașterii imprejurărilor istorice — nelegitimă și dăunătoare, se impunea ca atare, înlăturarea ei. Dimpotrivă, starea de independentă fiind legitimă, naturală și deci în folosul locuitorilor, trebuia restaurată. Se revenea, pe această cale, la ceea ce fusese curmat

³⁴ *Descrierea Moldovei*, p. 143.

³⁵ *Ibidem*, p. 149—150.

³⁶ Dimitrie Cantemir, *Istoria imperiului otoman*, p. 273.

³⁷ M. Negoe, *Contribuții la problema aservirii Moldovei față de imperiul Otoman*, „Studii”, nr. 2/1964, p. 311—322.

³⁸ Dimitrie Cantemir, *Istoria Imperiului otoman*, p. 61—65.

³⁹ I. D. Lăudăt, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*, Iași, Ed. Junimea, 1973, p. 145.

împotriva firii, întrucât de la începutul statelor feudale, țările aflate sub cîrmiuirea domniilor, au fost pe deplin neatîrnate⁴⁰.

De aici, marea strădanie cantemiriană pentru reformarea prezentului, pentru îndepărtarea — în vederea realizării acestui scop — a cețurilor istoriei. În acest sens, în *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*⁴¹ își propunea să realizeze acest deziderat, conform programului cantemirian de cercetare istorică a originii și continuității. În fapt, în luceara amintită se remarcă strădania⁴², eroică pentru acele timpuri, de a pune o oarecare ordine în însăruirea⁴³ confuză a unor evenimente parțial⁴⁴ cunoscute, îndeosebi din primul mileniu al crei noastre. Dimitrie Cantemir a încercat să redea sensul istoric al migrațiunilor, prin construcția unui cadru de istorie universală, iar pentru diferitele etape ale etnogenezei românești s-a intemeiat pe studiul relațiilor internaționale ale timpului.

Concluziile lui Dimitrie Cantemir sint logice prin referirile sale la un popor unitar aflat într-o țară împărțită⁴⁵. În consecință, aceasta trebuia recuperată, pentru a se asigura și consolida unitatea, întrucât, ceea ce a fost posibil în trecutul îndepărtat trebuia să fie posibil și în viitor.

Ideile fundamentale ale programului istoriografic umanist al lui Dimitrie Cantemir — privind structura socială, domnia autoritară, independența statală și unitatea politică — aparțin și programului său politic domnesc⁴⁶. Aceste două programe nu pot fi despărțite. Ele prezintă interes și prin faptul că, pentru intuția dată în istoria vechii culturi românești, precum și în istoria politică a evului mediu românesc, două programe sint elaborate de aceeași personalitate, aparțin aceleiași personalități : Dimitrie Cantemir figură reprezentativă a culturii românești.

DÉMÈTRE CANTEMIR -- CONCEPTION SUR L'ORGANISATION POLITIQUE DE LA SOCIÉTÉ

Résumé

L'auteur fait un exposé sur la conception de Démètre Cantemir, concernant l'organisation politique de la société moldave. On relève la

⁴⁰ Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, București, 1901.

⁴¹ *Ibidem*, p. 50.

⁴² *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, Precuvintarea scrisă de Gr. C. Tocilescu, p. V—LX.

⁴³ P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*, București, Ed. Acad., 1958, p. 227—229.

⁴⁴ D. Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, p. 182—183.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 57.

⁴⁶ N. Iorga, *Practica domnească a unui ideolog*, Dimitrie Cantemir, „Anal. Acad. Rom. Mem.”, Secț. Ist., seria III, tom. XVII, București, 1938, p. 211 și urm.

structure sociale, l'organisation d'état, l'indépendance de l'état et l'unité politique.

L'auteur expose ensuite les essais de réformes et les informations, d'une richesse et d'une utilité incontestables, produites par Cantemir dans ses œuvres : *Descriptio Moldavie*, *l'Histoire de l'Empire ottoman* *La cronică de l'antiquité des Romano-Moldo-Vlaques* etc.

Ses essais de réformes à l'intérieur du pays répondent à la nécessité de résoudre une crise de l'État nobiliaire. Chez ses prédécesseurs encore, on retrouve cette politique. Sur la question des traités, on prouve que l'accord de Luck (13/14 avril 1711) est allé beaucoup plus loin que les traités antérieurs dans l'affirmation de l'indépendance de la Moldavie et de son intégrité territoriale.

Démètre Cantemir a été un homme d'action doublé d'un érudit. Le second mettra sa science au service des projets du premier. Ainsi, pour justifier la lutte de libération nationale qu'il a entreprise, le savant prince retrace l'histoire des relations entre la Moldavie et l'Empire ottoman, remontant à la „Capitulation“ de Bogdan l'Aveugle, datée, selon lui, de 1511.

En conclusion de l'étude, on souligne le rôle important que représente le message historique de l'œuvre de Cantemir dans la défense d'une cause vitale de notre peuple -- l'édification d'Etat national unitaire roumain.

NORMELE SOCIALE
NOTIUNE, FUNCȚII ȘI SFERĂ

DE

G. VRABIE

Norma socială este considerată a fi un model general de comportare care reglementează unele acțiuni sociale ale oamenilor, conduita și activitatea lor, iar, prin aceasta, relațiile dintre oameni. Ea intervine ca mod specific de reglementare (specială) a acțiunilor umane, constituind un model ideal de apreciere valorică a unui anumit tip de comportament în cadrul căruia oamenii, „societatea întreagă sau anumite grupuri“ trebuie să se încadreze, nerespectarea să atrăgănd o serie de sancțiuni¹. Deci, normele sociale sunt acele norme de conduită cu caracter ideologic, instituite în forme diferite de anumite grupuri sau organizații sociale, prin care se urmărește stabilirea și apărarea unor relații sociale convenabile aceluia grup (unei anumite clase sau întregii societăți) și a căror respectare este asigurată în forme variate — constringere obștească sau de stat, oprobriu moral, influența opiniei publice etc.². Ele impun oamenilor modele de comportament, creând condiții optimale de realizare a libertății în cadrul social determinat al existenței lor.

Norma socială presupune o atitudine conștientă și activă concretizată în alegerea unui anumit tip de comportament. Dar această alegere se face în cadrul anumitor limite. Acțiunile oamenilor, deși presupun sau se bazează pe conștiința și voința individului, decurg în cadrul unui determinism complex. În limitele acestuia există totuși numeroase posibilități de opțiune a individului. Aceste posibilități sunt orientate de așa natură încit, prin alegerea făcută, să nu se ajungă nici la încalcarea intereselor clasei dominante, nici a intereselor generale ale societății.

¹ O. Hoffmann, *Socialismul și caracterul normat al relațiilor sociale*, „Revista de filozofie“, nr. 9/1971, p. 112.

² I. Ceterchi, *Norma juridică*, în *Forme de reglementare a relațiilor sociale în socialism* (vol. litografiat), Cluj, 1966, p. 4.

Corespunzător interesului economic dominant care se impune prin constringere economică, întreaga activitate economică a societății și, în cadrul ei, comportamentul indivizilor sunt supuse unor normări corespunzătoare³.

Dar nu numai activitatea economică ci și celealte tipuri de activități sociale sunt reglementate de așa natură încât să servească sau, cel puțin, să nu lezeze interesele amintite⁴.

În afară de constringerea economică, la realizarea interesului economic contribuie, astfel, și un sistem de constringere extraeconomică realizat prin intermediul aparatului statal. „Aparatul statal, politic și juridic folosește un sistem de norme, impuse prin constringere fizică, în scopul asigurării preponderenței cit mai deplină a intereselor economice dominante, prezentate însă drept interese generale ale întregii societăți“⁵.

Observăm cum, libertatea indivizilor se poate manifesta, în aceste condiții, doar în limitele compatibilității intereselor lor cu interesul dominant. Dar și acest domeniu în care se manifestă „libertatea“ de care vorbeam este supus reglării. În această situație, cind interesul clasei dominante nu este în mod direct amenințat, mijloacele de reglementare folosite nu mai sunt de natură coercitivă, ci ele se bazează pe acțiunea opiniei publice, acțiune care și ea este dirijată, prin diferite mijloace, de aceeași clasă dominantă.

Norma reflectă o cerință a realității de fapt. În concepția marxistă ea este privită ca un mod specific de reglementare a acțiunilor umane, reglementare determinată de cerințele autoconservării și dezvoltării sistemului social global și, în cadrul acestuia, a sistemului parțial dominant. Norma, fiind determinată de condițiile vieții materiale, apărind ca un produs al realității sociale, nu poate fi considerată ca făcind parte din lumea lui „sollen“. Cu toate acestea, este necesar să facem distincție între acel „sein“ (este) și acel „sollen“ (trebuie) al normei, dar sub un alt aspect decât o făceau Kant și neokantienii.

În concepția noastră „sollen“ face parte, într-un anume sens, din lumea lui „sein“. Mai mult decât atât, „sein“ îl determină pe „sollen“ iar „sollen“ există permanent în „sein“⁶. Această afirmație nu trebuie să conducă însă la ideea unei armonii perfecte între „sein“ și „sollen“. Prescripția normei poate să nu fie convergență cu realitatea de fapt

³ P. APOSTOL, *Normă etică și activitate normată*, Ed. științifică, București, p. 78.

⁴ Făcind abstracție, bineînțeles, de acele reglementări, norme sociale care — neimbrăcind caracter juridic și neimpunindu-se întregii societăți — pot, totuși, chiar în societățile scindate în clase antagoniste, să reflecte și alte interese decât cele ale clasei dominante. În acest sens s-ar putea aminti, cu titlu de exemplu, unele norme morale care reglementează conduită clasei muncitoare în societatea burgheză.

⁵ P. APOSTOL, *Op. cit.*, p. 78.

⁶ O. HOFFMANN, *Op. cit.*, p. 1126.

sau poate veni, chiar, în contradicție cu aceasta. Este una din situațiile des întâlnite în societățile scindate în clase antagoniste, societăți în care nu poate fi atinsă starea de stabilitate în care finalitatea obiectivă a sistemului global să coincidă cu finalitatea obiectivă a tuturor sistemelor parțiale (a grupelor sociale componente).

În statul socialist însă, normele sociale cuprind un „trebuie“ necesar, indispensabil chiar lui „este“. Ele sunt determinate de un anumit stadiu al dezvoltării social-economice dar, în același timp, cuprind un „trebuie“ care, fiind plămădit din prezent, nu negligează nici viitorul și nici „idealul“. Aceasta pentru că, în concepția marxistă, idealurile nu mai sunt simple principii teoretice⁷, ci revendicări ale unei anumite clase, ale unuior forțe sociale⁸.

Azi, reglementarea relațiilor sociale devine o modalitate principală de realizare a politicii partidului și, implicit, a sarcinilor statului⁹.

Dacă în statul socialist caracterul angajat al acțiunilor politice, juridice etc. nu este negat ci, din contră, el este afirmat ca un principiu de bază al doctrinei marxist-leniniste, în statele capitaliste, cei mai mulți ideologi¹⁰ prezintă voința exprimată în normele sociale — în special cea exprimată în normele juridice — ca pe o voință generală, iar acțiunea de reglementare ca pe o acțiune îndreptată în direcția realizării intereselor întregii societăți.

Subliniind caracterul angajat al acțiunii umane trebuie, în același timp, să nu uităm că acest caracter nu exclude echilibrarea intereselor ce se manifestă pe planul realităților sociale. Chiar în cazul reglementării juridice sau politice, reglementării ce au un profund caracter de clasă, armonizarea intereselor se manifestă ca o tendință permanentă, tendință determinată atât de interesul clasei dominante de a-și realiza obiectivele fundamentale cu mijloace care să necesite — am putea spune — cît mai puține riscuri și împotríviri, cît și de unitatea societății privită ca structură, de interesul general al acesteia.

⁷ N. Kallós și A. Roth, *Axiologie și etică*, Ed. științifică, București, 1968, p. 111.

⁸ Desigur că idealul nu poate să cuprindă numai elemente existente în realitate, ci el cuprinde și ceea ce Lenin denumea „visare revoluționară“.

⁹ Deci, reglementarea apare ca una din modalitățile de realizare a sarcinilor statului și nu unică. Exagerind importanța acesteia (a reglementării statale), J. Carbonnier afirma că autoritatea (puterea politică) apare ca fiind reglementarea exercitată în decursul unui proces de interacțiune de către anumiți indivizi, care iau în sarcina lor normele colective și fac din realizarea lor o responsabilitate personală. (Jean Carbonnier, *Esquisse d'une théorie de l'autorité*, P.U.F., Paris, p. 12).

¹⁰ Am spus „cei mai mulți“ pentru a nu se absolutiza o poziție care, în fapt, nu este unanimă. Într-un sens sau altul, total sau parțial, tot mai mulți ideologi din țările capitaliste recunosc caracterul angajat al acțiunilor politice, juridice etc. În acest sens amintim, cu titlu de exemplu, pe politologii francezi M. Duverger, G. Gurvitch, A. Cuviller și R. Aron.

În lumina aceasta, normele sociale apar ca forțe organizatoare ale acțiunilor umane. Ele imprimă comportamentelor individuale o finalitate concordantă cu finalitățile grupului, deci prescriu orientarea acestora asigurind, astfel, stabilitatea grupului întrucât transformă în scopuri individuale subiective scopurile grupului și fixează domeniul în care se admite variația relațiilor individuale¹¹.

Normele sociale constituie — și au constituit întotdeauna — factori de ordonare, de regularizare a forțelor haotice și dezorganizatoare, de orientare spre un anumit model de conviețuire și, deci, spre instaurarea unei ordini sociale.

După cum este știut, cerințele legilor obiective care acționează în societate se realizează prin intermediul activității volitive, conștiente a oamenilor. În acest sens trebuie arătat că normele sociale au rolul de a conștientiza aceste cerințe. Ele cuprind o apreciere valorică a acțiunilor umane și, prin această apreciere, determină o alegere între mai multe acțiuni posibile, prescriind un model de comportare.

Referindu-se numai la o categorie a normelor sociale — normele morale — W. Morris arăta că „limbajul moralei este atât apreciativ, cât și incitativ; termenii pe care îi folosește morala sunt apreciativi, modul folosirii lor este incitativ, iar prin ambele aspecte morala capătă un limbaj prescriptiv¹². Plecând de la această constatare făcută de autorul sus-numit, O. Hoffman extinde ideea la totalitatea normelor sociale și arată că acestea prezintă patru caracteristici mai importante: 1) aprecierea valorică a acțiunilor, a comportamentelor, a atitudinilor umane; 2) selectarea lor după criteriul „trebuie“ (care trebuie realizate și care respinse); 3) incitarea la îndeplinirea acțiunilor care capătă o apreciere pozitivă și cărora li se adresează comandamentul „trebuie“; 4) prescrierea unui model de comportament¹³.

Deci, norma implică, mai întii, o apreciere valorică a acțiunilor umane, permisindu-le pe acelea care nu vin în contradicție cu interesul economic dominant (dacă e vorba de o normă care exprimă voința clasei dominante). Această apreciere determină, în mod necesar, o alegere între mai multe acțiuni posibile, acțiunea care capătă o apreciere pozitivă fiind selectată, iar cea contrară respinsă. Dar aprecierea sau selecțarea nu pot constitui un scop in sine. Nu este suficient sau, cu alte cuvinte, nu te poți opri la acest stadiu al actului de judecare. Prin apreciere și selectare norma incită la transpunerea în fapt a acțiunii, la depășirea actului de valorizare și selectare, obligind la realizarea unui anumit comportament. Astfel norma prescrie o anumită conduită, nerealizarea ei atrăgind o anumită sancțiune.

¹¹ P. Apostol, *Op. cit.*, p. 66—67.

¹² W. Morris, *Signs, Language and Behavior*, New-York, 1955, p. 100 (după O. Hoffman, *Op. cit.*, p. 1127)

¹³ O. Hoffman, *Op. cit.*, p. 1127.

Apare, deci, clar că normele sociale îndeplinesc — în mare — două funcții: una constructivă și alta de realizare a sancțiunii în cazul încălcării cerințelor ei și, implicit, de restabilire a relațiilor sociale încălcate (sancțiunea normei sociale, la rindul ei, avind atât o funcție preventivă cît și una sancționatoare și compensatoare).

Sancțiunile pe care le cuprind, le prevăd sau le implică normele sociale sint foarte variate și ele diferă, în primul rînd, de categoria, de forma pe care o imbracă norma. Dar, pentru a putea face o enumerare a normelor sociale, o clasificare a lor, se cere rezolvată, mai întii, problema *întinderii* normei sociale, a sferci ei.

După cum arătăm, normele sociale reglementează relațiile interumane, canalizează acțiunile și activitățile omenești. În funcție de condițiile vieții materiale și de legitățile obiective ale dezvoltării sociale, în societate apar, ca o creație a oamenilor, a conștiinței lor sociale, numeroase norme menite să reglementeze complexitatea relațiilor sociale¹⁴.

Viața socială dezvăluie o gamă variată de norme care, la rindul lor, cunosc diferite modalități de instituire. Unele se instituie în mod empiric: o trebuință, o nevoie socială oarecare determină o clasă corespunzătoare de acțiuni. Din multimea acestora unele sint mai reușite decât altele. Observând acest lucru, agentul degajează o anumită regulă în ceea ce privește „genul” acțiunii respective. Se pot formula atât norme care să determine un anumit mod de a acționa, cît și norme care să interzică un anumit gen de acțiune sau să interzică desfășurarea „acțiunii” într-un anumit fel. Aceste reguli se pot transmite din generație în generație.

Dar, la acest mod empiric de instituire a normelor sociale se adaugă, într-un stadiu mai avansat al dezvoltării sociale, un alt mod de instituire și anume cel prin organe speciale, mod de instituire care capătă o importanță și o greutate mult mai mare decât primul.

Complexitatea relațiilor sociale conduce — și nici nu s-ar putea altfel — la o diversitate de norme sociale, norme care, la rindul lor, imbracă diverse forme care se intercondiționează și se influențează reciproc.

Diversitatea normelor sociale, a formelor lor, specificul unora dintre categoriile normelor sociale au determinat astfel de discuții care au afectat, într-o oarecare măsură, chiar noțiunea de normă socială, sfera ei de cuprindere. De aceea, o primă problemă care se cere a fi rezolvată în legătură cu normele sociale este *sfera* acestora.

Mai întii, o privire oricât de fugitive asupra literaturii de specialitate din occident ne va releva faptul că în cadrul acesteia chiar noțiunea de *norme sociale*, fiind „dublată”, într-un anume sens, de cea de *legi sociale*, apare în limbajul unor autori în sensul de *legi ale societății*, care sint opuse legilor naturii. Astfel, de exemplu, unii civiliști — ca

¹⁴ I. Ceterchi, *Op. cit.*, p. 2.

G. Marty și P. Raynaud — vorbind de legile sociale și analizîndu-le în comparație cu legile naturii, pun semn de egalitate între legile sociale și normele juridice sau, mai precis, analizează normele de drept ca legi sociale fără a face distincție între legile cu caracter obiectiv (ce acționează în societate indiferent de voința și conștiința omului) și legile subiective, legile sociale ca norme ideologice creație conștientă a oamenilor¹⁵.

De asemenea, alți juriști sau sociologi din țările occidentale se pare că identifică, uneori, noțiunile de norme sociale și norme juridice extinzînd sfera acestora din urmă pînă la dispariția specificului, esenței normelor juridice¹⁶. Astfel, G. Gurvitch, referindu-se la sociologia juridică „elaborată“ de E. Ehrlich, îi reproșează acestuia „tendența de a confunda sub termenul de „*drept spontan*“ *dreptul extraetatic* (subl. ns. — G.V.) al societății globale cu dreptul autonom al grupelor particulare“ iar, mai departe, arată că Ehrlich „exagerează importanța dreptului extraetatic, nesubliniind faptul că eficacitatea acesteia este diferită în tipuri de societăți diferite și reducînd artificial rolul dreptului legislativ...“¹⁷. Făcînd distincția între „*drept legislativ*“ și *drept extraetatic*, între ordinea juridică a societății globale și alte ordini juridice existente sau, mai bine zis, coexistente în societate — precum „ordinile juridice ale claselor sociale“ — între „*dreptul societății globale* și *dreptul autonom al grupelor particulare*“ etc.; doctrina autorului sus-amintit este de natură a crea confuzii în ceea ce privește esența dreptului, deosebirea dintre normele juridice și alte norme sociale, faptul că dreptul și ordinea juridică sunt fenomene unice în societate.

Delimitînd normele juridice de normele sociale, doctrina marxistă este unanimă în ceea ce privește considerarea celor dintii ca pe o categorie a secundelor, stabilind astfel între aceste două noțiuni un raport de incluziune a normelor juridice în sfera normelor sociale.

O altă problemă care se ridică în legătură cu sfera normelor sociale este aceea *dacă normele tehnice pot fi cuprinse sau nu în cadrul acestora* sau, cu alte cuvinte, dacă normele tehnice sunt sau nu norme sociale, au sau nu un caracter social.

În literatura de specialitate s-au purtat vii discuții în legătură cu această problemă. Fără a le reda în toată amploarea lor, vom analiza, în continuare, punctele de vedere exprimate numai în măsura în care ideile susținute au legătură directă cu problema care ne interesează: caracterul social al normelor tehnice. Analiza se impune cu atît mai mult cu cît în această problemă nu s-a creat o unanimitate de vederi.

¹⁵ G. Marty et P. Raynaud, *Droit Civil*, Tom I, Sirey, Paris, 1961.

¹⁶ Esență ce ar consta — în concepția marxistă — în aceea că ele exprimă voința de stat a clasei dominante și pot fi apărate la nevoie prin forță coercitivă a statului. (A se vedea în acest sens G. Vrabie, *Contribuții la studiul noțiunii dreptului*, „Analele șt. Univ. Iași“, Secția III b, Tom XIV, 1968).

¹⁷ G. Gurvitch, *Problèmes de sociologie du droit*, în *Traité de sociologie*, vol. II, Presses Univ. de France, Paris, 1968, p. 187.

Unii juriști, atunci cind încearcă să facă o clasificare a normelor sociale, nici nu amintesc de existența normelor tehnice. Astfel, cei ce au avut preocupări relativ recente în această direcție, precum sunt juriștii sovietici S. I. Vilnianskii și M. I. Baru, au clasificat normele sociale în norme de drept, obiceiuri, norme morale (și culturale) și norme ale organizațiilor obștești, neamintind nimic în legătură cu norma tehnică¹⁸.

Alții, care s-au ocupat special de problema normelor tehnice — precum sunt A. I. Denisov, A. E. Nedbailo, A. P. Ţerbanov în U.R.S.S. sau B. Solomon și E. Cernea la noi — au considerat că acestea se desezbesc de normele juridice, de normele morale și de alte norme sociale prin aceea că nu reglementează relații dintre oameni, ci procesul tehnologic al operațiilor de producție, în practica oamenilor de folosire a legilor naturii în raport cu lucrurile¹⁹. Acest punct de vedere pleca de la ideea că științele tehnice nu stabilesc norme de conduită socială ci, prin studiul sistematic al fenomenelor naturii și al cauzelor lor, constată existența unor legi naturale și elaborează, pe baza acestora, anumite procedee tehnice²⁰.

Un punct de vedere care evoluează relativ în același sens, dar care se referă numai la o parte a normelor tehnice, este acela care are în vedere regulile privitoare la protejarea vieții, sănătății omului etc. Combătind părerea care neagă caracterul social al acestor norme, G. Ripert arată că trebuie remarcat, în primul rînd, că cele mai multe dintre ele impun obligații anumitor persoane (părinți, medici etc.) iar, în al doilea rînd, faptul că în etapa actuală solidaritatea dintre membrii unui grup este aşa de puternică că se consideră că toți au interesul menținerii vieții, apărării sănătății²¹.

Cei ce susțin că normele tehnice reglementează raporturi dintre oameni și mijloacele de producție pleacă de la ideea că procedeele tehnice au un caracter obiectiv, deoarece ele sunt elaborate ca urmare și pe baza cerințelor unor legi naturale obiective, de unde deduc și faptul că normele tehnice nu pot aparține domeniului normelor care, fiind creații conștiente ale oamenilor, au un caracter subiectiv.

Este adevărat că normele tehnice se creează pe baza legilor obiective, a unor legi naturale, care au un caracter obiectiv și că ele se referă la raporturile dintre oameni și mijloacele de producție (sau obiectele muncii), dar acest lucru nu trebuie să ne conducă neapărat la ideea că ele însele au un caracter obiectiv și, deci, la ideea că nu sunt

¹⁸ M. I. Baru, *Sooinosenie pravovih i inih norm v regulirovanii trudovih otношений*, „Sovet. Gosud. i Pravo”, nr. 1/1973, p. 54.

¹⁹ A. B. Solomon și E. Cernea, *Corelația dintre normele juridice și regulile de convietuire socialistă*, „Just. nouă”, nr. 4/1962, p. 4.

²⁰ T. Drăganu, *Locul normelor tehnice în cadrul normelor de conduită din societatea noastră*, „Just. nouă”, nr. 8/1964, p. 87.

²¹ G. Ripert, *Les forces créatrices du droit*, Cap. VI, § 1, p. 23.

norme sociale. Ceea ce se impune „obiectiv”, ceea ce apare ca o „cerință” a legilor naturale este „o constatare”, „un adevăr” ca acela potrivit căruia mașina de tip „X” se alimentează, în condiții normale, cu combustibil de tip „Y”. Abia această constatare impune adoptarea *conștientă* a unei reguli, a unei norme sociale care stabilește modul de alimentare a mașinii de tip „X” pentru ca ea, cu minimum de cheltuieli, să obțină un rezultat cît mai bun: o folosire înde lungată a mașinii respective, o economie de combustibil sau de timp etc. Si, ea se va impune, să zicem, atât șoferului care conduce propria mașină, cît și celui care conduce mașina în calitate de angajat al unei întreprinderi. În primul caz ea se impune, credem noi, într-un mod asemănător aceluia în care se impune orice normă morală, deoarece nerealizarea cerințelor acestei reguli tehnice, prin consecințele nefavorabile pe care le are, va avea drept urmare o mustrare de conștiință, o părere de rău, o remușcare a aceluia care a avut de suferit de pe urma nerespectării ei. În al doilea caz, angajatul unei întreprinderi poate să fie „sanctionat” și în alt mod decât prin intermediul proprietății conștiințe, dacă regula respectivă a imbrăcat, eventual, haina unei norme juridice sau a unei alte categorii a normelor sociale²².

Combătind punctul de vedere care consideră că normele tehnice nu sunt norme sociale, T. Drăganu afiră că este adevărat că prin descooperirea și aplicarea legilor naturii sunt stabilite cele mai potrivite metode pentru producerea unor bunuri cu maximum de randament și cu minimum de efort, dar pentru ca aceste metode să devină norme tehnice trebuie să fie generalizată aplicarea lor de către colectivul de oameni ai muncii (din una sau mai multe unități economice)²³. Această generalizare înseamnă, implicit, că procedeul tehnic respectiv a fost adoptat în mod *conștient*, că această adoptare conștientă nu înseamnă altceva decât transformarea procedeului tehnic în normă socială, trezarea lui în categoria legilor subiective. Oricât de categoric a fost stabilită superioritatea unui procedeu tehnic, el nu se impune ca regulă tehnică decât dacă este adoptată în practica productivă de către un colectiv de oameni ai muncii, de către un grup social.

Subliniind același lucru — caracterul social al normelor tehnice — V. Negru arăta că „corelația dintre cerințele tehnico-științifice, formă dinamică de manifestare a necesității de dezvoltare proprie societății contemporane în cadrul forțelor de producție și cerința sesizării, cuprinderii lor în cadrul elaborării suprastructurale a unor norme juridice noi, se stabilesc prin intermediul relațiilor de producție a orînduirii sociale, a conștiinței politice și morale constituite concret-istoric. Norma tehnică era deci un *aspect social* ca însuși procesul muncii; chiar ca

²² De exemplu, dacă a luat forma unei norme elaborate de o organizație obștească să fie „sanctionată” prin măsurile prevăzute în statutul organizației respective sau în alt act normativ al acesteia.

²³ T. Drăganu, Op. cit., p. 88.

tehnologie ea se referă la procesul general al activității conștiente de producție a oamenilor"²⁴.

Caracterul conștient al normelor tehnice, faptul că apariția și creația lor nu poate avea loc decât prin intermediul conștiinței și voinței oamenilor determină un loc — aparte — acestora alături de toate celelalte categorii de norme sociale.

O altă problemă care se ridică în legătură cu sfera normelor sociale este — după părerea noastră — și aceea a raportului dintre acestea și normele de conviețuire socială, problema ce se cere a fi rezolvată mai ales de faptul că această ultimă notiune este întrebuită într-un dublu sens — larg și restrins — primul dintre ele fiind identic cu notiunea de norme sociale.

Expresia *reguli de conviețuire socialistă* este folosită într-o serie de lucrări sociologice, juridice, etnice, de politologie etc., o întîlnire în documentele de partid, în presă și în diferite acte normative (Codul familiei, Decretul nr. 31/1954, Codul penal al R.S.R. etc.). În legătură cu conținutul și semnificația ei s-au purtat nenumărate discuții, discuții pe care le avem în vedere — în contextul preocupărilor de față — doar dintr-un singur punct de vedere și anume, din punct de vedere al raportului dintre normele de conviețuire socialistă și normele sociale sau, mai precis, efortul nostru are ca scop să răspundă la întrebarea : aceste două notiuni sint sau nu identice ?

Doctrina juridică socialistă a oferit mai multe soluții teoretice care, în mare, ar putea fi sintetizate astfel : mai întii, unele puncte de vedere converg către ideea inexistenței unei categorii de norme sociale de sine stătătoare denumite norme de conviețuire socialistă sau norme de conviețuire socială socialistă, acest punct de vedere fiind îmbrățișat atât de juriști (ca, de exemplu, P. E. Nedbailo) cât și — mai ales — de sociologi, politologi etc. care fără să se preocupe de conținutul și definirea lor, le folosesc în sensul de norme sociale²⁵. Alții autori fac abstracție de existența acestei categorii noi, o ocoleșc chiar, vorbind doar de regulile vieții sociale²⁶.

În acest sens de norme sociale ale societății socialiste (fie că sint juridice, politice, morale etc.), credem că este folosită notiunea de norme de conviețuire socialistă în documentele de partid, în literatura politică

²⁴ Vasile Negru, *Corelația dintre normele tehnice și normele juridice*, în vol. *Forme de reglementare...*, p. 102.

²⁵ P. N. Nedbailo, *Sovetskie sozialisticheskie normi*, Lvov, 1959, p. 31 și urm. și M. Voiculescu, *Norme morale și norme juridice în socialism*, „Just. nouă”, nr. 2 1966. A se vedea, de asemenea, O. Hoffmann, *Op. cit.*, p. 1123 și M. Caramfil, *Reflecții asupra relațiilor morale în socialism*, „Lupta de clasă”, nr. 11 1971, p. 63 etc.

²⁶ R. Lukici, *Teoria dirjave i prava*, vol. I și II, Beograd, 1955, (conf. M. Luburici, *Considerații cu privire la corelația dintre normele juridice și celelalte norme sociale din societate*, în vol. *Forme de reglementare a...*, p. 73).

și sociologică actuală. Astfel, la Plenara C.C. al P.C.R. din noiembrie 1971, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta, referindu-se la noile cerințe ale moralei comuniste, că toate acestea (cerințele moralei) trebuie să devină de fapt *norme de conviețuire și de relații* (subl. ns. — G.V.) pentru toți oamenii muncii, pentru întregul nostru popor, de unde s-ar deduce — dacă facem o analiză a citatului desprins de context — că este vorba de norme morale (sau alte norme sociale determinate de cerințele moralei). Dar, în continuare se vorbește de acordarea unei atenții deosebite elaborării noilor norme de drept *alături* sau în cadrul normelor de conviețuire. Astfel, se arată: „... cred că va fi necesar să trecem la elaborarea mai amănunțită a normelor de relații și de conviețuire socială... În general, este necesar să acordăm mai multă atenție elaborării noilor norme de drept socialist...“²⁷. Interpretarea logică a acestui text ne conduce deci la concluzia că în contextul de față noțiunea de norme de conviețuire socialistă este întrebuintată în sensul de norme sociale, de norme care reglementează relațiile sociale socialiste.

O altă grupă de autori argumentează ideea potrivit căreia noțiunea de reguli de conviețuire socialistă ar fi sinonimă cu cea de norme morale²⁸ sau ar forma o parte distinctă în cadrul sistemului normelor morale²⁹. În acest sens există preocuparea meritorie, dar fără sănse mari — după părerea noastră — de delimitare și, mai ales, enumerare a tuturor normelor ce se pot încadra în această categorie sau, mai precis, de delimitare a domeniului de relații sociale ce pot fi astfel reglementate.

S-au exprimat, de asemenea, păreri și în sensul unei categorii aparte a normelor sociale care ar fi apărut la masele populare în urma creșterii conștiinței lor politice și juridice, a culturii și datoriei cetățenești a membrilor societății socialești³⁰.

Un punct de vedere relativ recent consideră normele de conviețuire ca „principii și norme unanim acceptate“ și le mai denumește „norme morale de conviețuire“ sau, folosind expresia lui Engels, „principiile cele mai simple, care reglementează pentru om, relațiile dintre om și om“, apreciind că ele constituie baza pe care se ridică și se dezvoltă principiile morale mai complexe³¹.

²⁷ Nicolae Ceaușescu, *Exponere cu privire la Programul P.C.R. pentru îmbunătățirea activității ideologice...*, în vol. citat, p. 663.

²⁸ A. Popov, *Pravilata na sozialisticescogo obșcejitiye*, Moscova, 1951, p. 112 (Conf. M. Luburici, *Op. cit.*, p. 73)

²⁹ M. Luburici, *Op. cit.*, p. 79. Oarecum, în același sens converg și pările lui B. Solomon și E. Cernea din *Corelația dintre...*, p. 7.

³⁰ A. M. Aizenberg, *Despre dezvoltarea normelor de conviețuire socialistă în norme unice ale conviețuirii comuniste*, „Statul și dreptul sovietic“, nr. 12/1961.

³¹ I. Dunăreanu, *Normele socialești de conviețuire și necesitatea respectării lor*, în vol. *Etică și echitate socialistă*, Edit. politică 1972, p. 347.

Problema conținutului normelor de conviețuire socialistă s-a pus și în legătură cu izvoarele dreptului, în sensul că unii au considerat că aceste norme pot constitui izvor mediat al dreptului³² iar alții — mai ales civiliști — au contestat această posibilitate considerind că regulile de conviețuire socialistă „reflectă cerințele moralei socialiste în ce privește raporturile dintre oameni, fără a constitui un izvor de drept“³³.

Mulți dintre cei ce au analizat categoria normelor de conviețuire socială au raportat-o, mai ales, la normele juridice în vigoare care fac trimitere la acestea, ajungind la concluzia potrivit căreia aceste reguli ar cuprinde întreaga sfără a normelor ce nu au acest caracter (juridic)³⁴.

Analizând sensul multiplelor păreri exprimate în legătură cu această problemă, T. Drăganu aderă la punctul de vedere potrivit căruia noțiunea de norme de conviețuire socialistă are atât un sens larg — care cuprinde întreaga sfără a normelor sociale — cît și un sens restrins — care „acoperă“ toate normele ce nu sunt juridice — aducîndu-și contribuția la argumentarea acestei ultime păreri³⁵.

Din punctul de vedere care ne interesează, raportul normă socială — normă de conviețuire socialistă, credem că nu se mai poate face abstracție de existența sensului larg al noțiunii amintite deoarece, pe de o parte, în literatura de specialitate din țara noastră această noțiune este întrebuită tot mai des în sensul ei larg iar, pe de altă parte, negarea existenței acestui „sens larg“ ar însemna dezorientarea maselor largi de cititori neavizați care, necunoscînd termenii „tehnici“, necunoscînd conținutul exact al noii categorii, interpretează sau traduc normele de conviețuire socialistă prin norme sociale care reglementează relațiile sociale în socialism.

În concluzie reținem, mai intii, faptul că normele sociale mai sunt desemnate, uneori, și prin noțiunea de norme de conviețuire socialistă iar apoi, ideea că în sfără a normelor sociale trebuie cuprinsă și categoria normelor tehnice.

LES NORMES SOCIALES Notion, fonctions, sphère

Résumé

L'auteur considère que la norme sociale est une règle de conduite possédant un caractère idéologique qui réglemente les actions sociales

³² Luigi Văleanu, *Izvoarele directe și izvoarele mediate ale dreptului socialist*, „Just. nouă“ nr. 2/1965, p. 3—12.

³³ A. Ionașcu, *Drept civil*, partea specială, Edit. did. și ped., Buc., 1963, p. 96.

³⁴ De exemplu, P. E. Nedbalio. A se vedea: I. Demeter și L. Biro, *Considerații cu privire la...*, p. 46 și I. Demeter-I. Ceterchi, *Introducere în studiul dreptului*, Edit. științifică, Buc., 1962.

³⁵ T. Drăganu, *Op. cit.*, p. 90. Aceeași idee este susținută și de I. Bogășek și I. Iucinski (Conf. B. Solomon și E. Cernea, *Op. cit.*, p. 6).

des gens, leur conduite et leur activité. Elle constitue un modèle idéal d'appréciation valorique d'un certain type de comportement dans lequel les individus, certains groupes sociaux ou la société entière doivent s'encadrer, la non observation de ces règles attirant des sanctions.

Accomplissant une fonction préventive et une fonction sanctionnatrice, les normes sociales présentent trois caractéristiques fondamentales : 1) l'appréciation valorique des actions humaines, 2) leur sélection et 3) la prescription d'un modèle de comportement.

En ce qui concerne la sphère des normes sociales, l'auteur apporte sa contribution à la résolution de deux problèmes fondamentaux : premièrement, on argumente l'idée que les normes techniques sont des normes sociales et, en conséquent, elles entrent dans la sphère des normes sociales et après on aborde le sens large et le sens restreint de la notion des normes de coexistence socialiste et on arrive à la conclusion que les normes sociales sont désignées parfois aussi par la notion de normes de coexistence socialiste (en sens large).

DESPRE NOTIUNEA DE ILCIT CIVIL

DE

GH. LUPU

1. Literatura juridică de drept civil nu se ocupă în mod special de ilicit ca de unul din concepțile sale de bază. Cu ocazia analizei condițiilor care stau la fundamentul răspunderii civile, și îndeosebi a celei delictuale, ilicitul este considerat o trăsătură a faptei prejudiciaabile. Nu se mai revine sau nu se mai insistă asupra lui în cercetarea temeiului altor instituții de drept civil care nu pot fi concepute, alături de alte condiții, în afara ilicitului civil.

Mai mult, poziția specialiștilor, chiar în acest domeniu circumscris la răspunderea civilă delictuală, nu este identică. Din contra, opinile diferă sau sunt contradictorii.

Doctrina franceză, interpretând art. 1382 din Codul civil francez, după modelul căruia a fost redactat art. 998 din Codul civil român, nu face nici o aluzie la caracterul ilicit al faptei cauzatoare de prejudicii¹.

Intr-o opinie exprimată, nu demult în țara noastră, de autori de mare prestigiu, condiția ilicității este pusă la îndoială în termenii următori: „...nu se poate discuta dacă, într-adevăr caracterul ilicit al faptei prejudiciaibile trebuie reținut — și, prin urmare, trebuie cerut distinct, în cuprinsul elementelor acestei răspunderi și dacă, deci, cerința ilicității faptei nu stă pînă la urmă sub semnul întrebării”².

În dreptul sovietic, s-a susținut că, cel puțin în anumite cazuri ale răspunderii civile delictuale — asupra căroră vom reveni — ilicitul poate

¹ A. Colin și H. Capitant, *Cours Elementaire de Droit Civil Français*, tom. II, Paris, 1928, p. 372; L. Josserand, *Droit Civil Positif Français*, tom. II, Paris, 1930, p. 202; Henri et Leon Mazeaud, Jean Mazeaud, *Leçons de Droit Civil*, tom. II, Premier, vol. ed. Montchestier, p. 350.

² T. Ionașcu și Eugen A. Barasch, *Răspunderea civică delictuală. Culpa ca element necesar al răspunderii civile delictuale*, „Studii și cercetări juridice”, 1970, nr. 1, p. 24, nota 1; I dem, *Fapta ilicită și elementele răspunderii civile delictuale*, „Studii și cercetări juridice”, 1972, nr. 1, p. 19—24.

lipsi, ceea ce nu influențează cu nimic asupra răspunderii³. Se admite cu alte cuvinte că poate exista o răspundere civilă pentru un prejudiciu cauzat printr-o faptă licită⁴. Este adevărat însă, că punctul de vedere dominant în literatura de specialitate — și avem în vedere în primul rînd doctrina noastră — este acel potrivit căruia condiția ilicității faptei este obligatorie în răspunderea civilă⁵.

2. Opiniile diferite și adesea contradictorii din doctrină s-ar putea explica prin aceea că însuși Codul civil — și nu numai cel român — nu definește conceptul și nici nu-l pomenesc prea des⁶. La aceasta s-ar putea adăuga de asemenea că ilicitul rămîne un domeniu al teoriei generale a dreptului.

Explicațiile de mai sus nu satisfac.

Un cod nu este un tratat și nici nu trebuie să fie. O lege se caracterizează prin laconismul ei. Revine sarcina științei juridice de a investiga și a dezvălu-i temeiurile teoretice ale unor instituții chiar în tăcerea legii, mai ales acolo unde interesul practic o reclamă.

La rîndul său teoria dreptului se ocupă de ilicit în general. Or, cum remarcă Lenin, „generalul nu există decit în particular, prin particular“, iar generalul, „orice general, nu înglobează decit aproximativ toate obiectele particulare“ și în același timp, „orice particular nu intră decit incomplet în general“⁷.

Conceptul de ilicit în general, cuprinde, fără să epuizeze întregul lor conținut, conceptele de ilicit penal, civil, administrativ etc. El le include aproximativ și numai în parte. Este, și în acest domeniu, acțiunea dialecticii generalului și particularului. Dacă prin ilicit în general înțelegem ceea ce este contrar legii, prin ilicit penal, civil, administrativ etc., trebuie să înțelegem contrarul dispoziției legii penale, civile, administrative etc.

Infracțiunea și răspunderea pentru comiterea ei nu există dacă nu s-a încălecat legea penală, deci în afara ilicitului penal.

Contravențiile în dreptul administrativ constituie exemplu de ilicit administrativ.

Tot astfel, în dreptul civil, unele instituții, ca cea a răspunderii civile, nu pot fi explicate ocolind ilicitul civil.

³ G. K. Matveev, *Osnovani grajdanskopravovoi otrestvennosti (Bazele răspunderii civile)*, Moskva, „Juridiceskaia literatura“, 1970, p. 6—7.

⁴ Marin Florea Popa, în M. Anghel, Francisc Deak, *Răspunderea civilă*, Ed. st., Buc., 1970, p. 79.

⁵ I. M. Anghel, Fr. Deak și Marin F. Popa, *Op. cit.*, p. 72—81; P. Anea, în Tudor R. Popescu, P. Anea, *Teoria generală a obligațiilor*, E.S., Buc., 1968, p. 179; Mihail Eliescu, *Răspunderea civilă delictuală*, E.A.R.S.R., Buc., 1972, p. 143—152.

⁶ Terminologia de faptă ilicită aparține Dec. 31/1954 (art. 35) și Decr. 32/1954 (art. 25 al. 3).

⁷ *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 323.

Evident, nu se poate nega legătura strânsă, aparent pînă la identificare, între ilicitul penal și cel civil, sau între ilicitul administrativ și cel civil; ele nu se identifică însă, chiar cînd sunt generate de aceeași fapt, fiindcă numai norma încalcată le conferă natura juridică: penală, civilă sau administrativă. Vom fi de acord, că de regulă, ceea ce este ilicit în penal este ilicit și în civil, și reciproc, dar nu putem ignora că adesea ilicitul penal nu interesează legea civilă⁸, după cum ilicitul civil lasă indiferentă legea penală, cel puțin sub raportul unor consecințe cum ar fi acel al răspunderii și în general al sancțiunii. Mai mult, și trebuie să admitem nu ca regulă ci ca posibil, în unele cazuri ceea ce-i admis de norma penală sau administrativă și considerat ca licit, poate fi interzis de norma civilă și considerat ca ilicit.

Numai astfel se explică de ce în cazul extremității, acțiunea licită poate da naștere la o obligație în reparație⁹. Ea rămîne licită sub unghiul legii penale dar — și vom mai reveni asupra acestui aspect — ea este ilicită din punctul de vedere al legii civile. În termeni similari se poate justifica acțiunea în daune pentru paguba cauzată printr-un act administrativ legal¹⁰.

Pe aceste exemple, odată mai mult, și mai ales pe contrarietatea de poziții între penal și civil pe de o parte, între administrativ și civil pe de altă parte, este pusă în lumină autonomia ilicitului civil, de cel penal și administrativ.

Discuția nu este de ordin pur teoretic. Ea are implicații practice deosebit de importante. Astfel, judecătorul care pe plan teoretic a reținut că nu există răspundere civilă în afara condiției ilicității, pe plan practic va fi tentat să respingă acțiunea în daune pentru paguba cauzată printr-o acțiune licită din punct de vedere penal sau administrativ. De aceea în procesul civil sau în analiza laturii civile a unui litigiu

⁸ Unele fapte penale duc alături de răspunderea penală și la o răspundere civilă, altele nu. Lăuerul este prea binecunoscut. Dolul ca viciu de consimțămînt în formarea actelor juridice civile, poate constitui pe lîngă un ilicit civil și unul penal: inselăciune (art. 215, 229, 297, c.pen.). În unele cazuri delictul civil, ca de exemplu paguba cauzată de incapabil, obligația de restituire a plății nedatorate, nu interesează legea penală.

⁹ I. M. Anghel, Fr. Deak, Marin F. Popa, *Op. cit.*, p. 78, unde se afirmă: „Din punct de vedere penal, starea de necesitate exclude răspunderea pe plan civil însă fapta săvîrsită poate totuși, să constituie temeiul obligației de a repara prejudiciul cauzat”.

¹⁰ I. Vîntu în: Ion Vîntu, Mircea Anghene, Mircea Străteanu, *Organele administrației de stat în Republica Socialistă România*, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1971, p. 110. În acest sens prof. I. Vîntu precizează: „... deosebit de dreptul recunoscut celor vătămați în drepturile lor prin acte administrative ilegale. Constituția noastră exprimînd o concepție înaintată, în care interesul personal se îmbină cu interesul general al colectivității, prevede în art. 96 al. 3 dreptul celor vătămați în drepturile lor prin acte administrative, de a se adresa justiției, chiar dacă aceste acte sint legale, condiția fiind ca acțul administrativ sau — în intenție largă Legii nr. 1/1967 — o măsură administrativă să cauzeze un prejudiciu unei persoane sau unui grup determinat de persoane”.

complex, judecătorul, urmărind a stabili răspunderea civilă, trebuie să cerceteze și să discearnă ilicitul civil de cel penal, administrativ sau de altă natură. Fără îndoială, ipotezele puse mai sus nu sunt frecvente, iar în ce privește poziția de contrarietate exemplele date sunt din cele mai rar posibile¹¹, dar suficiente — după opinia noastră — pentru a învedera teza pe care o susținem : autonomia ilicitului civil.

3. Punctele de vedere exprimate în literatura de specialitate privind conținutul noțiunii de ilicit civil nu sunt pe deplin concordante. Vom ilustra aceasta prin prezentarea a două opinii exprimate în materie, după care vom lăsa loc unor considerații în încercarea de a contura conținutul noțiunii în discuție.

Petre Anca este de părere că „fapta este ilicită cînd prin săvîrșirea ei se aduce atingere dreptului subiectiv pe care legea îl ocrotește și îl recunoaște în favoarea unei persoane, fie expres, fie numai implicit, în cadrul normelor generale a legislației în vigoare”¹². În continuare acestași autor își exprimă convingerea că „prin atingerea adusă dreptului subiectiv se încalcă în mod necesar și normele dreptului obiectiv, în măsura în care ele asigură ocrotirea dreptului subiectiv și obligă la respectarea lui”¹³. Dar în determinarea ilicitului civil autorul precită merge și mai departe admîind, ca posibil, ilicitul în afara încălcării unui drept subiectiv și chiar a dreptului obiectiv, cînd vorbește despre „existența caracterului ilicit al faptei în cazul în care — cu titlu de excepție față de regula arătată — prin săvîrșirea faptei nu se aduce atingere unui drept subiectiv, ci numai unui simplu interes al persoanei vătămate, cu alte cuvinte, unui raport juridic care nu se bucură de ocrotire legală”.

Fără a angaja alte discuții, cum ar fi aceea privind posibilitatea unui raport juridic în afara legii, reținem că în opinia infățișată, în termeni aparținând autorului ei, ilicitul civil constă în atingerea unui drept subiectiv, atingere care duce în mod necesar și la încălcarea dreptului obiectiv, iar pe cale de excepție ilicitul constă și în încălcarea unui simplu interes al persoanei vătămate.

După o altă opinie, exprimată de M. Eliescu și întîlnită și la alți autori, ilicitul civil, în primul rînd, „constă în aceea că fapta este potrivnică dreptului obiectiv, legii”, și evident, este vorba de legă în sens

¹¹ La exemplele date se poate adăuga cauzal legitimici apărări imperfekte prev. de art. 44 al. 3, c. penal care priveste o conduită licită din punct de vedere penal ceauza care înlătură caracterul penal al faptei și implicit răspunderea penală dar care în planul dreptului civil nu înlătură răspunderea civilă delictuală. Este similară pe care o preconizează și proiectul codului civil (art. 342). A se vedea în luată pe care o preconizează și proiectul codului civil (art. 342). A se vedea în același sens : M. Eliescu, Op. cit., p. 155 ; M. F. Popa, în I. M. Anghel, Fr. Deak și M. Popa, Op. cit., p. 77.

¹² Op. cit., p. 180.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

larg, de normă juridică¹⁵. În afara de aceasta, profesorul M. Eliescu consideră că de obicei fapta ilicită „îmbracă” asemenea caracter și pentru că, osebit de călcarea dreptului obiectiv, ea încalcă totodată, cel mai adesea, și un drept subiectiv¹⁶. Mai departe, autorul ia o atitudine critică față de acele tendințe, potrivit cărora „călcarea legii, în înțeles larg, trebuie să fie intovărășită și de o atingere adusă unui drept subiectiv al altei persoane”¹⁷. Este adevărat că același autor vorbește de vătămarea „unui simplu interes legitim”, dar cu precizarea că în acest caz, printr-o interpretare extensivă, trebuie să înțelegem că este vorba de încalcarea unui drept¹⁸.

În opinia de mai sus în prim plan este pus dreptul obiectiv, apoi cel subiectiv, iar interesul legitim este asimilat cu acesta din urmă.

Nu insistăm asupra deosebirilor dintre cele două opinii, fiindcă, după ce le-am pus față în față, este evident ce le distinge una de alta pe plan teoretic, pe de o parte, iar pe de altă parte, din punct de vedere practic, ele ajung la același rezultat. Ne îngăduim totuși unele observații.

În primul rînd cînd abordăm ilicitul civil — mai ales pentru a-l defini — nu este absolut necesar să separăm dreptul subiectiv de cel obiectiv și aceasta fiindcă în concepția dreptului socialist dreptul subiectiv nu există în afara dreptului obiectiv, a normei juridice¹⁹. Ilicit civil înseamnă încalcarea normei juridice civile, sau altfel spus, infrințarea acestei norme printr-o conduită umană contrară dispoziției ei. Atingerea unui drept subiectiv constituie, evident, o manifestare a ilicitului civil, întotdeauna, deoarece toate drepturile subiective civile, sără excepție, există ca atare, numai în măsura în care sint recunoscute, reglementate și ocrotite de norma juridică civilă.

În al doilea rînd, socotim că nu se poate vorbi de ilicit civil, în afara încărcării normei juridice civile, oricăt de „legitim” ar fi un anumit interes. În măsura în care un interes nu este ocrotit de lege — și ori de cîte ori el este ocrotit dobindește calitatea de drept subiectiv — oricare ar fi intinderea lezării lui, nu se poate intra în domeniul ilicitului civil.

În acastă ordine de idei, este adevărat că în practica Tribunalului Suprem s-a recunoscut dreptul la despăgubire concubinei și copilului ei — ori copilului celuilalt soț — dacă erau întreținuți de victimă²⁰. Si mai recent, Tribunalul Suprem a admis că „este justificată acordarea de despăgubiri periodice — cu începere de la data nașterii — pentru între-

¹⁵ Op. cit., p. 145 : În același sens, M. F. Popa, Op. cit., p. 76.

¹⁶ Op. cit., p. 148.

¹⁷ Ibidem, p. 148.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ I. Ceterchi, în I. Ceterchi, I. Demeter, V. Hanga, Gh. Babos, N. Luburici, D. Mazilu, C. Zota, *Teoria generală a statului și dreptului*, E.D.P., București, 1967, p. 375.

²⁰ Decizii citate după P. Anca, Op. cit., p. 166.

ținerea minorului rezultat din concubinajul victimei unei infracțiuni contra vieții, chiar dacă minorul s-a născut după decesul părintelui său, în cazul în care în tot timpul gravidității mama s-a aflat în îngrijirea și întreținerea victimei, aşa încât se poate trage concluzia că aceasta s-ar fi comportat, în același fel și față de copil²¹.

Pe această practică a Instanței Supreme, sau și pe aceasta, s-a construit, se pare, teoria „simplului interes” neocrotit de lege, care odată lezat poate da naștere la o acțiune civilă.

Se pune problema: este vorba aici de „un simplu interes”, de „un interes legitim”, sau de un drept subiectiv.

Vom fi de acord că nici concubina și nici minorul a cărui filiație nu s-a stabilit față de concubinul mamei, nu pot reclama un drept la întreținere față de acesta din urmă, întrucât concubinajul nu este ocrotit de lege. Din acest punct de vedere nu se poate vorbi de un drept subiectiv specific al concubinei sau al minorului, față de concubin, aşa cum el există între soți sau între aceștia și copiii cu privire la întreținere. Un drept însă, dreptul de a fi despăgubit, se naște în momentul cînd cineva a fost prejudiciat pe nedrept și din culpă, în interesul său. Și în acest caz a fost încălcăt un drept subiectiv, recunoscut și ocrotit de o normă juridică, „este tocmai dreptul persoanei de a nu fi prejudiciată printr-o faptă săvîrșită din culpă”²².

Și dacă încercăm a uni punctul de vedere al Instanței Supreme cu cel al doctrinei pentru a sublinia o anumită concordanță, meritul în rezolvarea problemei puse îi revine prof. Tr. Ionașcu și lui A. Barasch, care în legătură cu aceasta, în termeni similari celor precitați, au precizat că „angajarea răspunderii civile delictuale (cu dreptul de reparație al victimei) intervine nu prin efectul acelui drept subiectiv specific, ci prin efectul atingerii aduse dreptului unei persoane de a nu fi prejudiciată prin fapta săvîrșită din culpă”²³.

Este dreptul inscris sau care se desprinde din norma juridică cuprinsă în art. 998 c. civil.

4. De regulă ilicitul civil este privit ca o condiție a răspunderii civile. Nu-i mai puțin adevărat însă că el este prezent pretutindeni în sfera de acțiune a dreptului civil. Orice litigiu care se naște pe baza normei civile pune în discuție ilicitul civil. O cauză ilicită în contract (art. 948, pct. 4, Cod civil), un abuz de drept (infringerea normei din art. 1, Decr. 31/1954), actele violente ale debitorului în detrimentul creditorului care determină acțiunea pauliană (art. 975, Cod civil), restituirea plății primită din eroare sau cu știință, pe nedrept (art. 992, Cod

²¹ Decizia Secției penale nr. 4149 din 29 iulie 1971, în Culegeri de decizii ale Tribunalului Suprem, 1971, p. 414.

²² T. Ionașcu și A. Barasch, *Fapta ilicită și elementele răspunderii civile delictuale*, „Studii și cercetări juridice”, 1972, nr. 1, p. 21.

²³ Op. și lucrări cit., p. 21.

civil), toate acestea sănt numai cîteva exemple de cazuri în care se face aplicarea ilicitului civil.

Ori de cite ori conduită umană este în opoziție cu dispoziția normei juridice acest conflict este intotdeauna un ilicit și îmbracă forma unei anumite instituții al cărei scop este punerea de acord a acțiunii umane cu spiritul normei juridice, sau cu alte cuvinte, trecerea de la ilicit la licit, ceea ce în cîmpul etic s-ar traduce cu pasul de la rău la bine.

SUR LA NOTION D'ILLICITE CIVIL

Resumé

La littérature juridique de droit civil ne s'occupe pas particulièrement d'illicite civil quoique il s'agit d'un concept fondamental. Plus encore, les opinions exprimées concernant ce concept ne concordent pas.

En évoquant certaines opinions différentes à l'égard d'illicite civil, l'auteur de cette étude pense qu'entre illicite civil et illicite il y a un rapport du particulier au général et que l'illicite civil est autonome d'autres concepts semblables, comme pourrait être l'illicite penal ou administratif, même quand existe des liens étroits entre eux.

En ce qui concerne le contenu d'illicite civil, après l'envisagement de quelques points de vue de la doctrine roumaine, dans cette étude s'exprime l'opinion catégorique selon laquelle, l'illicite civil consiste toujours, sans exceptions, dans une conduite humaine contre la disposition de norme juridique civile donc du droit objectif.

CONTROLUL REALIZARII DECIZIEI — VERIGĂ IMPORTANTA ÎN PROCESUL CONDUCERII

DE

ELENA PIPERNEA

În procesul complex al dezvoltării dinamice a societății noastre socialiste, cu toate implicațiile politice, economice și social-culturale, determinate de o explozie informațională multilaterală, știința conducerii dobîndește valențe noi care-i îmbogățesc și-i amplifică conținutul.

În aceste condiții, conducerea devine și se impune ca o funcție nu numai a statului, ci a întregii societăți.

Conferința Națională a partidului din iulie 1972, constatind, pe baza unei ample analize, că în etapa socialismului multilateral dezvoltat, se produc modificări esențiale în baza tehnico-materială în structura și suprastructura societății, a stabilit direcțiile principale ale perfecționării conducerii în procesul dezvoltării economico-sociale, planificate a României, în vederea descoperirii unor metode și forme superioare de conducere politică, economică și socială adecvate fiecărei etape de dezvoltare a societății.

Activitatea de conducere, indiferent de domeniul și nivelul la care se realizează, este un proces complex care urmărește să jaloneze, să organizeze și să coordoneze traducerea în viață a hotărîrilor concretezate prin diferite forme de decizie.

Decizia este elementul esențial deoarece el reprezintă chîntesația întregii activități de conducere, iar controlul realizării ei se evidențiază ca o verigă distinctă de mare complexitate. Între decizie și control există o strînsă interdependentă. Raportul de interdependentă dintre decizie și control este determinat de faptul că principală misiune a organelor ce realizează controlul constă în cercetarea și analizarea competență a tuturor factorilor care implică necesitatea adoptării deciziei, în așa fel, încit, acuratețea reglementării decizionale să corespundă întocmai scopului urmărit și să faciliteze executarea și obținerea rezultatelor scontate.

În contextul acestor premise, rolul și importanța controlului, nu numai în realizarea deciziei, ci în întregul proces al conducerii, intervenția operativă a acestuia în vederea modificării factorilor care influențează sau ar putea influența negativ desfășurarea optimă a procesului de transformare a deciziilor în realitate obiectivă, îl transformă într-o cerință fundamentală, în lipsa căruia activitatea de conducere și-ar nega însăși esența sa.

Deși fază finală în ciclul conducerii, controlul se înscrie, în cadrul funcțiilor acesteia, ca verigă esențială și eficientă a realizării întregului proces materializat în decizia adoptată. Acest proces care începe cu stabilirea scopului, a sarcinilor și care se încheie cu îndeplinirea lor, realizează în cadrul unui circuit relativ închis o complexitate de operațiuni tehnico-juridice care corespund unor anumite stadii și care reprezintă funcțiile sau verigile conducerii.

Funcțiile conducerii sunt acele acțiuni, operațiuni tehnice cu caracter de universalitate, care sunt realizate în mod obligatoriu, de orice subiect de conducere, indiferent de complexitatea și proporția domeniului în care se exercită.

Aceste acțiuni sau funcții a căror delimitare și succesiune în ciclul conducerii au dat naștere la controverse în doctrină, urmează într-o anumită succesiune și sunt supuse unei legități generale indiferent de gradul de deosebire și complexitate a obiectului și subiectului conducerii¹.

În această dispută, specialiștii converg însă spre un punct comun în stabilirea și denumirea funcțiilor conducerii, atunci cind includ controlul ca fază de încheiere a acestui ciclu.

Theoretic, s-ar părea că în mod firesc și necesar controlul în etapele de desfășurare a procesului de conducere, trebuie să încheie acest proces, el avind rolul de a analiza și sintetiza întreaga activitate, relevând aspectele pozitive și negative ale ciclului parcurs. În realitate activitatea desfășurată în cadrul acestei funcții, ne demonstrează că ea este inclusă în mod necesar și inseparabil în toate etapele procesului de conducere. Această interdependentă, această legătură strânsă și per-

¹ Unii autori divizează procesul conducerii, funcțiile lui fundamentale în următoarele faze: diagnoză, prognoză, planificare, decizie, organizare și control. A se vedea V. Thimm, *Philosophische Aspekte der sozialistischen Leitungswissenschaft*, „Deutsche Zeitschrift für Philosophie”, Berlin, 4, nr. 6/1966. Alții autori deși în analiza conținutului fiecărei faze nu folosesc alte criterii, totuși ei 'denumesc' diferit cele cinci faze ale ciclului conducerii. Spre ex. G. E. Slezinger distinge: analiza (recunoașterea, informația) privind condițiile, pregătirea deciziei, adoptarea deciziei, executarea deciziei și controlul executării deciziei. A se vedea G. E. Slezinger, *Rationalnaia, organizația i mehanizatsija upravleniya truda*, M., 1960, p. 23; V. S. Afanasiev, consideră că ciclul conducerii cuprinde următoarele funcții: elaborarea și adoptarea deciziilor, organizarea, reglementarea și corelarea, evidența și controlul. A se vedea, *Naučnoe upravlenie obšćestvom*, I.P.L.M., 1968, p. 244.

manentă cu celelalte verigi ale ciclului conducerii, atribuie controlului rolul de principal factor în perfecționarea continuă și dinamică a conducerii științifice.

Verigă importantă în procesul conducerii în general și în activitatea de realizare a deciziei, în special, controlul este un corolar al eficacității activității de conducere, unul din cele mai importante prerogative ale sale.

În realizarea optimă a deciziei, controlul, al cărui rol dirigitor și dinamic, marchează întregul proces al conducerii, pentru a satisface nevoia de unitate, dirijare și eficacitate, presupune specializare, rapiditate și organizare, precum și o profundă cunoaștere a problemelor aferente fiecărui domeniu de activitate; el trebuie să aibă un profund caracter tehnico-operational.

Controlul, privit ca verigă în angrenajul complex și diversificat al procesului conducerii, este un sistem de observare și verificare a identității între procesul funcționării obiectului condus și deciziile adoptate; lui îi revine principala sarcină de a descoperi și dezvăluji rezultatele acțiunii subiectului conducător asupra obiectului condus, a abaterilor de la cerințele deciziei pusă în executare, de la principiile organizării și reglementării juridice. Dezvăluind abaterile și cauzele acestora, controlul stabilește căile de corecție a organizării obiectului conducerii, modalitatea de acțiune asupra subiectului, cu scopul înlăturării obsta-colelor din calea funcționării optime a sistemului.

După aceste cîteva considerente cu caracter introductiv considerăm utilă examinarea cîtorva aspecte privind conceptul de control, mai ales că, în ultimul timp, în literatura de specialitate se observă o preocupare intensă a specialiștilor de a defini cît mai precis și complet fiecare etapă a procesului conducerii, implicit, deci, a controlului.

La prima vedere s-ar părea că problemele legate de definirea noțiunii de control sunt absolut clare; dificultățile încep abia, atunci cînd depășim examinarea clasică, cantitativă a controlului, așa cum a fost cunoscut și folosit, trecem la forma nouă și complexă în care este folosit astăzi cînd — în condițiile de dezvoltare a societății contemporane — devine o noțiune științifică, care trebuie integrată din punct de vedere al conținutului, al calității, al specificului și rolului său în ciclul conducerii științifice.

Analiza, examinarea și cunoașterea definiției controlului sub aspect calitativ, caracteristicile sale specifice diferitelor domenii în care se realizează vor permite celor ce participă efectiv la această activitate, să folosească mai eficient cantitatea sa, să stabilească și să filtreze eficiența lui.

În general, literatura de specialitate prezintă problema aspectului calitativ, de conținut, al controlului, numai prin prisma „valorii“, „sen-sului“, „utilității“ acestuia, ca aspecte accesoriale rolului pe care-l joacă un anumit control, în realizarea unui anumit scop exprimat în decizia

adoptată de un anumit sistem de conducere². Modalitățile în care este tratată și definită noțiunea de control, în majoritatea studiilor, ni se par prea de suprafață; de cele mai multe ori, cuvântul este utilizat fără a fi fost în prealabil definit sau precizat, motivind că aceasta nu este necesar, doarece sensul care trebuie dat se înțelege de la sine. Unii autori merg chiar mai departe, identificând noțiunea de control doar cu aspectul lui juridic de intervenție în acte³.

Specialiștii din domeniul științei administrative ignoră complet necesitatea cercetării și definirii noțiunii de control, considerînd-o inutilă pentru că — susțin aceștia — practica ne oferă destule exemple de control, și ca atare nu consideră necesară încercarea de a desprinde din acestea, o noțiune abstractă și care să analizeze în acest context, activitatea controlorilor sau a serviciilor de control⁴.

O asemenea cercetare a noțiunii de control ni se pare unilaterală, insuficientă pentru a putea descoperi, aspectele cele mai caracteristice ale controlului, esența sa și a înțelege rolul și locul pe care-l ocupă în procesul conducerii științifice. Numai cercetînd și descoperînd aspectele cele mai caracteristice, cele mai specifice oricarei forme de control, vom putea înțelege și considera controlul ca o latură a unității dialectice a ciclului conducerii. A defini controlul prin prisma funcției și rolului său, în cadrul procesului de conducere, înseamnă a stabili importanța acestei verigi, valoarea și necesitatea ei din punct de vedere al organizării și perfecționării sale.

A accepta părerile expuse în literatura de specialitate de unii doctrinari, ar însemna să reducem noțiunea de control la sensul lui restrîns, așa cum a fost creat în limba franceză și generalizat apoi, în diferite accepții, în toate limbile. Controlul ca termen a fost rezultatul unei necesități practice fără altă semnificație decit aceea a documentului la care se referea⁵.

Din cele expuse s-ar părea că modalitățile diferite de a concepe controlul nu sunt esențiale, important fiind doar exercitarea lui. O astfel de tratare a controlului ni se pare eronată, pentru că lipsa de motivare a exercitării controlului, fiind total exclusă din raza cercetării

² Cit. supra. P. Gancev, „Filosofská Misií”, nr. 10/1969.

³ Duez și Debeyré spre exemplu fac distincție netă între controlul actelor juridice și de supraveghere nu numai a activităților ci și a actelor de execuție. A se vedea *Traité de Droit Administratif*, Paris, Dalloz, 1952, p. 693.

⁴ *Traité de Droit Administratif*, Ed. Mouton et Co., Paris, 1966, p. 694.

⁵ Sinonim cu inspecția, în concepția sa originală, termenul „Contrôle” de origine franceză derivă de la „Contre-rôle”, document de verificare a rol-urilor, adică a statelor de personal, contind în efectivul unei unități mercenare, într-o epocă cînd căpitanilor comandanți ai acestor unități le era relativ destul de ușor și tentant să falsifice acest document de cheltuieli autorizate. A se vedea J. Ferrier, *Les sept piliers du management*, Paris, Dunot, 1969, p. 187.

noțiunii, se știrbește însăși calitatea, rolul și eficacitatea lui în ciclul conducerii.

Din aceste motive, considerăm că precizarea conceptului de control — în sensul de a ști ce trebuie înțeles prin control — dă posibilitatea de a se stabili concepția generală asupra rolului acestuia, asupra obiectivelor și formelor sale concrete, și ceea ce este poate cel mai important, atitudinea socială și umană față de control, care în cele din urmă constituie elementul hotărîtor în asigurarea succesului și eficienței acestei activități.

În înțelegerea și examinarea aspectelor de esență ale concepției actuale despre control, nu se poate face abstracție de factorii obiectivi și subiectivi care sănătățe cuprinși în ansamblul acțiunilor procesului complex al conducerii.

În activitatea de control, ca în orice activitate umană, aspectele obiective, cele condiționate, determinante, nu pot fi izolate de cele subiective, de trăire, reprezentare, pe scurt, de latura psihică. Latura psihologică, influențează într-un fel sau altul toate verigile procesului de conducere, dar mai ales faza de adoptare și executare a deciziei. În acest context de relații, în care factorul psihologic își are rolul său, între organul de control și organul controlat, trebuie să se realizeze o colaborare bazată pe încredere reciprocă, fără de care scopul urmărit, nu poate fi îndeplinit. Din punct de vedere psihologic, controlul, indiferent cum este conceput și de cine este executat, are o extrem de puternică rezonanță în relațiile dintre cei care controlează și cei controlați.

Privit chiar prin prisma consecintelor juridice, controlul trebuie să realizeze, pentru a fi eficient, o activitate de prevenție, caracterul de intervenție nu trebuie să se limiteze numai la evaluarea rezultatelor în raport cu obiectivele și normele stabilite și să aplice sancțiuni, ci ca un mijloc de îndreptare de corecție a celui angajat în executarea deciziei.

Încadrați în acești parametri în examinarea conceptului de control, trebuie să subliniem în primul rînd faptul că în ansamblul operațiunilor de realizare a deciziei — care în termeni generali poate fi definită ca o alegere deliberată între mai multe linii de conduită posibile, îninind să realizeze unul sau mai multe scopuri urmate de anumite efecte⁶ — controlul ocupă un loc puțin deosebit. El nu este destinat în mod direct să ofere prestații sau servicii în sens larg, nici să contribuie la organizarea structurii subsystemului care concurează la executarea deciziei. În complexitatea operațiunilor ce încumbă procesului conducerii, controlul are o sferă generală în care sănătățe incluse toate operațiuni în cadrul cărora el va avea rolul de prevenire, dirijare, intervenție și co-

⁶ B. Gournay, *Introduction à la science administrative*, Paris, Librairie Armand Colin, 1966, p. 254.

relare a tuturor funcțiilor conducerii în vederea realizării scopului concretizat în decizia adoptată.

Iată deci că noțiunea de control este extrem de largă. În cadrul ei există o multitudine de forme și modalități prin care se realizează de fapt decizia. Dar această diversitate de operațiuni care converg spre același scop — realizarea deciziei — oricără de diferite ar fi nu schimbă cu nimic natura, esența controlului. Cuvântul control, va fi întrebuițat în sensul unei influențe de verificare, cu scopul de a garanta conformitatea acțiunii cu anumite reguli sau scopuri prevăzute de conducere în decizia adoptată⁷.

A controla înseamnă, întotdeauna în mod necesar, a confrunta și a analiza conformitatea actului de decizie cu acțiunea de realizare a ei ; controlul este — aşa cum am mai arătat — o formă de intervenție prin intermediul căruia ne putem asigura permanent că mecanismul de transpunere a deciziei în realitate, funcționează sau nu scopului urmărit. Controlului îi revine sarcina deosebit de importantă de a văghea la corelarea ce trebuie să existe, între deciziile adoptate ierarhizat, de sistemul organelor statului și a subsistemelor acestuia, cu obiectivele majore ale vieții politice, economice și social-culturale. Ca atare orice acțiune subordonată, cere un control permanent și eficient, adică o permanentă și continuă verificare a conformității actului de decizie cu acțiunea și scopul real stabilit de organul care deține puterea supremă în stat.

Componentă de bază a conducerii planificate a societății, funcția de control, ca verigă importantă a conducerii în realizarea decizilor, mai are menirea, în cadrul sistemului nostru socialist, să asigure o informare eficientă și promptă a conducerii, în vederea înlăturării deficiențelor, contribuind în acest fel, la soluționarea problemelor care apar în cursul procesului de realizarea a decizilor, la continua îmbunătățire a activității social-economice.

Analizând controlul ca verigă importantă în procesul realizării decizilor, putem afirma că în condițiile dezvoltării și adincirii democrației, în țara noastră, mijloacele de control și însăși efectuarea controlului asupra activității statului la diferite nivele, se efectuează printr-o îmbinare armonioasă a activității de partid, de stat și socială, ceea ce oferă noi premise de perfecționare continuă a controlului și a eficienței acestuia în procesul conducerii științifice a vieții sociale la toate nivelurile.

Referindu-se la sarcinile de mare răspundere ce incumbă procesului de conducere științifică, tov. Nicolae Ceaușescu arată că : „...în condițiile uriașului progres al tehnicii — ca rezultat al revoluției științifice moderne — și ale complexității crescîndice a sarcinilor ce se pun în sferă

⁷ Léo Hamon et Georges Mond, *Traité de science administrative*, Ed. Mouton et Co., Paris, La Haye, 1966, p. 713.

de edificare a socialismului, problema controlului și a evidenței devine esențială pentru a realiza o conducere adecvată, cu rezultate bune, a activității economico-sociale⁸.

În angrenajul complex al mecanismului statului, în care sistemele și subsistemele ierarhizate elaborează decizii în vederea realizării obiectivelor majore stabilite de partid și de stat, privind direcțiile generale de dezvoltare a societății noastre socialești, controlul ca verigă a conducerii are importanța atribuție de a urmări ca defalcarea obiectivelor generale pe subobiective în raport și corespunzător fiecărui dintre subsistemele subordonate de sus pînă jos să corespundă potențialului economic sau social-cultural al fiecărei subdiviziuni. Numai în felul acesta întregul sistem al organelor statului nostru — organe ale puterii de stat și administrației de stat, organe judecătorești și de procuratură, organisme economico-sociale, învățămînt și cultură, vor putea contribui prin activitatea lor la realizarea obiectivelor majore stabilite de partid și de stat.

În îndeplinirea acestor multiple sarcini, procesul complex de pregătire a cadrului necesar în vederea realizării decizilor, potrivit scopului urmărit, cunoaște totuși anumite perturbări. Acestea pot fi determinate de cauze obiective, cum ar fi, spre exemplu, nivelul de acuratețe la care funcționează comunicațiile între sisteme și subsisteme, modalitățile de transmitere a informațiilor, denaturări sau false interpretări; sau factori subiectivi cum ar fi, spre exemplu, o preocupare exagerată pentru realizarea subobiectivelor, pierzind în felul acesta contactul cu scopul inițial de realizare a obiectivului general⁹. Este firesc deci, ca toți acești factori obiectivi sau subiectivi să dea naștere la abateri în activitatea de realizare a deciziei, în cadrul subsistemelor.

Descoperirea și înlăturarea acestor factori negativi, constituie unul din obiectivele majore ale funcției de control, pentru că, aceste perturbații, intervenind în procesul de detaliere a obiectivelor, în decizii, afectează implicit procesul operaționalizării lor. Acest proces este deosebit de important în executarea decizilor și ca atare el trebuie bine organizat, deoarece complexitatea factorilor care participă la realizarea lui — structuri fundamentale, relații organizatorice la care implicit se adaugă și factorul uman — reprezintă de asemenea o sursă de apariție a unor neconcordanțe, care pot influența negativ procesul executării decizilor. Descoperirea și înlăturarea la momentul oportun a acestor factori perturbatori, cum ar fi necorelările între cerințe și posibilități, întîrzieri sau accelerări în adoptarea unor măsuri, paralelisme determinate de unele dereglați în competența organelor de conducere, diverse abateri

⁸ N. Ceaușescu, *Exponere la deschiderea coloanului privind problemele științei conducerii societății — 6 martie 1972*, Ed. politică, 1972, p. 29.

⁹ M. Demetrescu, *Rolul și importanța comunicațiilor în conducedrea și organizarea întreprinderilor*, în *Organizarea activității de conducedere a întreprinderilor — studii*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1968, p. 150.

de la normele stabilite prin regulamente interioare sau încălcări ale unor norme de comportament stabilite de legislația în vigoare, de către cei implicați în procesul de execuție, nu pot fi realizate decât prin intermediul controlului, verigă indisolubil legată de procesul realizării deciziei.

În condițiile mai sus menționate, conceptul de control, ca funcție importantă a conducerii, dobîndește noi valențe în concepția partidului și a conducerii noastre de stat.

Prin control se înțelege, în primul rînd, cunoașterea și analizarea activității desfășurate de toate organele statului și apoi depistarea, localizarea și înlăturarea surselor care au generat perturbări în procesul de realizare a deciziilor, precum și calea restabilirii legalității în activitatea organelor controlate.

În întreaga lor activitate, organele de control trebuie să pornească de la premsa, că, la baza abaterilor de la procesul normal de transpunere a deciziilor în realitate obiectivă, se află un complex de factori cu acțiune contradictorie, care nu exclud nici prezența unor greșeli eventuale și nici influența unor factori perturbatori de natură obiectivă, dar care totodată nu absolutizează rolul și influența nici a unora, nici a altora. Este demn de relevat și faptul că în cadrul sistemului complex de control, concluziile organelor de control, trebuie concepute ca un sistem de sprijin și ajutor reciproc, în extinderea experienței pozitive și înlăturarea factorilor negativi. În aceasta constă sensul principal al conceptului de control, ca principală funcție a procesului de conducere.

Concepția modernă de control își demonstrează superioritatea prin efortul de a surprinde elementele și formele cele mai eficiente ale realizării sale. În această direcție, partidul nostru promovează cu consecvență rolul și importanța criticii și autocriticii în procesul conducerii, concepute ca armă teoretico-practică, de înlăturare a vechiului, a aspectelor negative și sprijinire a nouului.

Conducerea planificată a societății și deci realizarea controlului deciziei impun ca o condiție esențială organizarea unui sistem informațional operativ și exact. Relevând lipsurile ce există în acest domeniu, Plenara C.C. al P.C.R. din aprilie 1972 a adoptat programul cu privire la perfecționarea sistemului informațional economico-social, program pe baza căruia se realizează o raționalizare pe scară largă a evidenței, un sistem informațional-decizional modern¹⁰.

În lumina acestor liniile directoare enunțate de partid, în controlul exercitat în vederea realizării deciziilor, s-au perfecționat forme și metode care asigură un control diversificat, în funcție de ierarhia deciziilor, de forță lor politico-juridică. În acest sens metodele controlului, în vederea executării riguroase a deciziilor adoptate și pornind de la caracterul normativ al acestora, sunt concepute, conform legislației în vigoare.

¹⁰ Plenara C.C. al P.C.R., din aprilie 1972. Ed. politică, București, 1972, p. 28.

În consecință controlul fie el tehnic, economic sau finanțiar, este în același timp un control politic, juridic și organizatoric, iar metodele folosite cuprind o diversitate de posibilități din cadrul cărora este aleasă varianta cea mai oportună, necesară și optimă din multe puncte de vedere.¹¹

Problema perfecționării controlului și instituționalizării lui, într-un sistem unitar, a ocupat un loc important în ansamblul hotărîrilor Congresului al X-lea al partidului și Conferința Națională din iulie 1972. Ca atare, schimbările survenite în efectuarea controlului, în etapa actuală a dezvoltării societății noastre, nu pot fi înțelese în afara documentelor amintite; raționalizarea activității aparatului de stat, eliminarea centralismului excesiv, îmbinarea conducerii întregii societăți cu autonomia funcțională a unităților economice, social-culturale, administrativ-teritoriale, sporirea rolului organelor locale ale puterii și administrației de stat, creșterea și dezvoltarea funcțiilor de control al Marii Adunări Naționale și al Consiliului de Stat.

În realizarea în continuare a importantelor hotărîri ale partidului, privind perfecționarea controlului activității economico-sociale, s-a trecut la organizarea acestuia într-un sistem integrat, pe toate treptele organizatorice, de la nivelul organelor centrale pînă la unitatea de bază a economiei — întreprinderea — pe baza unei profunde și competente documentări tehnico-juridice.

Legislația în vigoare care instituționalizează actualele organisme și forme de control a stabilit strict și riguros parametrii în cadrul cărora pot acționa cu eficiență politică și juridică, fiecare dintre acestea.

Rigurozitatea aceasta în reglementarea politică și juridică este firescă, dacă ne gîndim că, în statul nostru socialist planificarea reprezintă unul din principiile fundamentale de dezvoltare, pe toate planurile, a societății noastre. Activitatea de planificare concretizată într-un ansamblu de decizii și măsuri succesive izvorîte din planul național unic — a cărui valoare normativă și forță juridică este determinată prin adoptarea lui de către organul suprem al puterii de stat, Marea Adunare Națională — impune cu necesitate o evidență și un control riguros, care să includă în parametrii săi verificarea interdependențelor și echilibrele prevăzute în plan și să asigure îndeplinirea obiectivelor fundamentale, politice, economice, sociale, culturale etc.¹².

Verigă de bază a conducerii planificate a economiei naționale, funcției de control îi revine importanța sarcină ca în actuala etapă de accelerare a ritmului dezvoltării economico-sociale să asigure o funcționare

¹¹ R. Moldovan, *Caracteristici pentru definirea planificării în economia socialistă, în Societăți prezente — Societăți viitoare — Studii* — Ed. politică, Buc., 1973, p. 207.

¹² R. Moldovan, *Op. cit.* p. 208. A se vedea și I. Ceterchi, *Actul juridic normativ ca act de conducere în societate*, „Rev. rom. de drept”, nr. 11/1972, p. 7 s.u.

sincronizată a tuturor sistemelor și subsistemelor care în unitatea lor constituie mecanismul statului socialist. În acest sens devine o necesitate obiectivă și permanentă, exercitarea unui control sistematic, care să sesizeze cu maximum de competență și la timp eventualele anomalii care ar putea crea perturbații sau ar frina realizarea optimă a deciziilor elaborate de partid și de stat.

În acest cadru, în care politica integratoare a partidului nostru în conducerea științifică a vieții sociale, economice și politice se realizează pe baza unor principii specifice sistemului socialist — conducerea colectivă, centralismul democratic, planificarea — asigură o mai largă participare a maselor la activitatea de stat, o impletire mai strânsă a factorului politic cu cel economic și social.

Aceste interferențe suprastructurale, care toate converg spre adințirea rolului conducerii al partidului, s-au concretizat în constituirea unor organisme comune de partid și de stat, cum sunt: Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale, Consiliul Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale, Consiliul Financiar Bancar și Curtea Superioară de Control Financiar.

Forme perfectionate de realizare a conducerii științifice, aceste organe de partid și de stat, constituie într-un sistem integrat de organisme, concretizează continua preocupare a partidului și a statului nostru de a găsi cele mai bune mijloace pentru perfecționarea conducerii științifice a societății.

În același context de perfecționare a conducerii s-a înscris și controlul ca verigă importantă în realizarea deciziei. În formarea sistemului unitar de control de partid și de stat, una dintre principalele și actualele măsuri a constituit-o transformarea Consiliului Economic, într-un organ puternic de partid și de stat, pentru realizarea unitară a controlului îndeplinirii hotărîrilor de partid și a legilor țării în toate domeniile de activitate.

O nouă formă instituționalizată de participare directă a maselor la conducerea statului este controlul muncitoresc. Organ de partid și de stat, cu o largă și complexă competență, Consiliul Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale reprezintă, din punct de vedere politic și juridic, o componentă a sistemului integrat de control ce funcționează în cadrul democrației noastre sociale.

Controlul muncitoresc realizat printr-un organ specializat se integrează alături de organele puterii de stat, Marea Adunare Națională, Consiliul de Stat și Comisiile populare, organele administrației de stat, Curtea Superioară de Control Financiar, ministerele și alte organe centrale, comitetele executive ale consiliilor populare, inspecțiile centrale de control specializat ale statului și controlul obștesc, într-un sistem unitar de partid și de stat.

Controlul muncitoresc, a cărui geneză o găsim în primele măsuri adoptate de partid în perioada anilor 1944—1947 — cînd prin Legea

nr. 189, din 10 iunie 1947, alături de comitetele de fabrică, comitetele de cetățeni, sindicate, comisii de producție, s-au înființat oficiile industriale, ca modalități de a asigura clasei muncitoare, controlul asupra activității economico-sociale — se realizează astăzi în condițiile edificării societății sociale multilateral dezvoltate, printr-un organism puternic, care cumulează calitatea de organ de partid și de stat, sub directa îndrumare a C.C. al Partidului Comunist Român și al Consiliului de stat.

Organ cu o natură juridică specială, Consiliul Central de Control Muncitoresc are principala sarcină de a controla în mod unitar, pe ansamblul economiei pe ramuri și profil teritorial, realizarea politicilor economice și sociale a partidului și statului nostru, îndeplinirea hotărârilor de partid și a legilor adoptate de M.A.N., a decretelor și hotărârilor Consiliului de Stat, precum și a hotărârilor Consiliului de Miniștri, în domeniul activității economico-sociale.

În aceste condiții, controlul instituit printr-un sistem unitar, trebuie înțeles într-un sens larg, adică noțiunea trebuie să cuprindă atât controlul îndeplinirii cantitative a sarcinilor de către întregul mecanism al statului, cât și controlul asupra mijloacelor cu ajutorul cărora se îndeplinesc aceste sarcini, inclusiv controlul apărării legalității. În aceasta constă sensul principal al controlului în concepția partidului, sensul tuturor formelor de control, fie că este vorba de un control de stat, controlul muncitoresc sau controlul obștesc.

În lumina acestor constatări, perfecționarea continuă a procesului de conducere și implicit a controlului realizării deciziei, trebuie să constituie o preocupare permanentă pentru toți factorii care contribuie la realizarea acestuia, ca verigă importantă a conducerii.

CONTRÔLE SUR LA RÉALISATION DES DÉCISIONS — FONCTION DE L'ACTION DE DIRIGER

Résumé

L'auteur essaye de présenter le mode d'appliquer et de réaliser les décisions adoptées ainsi que le contrôle permanent, sous diverses formes, de leur efficience.

Le contrôle, comme action de diriger dans notre société socialiste, doit assurer une information prompte et permanente de l'action de diriger, information qui, à son tour, doit induire l'action, assurer l'adaptation de certaines mesures adéquates de correction et leur application, et contribuer, en conséquence, à résoudre les problèmes qui apparaissent au cours du processus de transformation des décisions en réalité objective, à améliorer continuellement l'activité sociale-économique.

REGIMUL JURIDIC AL CASEI DE LOCUIT, OBIECT PRINCIPAL
AL DREPTULUI DE PROPRIETATE PERSONALĂ ÎN LUMINA
NOILOR DISPOZIȚII LEGALE

DE

J. MANOLIU

Dreptul de proprietate personală face parte din categoria drepturilor fundamentale prevăzute de Constitutia R.S.R., care în art. 36 dispune: „Dreptul de proprietate personală este ocrotit de lege”, iar art. 37 garantează dreptul de moștenire asupra proprietății personale.

Proprietatea personală — categorie economică — și dreptul de proprietate personală — categorie juridică — sunt categorii noi, proprii numai economiei socialești, respectiv dreptului socialist. Ambele iau naștere odată cu apariția, dezvoltarea și întărirea proprietății socialești asupra mijloacelor de producție: dreptul de proprietate personală este strict dependent de proprietatea socialistă, este un derivat al proprietății socialești¹.

Bunurile ce pot constitui obiecte ale dreptului de proprietate personală, sint indicate in art. 36 și art. 9 alin. 3 din Constituție și anume „... veniturile și economiile provenite din muncă, casa de locuit, gospodăria de pe lîngă ea și terenul pe care acestea se află, bunurile de uz și confort personal, precum și, potrivit statutului cooperativelor agricole de producție², animale de producție și inventarul agricol mărunt“³.

La enumerarea făcută de articolele menționate din Constituție, trebuie să adăugăm că, începînd din anul 1968, pe lîngă locuința proprie-

¹ C. Stătescu, *Drept civil*, Ed. did. și ped., Buc. 1970, p. 645; I. Zinveliu, *Dobindirea dreptului de proprietate personală asupra terenurilor cu sau fără construcții*, Ed. Dacia, Cluj, 1972, p. 5 și urm.

² Vezi art. 5 din *Statutul cooperativei agricole de producție*, Buc., 1972, precum și art. 204 din Proiect Cod Civil.

³ Actuala constituție, spre deosebire de cea din 1952, lărgește sfera obiectelor dreptului de proprietate personală a țăranilor cooperatori, făcînd precizarea că terenul pe care se află casa de locuit și construcțiile gospodărești anexă, sint obiect al dreptului de proprietate personală.

tate personală, persoanele fizice pot avea în proprietate și o casă de odihnă⁴.

Deci, spre deosebire de celealte drepturi de proprietate (socialistă de stat, cooperativă și individuală), obiectele dreptului de proprietate personală sunt bunuri destinate să servească satisfacerii nevoilor materiale și culturale ale titularului dreptului, adică sunt bunuri de consum individuală (în opoziție cu noțiunea de bun mijloc de producție), și ele provin din munca prestată de titularul dreptului, prin moștenire, sau prin alte moduri admise de lege; dreptul de proprietate personală asupra bunurilor dobândite prin alte mijloace decit munca cinstită a titularului, deci prin mijloace potrivnice eticii societății noastre și principiilor de echitate și justiție socială, nu poate fi ocrotit de lege⁵.

Casa de locuit este unul dintre principalele obiecte ale dreptului de proprietate personală atât datorită scopurilor căreia îi este destinată, cit și datorită valorii sale patrimoniale⁶.

Conducerea de partid și de stat manifestă în mod permanent o preocupare deosebită, în vederea satisfacerii cerințelor crescînd, cît și pentru îmbunătățirea condițiilor de locuit ale populației întregii țări. În acest scop, Plenara C.C. al P.C.R. din 28 februarie — 2 martie 1973 a hotărît îmbunătățirea legislației locative, în vigoare la acea dată.

În urma unor largi și democratice dezbatere, au fost adoptate la 28.III.1973, Legea nr. 4, privind dezvoltarea construcției de locuințe, vinzarea de locuințe din fondul de stat către populație și construirea de case de odihnă proprietate personală, precum și Legea nr. 5 privind administrarea fondului locativ și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași; printr-un articol final, cuprins în fiecare din aceste două legi, se abrogă în mod expres și în întregime legislația anterioară din acest domeniu și anume Legea nr. 9 și Legea nr. 10 din mai 1968.

Legea nr. 4/1973, preluind experiența pozitivă a Legii nr. 9/1968, aduce o serie de inovații și îmbunătățiri unor aspecte teoretice și practice, cuprinse în vechea reglementare, stabilind astfel cadrul juridic general al construirii și al dobândirii de locuințe și case de odihnă proprietate personală.

Din cuprinsul Legii nr. 4/1973 se desprind o serie de principii, dintre care unele se deosebesc față de cele cuprinse în legislația anterioară, principii care definesc, în linii mari, regimul juridic al acestui drept de proprietate personală, asupra casei de locuit. Astfel:

⁴ Art. 31 al. 2 din Legea nr. 9/1968 vorbește de „casă de odihnă sau turism“, iar art. 45 și urm. din Legea nr. 4/1973 consacră dreptul de proprietate personală asupra unei singure case de odihnă.

⁵ A se vedea „Expunerea de motive la Legea nr. 18/1968 privind controlul provenientei unor bunuri ale persoanelor fizice, care nu au fost dobândite în mod licit“, în Bul. oficial nr. 87/1968; Legea nr. 18/1968 a fost modificată prin Decr. nr. 392 din 10 iulie 1973.

⁶ C. Stătescu, *Op. cit.*, p. 655.

I. Art. 5 al Legii nr. 4/1973 stabilește regula conform căreia, o persoană poate avea în proprietate personală, o singură locuință și o singură casă de odihnă.

Prin locuință, se înțelege suprafața locativă⁷ care cuprinde una sau mai multe camere de locuit, cu dependințele aferente, formind o unitate locativă de sine stătătoare, determinată ca atare, prin construcția sa.

În continuare se arată (art. 5), că membrii unei familii pot păstra în proprietate comună sau în proprietatea unuia dintre ei, o singură locuință și o singură casă de odihnă. În cazul în care o persoană, titulară a dreptului de proprietate personală, având ca obiect o locuință sau o casă de odihnă, dobîndește o a doua locuință sau casă de odihnă, prin moștenire, donație, sau pe alte căi este obligată să înstrâineze una din acestea, la alegere, în termen de un an de la dobândire; dacă nu execută această obligație, una din cele două locuințe va fi trecută în proprietatea statului, prin decizia comitetului executiv al consiliului popular județean sau al municipiului București, cu plata unei despăgubiri potrivit normelor stabilite prin hotărâre a Consiliului de Miniștri⁸.

În cazul membrilor familiei, ei vor trebui să ajungă la o înțelegere asupra casei pe care o păstrează; în caz contrar, autoritatea tutelară va putea interveni pentru apărarea intereselor copilului minor. Ca o dispoziție tranzitorie s-a prevăzut că pentru cei care au în prezent mai multe locuințe, termenul de licidare curge de la publicarea legii.

În legătură cu acest prim principiu se ridică mai multe probleme și anume :

1. În primul rînd, cînd este vorba de membrii unei familii (soț, soție, copii minori), legea stabilește că ei pot avea în proprietate comună o singură locuință sau casă de odihnă : se pune întrebarea despre ce fel de proprietate comună este vorba în această situație ?

Dacă o locuință este construită sau cumpărată în timpul căsătoriei, ea devine un bun comun al soților, aceștia devenind titulari ai dreptului de proprietate comună în devălmășie, singurul caz, cunoscut și admis în dreptul nostru (art. 30 și urm. Cod. fam.). Comunitatea matrimonială a soților este „o indiviziune de un tip nou, fără cote părți, organică și organizată, care aparține ambilor soți în devălmășie, pînă la desfacerea căsătoriei sau pînă la împărțeală, dacă aceasta intervene în timpul căsătoriei”⁹.

Deci, copiii minori nu sint titulari ai dreptului de proprietate comună în devălmășie asupra locuinței (sau casei de odihnă), construită sau cumpărată în timpul căsătoriei ; considerăm că un minor ar putea dobîndi în proprietate personală o locuință sau casă de odihnă, prin

⁷ Legea nr. 5/1973, art. 2—5.

⁸ Art. 5, 9 și 36 din Legea nr. 4/1973 ; art. 207 din Proiect. Cod. civ.

⁹ M. Eliescu, *Căsătoria în dreptul R.P.R.*, Buc., Ed. Academiei, 1964, p. 230.

donație sau moștenire, soluție care n-ar aduce nici o atingere principiului stabilit de Legea nr. 4/1973.

Sîntem de părere că obligația de a înstrăina cea de a doua locuință sau casă de odihnă, în termen de un an de la dobîndire să revină soților (părintilor), iar nu și copiilor minori care prin moștenire sau donație ar dobîndi, nu o a doua locuință, ci ar deveni, pentru prima dată, titulari ai dreptului de proprietate personală, asupra unei case de locuit sau case de odihnă.

2. Art. 56 al. 2 din Legea nr. 4/1973 cuprinde o dispoziție nouă și anume, în caz de neîndeplinire a obligației de înstrăinare a uneia din cele două locuințe sau case de odihnă, în termen de un an de la data dobîndirii celei de a doua (locuințe sau case de odihnă), una din cele două trece în proprietatea statului, cu plata unei despăgubiri.

Ne aflăm, după părerea noastră, în fața unui mod specific de dezvoltare (dobîndire) a proprietății socialiste de stat, care nu poate fi încadrat în nici unul din modurile specifice cunoscute și reglementate în mod expres de legislația în vigoare din țara noastră.

O scurtă privire comparativă, între această trecere (lichidare) stabilită de Legea nr. 4/1973 și principalele moduri (temeiuri) specifice de dobîndire a dreptului de proprietate socialistă de stat, cred că este necesară și ea va veni în sprijinul afirmației făcute.

a. Această trecere, nu este o confiscare¹⁰, care, după cum se știe, este o sancțiune de drept penal sau administrativ, ce constă în trecerea forțată, fără indemnizație, în patrimoniul statului, a întregii averi sau a unor bunuri determinate individual sau în general, ce aparțin unor persoane fizice... Confiscarea ca sancțiune de drept administrativ, se hotărăște tot de organul administrației de stat, ca și trecerea în proprietatea statului a unor locuințe reglementată de Legea nr. 4/1973 însă, există o deosebire esențială între ele și anume, prima este fără indemnizație, cea de a doua se face „cu plata unei despăgubiri, potrivit normelor stabilite prin hotărîrea Consiliului de Miniștri“.

b. Această trecere nu poate fi considerată exproprieare¹¹, care constă în trecerea forțată, în proprietatea statului, pe cale de Decret al Consiliului de Stat, în schimbul unei indemnizații, a unor bunuri imobiliare aparținind cetățenilor, cooperativelor sau organizațiilor obștești, în cazurile cînd statul are nevoie de aceste bunuri.

Deci, exproprierea, ca mod specific de dobîndire a dreptului de proprietate socialistă de stat se caracterizează prin :

— trecerea forțată a bunurilor în proprietatea statului ;

¹⁰ V. art. 68—69 și 112 Cod penal.

¹¹ V. Decr. nr. 545 din 30.XII.1958 privitor la reglementarea amplasării construcțiilor, precum și a trecerii în proprietatea statului a terenurilor și construcțiilor necesare efectuării unor lucrări sau a unor acțiuni de interes de stat; vezi și Legea nr. 19 din 24 iunie 1968, cu privire la regimul juridic al terenurilor fără construcții din perimetru construibil al municipiilor și orașelor.

- trecerea are loc în schimbul unei indemnizații ;
- existența unei nevoi de stat, care nu ar putea fi satisfăcută decât pe această cale.

Primele două trăsături le găsim și în cazul prevăzut de Legea nr. 4/1973, însă aici nu este vorba de „existența unei nevoi de stat“, ci trecerea are loc totdeauna cind titularul dreptului de proprietate nu execută obligația legală, de a instrăina, la alegere, una din cele două locuințe sau case de odihnă.

Dealtfel, exproprierea pentru interes obștesc este prevăzută separat, de art. 18 din Legea nr. 4/1973 unde se dispune : „cetățenii ale căror locuințe se demolează pentru noi construcții sau sistematizări, vor primi cu chirie o locuință din fondul locativ de stat, pentru ei și familiile lor, pînă ce își construiesc sau își cumpără o locuință. Suma încasată pentru locuința demolată va constitui avansul integral pentru noua locuință pe care o construiesc sau o cumpără“.

c. Nu putem încadra această trecere, nici în acel mod specific de dezvoltare a dreptului de proprietate socialistă de stat, care se referă la „bunuri fără stăpin și la cele abandonate“¹², unde se cer îndeplinite cumulativ următoarele condiții :

- titularul bunului să fie necunoscut sau absent ;
- bunul să fie părăsit (abandonat), ceea ce implică un act voluntar, făcut cu intenția de abandonare a bunului ;
- de la data părăsirii să fi trecut un an, care se socotește ...

Asemenea condiții nu se cer în cazul la care ne referim ; de asemenea și organul de stat chemat a decide această trecere, diferă.

Din comparația făcută, între unele din modurile specifice, cunoscute de dezvoltare a proprietății socialești de stat și modul prevăzut de noua reglementare, rezultă că prin dispoziția cu totul nouă, cuprinsă în art. 56 al. 2 din Legea nr. 4/1973, s-a stabilit un nou mijloc specific, de trecere forțată, în proprietatea statului, a unor bunuri imobile, în cazul neexecuțării de către proprietarii lor, a obligației legale de a instrăina într-un anumit termen, una din cele două locuințe sau case de odihnă.

II. Un alt principiu, este acela al interzicerii operațiilor speculative cu casele de locuit, principiu dedus din art. 6 al Legii nr. 4/1973 care prevede : „Construirea sau cumpărarea de locuințe de către cetățeni în scopul revînzării sau închirierii este interzisă“, în art. 48 al legii găsim aceeași interdicție, referitoare la casele de odihnă căre „sunt destinate nevoilor proprietarului și familiei sale și nu pot fi închiriate“.

¹² V. Decr. nr. 111/1951 privind reglementarea situației bunurilor de orice fel supuse confiscației, confiscate, fără moștenitori sau fără stăpin, precum și a unor bunuri care nu mai folosesc instituțiilor bugetare.

¹³ Instrucțiunile nr. 6491/1951 ale Ministerului Finanțelor, cu privire la bunurile fără stăpin, precum și cele considerate abandonate, prin efectul unor legi sau decrete, care trec în proprietatea statului.

Există două excepții și anume :

1. În primul rînd, prin art. 19, Legea nr. 4/1973 admite vînzarea locuinței în cazul în care proprietarul se mută definitiv în altă localitate, în interes de serviciu sau familial; în această situație, fostul proprietar are dreptul să-și construiască¹⁴ (spune legea), sau să-și cumpere (adăugăm noi) o nouă locuință în localitatea în care se stabilește.

Considerăm că în acest caz, există și posibilitatea de a cumpăra (nu numai de a construi) din fondul locativ de stat, fără ca prin aceasta să se aducă vreo atingere regulii inscrise în art. 42 al. 3 al Legii nr. 4/1973, conform căreia „locuințele se vînd cetățenilor care le ocupă în calitate de chiriași“.

Într-adevăr, din aplicarea acestei prevederi în corelare cu celelalte dispoziții ale legii, rezultă că o locuință pusă în vînzare va putea fi vîndută și unei alte persoane decât chiriașul, în cazul în care acesta nu o cumpărá și nici nu o mai ocupă în calitate de chiriaș (spre exemplu, chiriașul își construiește sau își cumpărá o altă locuință, ori pleacă din alte motive).

2. În al doilea rînd legea permite proprietarului, ca restrîngindu-și folosința locuinței ce-i aparțină, să proceze la închirierea unei părți din ea. Astfel, art. 60 pct. a al Legii nr. 5/1973, privind administrarea fondului locativ și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași, după ce arată că proprietarul și familia sa au dreptul, peste suprafața corespunzătoare nevoilor lor de locuit¹⁵, încă la cel mult două camere, prevede : „Proprietarul poate închiria o parte din această suprafață, inclusiv sub formă de cameră mobilată“.

Este vorba aici de un drept al proprietarului de a închiria, deci o închiriere facultativă, spre deosebire de obligația de închiriere, care-i revine acestuia cu privire la camerele separate, ce depășesc nevoile de locuit ale proprietarului și familiei sale.

Dacă proprietarul își exercită acest drept acordat de lege, închirierea va trebui să se facă în astfel de condiții, încit să fie exclusă specula și în general orice posibilitate de a se crea din aceasta o sursă ilicită de ciștig, care promovează parazitismul social; pentru aceasta, legea stabilește obligativitatea întocmirii unui contract scris, înregistrat la organele financiare (administrația sau circumscripția financiară), cu stipularea, în mod obligatoriu, a tarifelor și termenelor de închiriere; în caz de nerespectare a acestor condiții, legea instituie o serie de sancțiuni de natură civilă, administrativă și, în anumite cazuri, chiar penale¹⁶.

¹⁴ Art. 19 al. 2 al Legii nr. 4/1973 prevede : „În acest scop pot primi, în condițiile legii, terenul necesar și, dacă suma încasată din vînzarea vechii locuințe nu acoperă costul noii locuințe, pot primi un credit de completare fără a depăși plafonanele de credite stabilite de art. 23“.

¹⁵ La determinarea nevoilor de locuit se are în vedere ca fiecărui membru al familiei să-i fie asigurată cîte o cameră.

¹⁶ V. art. 70 și 71 din Legea nr. 5/1973.

Stabilirea expresă a unor asemenea condiții riguroase, sperăm că vor permite un control permanent, din partea societății asupra închirierii, control exercitat în scopul de a nu se denatura funcția socială a locuinței proprietate personală și anume: aceea de a satisface nevoile de locuit ale proprietarului și familiei sale¹⁷.

III. Un alt principiu nou, stabilit de actuala reglementare este acela conform căruia, locuințele proprietate personală în anumite condiții, sunt supuse unui regim de normare și închiriere, deosebit de cel prevăzut în Legea nr. 5/1973, penitru fondul locativ de stat.

Problema folosirii judicioase a apartamentelor proprietate personală, nu era rezolvată mulțumitor în vechea reglementare: astfel, art. 39 al Legii nr. 9/1968 cît și art. 51 al. 1 al Legii nr. 10/1968, stabilieau regula conform căreia, locuințele proprietate personală, locuite de proprietar și familia sa, erau exceptate de la regimul de normare și repartizare a spațiului locativ, fără însă a se determina precis, care erau limitele în care trebuia să se încadreze aceste nevoi de locuit, ale proprietarului și familiei sale.

Legea nr. 5/1973 înlătură această deficiență existentă în legislația anterioară și stabilește expres care sunt limitele folosinței personale a unei locuințe, adică determină limitele în care trebuie să se încadreze nevoile de locuit ale proprietarului și ale familiei sale¹⁸.

În felul acesta legiuitorul, ocrotind interesele proprietarului și ale familiei sale, a căutat în același timp să pună în practică principiul imbinării interesului personal cu interesele societății¹⁹.

În cazul în care într-o locuință, proprietate personală, există camere separate ce depășesc nevoile de locuit, apare obligația pentru proprietar de a le închiria, la alegerea sa, persoanelor îndreptățite (chiar sub formă de cameră mobilată); dacă proprietarul nu execută această obligație legală, comitetul executiv al consiliului popular le poate închiria solicitantilor²⁰. Considerăm că această închiriere va trebui să se

¹⁷ C. Oprisan, *Legea privind administrarea fondului locativ și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași*, „Revista română de drept”, nr. 5/1973, p. 40.

¹⁸ V. art. 60 pct. e: „Fiecărui membru al familiei să-i fie asigurată cite o cameră și deosebit de aceasta, încă cel mult două camere”.

¹⁹ Art. 1 din Decr. nr. 31/1954 prevede: „Drepturile civile ale persoanelor fizice sunt recunoscute în scopul de a se satisface interesele personale, materiale și culturale în acord cu interesul îobștesc, potrivit legii și regulilor de convietuire socialistă”.

²⁰ H.C.M. nr. 860/1973, pentru stabilirea măsurilor de executare a Legii 5/1973 în art. 6 și 7, precizează cum se face această închiriere obligatorie:

Persoanele care au în mediul urban locuință proprietate personală, vor declara la comitetul executiv al consiliului popular al localității de domiciliu camerele separate ce depășesc nevoile de locuit precum și apartamentele ce nu sunt locuite de proprietar și familia sa (în termen de 60 zile de la publicarea H.C.M.); ceilalți, în termen de 30 zile. Dacă proprietarul nu închiriază (în termen de 60 zile de la intrarea în vigoare a hotărârii), comitetul executiv al con-

facă ținindu-se seama de ordinea de prioritate stabilită de lege, pentru închirierea suprafețelor din fondul locativ de stat²¹.

În ambele cazuri închirierea, la alegerea proprietarului sau de către comitetul executiv al consiliului popular, trebuie să se facă cu respectarea intocmai a condițiilor prevăzute de lege²².

Deci, în acest caz prevăzut de art. 60 pct. b al Legii nr. 5/1973, ne aflăm (spre deosebire de situația la care ne-am referit anterior, prevăzută în art. 60 pct. a al Legii nr. 5/1973) în fața unei închirieri obligatorii pentru titularul dreptului de proprietate personală.

Acceași obligație de închiriere apare și în cazul în care proprietarul este transferat în altă localitate, în interes de serviciu, iar o parte din familia sa a rămas în apartament (restul apartamentului va trebui să fie închiriat).

În sfîrșit, art. 61 din Legea nr. 5/1973, prevede că, dacă un apartament proprietate personală nu este locuit de proprietar și familia sa, va fi supus în întregime normării și închirierii, în aceleași condiții prevăzute pentru fondul locativ de stat.

Deși legea nu arată, trebuie să deosebim aici două situații și anume :

1. Proprietarul și familia sa deține o locuință din fondul locativ al statului, în altă sau chiar în același localitate unde-i este situat apartamentul proprietate personală²³; în acest caz apartamentul respectiv va fi supus, în întregime, normării și închirierii.

2. Proprietarul, prin unul din modurile prevăzute de lege, dobindește în proprietate o a doua locuință și în termen de un an de la dobândire, nu înstrâinează, la alegere, una din ele; și în acest caz, una din cele două locuințe nu va fi locuită de proprietar și familia sa, dar ținindu-se seama că a fost incălcat principiul înscris în art. 5 al Legii nr. 4/1973 prin neexecutarea obligației stabilită de art. 56 al aceleiași legi, apartamentul nelocuit nu va fi închiriat și normat de către comitetul executiv al Consiliului popular respectiv²⁴, ci va trece în întregime în proprietatea statului.

siliului popular, printr-o somatic scrisă, îi va desemna persoana îndreptățită cu care proprietarul urmează să încheie contractul de închiriere.

În caz de neconformare, contractul se va încheia în numele proprietarului de către reprezentantul comitetului executiv al consiliului popular; termenul de închiriere nu poate depăși în acest caz un an, iar dacă proprietarul refuză primirea chiriei, chiriașul o va depune pe numele proprietarului la C.E.C. La expirarea acestui termen proprietarul poate încheia direct contractul de închiriere cu chiriașul său sau cu o altă persoană.

²¹ Art. 8 al. 3 din Legea nr. 5/1973.

²² V. art. 60 pct. b al. 3 și art. 70—71 din Legea nr. 5/1973.

²³ V. J.C.M. nr. 860/1973 pentru stabilirea măsurilor de executare a Legii nr. 5/1973.

²⁴ Ibidem.

Considerăm deci, că în această situație, ar trebui să se aplique dispozițiile cuprinse în art. 56 al. 2 al Legii nr. 4/1973 și nu art. 61 din Legea nr. 5/1973.

IV. Un alt principiu, existent și în vechia reglementare, este acela conform căruia, titularii dreptului de proprietate personală asupra unei locuințe cumpărate din fondul locativ de stat sau construite cu sprijinul statului, sunt scuși de a plăti impozitul pe clădiri, timp de 10 ani, scuși de la data dobândirii.

De asemenea, înscrierea titlului de proprietate²⁵ asupra locuinței sau casei de odihnă, în registrul de publicitate imobiliară, nu este supusă taxelor de timbru (art. 53 al. 2 și 3 din Legea nr. 4/1973).

Ne oprim aici cu aceste rînduri în care am căutat să prezintăm, în mod succint, aspectele esențiale ale Legii nr. 4/1973 : practica și literatura juridică vor scoate desigur la iveală aspecte și probleme noi, în aplicarea textelor cuprinse în noua și importantă reglementare, care interesează întreaga populație a țării.

RÉGIME JURIDIQUE DE L'HABITATION, OBJET PRINCIPAL DU DROIT DE PROPRIÉTÉ PERSONNELLE, DANS LA LUMIÈRE DES NOUVELLES DISPOSITIONS LEGALES

Résumé

Dans le but de l'accroissement du bien-être du peuple entier, pour satisfaire les besoins croissants d'habitations, la Séance Plénière du C.C. du P.C.R. du 28 février— 2 mars 1973 a décidé l'amélioration de la législation en vigueur à cette date.

Préoccupée par ce problème de grande actualité l'auteur s'occupe dans la communication du régime juridique des habitations et des maisons de repos, propriété personnelle, établi par la loi numéro 4 du 28 mars 1973 relative au développement de la construction des habitations, à la vente vers la population des habitations appartenantes au fond d'Etat et à la construction des maisons de repos propriété personnelle et par les dispositions du chapitre IX de la loi numéro 5 du 28 mars 1973 relatives à l'administration du fond locatif et à la réglementation des rapports entre les propriétaires et les locataires.

²⁵ Atit dreptul de proprietate cît și cel de folosință trebuie înregistrate la administrația financiară care va elibera actul de atestare a titlului de proprietate sau de folosință.

ACTUALA REGLEMENTARE PRIVIND GOSPODĂRIREA APELOR ÎN R.S.R.

DE

ȘTEFAN RAUSCHI

Apa, pe lîngă faptul că este un bun absolut pentru viață, reprezintă și o imensă bogătie naturală. Ca bogătie naturală, apa joacă un rol deosebit de important în dezvoltarea economiei naționale.

Folosirea multilaterală a apei, în vederea satisfacerii celor mai variate nevoi social-economice, determină întreaga semnificație a prevederilor art. 7 din Constituție, potrivit căruia, alături de alte bogătii, apele sunt proprietate de stat, aparținând întregului popor.

Datorită importanței deosebite pe care o au apele în cadrul economiei naționale, partidul și statul nostru acordă și o atenție deosebită, conservării, gospodăririi și protecției lor. Pe această linie, în documentele de partid se trasează numeroase sarcini în vederea exploatarii și folosirii raționale a resurselor de apă.

Astfel, în Directivele Congresului al X-lea al partidului nostru, s-a arătat că, în vederea gospodăririi cu eficiență a folosirii mai depline a resurselor de apă, combaterii efectelor inundațiilor și înlăturării calamităților în perioada precipitațiilor maxime, vor fi extinse lucrările pentru regularizarea cursurilor de apă și se vor amenaja noi lacuri de acumulare cu folosință complexă.

Paralel vor fi intensificate acțiunea pentru raționalizarea consumurilor în unitățile industriale, eliminarea pierderilor de apă, precum și pentru amplasarea unităților mari consumatoare în zone cu excedent de apă în regim natural. Vor fi luate, de asemenea, măsuri pentru protejarea cursurilor de apă, epurarea apelor, epurarea apelor uzate la obiectivele industriale și centrele urbane. Vor fi efectuate noi studii și cercetări științifice în vederea cunoașterii, valorificării, economisirii și protecției resurselor de apă. Se va îmbunătăți legislația în domeniul

apelor și se va intensifica controlul asupra respectării normelor de utilizare și de apărare a calității apelor¹.

În vederea realizării în domeniul gospodăririi apelor a sarcinilor desprinse din Directivele Congresului al X-lea al Partidului, din alte documente de partid și din indicațiile conducerii superioare de partid și de stat, a fost necesară revizuirea și îmbunătățirea substanțială a legislației care reglementează principalele relații cu privire la amenajarea, folosirea și protecția apelor în țara noastră.

Astfel, a fost adoptată Legea nr. 5/1972 privind gospodăria apelor în R.S.R., care, sintetizând întreaga experiență dobândită timp de 18 ani în activitatea organelor de gospodărire a apelor, înlocuiește Decretul nr. 143/1953 cu privire la folosirea rațională, amenajarea și protecția apelor, ale cărui prevederi s-au învechit, devenind în cea mai mare parte necorespunzătoare.

Marile și multiplele prefaceri săvîrșite în domeniul gospodăririi apelor, ca și în celelalte domenii ale vieții sociale, și-au găsit expresia în actuala lege care reglementează relațiile sociale în legătură cu apele, constituind totodată un instrument de consolidare și dezvoltare a acestor relații în etapa construirii societății sociale multilateral dezvoltate.

Conservarea, amenajarea și valorificarea resurselor de apă, protecția calității acestora împotriva poluării, folosirea rațională și economisirea apei, prevenirea și apărarea împotriva acțiunilor nocive sau destructive ale apelor, sănt sarcini la a căror însăptuire trebuie să participe, conform legii, toate organele și organizațiile de stat, organizațiile cooperatiste, organizațiile obștești și toți locuitorii țării.

Legea nr. 5/1972 cuprinde, în cadrul ei de reglementare, următoarele categorii de ape: a) ape de suprafață: cursurile de apă naturale și artificiale, lacurile naturale și artificiale, băile; b) apele subterane, freatiche și de adâncime, inclusiv izvoarele; c) apele maritime interioare; d) marea teritorială. Sunt de asemenea supuse prevederilor legii, albile cursurilor de apă, cuvetele lacurilor, malurile, faleza, plaja mării, fundul apelor maritime interioare și al mării teritoriale, platoul continental ca și lucrările ce se construiesc pe ape sau au legătură cu apele, prin care direct sau indirect, se produc modificări definitive sau temporare în regimul de scurgere sau în calitatea apelor.

În fine, sănt supuse dispozițiilor acestei legi apele ce formează sau traversează frontieră de stat, în măsura în care prin convenții internaționale, la care țara noastră este parte, nu se prevede altfel.

Potrivit art. 3 din Legea nr. 5/1972, prin gospodăria apelor se înțelege totalitatea măsurilor, lucrărilor, construcțiilor și instalațiilor menite să asigure în mod unitar regimul apelor cel mai corespunzător intereselor generale, în vederea prevenirii și combaterii acțiunii dis-

¹ Directivele Congresului al X-lea al P.C.R. cu privire la planul de dezvoltare economico-socială a României pe anii 1971—1975 și liniile directoare ale acestei dezvoltări pe perioada 1976—1980, Ed. politică, București, 1969, p. 47.

tructive a apelor, folosirii lor raționale pentru satisfacerea nevoilor social-economice și protejării lor împotriva epuizării și poluării.

Din dispozițiile art. 3 rezultă, cu claritate, scopul avut în vedere de legeitor în promulgarea acestei legi, instituind astfel o serie de măsuri printre care, în prim plan, se înscriu cele referitoare la prevenirea și combaterea acțiunii distructive a apelor.

Avinđ în vedere faptul că apele au particularitatea că, pe lîngă efectele pozitive, pot produce și efecte dăunătoare, mergind pînă la adevărate calamități, legea stabilește, pe lîngă unele măsuri cu caracter general, o serie de reguli care să contribuie la asigurarea scurgerii normale a apelor, să permită organizarea unei acțiuni sistematice de prevenire și combatere a inundațiilor și gheturilor.

Printre măsurile generale referitoare la prevenirea și combaterea acțiunii distructive a apelor, se evidențiază în primul rînd, dispoziția în care se precizează că la efectuarea unor lucrări de interes obștesc mijloacele bănești se asigură atît prin bugetul de stat cît și prin contribuția bănească și în muncă a locuitorilor. Tot ca o măsură cu caracter general, este cea inserisă în art. 7 al. 2 din lege în care se prevede că, pe cursurile de apă, în zonele expuse acțiunii distructive a apelor, organizațiile sociale, celealte persoane juridice, precum și persoanele fizice sunt obligate să ia măsurile și să execute lucrările necesare pentru apărarea bunurilor pe care le au în proprietate, administrare directă sau folosință. De asemenea, amplasarea construcțiilor de orice fel în albiile majore ale cursurilor de apă sau în zonele inundabile este permisă numai cu avizul organelor de gospodărire a apelor și cu condiția realizării măsurilor necesare pentru evitarea pericolului de inundații (art. 7 al. 3).

În ce privește scurgerea apelor, în actuala reglementare se prevede că, în zonele neamenajate apele trebuie lăsate să se scurgă conform cursului natural, fapt pentru care deținătorii terenurilor din aval au obligația să primească apele ce curg în mod natural de pe terenurile situate în amonte. Lucrările de barare sau traversare a cursurilor de apă, digurile, podurile, drumurile, căile ferate, prize de apă și orice alte lucrări care pot constitui obstacole în scurgerea naturală a apelor vor fi executate și exploataate, încît eventualele modificări defavorabile ale condițiilor de seurgere a apelor să fie minime.

În ipoteza în care se execută lucrări sau se iau alte măsuri prin care s-ar modifica regimul de seurgere a apelor — potrivit art. 9 din lege — acestea vor putea fi executate numai cu avizul organelor de gospodărire a apelor, dat asupra documentației tehnice, iar pentru lucrările și măsurile care modifică șenoul apelor pe care se face navigație, va fi necesar și avizul Ministerului Transporturilor și Telecomunicațiilor.

În vederea scurgerii apelor conform cursului normal, Legea nr. 5/1972 conține unele prevederi care au menirea de a proteja albia, malurile și lucrările de apărare (diguri, baraje). Dispozițiile legii, în această pri-

vință², determină și regimul juridic al terenurilor ocupate de cursurile și sursele de apă. De aceea, art. 13 din lege prevede că terenurile care alcătuiesc albiile majore ale cursurilor de apă sau formează zone inundaibile ale lacurilor și bălților se folosesc de cei ce le au în proprietate, administrare directă sau folosință, cu respectarea prevederilor prezentei legi³.

Intr-adevăr, folosirea cursurilor și a surselor de apă implică în mod necesar și folosirea anumitor porțiuni din suprafața terestră. Datorită acestui fapt, regimul juridic al terenurilor ocupate de cursurile și sursele de apă (ca, de altfel și cel al terenurilor destinate transporturilor pe apă), este indisolubil legat de regimul juridic al cursurilor și surselor de apă, care determină natura și conținutul raporturilor juridice ce se nasc în legătură cu folosirea multilaterală a apelor⁴. Drept urmare, modul de folosire a acestor terenuri este determinat de reglementarea cuprinsă în actele normative referitoare la folosirea rațională, amenajarea și protecția apelor, precum și la utilizarea cursurilor și surselor de apă, în desfășurarea celor mai diverse acțiuni economice (pentru alimentarea populației cu apă potabilă, pentru navigație și plutării, pentru irigații, pentru extragerea din albia cursurilor de apă și cuveta lacurilor și a bălților a diverse materiale⁵).

Mergind pe linia celor arătate mai sus pentru a împiedica evadarea, prăbușirea malurilor ori impotrmlirea albiei din cauza vegetației dăunătoare, sau altor obstacole care ar stincheri curgerea normală a apei, art. 14 din Legea nr. 5/1972 dispune că, riveranii și beneficiarii folosințelor de apă sunt datori să participe la executarea lucrărilor de întreținere a albiei, pe porțiunea pe care sunt riverani sau beneficiari de folosință. De asemenea, în vederea realizării aceluiși scop, art. 17 al. 1 din lege prevede că, exploatarea nisipului, pietrișului, pietrei de riu, argilelor, marnelor și altor materiale din albiile sau din malurile cursurilor de apă, lacurilor sau mării este permisă numai pe baza și în condițiile autorizației eliberate de organele județene de gospodărire a apelor. De la această ultimă regulă, legea instituie două excepții, în care cazuri nu se impune obținerea autorizației de la organele județene de gospodărire a apelor. Astfel se exceptează, în primul rînd, extăgerile de balast sau nisip efectuate de către organele Ministerului Trans-

² A se vedea și dispozițiile art. 11 din Legea nr. 9/1973 cu privire la protecția mediului înconjurător.

³ Albia prin care curg apele la niveluri mici și mijlocii constituie albia minoră, iar suprafețele de teren peste care se revârsă apele la niveluri mari constituie albia majoră. Delimitarea acestor albi se face de organele de gospodărire a apelor, cu consultarea organelor de cadastru funciar și a deținătorilor cu orice titlu ai terenurilor riverane.

⁴ S. Brădeanu, *Regimul juridic al apelor în sistemul proprietății socialiste, „Studii și cercetări juridice”*, nr. 3/1965, p. 411.

⁵ S. Brădeanu, *Contribuții la sistematizarea regimului juridic al terenurilor, „Revista română de drept”*, nr. 3/1973, p. 18.

portului și Telecomunicațiilor pe cursurile navigabile în scopul întreținerii șenalului navigabil, precum și extragerile efectuate în scopul întreținerii șenalului navigabil al canalelor din Delta Dunării, de către unitățile de exploatare a stufului. Se exceptează, în al doilea rînd, extragerile de materiale din albii în cantități mici pentru trebuințele gospodăriilor aparținând persoanelor fizice. Aceste extrageri se pot face numai la o distanță de minimum 200 m de posturile hidrometrie sau de alte lucrări hidrotehnice și cu aprobarea comitetului executiv al consiliului popular în a cărui rază teritorială se face extragerea, care, în funcție de condițiile locale, va stabili de la caz la caz aceste cantități, astfel încît să nu se provoace degradări ale albiilor și malurilor.

Alături de prevederile menționate, care au drept scop protecția albiilor și malurilor cursurilor și surselor de apă, Legea nr. 5/1972 conține și importante dispoziții care au menirea de a proteja lucrările de apărare. În această direcție, semnificative sunt dispozițiile art. 20 din lege care prevede că în jurul lacurilor de acumulare, barajelor și al altor lucrări hidrotehnice, ca și de-a lungul cursurilor de apă, canalelor și digurilor, se instituie zone de protecție, a căror mărime și mod de folosire se stabilesc prin hotărâre a Consiliului de Miniștri.

În scopul protecției digurilor, barajelor și altor lucrări de apărare împotriva acțiunilor distructive a apelor degea interzice : extragerea de pămînt sau alte materiale din diguri, baraje, sau din alte lucrări de apărare, ca și din zonele de protecție a acestora ; depozitarea de materiale și executarea de construcții pe diguri, baraje sau alte lucrări de apărare ; plantarea de pomi, arbori de orice fel pe diguri, baraje și pe alte lucrări de apărare ; circulația cu vehicule sau trecerea cu animale pe diguri sau baraje, în afara de cazul cînd acestea sunt carosabile sau trecerea se face prin locuri anume destinate acestui scop ; lăsarea animalelor să pască pe diguri sau baraje, pe maluri sau în albii, în zonele în care sunt executate lucrări, precum și în perimetrele de protecție a acestora. (art. 23).

Regimul juridic al apelor influențează însă și regimul altor terenuri decit cel al albiilor și țărmurilor cursurilor de apă și al cuvetelor lacurilor. Unele prevederi ale Legii nr. 5/1972 stabilesc o serie de obligații și restricții pe care beneficiarii folosinței de terenuri, deținători cu orice titlu, sunt obligați a le respecta. Astfel, pentru ca apele să nu fie lipsite de protecția pe care le-o asigură pădurile și pentru îmbunătățirea regimului de scurgere a apelor art. 19 al. 1 din lege dispune că, în pădurile din zonele de deal și munte se vor limita țăierile de arbori la nivelul prevăzut în amenajamentele silvice, iar în bazinile hidrografice cu grad mare de torrentialitate suprafața parchetului ce se va tăia ras nu va depăși 10 ha. De asemenea, în bazinile hidrografice în care există sau sunt prevăzute a se realiza lacuri de acumulare, baraje, diguri, canale, organele agricole și silvice competente vor lua măsuri de protecție a acestora prin lucrări de combatere a eroziunii

solului, de regularizare a surgerii apei pe versanți și amenajări silvice, precum și prin aplicarea unor reguli speciale de întreținere a lucrărilor executate și de exploatare a fondului forestier.

În cadrul măsurilor de prevenire și de combatere a acțiunii distructive a apelor, un loc de seamă, în reglementarea actuală, îl ocupă prevederile referitoare la organizarea apărării împotriva inundațiilor și ghețurilor, prevederi care în reglementarea anterioară erau extrem de sumare.

Apărarea împotriva inundațiilor și ghețurilor, constituind o sarcină permanentă pentru toate organele și organizațiile de stat, celealte organizații socialiste, precum și o îndatorire pentru toți locuitorii țării, art. 29 din lege dispune că organizațiile socialiste sunt obligate să asigure întreținerea corespunzătoare a lucrărilor de apărare împotriva inundațiilor și ghețurilor la obiectivele expuse inundațiilor, aflate în administrarea directă sau în folosința lor și să le înzestreze cu ușoare, materiale și utilaje, conform normativelor în vigoare.

În vederea evitării pericolului de inundații sau alte calamități produse de ape, Legea nr. 5/1972 impune deținătorilor terenurilor riverane obligația de a permite folosirea pământului, nisipului, pietrișului, pieptrei și a altor materiale din albi, ostroave și malurile apelor, în vederea executării lucrărilor urgente de apărare împotriva acțiunii distructive a apelor (art. 30). În același scop, art. 27 din lege prevede că în perioadele de ape mari — pentru a se evita producerea de calamități — la propunerea comisiilor județene de apărare împotriva inundațiilor și ghețurilor, comisia centrală de apărare împotriva inundațiilor și ghețurilor poate dispune inundarea dirijată a unor incinte dinainte stabilite prin planurile de apărare împotriva inundațiilor și ghețurilor sau să introducă restricții în funcționarea sistemelor de evacuare a apelor, deținătorii cu orice titlu ai terenurilor riverane fiind obligați să permită reținerea provizorie a apelor pe terenurile lor.

O altă categorie importantă de dispoziții pe care le conține Legea nr. 5/1972 sunt cele referitoare la protecția calității apelor.

Cu privire la această importantă problemă, trebuie să menționăm și dispozițiile Legii nr. 9/1973 privind protecția mediului înconjurător care, în vastă ei reglementare, cuprinde și prevederi referitoare la protecția calității apelor.

Așa cum Legea nr. 5/1972 (art. 44) și Legea nr. 9/1973 (art. 12) prevăd că organele și organizațiile de stat, cooperatiste și celealte organizații obștești, precum și toți locuitorii țării au datoria de a proteja apele împotriva poluării, astfel ca acestea să poată fi folosite în scopurile necesare populației, economiei și pentru ocrotirea vieții acvatice. În acest scop, potrivit dispozițiilor legilor menționate, sunt interzise evacuarea, aruncarea sau injectarea, în apele de suprafață, subterane, apele maritime interioare și în apele mării teritoriale, de ape uzate, deșeuri, reziduuri sau produse de orice fel, care conțin substanțe în

stare solidă, lichidă sau gazoasă, bacterii, microbi, în cantități și concentrații ce pot schimba caracteristicile apei, făcind-o astfel dăunătoare sănătății populației, florei și faunei sau improprii unei folosiri răționale. Se interzice, de asemenea, folosirea, transportul, manipularea și depozitarea de orice substanțe sau reziduuri în cantități care pot duce la poluarea apelor, prin scurgerea directă sau indirectă a acestora în ape⁶.

Din ansamblul prevederilor legale în vigoare privind protecția calității apelor, de o deosebită semnificație sunt cele care interzic unităților socialiste darea în exploatare de noi unități sau dezvoltarea unităților existente, care prin activitatea lor pot constitui surse de poluare a apelor, fără stații și instalații de epurare în stare de funcționare corespunzătoare ori fără alte lucrări sau măsuri care să asigure respectarea condițiilor legale de protecție a calității apelor⁷. În același timp — conform art. 51 din Legea nr. 5/1973 — la stabilirea sau schimbarea procezelor tehnologice industriale, organizațiile sociale trebuie să ia măsuri pentru recircularea apei, reducerea în cît mai mare măsură a volumului de ape uzate evacuate, micșorarea nocivității, recuperarea deșeurilor valorificabile și a substanțelor utile din apele uzate și pentru epurarea apelor evacuate, pînă la limitele stabilitoare de organele de gospodărire a apelor.

Unul din mijloacele prin care se realizează protecția apelor — prevăzut și de art. 12 lit. b din Legea nr. 9/1973 — și care a făcut obiectul reglementării unui capitol special (III) din Legea nr. 5/1972, privește folosirea apelor.

Apele, fiind folosite în cele mai variate domenii ale vieții sociale, Legea 5/1972 înscrie principiul folosirii lor răționale, stabilește priorități în satisfacerea cerințelor de apă, precum și în cazul restricțiilor temporare de folosire a apelor cînd din cauza secerelor sau altor obiective, resursele de apă se micșorează.

Dînd prioritate satisfacerii cerințelor cu apă a populației, a unităților de deservirea populației și a sectorului zootehnic, Legea 5/1972 autoriză pe deținătorii de terenuri de a folosi în mod liber, pentru trebuințele lor, apele care cad și se adună în mod natural din ploi și zăpezi pe aceste terenuri. Totodată, se acordă dreptul, pentru oricine, de a folosi în mod liber apele de suprafață și subterane pentru băut, udat, spălat, îmbăiat și alte trebuințe gospodărești cu respectarea normelor sanitare și de protecție a calității lor, dacă pentru aceasta nu se folosesc nici un fel de instalații sau se folosesc instalații de mică capacitate destinate exclusiv satisfacerii necesităților gospodăriei proprii (art. 37).

În cazurile — destul de rare — în care apele de suprafață și subterane se folosesc, în alte scopuri, de exemplu, pentru alimentări

⁶ Art. 45 din Legea nr. 5/1972 și art. 13 al. 1 și 2 din Legea nr. 9/1973.

⁷ Art. 40 din Legea nr. 5/1972 și art. 14 din Legea nr. 9/1973.

cu apă potabilă și industrială, irigații, producere de energie electrică, piscicultură, plutărit, flotaj, agrement etc., folosința se va exercita — potrivit art. 38 din lege — numai pe baza și în condițiile autorizației eliberate de organele județene de gospodărire a apelor.

Folosirea rațională a apelor, protecția calității lor, prevenirea și combaterea acțiunii distructive a acestora, se impun nu numai ca obligații legale, ci și ca îndatoriri patriotice ce revin tuturor cetățenilor țării noastre, a căror realizare contribuie la îndeplinirea obiectivului fundamental al politicii Partidului Comunist Român — satisfacerea tot mai completă a necesităților materiale și spirituale ale întregului popor.

СОВРЕМЕННАЯ РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ВОДОХРАНЕНИЯ В СПР

Краткое содержание

Осуществление задач, вытекающих из директивов Десятого Съезда Румынской Коммунистической Партии, вызвало необходимость пересмотра и усовершенствования законодательства, регламентирующего охрану и эксплоатацию водных ресурсов в нашей стране.

Настоящая статья ставит своей целью показать преимущества новой регламентации проблемы водохранилища в СПР по сравнению со предшествующей регламентацией.

Автор указывает и дает толкование важнейшим действующим законам касающимся охраны эксплоатации и борьбы с разрушительным действием наличных водных бассейнов Румынии.

DESPRE ACȚIUNEA DE TĂGĂDUIRE A PATERNITĂȚII
DE
GH. PITICARU și ST. RAUSCHI

Proiectul codului familiei din iulie 1972 reglementează în articolele 66—68 filiația față de tatăl din căsătorie. Art. 66 din proiectul C.F. prevede că „Copilul născut în timpul căsătoriei are ca tată pe soțul mamei. Copilul născut după încetarea, desfacerea, declararea nulității sau anularea căsătoriei, are ca tată, pe fostul soț al mamei dacă a fost conceput în timpul căsătoriei iar nașterea să a avut loc înainte ca mama să fi intrat într-o nouă căsătorie“.

În acest articol din proiect nu este prevăzut termenul în care poate fi născut un astfel de copil pentru a beneficia de prezumția de paternitate și anume, copilul trebuie să fie născut înainte de 300 de zile de la încetarea, desfacerea sau anularea căsătoriei, deoarece numai în favoarea acestor copii operează prezumția de paternitate. Chiar dacă copilul ar fi conceput după data desfacerii, încetării sau anulării căsătoriei dar se naște înainte de 300 de zile de la această dată, copilul va avea ca tată pe fostul soț al mamei. De asemenea, dacă a fost admisă acțiunea de tăgăduire a paternității de către noul soț al mamei, copilul conceput anterior acestei căsătorii va avea ca tată pe fostul soț al mamei. Dar și în legătură cu această prevedere, trebuie să facem precizarea pe care proiectul C.F. nu o face, că cea de a doua căsătorie trebuie să se fi încheiat în termenul de 300 de zile de la încetarea sau desfacerea primei căsătorii, iar copilul să se fi născut în acest termen. Dacă, copilul s-a născut după această dată, prezumția de paternitate nu va mai opera împotriva fostului soț al mamei, răminind copilului calea acțiunii în stabilirea paternității din afara căsătoriei.

Art. 67 din proiectul C.F. reglementează tăgăduirea paternității într-un mod cu totul nou față de actuala reglementare dată de art. 54 din C.F. Art. 67 din proiectul C.F. prevede că paternitatea poate fi tăgăduită dacă este cu neputință ca soțul mamei să fie tatăl copilului. Acțiunea în tăgăduirea paternității poate fi pornită numai de soțul mamei sau de

copil prin mamă, ori dacă aceasta este moartă sau în imposibilitate de a-și manifesta personal voința, din orice motive, printr-un tutore împuñnicit special în acest scop. Moștenitorii celui îndreptățit la acțiune o pot continua.

După cum observăm, art. 67 din proiectul C.F. dă dreptul să exerce acțiunea de tăgadă a paternității și copilului prin mama sa, spre deosebire de actuala reglementare care *prevede că numai tatăl copilului*¹ născut în timpul căsătoriei poate cere tăgăduirea paternității. Să vedem în continuare care este poziția literaturii de specialitate și a practicii judiciare actuale în legătură cu tăgada paternității și dacă prevederea art. 67 din proiectul C.F. va putea fi aplicată în practică. Pentru a tăgădui paternitatea unui copil, trebuie să fie răsturnată presupunția de paternitate. Această presupunție nu are un caracter absolut; ea poate fi înălțurată prin acțiunea tatălui îndreptată împotriva copilului care beneficiază de protecția ei. În cea mai mare parte a situațiilor, presupunția de paternitate exprimă caracterul real al relațiilor dintre copiii rezultați din căsătorie pe de o parte, și tatăl lor, pe de altă parte. Sunt însă cazuri cînd presupunția de paternitate nu corespunde cu realitatea.

Pentru ca această presupunție să nu fie fictivă, în cazuri excepționale, legea permite soțului mamei să răstoarne această presupunție prin administrarea dovezii contrare înaintea justiției.

Acțiunea în tăgăduirea paternității are ca scop desființarea statutului de copil din căsătorie de către beneficiază copilul născut de o femeie căsătorită. Obiectivul acestei acțiuni este stabilirea faptului că nu soțul este tatăl copilului născut de aceasta². Acțiunea de care ne ocupăm, face parte din categoria acțiunilor în contestare de stat, ea tinzind să stabilească un fapt real și anume lipsa raportului de filiație dintre tatăl presupus și copilul din căsătorie. Acțiunea în tăgăduirea paternității este îndreptată împotriva copilului născut din căsătorie care datorită unor împrejurări specifice nu se poate bucura de presupunția de paternitate dedusă din faptul că mama sa a fost căsătorită. Caracterul de necontestat al acțiunii de tăgăduire a paternității este strict personal. Aceasta rezultă cu claritate din textul art. 54 al. 2 C.F. în care se precizează că acțiunea de tăgăduire a paternității poate fi pornită numai de către soț. Din textul expres și neechivoc al legii se relevă faptul că nici mama nu poate porni acțiunea în tăgăduirea paternității, deși în cele mai dese cazuri, numai ea este în măsură să știe că soțul său nu

¹ C. D. 1956, p. 418. Presupunția de paternitate nu poate fi răsturnată decât prin acțiune în tăgăduirea paternității aparținând tatălui. Soluția este aceeași chiar dacă în actul de naștere al copilului n-a fost trecut ca tată, soțul mamei (art. 43, 54 C. F.).

² C.D. 1965, p. 144; În măsura în care se stabilește în mod cert că reclamantul nu este tatăl copilului, acțiunea în tăgăduirea paternității trebuie admisă indiferent de faptul că între soți au existat relații intime în perioada conceptiei.

este tatăl copilului. Ca urmare a acestei considerațuni, în practica judecătorească s-a pus problema dreptului mamei de a tăgădui că soțul său este tatăl copilului. Legea precizează că acțiunea în tăgada paternității aparține numai soțului în limitele termenului de prescripție. Se acordă dreptul la acțiune în tăgăduirea paternității, exclusiv soțului, întrucât se consideră că numai el este în măsură să aprecieze în cunoștință de cauză realitatea sau, uneori, numai oportunitatea paternității pe care legea î-o atribuie. Caracterul personal și absolut al dreptului la acțiune în tăgăduirea paternității implică și faptul că nici chiar copilul nu poate contesta paternitatea pe care legea î-o atribuie³ și tatăl său o acceptă. De asemenea, procurorul în baza art. 45 c. pr. civilă nu este chemat să pornească acțiunea în tăgăduirea paternității, aceasta făcind parte din categoria acțiunilor intuitu-personae, inaccesibile lui.

Art. 45, c. pr. civilă arată că „procurorul poate porni orice acțiune în afara de cele strict personale“ și întrucât acțiunea în tăgăduirea paternității aparține acestor acțiuni strict personale considerăm că o astfel de acțiune nu poate fi exercitată de către procuror.

În practica judecătorească recentă, este subliniat caracterul personal al acțiunii în tăgăduirea paternității astfel: „rezumă legală de paternitate instituită de art. 53 C.F. nu poate fi răsturnată prin administrația dovezii contrare, în condițiile art. 54 C.F. decit de soțul mamei pe calea acțiunii în tăgăduirea paternității, iar mai departe se arată singura excepție referitoare la moștenitorii soțului, care au dreptul de a continua acțiunea pornită de soțul mamei în timpul vieții“⁴.

În literatura de specialitate această opinie este admisă în unanimitate. Mama copilului nu poate contesta sub nici o formă, că soțul ei este tatăl copilului născut în timpul căsătoriei, stabilește T.S. prin decizia civilă nr. 1199 din iulie 1963. Cu toate acestea, în practica instanțelor judecătorești s-au ivit cazuri, în care mama a contestat paternitatea acceptată de tatăl copilului din căsătorie, arătându-se în speță că, deși copilul s-a născut în timpul căsătoriei, el este conceput cu un alt bărbat decit soțul mamei. Instanțele judecătorești au înălțurat aceste obiecții arătind, că deoarece soțul a lăsat să treacă termenul de prescripție al dreptului la acțiune, deci a acceptat paternitatea în mod tacit, nici o altă persoană nu poate direct sau indirect, pe calea unei acțiuni, să conteste rezumă legală de paternitate.

Am arătat mai sus că moștenitorii tatălui pot continua acțiunea de tăgăduire a paternității, aceasta este singura excepție de la regula că numai tatăl copilului, adică soțul mamei poate tăgădui paternitatea. Moștenitorii nu au dreptul la acțiune în cazul decesului soțului mamei

³ I. Filipescu, *Dreptul familiei*, Ed. didactică și pedagogică, Buc., 1965, p. 169; T. R. Popescu, *Dreptul familiei*, Editura didactică și pedagogică, București, vol. II, 1965, p. 49.

⁴ C.D. ale T.S., vol. I, 1956, p. 421, 418, Dec. civ. 1128/1956, 1586/1956.

intervenit înainte de a fi cunoscut nașterea sau sarcina mamei sau chiar în cazul cînd copilul născindu-se înaintea termenului de 9 luni, s-ar putea presupune că a fost conceput după moartea soțului mamei. Această interpretare rezultă neîndoelnic din textul art. 54 C.F. cu toate că articolul nu precizează expres că dreptul la acțiune nu trece asupra moștenitorilor, în funcție de caracterul strict personal al tăgăduirii paternității se aplică și regula neîntransmisibilității dreptului la acțiune.

În cazul în care soțul s-a desistat în timpul vieții sale, sau a lăsat acțiunea să se perime prin nelucrare, aceasta nu mai poate fi continuată de moștenitori, acțiunea își păstrează caracterul său nepatrimonial, ocrotind în continuare astfel de interese. Deci, dreptul moștenitorilor de a continua acțiunea în tăgăduirea paternității nu poate fi exercitat de creditorii acestora după cum nici dreptul la acțiune al bărbatului decedat nu poate fi exercitat de creditorii lui. Tot în acest sens, copilul nu are posibilitatea să înlăture continuarea acțiunii de către moștenitorii tatălui său, prin renunțarea la moștenire intrucît nu aceasta se urmărește prin acțiunea respectivă.

Să analizăm acum care este poziția copilului în procesul de tăgăduire a paternității. Din dispozițiile art. 54 C.F.⁵ partea cu interes contrarii titularului dreptului la acțiune este însuși copilul, care, pînă se face dovada contrară, beneficiază de prezumția de paternitate instituită de art. 53 C.F. Dispoziția din C.F. cît și cea prevăzută de proiectul C.F. prevăd că mama va fi citată, chiar și în cazurile în care potrivit dreptului comun, nu ar mai avea calitatea de a sta în instanță ca reprezentantă a copilului.

Din aceste dispoziții s-ar putea trage concluzia că mama ar avea calitatea procesuală de parte principală. Mama copilului are, în fapt, poziția de parte în litigiu, deoarece de prezența mamei depinde rezolvarea imprejurărilor, numai de ea cunoscute, care duc la stabilirea adevărului.

Datorită specificului acestui litigiu, arată o opinie în literatura juridică, prezența mamei trebuie să fie asimilată cu coparticiparea procesuală, reglementată de art. 47 și 48 c. pr. civilă⁶.

Se pune întrebarea dacă, în asemenea litigii în care părțile principale, cu interes contrare, sunt tatăl și copilul, este necesară și citarea autorității tutelare pentru apărarea intereselor minorului. Participarea autorității tutelare nu este cerută de actualul cod al familiei, cînd discuția se poartă asupra aspectelor de filiație. Deci, în litigiul privind acțiunea în tăgăduirea paternității, prezența autorității tutelare deși aparent necesară nu este obligatorie. Apărarea intereselor minorului este asigurată

⁵ Art. 67 din Proiectul Codului familiei.

⁶ Raul Petrescu, *Acțiuni privind statutul civil*, Editura de stat, București, 1968, p. 149.

rată prin reprezentantul său legal care este mama sa, aceasta având interese comune cu ale copilului în apărarea prezumției de paternitate. Menționăm că în majoritatea proceselor, în practica judecătorească în această materie, autoritatea tutelară a fost totuși citată, în vederea apărării mai eficiente a intereselor minorului.

Având în vedere poziția practică și a literaturii juridice din momentul de față, ni se pare că prevederea art. 67 al. 2 din proiectul codului familiei ignoră interesele copilului minor. În primul rînd, după cum am văzut, mama copilului minor nu poate exercita acțiunea în tăgăduirea paternității pentru că ar invoca în proces propria culpă. În al doilea rînd dacă copilul ar exercita-o direct sau prin reprezentant, se pune întrebarea ce calitate procesuală are, știut fiind că această acțiune îi desființează propria stare civilă. Prin urmare copilul ar urmări în calitate de reclamant să-și desființeze un drept propriu prevăzut și garantat de lege.

O altă lacună a acestui text este că nu rezultă destul de clar termenul în care copilul se poate adresa instanței pentru a-și tăgădui paternitatea. Dacă este de 6 luni, trebuie de știut de cînd începe să curgă, aceasta dacă curge de la nașterea copilului atunci acțiunea se poate porni numai de reprezentantul său legal. În această situație este necesar acordul autorității tutelare deoarece copilul minor pierde un drept al său. De asemenea, în atare situație, considerăm că acțiunea își pierde caracterul strict personal, putind fi exercitată și de procuror care este obligat să vegheze la respectarea legilor ce apără interesele minorilor. Dacă are dreptul să introducă acțiunea în tăgăduire a paternității de la data cînd a aflat că soțul mamei sale nu este tatăl său, atunci poate exercita această acțiune și în perioada majoratului, aşa după cum poate fi și un major recunoscut de către părinții săi. Însă în cazul tăgăduirii paternității majorul ar putea folosi această acțiune pentru a se sustrage de la plata întreținerii tatălui său.

Și în al treilea rînd, se ridică întrebarea dacă este în interesul copilului să-și desființeze o stare civilă certă pe care tatăl său o acceptă pentru a-și putea stabili destul de probabil adevărata stare civilă. Această dispoziție ar crea nesiguranță în relațiile de familie și nu ar sluji cu nimic la consolidarea ei.

ASPECTS OF THE PATERNITY DENIAL QUESTION

Abstract

The paper begins by treating the paternity denial question in accordance with the regulation given by the Family Code of 1954, art. 54. The author also presents the opinion asserting that the right to pater-

nity denial can also be exercised by the legitimate child, through his mother, against his father. This opinion is also adopted by the Family Code Project of July, 1972. The paper emphasizes the strictly personal character of the paternity denial suit, as well as the fact that to dissolve the infant's legal status that his father accepts is contrary to the interests of the infant.

PLÎNGEREA ÎMPOTRIVA SANCTIUNII DISCIPLINARE
DE
GHI. FILIP

Scopul răspunderii disciplinare constă în îndreptarea conducei în muncă a salariaților care comit abateri de la disciplina muncii, prin aplicarea de sancțiuni.

Cu toate garanțiile prevăzute de lege pentru stabilirea adevărului și aplicarea sancțiunii celei mai potrivite în fiecare caz în parte, apar totuși unele situații în care se săvîrșesc greșeli la stabilirea răspunderii disciplinare a salariaților (greșita stabilire a situației de fapt, ivirea unor fapte sau imprejurări noi, necunoscute la data pronunțării hotărîrii, neascultarea salariatului în cauză etc.).

Pentru remedierea unor astfel de greșeli, prin lege s-a creat posibilitatea ca organele de jurisdicție sau, în anumite cazuri, chiar organul sancționator să verifice legalitatea și temeinicia sancțiunilor disciplinare aplicate salariaților și să înlăture greșelile constatate.

Așadar, pentru a se evita situația ca un salariat să fie sancționat, fără a se face vinovat pentru săvîrșirea faptei ce i se pune în sarcină sau existența unor disproporții între sancțiunea aplicată și gravitatea abaterii disciplinare comise, cazuri în care pedeapsa nu și-ar mai realizează rolul său educativ, legiuitorul nostru a prevăzut un sistem de garanții și mijloace în acest scop, în cadrul cărora, un loc important îl ocupă căile de atac din care face parte și plîngerea.

Constituția, în art. 31, al. 3, consacră și garantează ca unul din drepturile fundamentale ale cetățenilor, dreptul la apărare, iar în art. 34 că „dreptul de petiționare este garantat. Organele de stat au obligația de a rezolva petițiile cetățenilor privind drepturi și interese personale sau obștești“.

Dezvoltînd aceste dispoziții constituționale, Codul muncii, în art. 101, al. 2 și 172, precum și alte acte normative¹, prevăd dreptul sala-

¹ A se vedea Legea nr. 1/1970, art.18 ; Legea nr. 58/1968, art. 63 ; Statutul salariaților din unitățile de poștă și telecomunicații, art. 30 : regulamentele de ordin interioară etc.

riatului împotriva căruia s-a aplicat o sanctiune disciplinară, de a o ataca prin introducerea unei plângeri la organul competent a o rezolva potrivit legii.

Până la apariția Legii nr. 1/1970, dreptul salariatului sănctionat de a ataca măsura sănctionării sale era reglementat în mai multe acte normative dar, în principal, era prevăzut de Îndreptarul pentru întocmirea regulamentelor de ordine interioară. Aceste prevederi deveniseră însă incomplete, în sensul că nu răspundeau la unele probleme care s-au ivit ulterior apariției lor, ca de pildă, cine va soluționa plingerile împotriva sănctiunilor aplicate de conducătorii compartimentelor de muncă, stabileau o procedură și un regim diferit de soluționare în raport de obiectul plingerii și natura funcției pe care o avea salariatul², termene diferenți³ etc.

Noua reglementare a plingerii împotriva sănctiunii disciplinare prevăzută de Codul muncii și Legea nr. 1/1970, ține seama de neajunsurile existente, arătate mai sus, pe care le înlătură, avind astfel un conținut în mare parte nou. Dealtfel, conținutul acestor acte normative reflectă preocuparea legiuitorului de a realiza o reglementare unitară a principalelor aspecte ale organizării și disciplinei muncii în organizațiile sociale de stat⁴.

În ceea ce privește plingerea împotriva sănctiunii disciplinare, această preocupare rezultă în mod evident atât din cuprinsul actualului Cod al muncii și al Legii nr. 1/1970, cât și al „Îndrumarului” nr. 66.427/1973, elaborat în baza acestora.

Deoarece Legea nr. 1/1970, a fost concepută ca fiind actul normativ de aplicație generală în domeniul organizării și disciplinei muncii, dispozițiile ei constituind dreptul comun în această materie, ne vom ocupa în principal de soluționarea plingerii împotriva sănctiunii disciplinare aşa cum este reglementată în acest act normativ. Ne vom referi și la celealte acte normative, proprii anumitor sectoare de activitate, în măsura în care aceste reglementări impun un regim specific de soluționare a plingerilor împotriva sănctiunilor disciplinare.

² Împotriva sănctiunilor disciplinare, altfel decit desfacerca contractului de muncă, aplicată ca măsură disciplinară salariaților cu funcție de execuție, soluționarea plingerii era de competență organului șefic superior celui care a aplicat sanctiunea. Cind sanctiunea constă în desfacerea contractului de muncă a unui salariat cu funcție de răspundere, acesta se putea adresa cu plingere tot organului administrativ șefic superior. Dacă desfacerea contractului de muncă privește un salariat cu funcție de execuție, competența revine comisiei pentru soluționarea litigiilor de muncă. A se vedea și V. I. Cămpianu, *Dreptul muncii*, Ed. did. și ped., Buc., 1967, p. 305.

³ Termenul de 5 zile era prevăzut în cazul plingerii împotriva aplicării oricărui sanctiunii, cu excepția desfacerii disciplinare a contractului de muncă, cind termenul de introducere a plingerii era de 7 zile.

⁴ I. Iavorschi, *Unele aspecte ale reglementării disciplinei muncii de către Legea nr. 1/1970. Sistemul sănctiunilor disciplinare*, „Analele șt. Univ. Iași”, Șt. juridice, 1971, p. 52.

În cazul în care conducătorul unui anumit compartiment de muncă, organul unipersonal sau colectiv de conducere, organul superior, organele Consiliului Central și cele județene de Control muncitoresc al activității economice și sociale sau, după caz, consiliul de disciplină, după natura funcției persoanei încadrate, dispune aplicarea unei sancțiuni disciplinare, se va comunica celui în cauză în scris, cu indicarea motivelor și precizarea textelor de lege pe care se întemeiază⁵, în termen de 30 de zile de la data cînd cel în drept să o aplice a luat cunoștință de săvîrșirea abaterii și nu mai tîrziu de 6 luni de la data săvîrșirii ei.

Potrivit art. 172, al. 2, 174 și 175 din Codul muncii combinate cu art. 18 din Legea nr. 1/1970, plingerile salariailor împotriva sancțiunilor disciplinare se vor soluționa de trei organe speciale de jurisdicție, precum și de către judecătorie :

a) persoana care ocupă funcția ierarhic imediat superioară celui care a aplicat sancțiunea (este cazul plingerilor împotriva șefului și avertismențului aplicate de conducătorii compartimentelor de muncă) ;

b) organul de conducere colectivă, pentru sancțiunile aplicate de conducătorul unității ;

c) organul ierarhic imediat superior, pentru sancțiunile aplicate de organul de conducere colectivă al unității ;

d) judecătoria, pentru plingerile împotriva desfacerii disciplinare a contractului de muncă, cu excepția celor făcute de salariați cu funcții de conducere :

La aceste organe trebuie să mai adăugăm și altele prevăzute în alte acte normative aplicabile anumitor categorii de salariați :

e) consilul disciplinar al judecătorilor pentru toate sancțiunile aplicate judecătorilor ;

f) consiliul de disciplină pentru desfacerea contractului de muncă, ca sancțiune disciplinară pentru unele categorii de salariați din rama transporturilor ;

g) Ministerul Educației și Învățămîntului sau, după caz, consiliul profesoral pentru sancțiunile aplicate personalului didactic ;

h) Biroul Executiv al Consiliului Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale și respectiv, al consiliilor județene (al Municipiului București).

Față de felul în care legiuitorul nostru a reglementat soluționarea plingerilor împotriva sancțiunilor disciplinare, apare necesară precizarea unor aspecte și anume :

Plingerea constituie o cale de atac cu caracter devolutiv, deoarece organul competent a soluționa are dreptul de a verifica probele administrative de organul sancționator și a dispune administrarea oricărei

⁵ Art. 101, al. 2 din Codul muncii, art. 13, al. ultim din Legea nr. 1/1970 ; art. 31 din Statutul salariailor din unitățile de transport ; art. 40 din Ordinul nr. 27 al Procurorului General ; art. 62, al. ultim din Legea nr. 58/1968, pentru organizarea judecătorească.

alte probe noi, precum și obligația de a examina din oficiu oricare motiv care ar putea avea influență în soluția ce o va pronunța.

Potrivit art. 176 din Codul muncii, termenul de sesizare a organelor de soluționare a litigiilor de muncă este de 30 de zile de la data comunicării, în cazul cînd legea prevede necesitatea unei comunicări, iar în celelalte cazuri, de la data cînd cel interesat a luat cunoștință de măsura sau împrejurarea care a determinat litigiul. În cazul sancțiunilor disciplinare termenul de 30 de zile în care se poate face plîngerea este același, indiferent de felul sancțiunii sau de organul competent a o soluționa. Acest termen, este un termen de prescripție.

Art. 177 din Codul muncii prevede că persoana care a pierdut termenul de sesizare a organelor de jurisdicție poate cere acestora, pentru motive temeinice, repunerea în termen. Cererea de repunere în termen se poate face în 15 zile de la încecarea cauzei care a împiedicat sesizarea în termen.

În ceea ce privește termenul de 30 de zile fixat prin dispozițiile art. 18, al. 2 din Legea nr. 1/1970, în care trebuie soluționată plîngerea, de asemenea, este și el comun tuturor litigiilor care au ca obiect soluționarea unei plîngerii împotriva sancțiunii disciplinare, indiferent de felul sancțiunii sau de organul care o soluționează. Această dispoziție apare ca o manifestare a grijii față de om, legiuitorul nostru avînd în vedere urgența deosebită pe care o reclamă rezolvarea unor astfel de litigii. Este normal ca, în cazul în care salariatul este nevinovat și aceasta este prezumția pînă la rămînerea definitivă a măsurii, să nu fie pus în situația de a suporta consecințele sancțiunii o perioadă mai mare de timp, avînd în vedere că, de pildă, în cazul desfacerii disciplinare a contractului de muncă, al retrogradării etc., în afara unor prejudicii de ordin moral, suportă și unele prejudicii materiale, decizia de sancționare fiind executorie.

Termenul de 30 de zile, înăuntrul căruia trebuie soluționată plîngerea, este un termen relativ, de recomandare, care nu atrage nici un fel de sancțiuni, atît pentru organul competent a soluționa plîngerea, cît și pentru părți, în cazul nerespectării lui⁶.

Plîngerea se face în scris și se depune la organul care a aplicat sancțiunea sau direct la organul de jurisdicție.

În cazul în care, plîngerea a fost depusă la organul care a aplicat sancțiunea, acesta o va înainta de îndată organului competent a o soluționa, împreună cu toată documentația care a stat la baza aplicării sancțiunii.

După cum am văzut, art. 18, lit. a din Legea nr. 1/1970 stabilește, ca o primă situație, competența de soluționare a plîngerilor împotriva sancțiunilor disciplinare a persoanei care ocupă funcția ierarhic imediat superioară celui care a aplicat sancțiunea. Considerăm că acest

⁶ S. Ghîmpu, *Cîteva aspecte ale desfacerii disciplinare a contractului de muncă în lumina legii organizării și disciplinei muncii în unitățile socialești de stat*, „Revista română de drept“, nr. 7/1970, p. 43.

caz are în vedere, deși textul nu face nici o precizare, soluționarea plingerilor impotriva sancțiunilor mustrare și avertisment, aplicate de șefii compartimentelor de muncă⁷. Cind sancțiunea a fost aplicată de șeful de birou, competent a soluționa plingerea va fi șeful serviciului potrivit structurii funcționale a unității⁸, iar cind acesta a aplicat sancțiunea, plingerea va fi soluționată de către conducătorul unității⁹.

Soluționarea plingerilor impotriva sancțiunilor disciplinare aplicate de conducătorul unității, potrivit art. 18, lit. b, se face de organul de conducere colectivă, iar plingerile impotriva sancțiunilor aplicate de acest organ, conform literei „c” a aceluiași articol, de către organul ierarhic imediat superior. De pildă, dacă sancțiunea a fost aplicată de către directorul unității, competent a soluționa plingerea este comitetul oamenilor muncii, iar dacă sancțiunea a fost aplicată de către acesta, competența revine consiliului oamenilor muncii. În competența acestor organe intră soluționarea plingerilor impotriva oricărei sancțiuni disciplinare, iar cele impotriva desfacerii disciplinare a contractului de muncă, numai pentru persoanele cu funcții de conducere prevăzute de art. 175, lit. b, din Codul muncii.

Împotriva desfacerii disciplinare a contractului de muncă, pînă la intrarea în vigoare a actualului Cod al muncii, se făcea plingere la judecătorie, indiferent de natura funcției celui sancționat.

Față de felul cum reglementează această materie art. 175 din Codul muncii, care modifică art. 18 din Legea sus-citată, judecătoria va fi competență să soluționeze plingerile impotriva desfacerii disciplinare a contractului de muncă, cu excepția celor făcute de persoanele cu func-

⁷ Vezi art. 24, al. 2 din Statutul salariaților din unitățile de transport ale Ministerului Transporturilor și Telecomunicațiilor.

⁸ Decretul nr. 162/1973, în art. 3, prevede structura de producție și concepție și structura funcțională a întreprinderilor, iar în art. 12, pentru centralele industriale.

⁹ În literatura de specialitate s-a exprimat părerea că cei care ocupă funcții imediat superioare șefilor de compartimente, nu sunt organe de jurisdicție și, prin urmare, competent să rezolve plingerile impotriva sancțiunilor aplicate de șefii de compartimente ar fi conducătorul unității, numai el avind calitatea de „organ administrativ ierarhic superior” (P. Mărița, *Competența organelor care aplică sancțiuni disciplinare și a organelor jurisdicționale*, „Studii și cercetări juridice”, nr. 3/1973, p. 393). Nu împărtășim această opinię, deoarece potrivit structurii funcționale a unității, există o anumită ierarhie între șefii de compartimente și pînă la conducătorul unității, fiecăruia legea acordîndu-le calitatea de organ sancționator, deși nu sunt — în afara conducătorului unității — organe de conducere aic unității ca persoană juridică. Aceleasi temeuri pe care le-a avut în vedere legiuitorul atunci cînd a acordat șefilor de compartimente calitatea de organe sancționatoare, sunt deopotrivă valabile și pentru a li se acorda calitatea de organe de jurisdicție. În plus, a considera conducătorul unității singurul organ de judecătore pentru soluționarea plingerilor impotriva sancțiunilor aplicate de șefii de compartimente, ar însemna o încărcare nejustificată a atribuțiilor acestuia și totodată, ar scoate nejustificat din atribuțiile șefilor de compartimente ierarhicii superioiri celor care au aplicat sancțiuni, una din problemele de mare însemnatate — respectarea disciplinei și înșăptuirea ordinii în compartimentele pe care le conduce.

ții de conducere numite de organele ierarhic superioare, precum și de directori, directori generali și asimilații acestora din organele centrale.

În determinarea competenței judecătoriei, stabilită de art. 174 lit. b din Codul muncii, noțiunea de funcție de conducere are în această materie o accepțiune mai restrinsă decit cea prevăzută de art. 189 din Cod. Așadar, instanțele judecătoarești sunt competente să soluționeze plângerile împotriva desfacerii disciplinare a contractului de muncă al salariaților cu funcții de execuție¹⁰, cît și al inginerilor șefi adjuncți, contabililor șefi adjuncți, directorilor adjuncți precum și șefilor de secție, de servicii, care în conformitate cu art. 52 lit. t din Legea nr. 11/1971, sunt încadrati și eliberați din funcție de către comitetul oamenilor muncii al unității, precum și de alte persoane cu funcții de conducere a căror numire se face de către colectivul de conducere operativă potrivit art. 54, lit. h din aceeași lege (șefii de birouri, ateliere etc.).

Cu alte cuvinte, potrivit noii reglementări, plângerile persoanelor cu funcțiile de conducere arătate cărora li s-a aplicat sanctiunea desfacerii disciplinare a contractului de muncă, vor fi soluționate de organele ierarhic superioare celor care au aplicat-o, iar pentru restul salariaților, de către judecătorie.

Competența teritorială a judecătoriei va fi determinată de sediul unității, așa cum prevede Decizia de îndrumare nr. 23/1961 a Plenului Tribunalului Suprem.

Organului ierarhic superior îi rămîne în continuare soluționarea plângerilor împotriva aplicării celorlalte sancțiuni precum și desfacerii contractului de muncă pentru alte cauze¹¹ decit cea disciplinară, natura funcției nemaiavind nici o influență în diferențierea organului de jurisdicție competent să soluționeze asemenea litigii.

Codul muncii în art. 22, al. 2 prevede posibilitatea ca în sectoarele în care natura activității impune, să se elaboreze statute în care să se prevadă reguli specifice privind raporturile de muncă, disciplina în muncă și răspunderile și alte reguli specifice domeniului de activitate respectiv.

Astfel, Statutul salariaților din unitățile de transport, de pildă, reglementează plângerea împotriva sanctiunii disciplinare în general ca și Legea nr. 1/1970. Pe cale de excepție însă, art. 36 din acest statut, avându-se în vedere importanța cu totul deosebită pe care o prezintă sectorul siguranței circulației în transporturile feroviare și aeriene, prevede că plângerile formulate împotriva sanctiunii desfacerii disciplinare a contractului de muncă a personalului din acest sector, se soluționează de consiliile de disciplină care sunt organizate și funcționează în cadrul Departamentului Căilor Ferate pentru personalul din transporturile feroviare.

¹⁰ Art. 22 și 38 din Legea nr. 12/1971.

¹¹ Desfacerile contractului de muncă în baza art. 130, lit. a, b, c, d, e, f, g, h, j, k, l, din Codul muncii.

viare și al Departamentului Transporturilor Auto, Navale și Aeriene, pentru personalul din transporturile aeriene.

O altă reglementare a plingerii împotriva sancțiunii disciplinare, care constituie o excepție de la dreptul comun, este cea prevăzută de Statutul personalului didactic. Potrivit art. 218 din acest statut, împotriva hotărîrii de sancționare pronunțată de către o comisie disciplinară desemnată pentru fiecare caz în parte, cel sancționat poate face contestație în termen de 30 de zile de la comunicare. Pentru sancțiunile prevăzute de art. 209, lit. a-c din statut (mustrare, avertisment și retragere ultimei gradații sau diminuarea salariului cu 5 la sută), plângerea se adresază Ministerului Educației și Învățământului, în cazul profesorilor, conferențiarilor și șefilor de lucrări (lectorilor) numiți de minister și consiliului profesional al facultății, în cazul șefilor de lucrări (lectorilor) numiți de rector, al asistenților și asistenților stagiari.

În ceea ce privește soluționarea plingerilor împotriva desfacerii disciplinare a contractului de muncă, statutul face trimitere la dreptul comun. Deci, pentru persoanele cu funcții de conducere prevăzute de art. 140 din statut (rectori, prorectori, decani, prodecani, secretari științifici ai consiliilor profesionale și șefi de catedră), competența soluționării plingerilor împotriva desfacerii disciplinare a contractului de muncă revine ministerului, iar pentru ceilalți — profesori, conferențiari, șefi de lucrări (lectori) și asistenți — judecătoriei.

De asemenea, în cazul judecătorilor, competența de rezolvare a plingerilor împotriva sancțiunilor disciplinare este reglementată în chip diferit. Potrivit art. 63 din Legea nr. 58/1968, contestațiile împotriva deciziilor date de consiliile disciplinare de pe lîngă tribunalele judecătorești și Tribunalul Municipiului București, pentru judecătorii de la judecătorii, se judecă de către consiliul disciplinar de pe lîngă Tribunalul Suprem.

Contestațiile împotriva deciziilor date de consiliul disciplinar de pe lîngă Tribunalul Suprem pentru ceilalți judecători, se judecă de același consiliu disciplinar care în acest caz este format din 5 membri, alții decât cei care au pronunțat prima decizie.

Termenul în care se poate introduce contestația la consiliul disciplinar este de 10 zile de la primirea comunicării sancțiunii.

În fine, o altă excepție de la dreptul comun, privind plângerea împotriva sancțiunii disciplinare, este prevăzută de Legea nr. 15/1972.

Potrivit art. 10 și 17 din lege, împotriva sancțiunilor aplicate direct în urma controlului efectuat, se poate face întimpinare în termen de 30 de zile de la data luării la cunoștință, la Consiliul Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale, urmând ca biroul executiv al acestuia să decidă, respectiv la consiliile judecătorești (al Municipiului București), după cum constatarea abaterii și aplicarea sancțiunii s-a făcut de organul central sau de cele judecătorești (al Municipiului București).

Indiferent de felul sancțiunii, de organul care a aplicat-o sau persoana sancționată, aplicarea sancțiunii disciplinare, având un caracter executoriu din momentul comunicării ei celui sancționat, plingerea împotriva acestei măsuri, făcută de cel în cauză, nu are efect suspensiv.

Din examinarea textelor care reglementează dreptul salariatului de a se plinge împotriva sancțiunii ce i s-a aplicat, rezultă o serie de aspecte care nu-și găsesc rezolvarea în felul în care este reglementat, sau sunt susceptibile de a da naștere la unele controverse¹².

O primă problemă care se poate ridica este aceea a formei de lucru și a felului actului prin care organele speciale de jurisdicție, în mod deosebit cele colective, se vor pronunța asupra plingerii salariatului împotriva sancțiunii ce i s-a aplicat. În lipsa unei prevederi exprese, considerăm că organul jurisdicțional trebuie să fie întrunit, va lucra și se va pronunța printr-un act în forma în care este prevăzută de actul normativ care-i reglementează organizarea și funcționarea. De pildă, comitetul executiv al consiliului popular județean, primind o plingere împotriva unei decizii de sancționare dată de un comitet executiv al unui consiliu popular orășenesc, va dispune ca direcția administrației locale de stat să procedeze la verificarea temeiniciile motivelor invocate și să întocmească un referat asupra concluziilor la care a ajuns. Comitetului executiv al consiliului popular județean, întrunit în ședință¹³, îi se va prezenta de către directorul direcției administrației locale de stat motivele plingerii și concluziile la care s-a ajuns în urma verificării lor.

După această prezentare urmează discuții și supunerea la vot a propunerii făcute (de admitere sau respingere a plingerii). Decizia adoptată de comitetul executiv¹⁴ va prevedea soluția stabilită și temeiurile de fapt și de drept care stau la baza ei, urmând a fi comunicată în copie, atât salariatului care a făcut plingerea, cît și consiliului popular al cărui salariat este.

O altă problemă este dacă prezența celui sancționat, în fața organului competent a-i soluționa plingerea, este obligatorie sau nu. În această privință considerăm că pînă la soluționarea plingerii, cel sancționat poate depune memorii și orice fel de acte justificative, prezența în vederea ascultării sale nefiind obligatorie decit atunci cînd se prezintă și cere să dea explicații, precum și în toate cazurile cînd soluționarea plingerii se face de către consiliul de disciplină¹⁵.

¹² Gh. Cristescu și S. Beligrădeanu, *In legătură cu modul de solutionare a plingerilor făcute împotriva sancțiunilor disciplinare*, „Revista română de drept”, nr. 12/1971, p. 73 și urm.

¹³ Art. 44 și 45 din Legea nr. 57/1968 prevăd că comitetele executive ale consiliilor populare își desfășoară activitatea pe baza principiului conducerii colective și că se întrunesc ori de câte ori este necesar,

¹⁴ Art. 47 din lege prevede că comitetele executive adoptă decizii pe baza și în vederea executării legii, cu votul a jumătate plus unu din numărul membrilor lor.

¹⁵ Vezi art. 37, al. 3 din Statutul salariaților din unitățile de transport.

De asemenea, din prevederile art. 18 din Legea nr. 1/1970, precum și din textele asemănătoare din celealte acte normative, nu rezultă competența pe care o au organele în drept să soluționeze plingerile impotriva sancțiunilor disciplinare referitoare la întinderea drepturilor lor în această privință.

Prinind plingerea, organul competent a o soluționa va putea, în cazul în care o găsește nefondată, să o respingă, deoarece sancțiunea aplicată este nelegală și netemeinică, iar în caz contrar, dacă o va considera fondată, să o admită, dispunind totodată și repunerca salariatului în situația avută anterior¹⁶ și obligarea unității la plata unor despăgubiri legale, dacă, de pildă, a fost concediat, deoarece sancțiunea fiind executorie a operat din momentul comunicării ei celui în cauză.

Întotdeauna, organul care soluționează plingerea, dacă constată că sancțiunea a fost dată cu depășirea termenelor prevăzute de art. 13, al. ultim din Legea nr. 1/1970, adică după 30 de zile de la data cînd cel în drept să o aplice a luat cunoștință de săvîrsirea abaterii sau după 6 luni de la săvîrsirea ei, (un an pentru personalul didactic), va admite plingerea și va anula sancțiunea. În același fel va proceda și atunci cînd s-au încălcat dispozițiile art. 13, al. penultim din lege, adică sancțiunea a fost aplicată fără o cercetare prealabilă, ocazie cu care să fi fost asciutat cel care a comis abaterea, din care cauză persoana sancționată nu și-a putut face apărările necesare¹⁷.

În literatura de specialitate s-a ridicat problema dacă în acest ultim caz, organul de jurisdicție va anula pur și simplu sancțiunea sau va completa probele omise de organul sancționator și va aplica o sanctiune corespunzătoare ori anulind sancțiunea, va trimite cauza cu îndrumările necesare organului competent să aplice sancțiunea. O situație similară este și atunci cînd cu ocazia soluționării plingerii s-a ajuns la concluzia vinovăției salariatului, dar sanctiunea care i s-a aplicat este prea aspră, fie prea blindă, deoarece organul sancționator nu a ținut seama de indicațiile prevăzute de art. 13, al. 2 din Legea nr. 1/1970.

Referitor la problema dacă, în aceste cazuri, organul jurisdicțional are competența de a anula sancțiunea și aplica alta mai blindă sau competența sa este numai de a anula sancțiunea prea aspră, răspunsurile care s-au dat au îmbrățișat fie un punct de vedere, fie celălalt¹⁸.

¹⁶ În cazul sancționării cu retrogradarea uneia sau mai multor gradații sau trepte de salarizare pe o perioadă de 1–3 luni; retrogradării în funcție sau în categorie, în cadrul aceleiași profesii; în cazul desfacerii disciplinare a contractului de muncă etc.

¹⁷ În acest sens s-a pronunțat Plenul Tribunalului Suprem prin Decizia nr. 5/1973. A se vedea și S. Ghimpă, art. cit., p. 40; C. Gache, *Notă la sîntința civilă nr. 559/1970 a Judecătoriei Sect. III București*, „Revista română de drept“, nr. 6/1970, p. 119. Opinie contrară T. Pop, *Aspecte procesuale în legătură cu desfacerea disciplinară a contractului de muncă*, „Revista română de drept“, nr. 8/1971, p. 68.

¹⁸ În art. cit. la infra. 1 de la p. 76, Gh. Cristescu susține că organul jurisdicțional, anulind sancțiunea nu poate aplica pe baza probelor o altă sanctiune co-

Neîmbrățișind aceste opinii, considerăm că pentru a găsi soluția potrivită, problema trebuie privită diferit, după cum este vorba de o categorie sau altă de organe competente a soluționa plângerea și anume; judecătoria, pe de o parte și toate celelalte organe speciale de jurisdicție, pe de altă parte.

Este neintemeiată opinia potrivit cărcia, organul care soluționează plângerea, anulând sancțiunea, nu ar avea dreptul să aplice o sancțiune corespunzătoare probelor administrative¹⁹. Această opinie nu are în vedere, exceptând judecătoria, că toate celelalte organe competente să soluționeze plingerile împotriva sancțiunilor disciplinare, au ele însese competență disciplinară, că aplicarea unei sancțiuni pe nedrept sau prea aspre față de fapta comisă, dă dreptul organului ierarhic, în virtutea poziției și a competenței care o are de îndrumare și control a organelor inferioare, de a interveni chiar din oficiu pentru a pune capăt ilegalității comise.

În fine, în susținerea punctului nostru de vedere, putem invoca un argument de text, pe care autorul opiniei criticate nu l-a avut în vedere. Este vorba de art. 37, al. 3 din Statutul salariaților din unitățile de transport, potrivit căruia, consiliile de disciplină soluționând plingerile vor putea hotărî: menținerea, anularea sancțiunii disciplinare sau înlocuirea ei cu o sancțiune mai ușoară.

Raliindu-ne în parte opiniei potrivit căreia organele sesizate cu soluționarea plingerilor împotriva sancțiunilor disciplinare, în cazul în care vor anula sancțiunea, vor putea aplica altă sancțiune — evident mai ușoară — în raport cu toate criteriile prevăzute de art. 13, al. 2 din Legea nr. 1/1970²⁰, considerăm că această soluție este proprie tuturor organelor de jurisdicție, cu excepția judecătoriei. Această rezervă este determinată de faptul că art. 101, al. 1 din Codul muncii și art. 14 din Legea nr. 1/1970, fac o enumerare limitativă a organelor competente să aplice sancțiuni disciplinare, iar art. 174 din Codul muncii și art. 18 din aceeași lege enumeră, tot limitativ, organele competente să rezolve plingerile împotriva sancțiunilor disciplinare, judecătoria fiind prevăzută numai ca organ de jurisdicție a muncii, pe cind toate celelalte organe jurisdicționale, inclusiv cele prevăzute de Legea nr. 15/1972, au în același timp și calitatea de organe sancționatoare. În dubla lor calitate, de organe cu competență de sancționare și de organe de jurisdicție a muncii, la care trebuie să mai adăugăm și faptul că sunt organe ierarhic

respunzătoare acestora. În același articol S. Beligrădeanu consideră organele sesizate cu judecarea plângerii competente, atunci cînd situația impune, să aplice o sancțiune mai ușoară, după ce în prealabil a anulat sancțiunea aplicată de organul sancționator.

¹⁹ Această opinie a fost susținută de Gh. Cristescu, *art. cit.*, infra. 1, p. 76.

²⁰ Această opinie a fost susținută de S. Beligrădeanu, *art. cit.*, infra 1, p. 76.

superioare, sau pentru care legea le-a atribuit expres această competență (în cazul consiliilor de judecată), calități care nu se întunesc și în cazul judecătoriei, aceste organe vor putea să se pronunțe nu numai în sensul admiterii sau respingerii pur și simplu a plingerii, ci anulind sancțiunea, să aplice o altă sancțiune mai ușoară.

Dacă în intenția legiuitorului ar fi fost atribuirea acestei competențe judecătoriei, care are o poziție specială în cadrul organelor de jurisdicție, ar fi prevăzut-o în mod expres, aşa cum a făcut-o în cazul reglementat de art. 38 din Legea nr. 32/1968, privind stabilirea și sancționarea contravențiilor sau art. 41 din Legea nr. 59/1968, privind comisiile de judecată.

Așadar, atunci când judecătoria investită cu soluționarea plingerii împotriva desfacerii disciplinare a contractului de muncă va constata că sancțiunea aplicată este prea aspră în raport cu gravitatea faptei comise și cu vinovăția salariatului, va putea numai să anuleze măsura disciplinară nelegală și netemeinică și să trimită cauza organului care a aplicat sancțiunea pentru a stabili o sancțiune corespunzătoare.

Având în vedere că termenele în care trebuie aplicată sancțiunea (30 de zile de la data când cel în drept să o aplice a luat cunoștință de săvîrșirea abaterii, dar nu mai tîrziu de 6 luni de la săvîrșirea ei), nu sint termene de prescripție în înțelesul Decretului 167/1958, ci termene de prescripție a acțiunii disciplinare, asemănătoare prescripției răspunderii penale, atunci făcînd apel la prevederile art. 123 și 124 din Codul penal, termenul de 30 de zile se prelungește în urma exercitării plingerii de către salariatul sancționat și pronuntarea hotărîrii cu încă 15 zile, deci în total 45 de zile. Organul sancționator, luind cunoștință de anularea sancțiunii, va avea posibilitatea aplicării altrei sancțiuni, ținînd seama de indicațiile prevăzute de art. 13, al. 2 din Legea nr. 1/1970.

În legătură cu problema pe care o examinăm, mai facem precizarea că dacă în timpul soluționării plingerii, se constată că sancțiunea este prea blindă în raport cu gravitatea faptei comise, organul de jurisdicție nu va putea anula sancțiunea și aplica alta mai severă, deoarece principiul „non reformatio in pejus“ este aplicabil și în această materie.

Din prevederile actelor normative referitoare la plingerea împotriva sancțiunii disciplinare, nu rezultă cui aparține acest drept, din care cauză în literatura de specialitate a fost tratat ca aparținînd în exclusivitate salariatului sancționat. Credem că dreptul de a folosi calea de atac a plingerii aparține în exclusivitate salariatului când sancțiunea a fost stabilită de conducătorii compartimentelor de muncă, conducătorul unității, organul de conducere colectivă, organul ierarhic superior și Consiliul Central și cele județene de Control muncitoresc al activității economice și sociale și atât salariatului cît și unității, atunci când sancțiunea a fost stabilită de consiliul disciplinar (pentru judecători) și comisia

special constituită (pentru personalul didactic din învățămîntul superior). Ne exprimăm această părere pornind de la egalitatea care trebuie să existe între părți din acest punct de vedere, precum și de la faptul că ar fi de neconcepție ca unitatea care a declanșat acțiunea disciplinară împotriva salariatului, nemulțumită de hotărîrea consiliului disciplinar (comisiei), să nu aibă nici o cale de a o ataca.

Un alt aspect al problemei care o examinăm este și acela al denumirii dreptului salariatului de a ataca măsura sancționării sale deoarece actele normative la care ne-am referit folosesc trei denumiri : în unele²¹, de plingere, în altele²², de contestație, în Codul muncii și de plingere și de contestație²³, iar în Legea nr. 15/1972, de întîmpinare și de plingere²⁴.

deoarece noțiunea de contestație, în dreptul nostru, are un sens și o funcție de cale extraordinară de atac, iar cea de plingere, de cale primară, comună atât instanțelor judecătoarești cât și organelor administrative, ar fi de dorit să se extindă și să se folosească, fiind proprie, în materia la care ne referim, denumirea de plingere.

În fine, potrivit art. 18, al. ultim din Legea nr. 1/1970 organele de jurisdicție a muncii soluționînd plingerile salariaților împotriva sancțiunilor disciplinare, ce le cad în competență, se pronunță în primă și ultimă instanță, cu excepția judecătorilor ale căror hotărîri pot fi atacate cu recurs la tribunalul județean²⁵, precum și a Biroului Executiv

²¹ Art. 18 din Legea nr. 1/1970 ; îndrumarul pentru întocmirea regulamenteelor de ordine interioară ; art. 34 din Statutul salariaților din unitățile de transport ; art. 28 din Ordinul Ministerului Justiției nr. 1100/1970 etc.

²² Art. 42 din Ordinul nr. 27/1970 al Procurorului General, art. 63 din Legea nr. 58/1968 de organizare judecătoarească.

²³ A se vedea art. 101, al. 2 din Codul muncii în care se folosește noțiunea de plingere și art. 174, lit. b, art. 175, lit. a, b, c și d din Codul muncii, în care se folosește termenul de contestație.

²⁴ A se vedea art. 10, al. 1 din Legea nr. 15/1972, în care se folosește termenul de întîmpinare, iar în al. 2 al aceluiași art., termenul de plingere.

²⁵ Sistemul dublului grad de jurisdicție pentru litigiile privind desfacerea disciplinară a contractului de muncă de competența instanțelor judecătoarești, s-a instituit prin Codul muncii care reglementînd jurisdicția muncii, anterior realizată prin art. 18 din Legea nr. 1/1970, se ocupă în art. 174 numai de competența „în primă instanță“ a judecătoriei fără a mai prevedea că „soluționarea se face în primă și ultimă instanță“. Posibilitatea ca hotărîrile pronunțate de judecătorie să fie supuse recursului la tribunalul județean, a fost confirmată de către Plenul Tribunalului Suprem prin Decizia nr. 5 din 27 septembrie 1973, publicată în Bul. Of. al R. S. România nr. 315 din 15 octombrie 1973. Anterior Codului muncii o propunere de lege ferenda în acest sens a fost făcută de T. Pop. A se vedea *Aspecte procesuale în legătură cu desfacerea disciplinară a contractului de muncă*, „Rev. română de drept“, nr. 8/1971, p. 68 și urm.

al Consiliului Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale și a consiliilor județene, ale căror hotăriri pot fi atacate la organele de partid și de stat superioare, C.C. al P.C.R. sau Consiliul de Stat, respectiv comitetele județene de partid sau consiliile populare județene.

Hotăririle date în această materie sunt susceptibile de control sub aspectul legalității și temeiniciiei lor și prin exercitarea (cu anumite limite) a căilor extraordinare de atac: revizuirea, contestația în anulare și recursul extraordinar.

PLAINE CONTRE LA SANCTION DISCIPLINAIRE

Resumé

La réglementation de la discipline du travail dans les institutions et les entreprises socialistes d'état par le nouveau Code du travail, la Loi nr. 1/1970 et d'autres actes normatifs représente un aspect important des préoccupations constantes de la direction du parti et de notre état pour le perfectionnement continu de la législation.

Dans cette étude on examine la solution des plaintes des salariés contre les sanctions disciplinaires qu'on leur a appliquées.

En accordant un intérêt particulier à la solution des plaintes contre les sanctions disciplinaires, telle qu'elle est réglementée par le Code du travail et la Loi nr. 1/1970 (réglementation commune pour tous les salariés), l'étude examine aussi la solution des plaintes dans le système des autres actes normatifs, propres à des catégories particulières de salariés : juges, procureurs de la République, personnel d'enseignements etc.

Aussi présente-t-on dans cette étude les points de vues controversés exprimés dans la littérature de spécialité et on y fait des propositions pour le perfectionnement de suite de la réglementation de la solution de la plainte.

DESFACEREA CONTRACTULUI DE MUNCĂ ÎN CAZUL REDUCERII PERSONALULUI. I

DE

D. MACOVEI

Prefacerile profunde, economice și social-politice care au loc în țara noastră se reflectă în noile norme juridice privind perfecționarea relațiilor de producție și a relațiilor de muncă socialiste. Un loc deosebit de important în cadrul noilor acte normative îl ocupă Codul muncii, intrat în vigoare la 1 martie 1973, care exprimă preocupările organelor conducerii de stat, privind înlocuirea unor norme juridice, are menirea ca legislația noastră să corespundă pe deplin realităților economico-sociale din actuală etapă și în același timp sarcinilor care-i revin în procesul de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate.

Adoptarea, unui Cod al muncii se impunea cu necesitate, căci aşa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu¹, „Principiile de drept trebuie să exprime schimbările revoluționare produse în caracterul forțelor și relațiilor de producție, să permită o așezare pe baze judicioase a raporturilor dintre întreprinderi, dintre diferite organisme sociale, dintre cetățeni — în dubla lor calitate de producători și proprietari ai avuției naționale — să dea formă juridică întregului sistem de norme privind convietuirea socială în orînduirea socialistă și comunistă”.

Noul Cod al muncii este menit să asigure garantarea dreptului la muncă fără nici o discriminare, îmbinarea mai strinsă a intereselor fiecărui salariat cu interesele întregii societăți, prin cointeresarea salariaților în infăptuirea sarcinilor care revin unităților respective, apărarea și dezvoltarea proprietății socialiste, ridicarea nivelului conștiinței sociale și, implicit, întărirea disciplinei în muncă.

În cadrul garanțiilor juridice de infăptuire a dreptului la muncă stabilite de noul Cod al muncii, un loc de seamă îl ocupă reglementa-

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la Conferința Națională a Partidului Comunist Român din 19—21 iulie 1972*, Editura politică, București, 1972, p. 62.

rea încetării contractului de muncă. Codul muncii precizează cazurile în care contractul de muncă poate fi desfăcut din inițiativa unității (art. 130 C.M.), stabilește procedura de urmat în cazul desfacerii contractului de muncă (art. 132 C.M.), drepturile acordate la încetarea acestui contract, iar în multe cazuri de desfacere a contractului de muncă din inițiativa unității, obligația acesteia de a se îngriji de trezarea celor concediați în alte munci corespunzătoare (art. 133 C.M.).

În cuprinsul acestui studiu, ne propunem să abordăm unele probleme pe care le ridică desfacerea contractului de muncă în cazul reducerii personalului și anume :

1. cauzele care pot determina luarea măsurii de desființare a unor posturi ;

2. cazurile în care deși are loc desființarea unor posturi, raporturile juridice de muncă ale persoanelor ce dețin aceste posturi sunt menținute sau începează pe alt temei ;

3. interpretarea unor dispoziții legale privind interdicția desfacerii contractului de muncă în cazul reorganizării unității ;

4. consecințele promovării în funcții de conducere potrivit articolului 9 din Legea nr. 12/1971 privind încadrarea și promovarea personalului în unitățile sociale de stat, în urma redistribuirii personalului pe posturile rămase în unitate ;

5. înțelesul noțiunii de „reorganizare“ folosită de articolul 130 al. 1, lit. a, Codul muncii ;

6. raportul între dispozițiile articolului 130 al. 1, lit. a, C.M. și prevederile unor acte normative privind stabilirea normelor de structură unitare pentru unitățile economice, sanitare, de învățămînt și a adoptate ulterior Codului muncii.

Abordarea unor asemenea probleme prezintă o importanță atât teoretică, cât și practică, datorită faptului că vizează corecta aplicare a legislației în cazul frecvent întîlnit în practică al desfacerii contractului de muncă pentru reducere de personal.

1. În ceea ce privește reglementarea acestui caz de desfacere a contractului de muncă, nou Cod al muncii adoptă o redactare asemănătoare celui anterior. Astfel, Codul muncii din 1950 în art. 20 lit. b dispunea că cel ce angajează poate desface contractul de muncă al unui salariat în cazul în care „se reduce personalul din administrație sau producție“. Nou Cod al muncii, în art. 130 al. 1 lit. a, prevede că acest contract poate fi desfăcut, din inițiativa unității, în cazul cind „unitatea își reduce personalul prin desființarea unor posturi de natură celor ocupat de cel în cauză ca urmare a reorganizării“. Formularea utilizată de actualul Cod al muncii este mai precisă și deci mai adecvată cazului respectiv.

Desfacerea contractului de muncă pe temeiul indicat constituie un caz de încetare a contractului de muncă din cauze care privesc unitatea și care deci exclude orice culpă din partea salariatului.

Scopul urmărit de legiuitor prin reorganizarea unităților care implică desființarea unor posturi este creșterea eficienței economice. Factorii care permit realizarea acestui scop constau în :

— îmbunătățirea organizării muncii prin perfecționarea metodelor și simplificarea formelor de activitate, promovînd doar metode operațive și forme clare și simple de muncă și înlăturarea metodelor și formelor învechite birocratice ;

— perfecționarea pregătirii profesionale a salariaților ;

— întărirea disciplinei în muncă ;

— promovarea în toate ramurile a cuceririlor științei și tehnologici avansate ;

— modernizarea structurii industriei și a celoralte ramuri ale economiei naționale ;

— îmbunătățirea continuă a structurilor economice și crearea unui raport just în repartizarea personalului între funcțiile de conducere și cele de execuție.

2. Desființarea unuia sau mai multor posturi, ca urmare a reorganizării unității, antrenează, de regulă, desfacerea contractului de muncă. Cu toate acestea, săt posibile situații cînd o atare măsură nu poate fi urmată de încetarea contractului de muncă pe acest temei.

a. Astfel, în cazul desființării unor posturi unitatea este obligată, potrivit art. 133 al. 1 C.M. să ofere persoanelor respective trecerea în alte munci corespunzătoare. În acest caz, dacă persoanele vizate acceptă și indeplinesc condițiile cerute de lege, se realizează o schimbare cu caracter permanent a felului muncii în cursul executării contractului de muncă. Dacă unitatea nu are această posibilitate va trebui să ia măsuri pentru recalificarea acestor persoane, ce va avea de efect tot modificarea genului muncii.

Faptul că unitatea este obligată prin lege să se preocupe de plasarea celor cărora li s-au desființat posturile în alte munci, constituie încă o dovdă a umanismului profund de care este străbătută legislația socialistă a muncii, reprezentă o ilustrare a modului de asigurare efectivă a dreptului la muncă fiecărui cetățean.

Dispozițiile noului Cod al muncii la care ne-am referit săt mult mai favorabile oamenilor muncii în comparație cu cele cuprinse în art. 20² din Codul muncii anterior. Potrivit noii reglementări, unitatea este obligată în toate situațiile de desființare a unor posturi să ofere celui în cauză un post corespunzător pregătirii sale profesionale, solicitînd în acest scop sprijinul organului ierarhic superior și al organelor de repartizare în muncă sau, să ia măsuri pentru recalificarea acestor persoane, deci nu se limitează numai la încadrarea angajatului „în limita posibilităților de plasare“, astfel cum dispunea textul anterior.

b. Este posibil ca în perioada preavizului dat de unitate, potrivit art. 131 al. 1 C.M. să se realizeze transferul salariatului, fie în intere-

sul serviciului, fie la cerere, deoarece persoana vizată își păstrează în această perioadă calitatea de salariat urmând a fi îndeplinite și celelalte condiții prevăzute de lege. Dacă transferul este efectuat, se realizează o schimbare cu caracter permanent a locului muncii și eventual a funcției și a salariului.

c. În perioada preavizului acordat de unitatea salariatului, contractul de muncă ar putea să fie desfăcut pentru alte cauze, cum sunt, de exemplu: pensionarea pentru limită de vîrstă ori pentru invaliditate de gradul I sau II, sau încălcarea disciplinei muncii etc.

3. În art. 146 din Codul muncii este prevăzută o reglementare nouă necunoscută vechiului Cod, privind interdicția desfacerii contractului de muncă din inițiativa unității în următoarele cazuri: angajatul se află în incapacitate temporară de muncă și primește ajutorare de asigurări sociale², angajata este gravidă, se află în timpul concediului de maternitate, în perioada de alăptare sau în perioada în care îngrijește copilul bolnav în vîrstă de pînă la 3 ani, precum și în timpul cărui soțul satisface serviciul militar.

Alături de alți autori³, considerăm că dispozițiile art. 146 C.M. nu sunt aplicabile în ipoteza desființării postului unic detinut de salariat neexistînd nici posibilitatea recalificării acestuia.

O prevedere similară celei conținută de art. 146 C.M. este cuprinsă în art. 81, al. 2 din Legea nr. 14/1972 privind organizarea apărării naționale a R.S. România, potrivit căreia contractele de muncă ale celor chemați pentru îndeplinirea serviciului militar nu pot fi desfăcute ca urmare a „restrangerii activității“ unității.

Considerăm că, interpretarea rațională și în această situație duce la concluzia că în cazul în care unitatea nu are opțiune, soluția nu poate fi decît desfacerea contractului de muncă potrivit art. 130, al. 1, lit. a. C.M.

Formularea „restrangeră activității“ unității cuprinsă în art. 81, al. 2, din Legea 14/1972 indică tot o reorganizare prin reducerea unor posturi în intenție art. 130, al. 1, lit. a, C.M., care atrage desfacerea contractului de muncă. Desigur că în cazul suprimării unor posturi nu este neapărat necesar a se reduce volumul activității unității pentru a antrena desfacerea contractului de muncă pe acest temei.

4. Pentru a se ajunge la desfacerea contractului de muncă în cazul desființării posturilor, unitatea trebuie să efectueze anumite operațiuni cum sunt: 1. selecționarea după criteriul profesional a salariaților în limitele celor care ocupă posturi de natura celor desființate;

² Potrivit art. 4 din Hotărîrea nr. 880/1965, pensionarii pentru limită de vîrstă, de invaliditate gradul I sau II încadrati în muncă nu primesc acest ajutor, astfel ca acestora, în acest caz nu le este aplicabil art. 146 C.M.

³ Șerban Beligrădeanu, *Încetarea contractului de muncă în reglementarea noului Cod al muncii*, „Revista română de drept“, nr. 7/1973, p. 106.

2. redistribuirea celor selecționați după același criteriu, apoi 3. desfașarea contractelor de muncă ale celor neselecionați, precum și ale celor ce au refuzat redistribuirea.

Limitindu-ne la unele probleme pe care le redică redistribuirea cadrelor selecționate precizăm că prin această operație se poate crea unui salarit una din următoarele situații :

- a. menținerea în postul prevăzut inițial în contract ;
- b. trecerea într-un post inferior ;
- c. promovarea, cu respectarea prevederilor Codului muncii și ale Legii nr. 12/1971.

Potrivit prevederilor art. 9 din Legea nr. 12/1971, salariatul care a reușit la examenul sau concursul pentru ocuparea unei funcții de conducere, alta decât cele prevăzute de art. 58 al aceleiași legi va fi supus unei perioade de încercare de trei luni. Dacă în cursul acestei perioade persoana nu face față sarcinilor care îi revin, promovarea nu poate fi definitivată, legea dispunând trecerea „în funcția avută anterior sau alta echivalentă“. Așadar, promovarea este făcută sub condiție ⁴ rezolvatorie.

Care este situația salariatului promovat în muncă cu prilejul operației de redistribuire a personalului pe posturile rămase după reorganizarea unității, dar care nu satisface exigențele nouului post ?

În acest caz, trecerea în postul deținut anterior nu este totdeauna posibilă, deoarece acest post ar putea fi ocupat prin redistribuirea personalului sau, ulterior, de către o altă persoană. Ca atare, nu ne aflăm în situația unei reintegrări, care ar permite aplicarea art. 130, lit. f, C.M., având drept consecință desfacerea contractului de muncă al persoanei ce a ocupat între timp acest post și reluarea prestațiilor cu cel ce a deținut anterior postul.

Imposibilitatea trecerii pe postul deținut anterior duce la desfașarea contractului de muncă, soluție care creează salariatului propus spre promovare și care n-a corespuns exigențelor postului o situație dezavantajoasă, comparativ cu ceea ce a menținerei pe post în urma redistribuirii.

În ceea ce privește temeiul desfacerii contractului de muncă al salariatului aflat într-o asemenea situație, după opinia noastră, unitatea nu poate desface acest contract pentru necorespondere sub raport profesional. Într-adevăr, dacă salariatul nu poate face față sarcinilor ce-i revin funcției de conducere (art. 9, Legea 12/1971), încadrarea nu se definitivează, iar în cazul desfacerii contractului de muncă pentru necorespondere sub raport profesional (art. 130 al. 1, lit. e, C.M.) aprecierea muncii salariatului se face ținându-se seama de îndeplinirea atribuțiilor postului în care a fost încadrat.

⁴ Tudora-Maria Popescu, *Termenul de încercare în noul Cod al muncii*, „Revista română de drept”, nr. 8/1973, p. 83 și urm.

Dealtfel, concedierea pentru necorespondere sub raport profesional este un caz de desfacere a contractului de muncă care privește pe salariat, iar incetarea raportului juridic de muncă în cazul examinat este determinată de o cauză referitoare la situația unității.

În cazul pe care-l examinăm, nu putem considera că incetarea contractului s-ar datora ajungerii la termen — expirarea perioadei de trei luni — deoarece nu avem de a face cu un contract încheiat pe durată determinată, care ar permite aplicarea art. 129 C.M. Mai mult chiar, în cazul în care unitatea constată că salariatul nu corespunde exigențelor postului, nu este obligată să aștepte împlinirea celor 3 luni, ea putind să sistese prestațiile înaintea expirării acestui termen.

Pentru înlăturarea dificultăților, considerăm că este necesară adoptarea unor dispoziții normative care să permită ca postul salariatului propus să fie promovat într-o funcție de conducere, în condițiile art. 9 din Legea 12/1971, să fie menținut vacanță o durată egală cu cea a perioadei de încercare prevăzută de acest text, în cursul acestei perioade putind fi ocupat numai de un angajat temporar.

Menținerea vacanței posturilor din care se face promovarea în condițiile art. 9 din Legea nr. 12/1971 ar trebui să privească toate cazurile de promovare în funcții de conducere, iar nu numai promovările ocazionate de redistribuirea personalului în urma reorganizării unității în condițiile art. 130, alin. 1, lit. a, C.M.

5. În art. 130, alin. 1, lit. a, Codul muncii folosește noțiunea de reorganizare a unității pe care însă nu o definește. Ținând însă seama de prevederile art. 187 din actualul Cod, pentru lămurirea acestei noțiuni vom recurge la normele dreptului comun.

Potrivit dispozițiilor art. 41 din Decretul nr. 31/1954 persoana juridică poate fi reorganizată în două moduri :

a. prin comasare — care poate îmbrăca două forme : fuziunea și absorția, precum și

b. prin divizare — care poate fi totală sau parțială.

În literatura juridică de specialitate⁵ s-a admis că reorganizarea persoanelor juridice nu se infățișează ca un proces de contopire sau de divizare, în care sunt antrenate cel puțin două persoane juridice existente sau care iau astfel ființă. În cadrul acestui proces se produc unele modificări care afectează pe toate persoanele juridice participante⁶.

În cazul reorganizării persoanelor juridice prin comasare sau divizare are loc transmiterea drepturilor, a sarcinilor de plan, a obligațiilor, deci și a drepturilor și a obligațiilor izvorite din contractul de muncă⁷.

⁵ Traian Ionașcu, *Organizațiile socialești ca persoane juridice în România*, Editura Academiei, București, 1967, p. 331.

⁶ Constantin Stătescu, *Drept civil*, Editura didactică și pedagogică, București, 1970, p. 437.

⁷ C. Flitan, *Probleme de drept muncitoresc în legătură cu reorganizarea prin divizare (totală sau parțială) a organizațiilor socialești de stat*, S.C.J., nr. 1/1960,

Sarcinile de plan transmise vor fi îndeplinite de unitatea dobînditoare cu forță de muncă asigurată prin contractele de muncă încheiate anterior — după caz — și prin contractele de muncă preluate prin reorganizare.

Reorganizarea ridică, pentru unitatea dobînditoare, sau care a luat astfel ființă, ori divizată parțial, problema unei juste corelații între sarcinile de producție și contractele de muncă existente. Aceasta înseamnă că în urma reorganizării poate avea loc reducerea personalului prin desființarea posturilor care nu mai sunt necesare. În consecință, contractele de muncă ale persoanelor aflate pe aceste posturi vor fi desfăcute pe temeiul art. 130, lit. a, C.M.

Deosebit de reorganizarea persoanelor juridice astfel cum este reglementată această instituție de normele dreptului civil — și în care, după cum am văzut, sunt antrenate cel puțin două persoane juridice — în dreptul muncii, cel puțin aşa cum se desprinde din prevederile art. 130, alin. 1, lit. a, C.M.⁸, va trebui să admitem că avem de-a face cu o reorganizare și în cazul în care se produc unele modificări în cadrul numai a unei singure persoane juridice.

În acest caz, reorganizarea se poate realiza prin desființarea mai multor posturi sau chiar a unui singur post — fie că este vorba de un post unic, fie că face parte dintr-o categorie de posturi de aceeași natură⁹ — sau prin reducerea activității¹⁰. Pe aceeași linie s-a situat constant și practica Tribunalului Suprem¹¹.

De aceea, noțiunea de reorganizare, în înțelesul art. 130 alin. 1, lit. a, C.M., nu trebuie restrânsă doar la cazul comasării și divizării ci, pe lîngă conținutul dat reorganizării de dreptul civil va trebui să avem în vedere și modificările ce intervin în cadrul unei singure persoane juridice care vizează reducerea statelor de funcționi și a fondului de

p. 117—138 ; S. Laden, T. Zega, *Despre contractul individual de muncă*, Editura C.C.S., București, 1956, p. 59.

⁸ „Unitatea își reduce personalul prin desființarea unor posturi... ca urmare a reorganizării”.

⁹ Cu privire la noțiunea de posturi de aceeași natură a se vedea : Gh. Tîrcuș, *Cu privire la desfacerea contractului de muncă pentru reducere de personal*, în J.N. nr. 9/1963, p. 41—43 ; Sanda Ghimpău, *Trecerea angajatului în altă muncă*, în J.N. nr. 1/1966, p. 90—91 ; Virgil I. Cîmpeanu, *Dreptul muncii*, Editura didactică și pedagogică, București, 1967, p. 180 ; T.S. Col. civ. dec. nr. 1702 din 22 noiembrie 1957, în C.D.1957, p. 248 ; T.S. Col. civ., dec. nr. 147 din 1 februarie 1957 în I. Mihuță și Al. Lesviodax, *Repertoriu de practică judiciară în materie civilă a T.S. și a altor instanțe judecătoarești pe anii 1955—1969*, Ed. științifică, București, 1970, p. 519.

¹⁰ Art. 81, alin. 2, Legea 14/1972.

¹¹ Astfel s-a decis că : „În caz de reorganizare a unității nu se poate desființa contractul de muncă al unui angajat, decât dacă noul stat de funcții este redus față de cel anterior” (T.S. Col. civ. dec. nr. 81 din 16 ianuarie 1956 în I. Mihuță și Al. Lesviodax, Op. cit., p. 518 ; dec. nr. 390 din 29 februarie 1956, ibidem).

salarii (desființarea unuia sau mai multor posturi), restrîngerea activității, modificarea profilului, scopului etc.

6. Actualul Cod al muncii, spre deosebire de cel anterior, nu mai cuprinde în materia desfacerii contractului de muncă vreo normă în altă. Codul muncii anterior prevedea posibilitatea desfacerii contractului de muncă de către cel ce angajează „... în condițiile și pentru perioadele ce se vor stabili prin hotărîri ale Consiliului de Miniștri, în vederea justei utilizări a forțelor de muncă și a unei mai bune selecționării a cadrelor din aparatul de stat, cooperatist și din întreprinderi”, (art. 20, alin. ultim).

Noul Cod al muncii cuprinde în materia de care ne ocupăm numai norme complete, cunoscute în literatura juridică sub numele de norme determinate¹², astfel că nu mai lăsă pe seama unor alte acte normative precizarea unor elemente ale normelor cuprinse în art. 130, C.M.

Adoptarea unor acte normative cu privire la stabilirea normelor unitare de structură pentru unitățile economice¹³, sanitare¹⁴, de învățămînt¹⁵, de proiectare și cercetare¹⁶ și care în unele cazuri au avut ca efect reducerea personalului, nu a însemnat modificarea sau completarea art. 130, C.M. După aplicarea acestor acte normative a necesitat, în unele cazuri, desfacerea unor contracte de muncă, măsura s-a intemeiat pe reducerea personalului (art. 130, alin. 1, lit. a, C.M.).

„Reducerea personalului funcționăresc — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — și mărirea proporției celor care lucrează direct în producție este o condiție fundamentală a creșterii productivității muncii sociale, a sporirii avuției naționale, a creșterii bunăstării materiale și spirituale a întregului nostru popor”¹⁷.

Prin aplicarea actelor normative elaborate pe baza acestei directive de partid s-a contribuit efectiv la îmbunătățirea activității de producție, asigurarea unor relații precise și directe între funcțiile de conducere și cele de execuție, înlăturarea verigilor intermediare, rezolvarea operativă a sarcinilor complexe care stau în fața fiecărei unități în parte și în consecință la îmbunătățirea indicatorilor economico-financiari.

¹² I. Ceterchi, *Teoria generală a statului și dreptului*, Editura didactică și pedagogică, București, 1967, p. 344.

¹³ Decretul nr. 162/1973, modific. prin Deer. nr. 435 (devenit Legea nr. 68/1973) privind stabilirea normelor de structură unitare pentru unitățile economice, în B.O. nr. 65 din 11 mai 1973.

¹⁴ Decret nr. 296/1973 (devenit Legea 100/1973) privind stabilirea normelor de structură unitare pentru unitățile sanitare, în B.O. nr. 68/11.V.1973.

¹⁵ Decret. nr. 278/1973 (devenit Legea nr. 94/1973) privind stabilirea normelor de structură unitare pt. unitățile de învățămînt, în B.O. nr. 67 din 13 mai 1973.

¹⁶ Decret. nr. 297/1973 (devenit Legea 10 din 20 iunie 1973) privind stabilirea normelor de structură unitare pt. unitățile de proiectare și cercetare, în B.O. nr. 68, din 14 mai 1973.

¹⁷ Nicolae Ceaușescu. *Cuvîntare la încheierea Picnarei C.C. al P.C.R. din 28 februarie—2 martie 1973*, Ed. politică, București, p. 38

УВОЛЬНЕНИЕ ВСЛЕДСТВИЕ СОКРАЩЕНИЯ ШТАТА

Краткое содержание

Абзац I, пункт „а“ ст. 130 КЗоСР Социалистической Республики Румынии предвидит возможность расторжения трудового договора по инициативе администрации вследствие сокращения штата. Автор работы рассматривает более подробно следующие вопросы:

1. Случаи, вызывающие необходимость принятия мер по сокращению штата;
2. Случаи при которых, хотя происходит сокращение штата, трудовые правоотношения данных лиц сохраняются или прекращаются по другим основаниям;
3. Толкование некоторых постановлений относительно запрещения увольнения вследствие переустройства предприятий или учреждений;
4. Следствия повышения на руководящую должность согласно ст. 9 из Закона 12/1971 относительно приёма на работу и продвижения по службе в государственных социалистических предприятиях (учреждениях) после распределения персонала на оставшиеся должности;
5. Значение понятия „переустройство“, употребляемого в первом абзаце, пункт „а“, ст. 130 КЗоТ СРР;
6. Отношения между указаниями первого абзаца, пункта „а“ ст. 130 КЗоТ и ~~предписаниями~~ некоторых нормативных актов относительно создания единых по своей структуре норм для государственных предприятий (учреждений), принятых после опубликования действующего КЗоТ.

SAVÎRŞIREA FAPTEI CU PARTICIPАȚIE
CA CIRCUMSTANȚĂ AGRAVANTĂ SPECIALĂ
ÎN CODUL NOSTRU PENAL

DE
OCTAVIAN LOGHIN

1. Săvîrşirea unei fapte de mai multe persoane împreună, indiferent de textul de lege în care se încadrează acea faptă, dobîndeşte, mai ales atunci cind numărul acestor persoane este mai mare, un grad sporit de pericol social în raport cu săvîrşirea aceleiaşi fapte de către o singură persoană.

Periculozitatea socială sporită este determinată, într-o asemenea situație, de insăși pluralitatea participanților, care dă acestora o mai mare forță de acțiune, le creează mai mari posibilități de săvîrşire și de ascundere a infracțiunii, îi face să acționeze cu mai multă siguranță și îndrăzneală, iar în cazul infracțiunilor contra persoanei, produce un puternic efect intimidant asupra victimei, anihilându-i sau reducîndu-i mult posibilitățile de apărare¹.

Pe de altă parte, săvîrşirea faptei de mai multe persoane împreună caracterizează acele persoane ca fiind mult mai periculoase pentru societate, deoarece demonstrează că ele înțeleg să se folosească de forța sporită pe care le-o asigură conlucrarea, acționarea în comun la săvîrşirea faptei².

Imprimind faptei în toate cazurile un grad mai ridicat de pericol social, săvîrşirea acesteia de mai multe persoane împreună necesită, pentru asigurarea realizării scopurilor și funcțiilor pedepsei, o agravare corespunzătoare a răspunderii penale a participanților.

¹ C. Bulai, *In legătură cu furtul săvîrșit de două sau mai multe persoane, „Justiția nouă“*, 11/1963, p. 87.

² V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, V. Roșca, *Explicații teoretice ale Codului penal român*, vol. II, partea generală, București, 1970, p. 162.

Preocupat de a răspunde acestei necesități, legiulitorul a prevăzut, în primul rînd, prin disp. art. 75 lit. a C.p., săvîrșirea faptei de trei sau mai multe persoane împreună ca circumstanță agravantă generală, prin urmare, ca o imprejurare care, atunci cînd este constatătă, atrage agravaarea răspunderii penale a participanților, oricare ar fi infracțiunea săvîrșită.

În cazul unor infracțiuni determinate, cuprinse în partea specială a Codului penal, legiulitorul a prevăzut, în al doilea rînd, săvîrșirea faptei de două sau mai multe persoane împreună ca circumstanță agravantă specială, prin urmare, ca o imprejurare, care, atunci cînd este constatătă, atrage agravaarea răspunderii penale a participanților în cazul acelor infracțiuni. Astfel, săvîrșirea faptei de două sau mai multe persoane împreună a fost prevăzută ca circumstanță agravantă specială în cazul lipsirii de libertate în mod ilegal (art. 189 alin. 2 C.p.), a violării de domiciliu (art. 192, alin. 2, C.p.), a violului (art. 197, alin. 2, C.p.), a furtului (art. 209, lit. c, C.p.), a evadării (art. 269, alin. 2, C.p.).

2. Codul penal anterior, care nu conținea într-un text unic o enumerare a circumstanțelor agravante generale, dar prevedea în texte diferite cîteva asemenea circumstanțe (de exemplu, participarea infractorilor majori și minori la săvîrșirea aceleiași infracțiuni, în art. 125), nu includea între acestea și săvîrșirea faptei de trei sau mai multe persoane împreună³. Săvîrșirea faptei cu participație era prevăzută, însă, ca circumstanță agravantă specială în cazul anumitor infracțiuni, iar caracterizarea acestei agravante era făcută cu ajutorul unor formulări care se diferențiau de la o infracțiune la alta (de exemplu, săvîrșirea infracțiunii de o ceată, în cazul violării de domiciliu, săvîrșirea faptei de două sau mai multe persoane asupra aceleiași victime sau cu ajutorul uneia sau mai multor persoane, în cazul violului, săvîrșirea furtului de două sau mai multe persoane, în cazul infracțiunii cu aceeași denumire).

Codul penal în vigoare, spre deosebire de cel anterior, prevede nu numai săvîrșirea faptei de trei sau mai multe persoane împreună ca circumstanță agravantă generală, dar și în ceea ce privește săvîrșirea faptei cu participație, ca circumstanță agravantă specială, folosind o formulare care, în general, nu se diferențiază de la o infracțiune la alta și care este, în același timp, mult mai corespunzătoare rațiunii agravantei. Astfel, cu excepția violului, în cazul tuturor infracțiunilor la care săvîrșirea faptei cu participație este prevăzută ca circumstanță agravantă specială, Codul penal, indicînd această circumstanță, se referă la săvîrșirea faptei „de două sau mai multe persoane împreună“.

³ V. Dongoroz, Gh. Dărîngă, D. Lucinescu, A. Nemes, M. Popovici, P. Sîrbulescu, V. Stoican, *Noul Cod penal și Codul penal anterior, prezentare comparativă*, București, 1968, p. 59.

În cazul violului, deși agravanta săvîrșirii faptei cu participație se intemeiază pe aceeași rațiune, totuși, datorită naturii, esenței specifice acestei infracțiuni, legiuitorul, atunci cînd a prevăzut-o în disp. art. 197, alin. 2, lit. b, C.p., nu s-a referit la săvîrșirea faptei „de două sau mai multe persoane împreună“, ci la săvîrșirea acesteia „de mai multe persoane“.

3. Pentru existența agravantei speciale a săvîrșirii faptei cu participație; în cazul lipsirii de libertate în mod ilegal, a violării de domiciliu, a furtului și evadării, este necesar, aşa cum o arată în mod expres textele respective, pe de o parte, ca fapta să fie săvîrșită de două sau mai multe persoane, iar pe de altă parte, ca participantii să săvîrșească acea faptă împreună.

În literatura de specialitate s-a subliniat că și în cazul violului circumstanță, constind în săvîrșirea faptei cu participație, este realizată în ceea ce privește numărul participantilor chiar dacă fapta a fost săvîrșită numai de două persoane⁴, punct de vedere care este îmbrățișat, de altfel, și de practica judiciară⁵. Într-adevăr, deși în cazul violului, spre deosebire de toate celelalte infracțiuni la care săvîrșirea faptei cu participație constituie circumstanță agravantă, legiuitorul nu face precizarea referitoare la săvîrșirea faptei de cel puțin două persoane, totuși această concluzie se impune, deoarece, din moment ce săvîrșirea faptei de cel puțin trei persoane împreună agravează întotdeauna răspunderea penală a săptuitorilor, potrivit art. 75, lit. a, C.p., indiferent de infracțiunea săvîrșită, este firesc ca, în cazul unor infracțiuni determinante, care prezintă un grad mai ridicat de pericol social, această agravare a răspunderii penale să fie justificată chiar dacă fapta este săvîrșită numai de două persoane. Pe de altă parte, dacă în cazul lipsirii de libertate în mod ilegal, a violării de domiciliu, a furtului, care sunt infracțiuni mai puțin grave decît violul, agravarea răspunderii penale a săptuitorilor este justificată, chiar dacă fapta a fost săvîrșită numai de două persoane, cu atât mai mult există această justificare în cazul violului, infracțiune prevăzută de lege cu o pedeapsă mult mai aspră.

Deși împărtășim punctul de vedere mai sus argumentat, am dori totuși să arătăm că există unele argumente și pentru susținerea unei alte opinii, după care, în cazul violului, realizarea agravantei ar reclama participarea la săvîrșirea faptei a cel puțin trei persoane.

Un prim argument ne este oferit chiar de modul diferit de redare a art. 197, alin. 2, lit. b, C.p., text care, prevăzînd agravanta, se referă la săvîrșirea faptei „de mai multe persoane“. Pornindu-se de la această formulare a textului, s-ar putea susține că legiuitorul, dacă con-

⁴ V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, V. Roșca, Op. cit., vol. III, partea spec., Buc., 1971, p. 358.

⁵ D. p. 5516/1971 a T.S. s.p. (soluție implicită), în „Rev. rom. de dr.“, 6/1972 p. 159.

sideră suficientă participarea a două persoane la săvîrșirea faptei, ar fi arătat acest lucru în mod expres, aşa cum a procedat în celelalte cazuri, și aceasta cu atît mai mult că cît în literatura de specialitate s-a făcut o asemenea interpretare privind alineatul 2 al art. 162, C.p., text în care este folosită, de asemenea, expresia „de mai multe persoane”⁶.

Pe de altă parte, ar putea fi invocat și argumentul că, din moment ce textul din Codul penal anterior, care prevedea aceeași agravantă, conținea precizarea referitoare la săvîrșirea faptei de cel puțin două persoane, este greu de admis că lipsa unei asemenea precizări în Codul penal în vigoare și-ar avea explicația într-o simplă omisiune a legiuitorului.

În sfîrșit, s-ar mai putea susține că, din moment ce, aşa cum s-a afirmat în literatura de specialitate, săvîrșirea violului cu participație constituie de multe ori chiar o necesitate, întrucât autorul nu poate întotdeauna imobiliza singur victimă pentru a avea cu ea raport sexual⁷, apare și mai explicabil de ce realizarea agravantei, în cazul acestei infracțiuni, ar reclama săvîrșirea faptei de cel puțin trei persoane. Obiectivane că, într-o asemenea ipoteză, față de dispozițiile art. 75 lit. a, C.p., dispozițiile art. 197, alin. 2, lit. b, C.p. nu ar mai fi fost necesare, poate fi, de asemenea, înălăturată, aceste din urmă dispoziții dovedindu-și utilitatea prin tratamentul special pe care îl atrage, în cazul violului, săvîrșirea faptei cu participație.

Existînd și posibilitatea unei asemenea interpretări, considerăm că o precizare a legiuitorului ar fi binevenită întrucât ar asigura aplicarea dispozițiilor art. 197, alin. 2, lit. c, C.p., în toate cazurile în strictă concordanță cu voința acestuia.

Pentru existența circumstanței agravante speciale constînd în săvîrșirea faptei cu participație este necesar, în al doilea rînd, ca fapta să fie săvîrșită de participanți împreună.

Sub Codul penal anterior, care în diferitele formulări pe care le dădea agravantei nu făcea precizarea că fapta trebuie săvîrșită împreună de participanți, au avut loc discuții și controverse, îndeosebi, cu privire la furtul săvîrșit de două sau mai multe persoane, circumstanță agravantă prevăzută în art. 525 pct. 4, lit. c, din acest cod⁸. Astfel, după un prim punct de vedere, s-a considerat că în situația în care furtul este săvîrșit de două persoane, dintre care una avînd calitatea de autor, iar cealaltă, calitatea de complice, textul art. 525, pct. 4, lit. c, C.p. anterior nu este aplicabil deoarece acest text se referă numai la

⁶ V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, V. Roșca, *Op. cit.*, vol. III, partea spec., p. 358.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Tr. Ranga, *Cu privire la infracțiunea de furt săvîrșită de două sau mai multe persoane împreună*, „Rev. rom. de dr.”, 8/1972, p. 76.

săvîrşirea actului material al sustragerii de două sau mai multe persoane, care au calitatea de coautoři⁹.

Potrivit unei alte opinii, s-a considerat că ceea ce justifică aplicarea sus-menționatului text este „simpla prezență deodată a doi sau mai mulți făptuitorii, la locul și în timpul comiterii faptei, indiferent de calitatea în care fiecare dintre ei participă la săvîrşirea infracției”¹⁰.

În sfîrșit, după o a treia opinie, s-a considerat că textul art. 525, pct. 4, lit. c, C.p. anterior are în vedere, în afara ipotezei specifice a săvîrşirii faptei de două sau mai multe persoane, în calitate de coautoři, și ipoteza în care, deși unul dintre participanři este autor iar celălalt complice, se poate afirma că există o conlucrare simultană la săvîrşirea faptei¹¹.

Controversa referitoare la aplicarea, sub Codul penal anterior, a circumstanřei agravante speciale constind în săvîrşirea faptei de două sau mai multe persoane a fost clarificată prin Decizia de îndrumare nr. 13 din 29 sept. 1965 a Plenului Tribunalului Suprem¹², în care s-a precizat că această circumstanřă există atît în cazul săvîrşirii faptei de două sau mai multe persoane în calitate de coautoři, cît și în cazul în care autor este o singură persoană însă la activitatea acestuia participă și complici care ajută, îlesnesc sau ușurează activitatea autorului, prin aciunii simultane, de natură să întărească hotărîrea acestuia de a săvîrši infracția ori de a micșora sau anihila posibilităřile de apărare ale victimei.

Îndrumarea dată prin această decizie își păstrează valabilitatea și sub Codul penal în vigoare care, prevăzind în art. 209 alin. 1 lit. c agravanta săvîrşirii furtului cu participařie, conține precizarea referitoare la săvîrşirea faptei „împreună”, tocmai pentru a arăta că existenřa acestei agravante implica o participařie simultană, indiferent de calitatea participanřilor¹³.

Intr-adevăr, dacă ţinem seama de rařiunea agravantei cît și de precizarea făcută cu privire la săvîrşirea faptei „împreună” de către participanři, trebuie să ajungem la concluzia că agravanta săvîrşirii faptei cu participařie nu este aplicabilă numai în situařia în care la comiterea faptei participă două sau mai multe persoane în calitate de coautoři, ci și atunci cind fapta este săvîršită de un singur autor, ajutat de un complice concomitent, deoarece și în acest caz, găsimu-ne în prezenřă a

⁹ D.p. 5036/1958 a Trib. reg. Timišoara, în Leg. pop. 11/1959, p. 70.

¹⁰ S. Gîmpu, *Nota la decizia de mai sus, „Leg. pop.” 11/1959*, p. 72.

¹¹ Doru Pavel, *Aspecte ale pluralităřii de infractori și infracționi în materie de furt, „Justiřia nouă”*, 2/1961, p. 353.

¹² Publicată în Culegere de decizii, 1965, p. 67.

¹³ G. Antoniu, V. Papadopol, M. Popovici, B. Ștefănescu, *Indrumările date de Plenul Trib. Suprem și noua legislařie penală*, Buc. 1971, p. 106–108; în acelaři sens: D. 2425/1965 a T.S. s.p., „Rev. rom. de drept”, 1/1970, p. 183; D. 234/1970 a T.J. Bistriřa-Năsăud, „Rev. rom. de drept”, 12/1970, p. 174.

două persoane care desfășoară activități simultane, datorită acestei imprejurări, sporește îndrăzneala și forța lor de acțiune, ceea ce face ca să se reducă posibilitățile de apărare ale victimei, iar infracțiunea să fie mult mai ușor săvîrșită.

Desigur, într-o asemenea situație, fiecare dintre participanți răspunde în raport cu calitatea pe care o are — autor sau complice — dar pentru săvîrșirea infracțiunii în formă calificată. Iată un caz de furt săvîrșit de două persoane împreună, dintre care una avind calitatea de autor, iar cealaltă de complice, caz în care, însă, instanța de judecată a considerat în mod greșit că inculpații ar avea calitatea de coautori: D. D. și K. I., sub pretextul de a ajuta victimă, pe stradă, i-au ridicat mai sus, pe spinare, un sac pe care aceasta îl purta; în timp ce unul dintre ei, inculpatul D. D. i-a sustras din buzunarul de la spate al pantalonului un portmoneu cu bani¹⁴.

În critica făcută soluției, s-a arătat¹⁵ — pe drept cuvînt — că, în raport cu situația de fapt reținută, inculpatul K. I., care a ajutat la ridicarea sacului mai sus pe spatele victimei, nu a săvîrșit nici un act de executare a furtului, deoarece activitatea sa nu se înscrie în latura obiectivă a acestei infracțiuni și nici nu constituie un act indispensabil acțiunii de luare. Activitatea inculpatului K. I. nu reprezintă decît un ajutor dat autorului la săvîrșirea sustragerii, prin aceea că i-a creat condiții favorabile pentru realizarea acestei acțiuni, făcînd ca victimă să nu-și dea seama de faptul că este deposedată de bunul său. Inculpații trebuiau să răspundă pentru furt calificat, dar unul în calitate de autor și celălalt în calitate de complice.

S-a pus problema dacă agravanta săvîrșirii faptei cu participație este aplicabilă în situația în care o persoană instigă o altă persoană la săvîrșirea unui furt, iar aceasta din urmă săvîrșește fapta la care a fost instigată în prezența instigatorului¹⁶. În această privință s-a arătat¹⁷ că agravanta este aplicabilă, deoarece persoana care a determinat autorul la săvîrșirea faptei, asistind apoi la comiterea acesteia, desfășoară pe lîngă o activitate de instigare și un act de complicitate concomitentă — asistență în timpul executării — ceea ce conduce la ideea că fapta a fost săvîrșită „împreună“ de cele două persoane.

Concluziile formulate cu privire la săvîrșirea, în cazul furtului, a faptei de două sau mai multe persoane împreună sint valabile în toate celealte cazuri în care săvîrșirea faptei cu participație este prevăzută de lege ca circumstanță agravantă specială.

Unele discuții s-ar putea naște, totuși, în ceea ce privește agravanta săvîrșirii violului cu participație, deoarece, legiuitorul, prevăzînd în art

¹⁴ D. 969/1969 a T.J. Brașov, „Rev. rom. de drept“, 10/1970, p. 148.

¹⁵ V. Papadopol. Notă la decizia de mai sus, p. 149 și urm.

¹⁶ D.p. 691/1970 a T.J. Satu-Mare, „Rev. rom. de drept“, 4/1973, p. 163.

¹⁷ D. Klein, Notă la decizia de mai sus, în „Rev. rom. de drept“, 4/1973, p. 164.

¹⁹⁷ alin. 2 lit. b, C.p. această agravantă, nu face, ca în celealte cazuri, precizarea referitoare la săvîrşirea faptei „împreună“ de către participanți.

Lipsa acestei precizări în cazul formei gravate a violului la care ne-am referit își găsește explicația, după opinia noastră, în natura acestei infracțiuni, în modalitatea specifică în care se încalcă prin săvîrşirea faptei obiectul ocrotirii legale, adică relațiile sociale referitoare la libertatea persoanei în domeniul vieții sexuale. Într-adevăr, întrucât pe de o parte, violul implică sub aspectul laturii sale obiective, un raport sexual, adică o relație sexuală normală între două persoane de sex diferit, iar pe de altă parte, nu se poate concepe ca mai mulți făptuitori să realizeze concomitent raportul sexual asupra aceleiași victime, coautoratul, în cazul acestei infracțiuni, ca și în cazul celorlalte infracțiuni care implică un raport sexual, nu este posibil. Cum săvîrşirea faptei împreună de două sau mai multe persoane include, în primul rînd, ipoteza specifică a săvîrșirii faptei de acele persoane în calitate de coautori, legiuitorul, caracterizând agravanta în cazul violului, nu s-a putut referi la săvîrşirea faptei „împreună“ de către persoanele respective.

Dacă nu este posibil ca doi sau mai mulți făptuitori să realizeze concomitent raportul sexual asupra aceleiași victime, în schimb este posibil ca aceștia să realizeze raportul sexual în mod succesiiv, fiecare dintr-o ei, fiind ajutat și ajutând, la rîndul său, pe ceilalți făptuitori la săvîrşirea faptei. Existența coautoratului fiind exclusă, într-o asemenea situație, fiecare făptuitor săvîrșește în parte o infracțiune de viol, avind calitatea de autor în raport cu fapta săvîrșită de el și calitatea de complice în raport cu fapta săvîrșită de fiecare dintre ceilalți făptuitori¹⁸. Deși nu se poate vorbi, în această ipoteză, de săvîrşirea faptei „împreună“, de către făptuitori, în sensul pe care îl avem în vedere, în primul rînd, atunci cînd ne referim la infracțiunea de furt, violare de domiciliu etc., totuși, este în afară de orice îndoială că există rațiunea care l-a determinat pe legiuitor să considere săvîrşirea faptei cu participație ca circumstanță agravantă; pluralitatea făptuitorilor face ca aceștia să acționeze cu mai multă eficiență, să fie mai îndrăzneți, să înîrîngă mai ușor rezistența victimei. De aceea, legiuitorul a făcut din această pluralitate de fapte o unitate infracțională, o formă agravată a infracțiunii de viol¹⁹, prevăzind și pedepsind mai aspru, prin dispozițiile art. 197 alin. 2 lit. b, C.p., violul săvîrșit de mai multe persoane. Așa fiind, toți făptuitorii răspund, în această ipoteză, ca participanți la săvîrşirea formei gravate a infracțiunii de viol. Desigur, pentru ca dispozițiile art. 197 alin. 2 lit. b, C.p., să fie aplicabile, este necesar să fie îndeplinite condițiile participației penale. Dacă mai mulți făptuitori realizează raportul

¹⁸ C. Sasu, *Situatia participanților la infracțiunea de viol în cazul căsătoriei autorului cu victimă*, „Leg. pop.“ 1/1960, p. 57.

¹⁹ V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stanoiu, V. Roșca, *Op. cit.*, vol. 3, p. 358.

sexual în mod succesiv asupra aceleiași victime, dar fără să fi existat o înțelegere între ei și fără să se fi ajutat reciproc, pluralitatea de fapte nu realizează forma agravată a infracțiunii de viol, iar fiecare dintre făptuitori răspunde în mod independent pentru săvîrșirea infracțiunii în formă simplă.

Dacă raportul sexual a fost realizat de un singur făptuitor, ajutat de un complice concomitent, situația nu se deosebește cu nimic de cea pe care o presupune agravanta în cazul celorlaite infracțiuni: săvîrșirea faptei a fost ușurată prin desfășurarea unor acțiuni simultane, ceea ce justifică agravarea răspunderii penale a făptuitorilor.

Prin urmare, în cazul infracțiunii de viol, săvîrșirea faptei de mai multe persoane, circumstanță care agravează infracțiunea potrivit art. 197 alin. 2 lit. b C.p., presupune, fie realizarea raportului sexual de două sau mai multe persoane în calitate de autori, cu condiția existenței unei înțelegeri între ei și a unui ajutor reciproc, fie săvîrșirea faptei de către un singur autor ajutat de un complice concomitent.

Acest punct de vedere a fost exprimat atât în literatura de specialitate²⁰ cît și într-o decizie de speță a Tribunalului Suprem²¹.

5. În legătură cu circumstanța agravantă specială a săvîrșirii faptei cu participație, s-a pus problema dacă această circumstanță este aplicabilă în cazul în care, fapta fiind săvîrșită de două persoane, răspunderea penală a uneia dintre aceste persoane este înlăturată, datorită existenței unei cauze de excludere a caracterului penal al faptei (iresponsabilitate, minoritate, eroare de fapt etc.).

Deși a fost exprimată și opinia potrivit căreia într-o asemenea situație agravanta nu este aplicabilă²², totuși această opinie a rămas izolată, iar practica judiciară²³, ca și literatura de specialitate²⁴, s-au situat pe poziția contrară, considerind că este suficient ca autorul infracțiunii să se fi folosit de participarea concretă a unei persoane, care a fost prezentă la locul infracțiunii și a ajutat efectiv la realizarea acesteia, indiferent de poziția subiectivă a acelei persoane și indiferent dacă răspunde sau nu penal pentru fapta săvîrșită. Acest punct de ve-

²⁰ V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, V. Roșca, *Op. cit.*, vol. III, p. 358.

²¹ D.p. 5516/1971 a T.S., Sp. „Rev. română de drept”, 6/1972, p. 159.

²² C. Bulai, *loc. cit.*, p. 86—88.

²³ D. 4993/1970 a T.S., Sp. „Rev. română de drept”, 4/1971, p. 140; D.p. 1628/1971 a T.S. s.p., „Rev. română de drept”, 8/1972, p. 163.

²⁴ H. Gheorghiu, *In legătură cu jurtul săvîrșit de două sau mai multe persoane. „Justiția nouă”*, 11/1963, p. 83—85; Gh. Chivulescu, *Notă la D. 1019/1956 a T. reg. Mureș*, „Rev. română de drept”, 4/1968, p. 170; V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, V. Roșca, *Op. cit.*, vol. III, p. 476; Tr. Ranga, *loc. cit.*, p. 78—79; T. Vasiliu, G. Antoniu, St. Daneș, Gh. Dărîngă, D. Lucinescu, V. Papadopol, D. Pavel, D. Popescu, V. Rămureanu, *Codul penal al R. S. România, comentat și adnotat, Partea generală*, Editura științifică, București, 1972, p. 452.

dere ni se pare și nouă ca fiind cel just, întrucât se intemeiază atât pe argumente de text cît și pe o interpretare care ține seama în cei mai înalt grad de rațiunea agravantei. Într-adevăr, textele de lege care prevedă agravanta se referă la săvîrșirea faptei și nu a infracțiunii de două sau mai multe persoane împreună²⁵, ceea ce înseamnă că pentru aplicarea ei nu interesează dacă, datorită unei anumite imprejurări, fapta săvîrșită nu constituie infracțiune pentru una dintre acele persoane. Chiar dacă fapta nu constituie infracțiune pentru una dintre cele două persoane, condiția corută de lege este indeplinită, iar agravanta este aplicabilă persoanei care răspunde din punct de vedere penal.

Pe de altă parte, același text, prevăzind agravanta de care ne ocupăm, se referă la săvîrșirea faptei de două sau mai multe persoane și nu la săvîrșirea acestora de doi sau mai mulți infractori. Or, în înțelesul legii penale, „persoană” este incantestabil nu numai cel care răspunde din punct de vedere penal pentru fapta săvîrșită, ci și cel care nu-și angajează această răspundere, datorită alienației mintale, minorității, datorită unei erori de fapt sau a unei alte imprejurări care înlătură caracterul penal al faptei.

În sfîrșit, dacă ținem seama de rațiunea care l-a determinat pe legiitor să agraveze răspunderea penală în cazul în care fapta este săvîrșită de două sau mai multe persoane împreună, trebuie să ajungem la concluzia că această rațiune există și atunci cînd, fapta fiind săvîrșită de două persoane, răspunderea penală a uneia dintre aceste persoane este înlăturată, deoarece și în această situație, datorită conlucrării pe plan obiectiv a celor două persoane la săvîrșirea faptei, aceasta a putut fi mai ușor comisă, eficiența acțiunii ilicite fiind mai mare, iar rezistența victimei fiind mai ușor înfrintă.

A admite punctul de vedere contrar ar însemna să favorizăm pe acei infractori care înțeleg să conlucereze cu persoane ireponsabile, aflate în eroare etc., față de infractorii care săvîrșesc fapta împreună cu persoane care răspund din punct de vedere penal, deși atât unii cît și alții concep și execută infracțiunea în același condiții obiective²⁶.

Ceea ce este determinant, așadar, pentru aplicarea agravantei constă în aspectul obiectiv al conlucrării la săvîrșirea faptei; dacă se stabiliește că infractorul a conceput și executat fapta împreună cu o altă persoană, răspunderea sa penală se agravează, indiferent dacă acea persoană răspunde sau nu din punct de vedere penal. Aceasta credem că a fost și intenția legiitorului atunci cînd a introdus în textele din Codul penal în vigoare precizarea referitoare la săvîrșirea faptei împre-

²⁵ T. Vasiliu, G. Antoniu, St. Danes, Gh. Dăringă, D. Lucianescu, V. Papadopol, D. Pavel, D. Popescu, V. Rămureanu, Op. cit., p. 452.

²⁶ Te. Runga, loc. cit., p. 78.

ună de către persoanele respective, precizare care este și în spiritul Deciziei de îndrumare nr. 13/1965.

Cu privire la situația în care, fapta fiind săvîrșită de două persoane împreună, răspunderea penală a uneia dintre aceste persoane este înălăturată, se impune precizarea că în cazul cînd persoana exonerată de răspundere penală este un minor, infractorului major i se aplică, în afara agravantei speciale, și circumstanța agravantă generală prevăzută de art. 75 lit. c. C.p. (săvîrșirea infracțiunii de către un infractor major, dacă aceasta a fost comisă împreună cu un minor). Desigur, această agravantă va fi aplicabilă majorului și în cazul în care minorul răspunde din punct de vedere penal.

6. Întrucît, aşa cum s-a subliniat, circumstanța agravantă specială de care ne ocupăm are în vedere numai acele situații în care două sau mai multe persoane, prezente la locul și în timpul săvîrșirii faptei, desfășoară acțiuni simultane, incidența agravantei în ceea ce privește instigatorii și complicii anteriori depinde întotdeauna de cunoașterea de către acestia a împrejurării că fapta va fi săvîrșită de două sau mai multe persoane împreună. Într-adevăr, referindu-se la fapta și nu la persoana vreunui dintre participanți, circumstanța săvîrșirii faptei de două sau mai multe persoane împreună se răsfringe, potrivit alin. 2 al art. 28 C.p., asupra tuturor participanților care au prevăzut-o sau au cunoscut-o²⁷. Așa fiind, instigatorul care a determinat la săvîrșirea faptei două sau mai multe persoane, cit și complicele anterior care a știut că își dă contribuția la săvîrșirea faptei de două sau mai multe persoane, vor răspunde pentru instigare sau complicitate la infracțiunea săvîrșită în condițiile acestei agravante. Dimpotrivă, dacă nu au cunoscut această împrejurare, fiecare va răspunde, în raport cu calitatea sa, pentru infracțiunea săvîrșită în formă simplă.

7. Circumstanța agravantă specială a săvîrșirii faptei cu participație poate veni în concurs cu circumstanța agravantă generală prevăzută în art. 75 lit. a C.p. și anume atunci cînd fapta este săvîrșită de cel puțin trei persoane împreună. Într-o astfel de situație, întrucît specialul primează față de general, se aplică numai circumstanța agravantă specială.

În sfîrșit, se poate întîmpla ca persoanele care au săvîrșit împreună fapta să se fi asociat pentru comiterea de infracțiuni. Făcîndu-se vinovate și de săvîrșirea infracțiunii prevăzute de art. 323 C.p. (asocierea pentru săvîrșirea de infracțiuni) acestor persoane li se vor aplica, potrivit alin. 2 al aceluiași articol, regulile referitoare la concursul de infracțiuni.

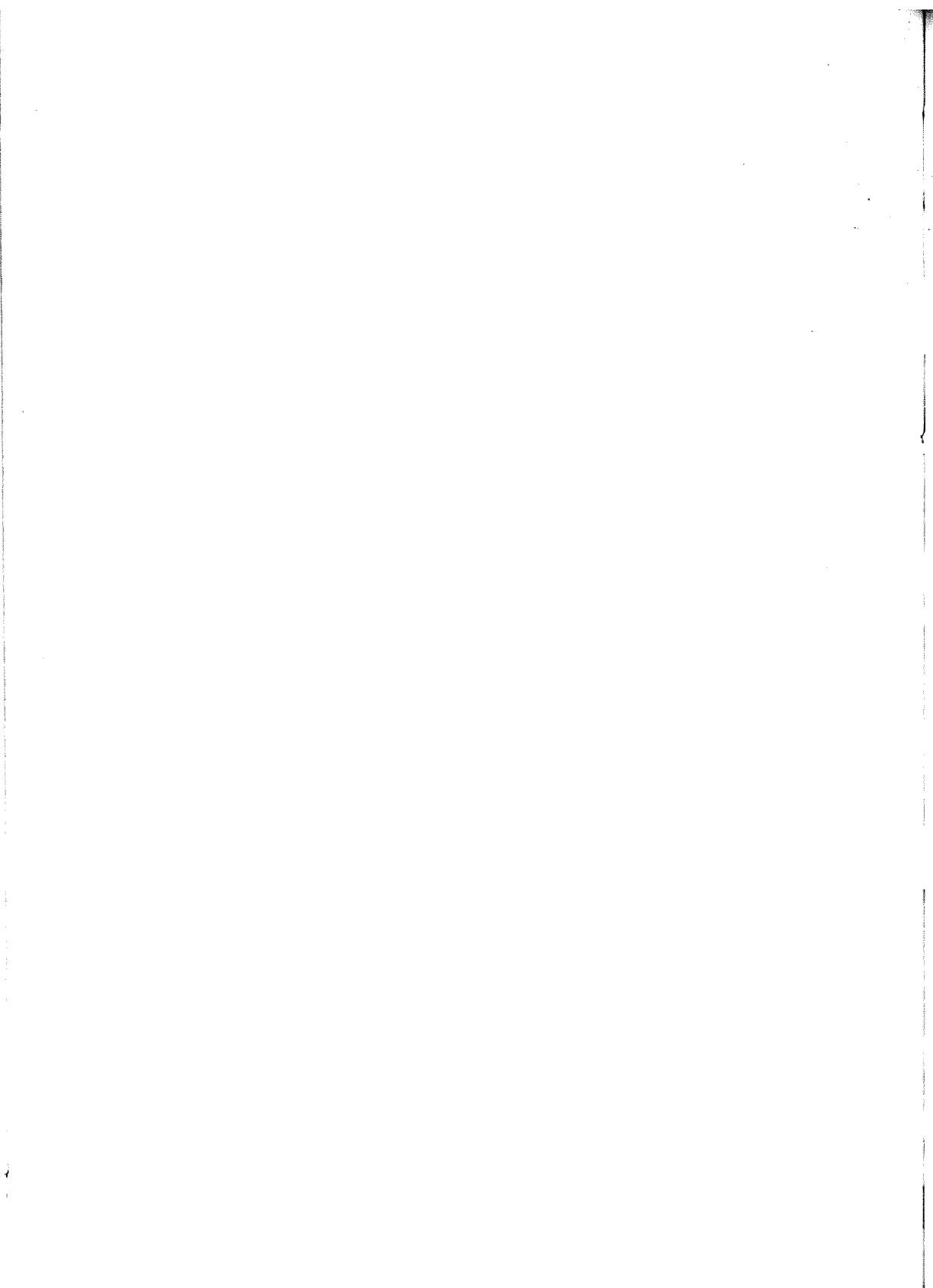
²⁷ T. Vasiliu, G. Antoniu, St. Daneș, Gh. Dăringă, D. Lucianescu, V. Papadopol, D. Pavel, D. Popescu, V. Rămureanu, Op. cit., p. 452.

CIRCONSTANCE AGGRAVANTE SPÉCIALE SE RAPPORTANT A L'ACCOMPLISSEMENT DU FAIT AVEC PARTICIPATION

Résumé

En présentant les nombreux problèmes qui ont été et qui sont encore soulevés par l'application des dispositions du Code pénal concernant la circonstance spéciale de l'accomplissement du fait avec participation, l'étude, des arguments à l'appui et la raison de la circonstance aggravante, propose quelques solutions, surtout en ce qui concerne l'accomplissement du fait avec participation dans le cas du viol.

Etant donné que l'article 197 alin. 2 lettre b du Code pénal, qui prévoit cette aggravante est susceptible de différentes interprétations, l'auteur, pour qu'il soit correctement appliqué, opine qu'une précision du législateur quant au nombre minimum des participants pour la réalisation sous ce rapport de la circonstance, serait souhaitable.

LOCALIZAREA SPAȚIALĂ A FENOMENELOR SONORE PRIN MIJLOCIREA DECLARAȚIILOR MARTORILOR

DE
AUREL CIOPRAGA

În pofida diligențelor luate de infractori, săvîrșirea unor infracțiuni este însoțită de producerea unor fenomene acustice — sunete sau zgomote — a căror percepere e de natură a semnala, chiar în absența vederii, prezența într-un anumit loc a infractorilor, mai mult, de natură a informa pe cei aflați în limitele unei anumite distanțe asupra naturii activității desfășurate de infractori.

Cunoașterea de către organele judiciare a acestor fenomene acustice prezintă cel mai mare interes atunci cînd, în ansamblul imprejurărilor ce trebuie dovedite într-o pricină, mărturia auditivă deține o pondere însemnată, adică atunci cînd astfel de imprejurări au fost percepute în absența vederii sau în condiții de vizibilitate redusă¹. Dar interesul cunoașterii exacte a suntelor și zgomotelor ce pot însoțî infracțiunile nu e cu nimic diminuat chiar și atunci cînd imprejurări legate de infracțiune sau de făptuitor au fost percepute și prin mijlocirea altor organe de simt, în primul rînd prin intermediul celui vizual.

Fenomenele sonore ce însoțesc unele infracțiuni pot fi consecința și însăși naturii infracțiunii a cărei latură obiectivă le presupune în mod necesar, și, cu alte cuvinte, de esența acestora, în vreme ce alte infracțiuni, fără a le presupune în mod necesar pot fi, întimplător, însoțite de astfel de fenomene.

Aceste emisiuni sonore alături de acele aspecte legate de săvîrșirea unei infracțiuni percepute prin mijlocirea organului vizual, reprezentă, de multe ori, imprejurări esențiale într-o pricină, de a căror exactă stabilire depinde nu o dată aflarea adevărului. Prezența în limitele posibilității perceperei acestor fenomene a unor persoane — martorii —

¹ N. Dan, *Rolul senzățiilor și percepțiilor în procesul formării declaratiilor martorilor și informatorilor*, „Probleme de medicină judiciară și de criminalistică”, vol. IV, Editura medicală, București, 1965, p. 91.

capabile să le reproducă fidel în fața organului judiciar, caracterul mult mai evoluat al acestui organ de simț apt a percepse undele sonore într-o infinitate de nuanțe, explică locul însemnat ce revine receptiei auditive în formarea mărturiei.

Identificarea persoanei după voce, reproducerea fidelă a vorbirii sau a sensului acesteia, nu reprezintă singurele aspecte sub care mărturia auditivă prezintă interes în pricina penale.

În raport cu natura extrem de variată a realităților în care se săvârșesc infracțiunile, cu natura sunetelor și zgomotelor ce le pot însobi, poate prezenta utilitate și stabilirea altor imprejurări legate de acestea. Pot constitui astfel de imprejurări determinarea distanței la care este situată sursa sonoră sau altfel spus, determinarea, pe baza receptiei auditive a raportului de distanță dintre sursa sonoră și organul receptor, determinarea direcției din care se propagă fenomenul sonor, cu alte cuvinte localizarea în spațiu a sursei sonore și în sfîrșit determinarea naturii fenomenului acustic, pe baza stabilirii naturii, a individualizării chiar a obiectului de la care a putut emana unda sonoră.

Capacitatea analizatorului auditiv de a identifica direcția fenomenului sonor și de a-l localiza spațial este consecința interacțiunii a trei factori².

Astfel, datorită situației la distanțe diferite a sursei sonore în raport cu cele două urechi, acestea nu sint la fel stimulate. Receptorul (urechea) situat într-un plan mai apropiat de sursa sonoră va fi *mai puternic impresionat* decât cel aflat în plan opus, datorită stimulării sale directe. Fenomenele acustice care pentru a ajunge la urechea aflată în partea opusă trebuie să ocbolească capul, înregistrează pierderi însemnante de intensitate și complexitate deoarece capul insuși constituie o „umbră sonoră“.

Apoi, situirea la distanțe diferite a sursei sonore față de cele două urechi explică *existența unui decalaj în timp* (aproximativ 10 milisecunde), a *unor faze* diferențiate în care undele sonore sosesc la cei doi receptori.

În sfîrșit, datorită aceleiași imprejurări, urechea situată mai aproape de sursa sonoră, *recepționează sunetele ceea ce mai derreme și totodată mai complex*.

Numai ca rezultat al interacțiunii acestor trei factori putem să determinăm din ce parte se propagă fenomenul sonor, să-i stabilim direcția și să-l localizăm spațial.

a. Stabilirea relației — *distanța dintre sursa sonoră și organul receptor*³ — se află într-un raport direct cu intensitatea sau tăria (forța)

² Paul Popescu-Noveanu, Mihai I. Golu, *Sensibilitatea*, Editura științifică, București, 1970, p. 171 s.u.

³ Al. Roșca, *Senzatiile*, în: Al. Roșca (red.) — *Psihologie generală*, Editura didactică și pedagogică, București, 1966, p. 201.

fenomenului sonor, deoarece, e un lucru comun, intensitatea undelor sonore constituie criteriu de apropiere a distanței mari la care s-a produs fenomenul acustic.

În ce privește distanța la care s-a produs fenomenul sonor trebuie să facem distincție după cum în împrejurările legate de pricina avem de-a face cu sunete sau zgomote familiare, cu care martorul este mai mult sau mai puțin obișnuit, sau cu fenomene sonore cu care acesta nu este familiarizat.

Possibilitatea determinării aproximative a acestei relații există numai în primul caz, adică atunci cînd acestea sunt familiare celui ce le-a percepuit. În cea de a doua situație (fenomene sonore necunoscute, nefamiliare) posibilitatea determinării distanței este exclusă sau, în orice caz, va cunoaște valori cu totul relative.

Distanța la care s-a produs fenomenul sonor, așa cum s-a precizat, este apreciată în raport cu intensitatea acestui fenomen. Intensitatea redusă a sunetului constituie un indiciu al distanței mari ce separă sursa de organul receptor și viceversa. De aici tendința generală de a localiza la distanțe mari acele surse sonore a căror intensitate este redusă.

Aprecierea distanței la care s-a produs un fenomen sonor pe baza intensității acestuia poate da loc unor evaluări greșite, eronate. Astfel, un fenomen sonor a cărui intensitate este redusă va fi, în general, apreciat ca produs la o distanță îndepărtată deși în realitate acesta își poate avea sursa în chiar vecinătatea celui ce-l percep. În cazul de față, cauza localizării îndepărtate în spațiu a sursei sonore o constituie intensitatea reală redusă a respectivului fenomen și nu distanța greșit apreciată de cel ce a percepuit.

De asemenea, la aprecierea exactă a acestei relații trebuie să se țină seama și de alți factori deoarece asupra intensității reale a fenomenelor sonore poate influența, între altele, mediul în care se propagă undele sonore, mai exact condițiile atmosferice în prezența căror se produc astfel de fenomene.

Astfel, posibilitatea determinării distanței la care este situată sursa sonoră poate fi mult diminuată după cum fenomenele acustice au fost percepute în condițiile unei atmosfere liniștite, calme (în general în timpul nopții, într-un loc izolat, pe cimp, în pădure etc.) sau dimpotrivă, în condițiile unui mediu zgomotos (centru populat, ore de trafic intens, de activitate intensă și alte asemenea medii).

Într-o și mai mare măsură pot influența asupra aprecierii distanței sursei sonore fenomene atmosferice: vînt, ceată, ninsoare, viscol etc.

Din acest punct de vedere interes aparte prezintă stabilirea împrejurării dacă perceperea undelor sonore a avut loc în condițiile unei atmosfere liniștite sau în condițiile unui vînt de o anumită intensitate. Forța și direcția vîntului influențează în mare măsură posibilitatea determinării exacte a distanței sursei sonore. Astfel, cînd undele sonore sunt purtate de vînt în direcția în care se află cel ce percep, intensi-

tatea acestora nu se reduce proporțional cu distanța parcursă și de aici tendința de a localiza într-un punct apropiat în spațiu fenomene sonore a căror sursă este de fapt situată într-un punct îndepărtat. Cind undele sonore sănt purtate de vînt într-o direcție opusă celei în care se află martorul, acestea pot să nu fie percepute sau percepute foarte slab și de aici tendința, dacă cel ce percepce ignoră această imprejurare, de a localiza îndepărtat în spațiu sursa sonoră. Astfel, într-o cauză de omor, prezenta interes major determinarea imprejurării dacă unul din martori, în condițiile existente în momentul săvîrșirii faptei, a putut auzi tipetele victimei și de asemenea dacă informațiile furnizate de acesta privind direcția din care provineau sunetele (tipetele) erau exacte. Reconstituirea efectuată în vederea verificării declarațiilor, a condus la constatarea că martorul a putut percepe tipetele și totodată să indice corect direcția sunetului deoarece în momentul perceperei, vîntul susține în direcția în care se află acesta, imprejurare confirmată și de datele comunicate de stația meteorologică⁴.

La seria factorilor perturbatorii ai posibilității de localizare spațială auditivă a sursei sonore, mai exact a direcției de propagare a undelor sonore și implicit a distanței, se alătură și alte fenomene, acustice de astă dată. Se inseră aici fenomenele acustice cunoscute sub denumirea de *ecou și reverberație*⁵.

Ecoul, datorat interpunerii între sursa sonoră și organul receptor a unui obstacol reflectator acustic situat la o distanță de cel puțin 17 m, este provocat de reflexia undelor sonore astfel încit după un anumit interval de timp se percepce un sunet asemănător ce dă impresia celui ce-l percepce că vine dintr-o altă direcție.

Organul auditiv al omului are însușirea de a percepere distinct două sunete numai dacă intervalul de timp ce le separă este superior valorii de 0,1 secunde. Altfel spus, undele sonore între producerea cărora există un interval de timp inferior valorii de 0,1 secunde vor fi percepute simultan (ca un singur sunet), iar cele produse la intervale superioare acestor valori (<0,1 sec.) vor fi percepute ca sunete distincte.

În raport cu natura obstacolului reflectator, cu distanța dintre sursa sonoră și obstacol, dintre obstacol și organul receptor, cu unghiul de reflexie, cu timpul necesar undelor sonore reflectate să ajungă la organul receptor, cu poziția celui ce percepce etc., e posibil să fie auzite atât undele sonore directe (cele propagate direct dinspre sursă către organul receptor) cit și cele reflectate (cele ce sosesc pe o cale ocolită).

⁴ G. N. Safoнов (red.), *Indreptarul anchetatorului penal*, vol. II, 1955, p. 195.

⁵ O. D. Chwolson, *Traité de physique*, tome premier, septième partie, Paris, 1903, p. 941 s.u.; V. Gheorghiu, L. Săvăeanu, V. Parpălă, G. Munteanu, *Fizica -- mecanica, acustica, căldura*, Editura didactică și pedagogică, București, 1965, p. 522.

după cum, în imprejurări date, e posibil să fie percepute numai undele sonore reflectate.

Practic, localizarea spațială corectă sau eronată a sursei sonore, în prezența ecoului, este condiționată de raportul dintre intensitatea (forța) undelor sonore directe și intensitatea undelor sonore reflectate.

În situația în care se percep atât undele sonore directe cît și cele reflectate dacă intensitatea celor dintii (undele directe) este mai mare decit a celor reflectate*, de regulă, localizarea spațială a sursei sonore nu întimpină dificultăți, identificindu-se cu ușurință direcția reală de propagare a fenomenului sonor.

Cind atât undele sonore directe, cît și cele reflectate sint de o intensitate sensibil egală, localizarea spațială a sursei sonore devine anevoieasă dacă nu chiar imposibilă.

Totodată, perceperea în astfel de imprejurări a două sunete sau zgomele de intensități egale sau foarte apropiate poate da naștere unor aprecieri greșite din partea martorilor. Astfel, datorită configurației locului în care s-a săvîrșit o infracțiune de omor cu o armă de foc, e posibil ca martorul să percepă zgomotul a două împușcături și în consecință să afirme că s-au tras două focuri din locuri diferite deși, în realitate, s-a tras doar un singur foc.

Reversul primei situații : cind intensitatea undelor sonore reflectate este mai mare decit a undelor directe, apare posibilitatea localizării greșite în spațiu a sursei sonore, manifestându-se tendința de a indica drept sursă a undelor sonore direcția din care se propagă undele reflectate (locul unde e situat obstacolul reflectator).

În sfîrșit, la aceleași localizări greșite va da loc și situația cind sint percepute numai undele sonore reflectate. În aceste din urmă două situații erorile de localizare pot merge pînă la indicarea unei direcții opuse chiar celei din care în mod real provin undele sonore. Așa, de pildă, martorul auditiv al unei infracțiuni de omor comise în pădure, în timpul nopții, a afirmat că a auzit tipetele victimei, indicînd însă o direcție opusă celei din care în mod firesc trebuia să provină sunetele. Această nepotrivire a fost înlăturată prin reproducerea pe cale experimentală a imprejurărilor săvîrșirii omorului, ocazie cu care s-a demonstrat că din locul de unde martorul a perceput tipetele, vocea înaltă a victimei (o femeie), datorită ecoului, se auzea într-adevăr dintr-o direcție opusă sursei sunetului⁶.

Reverberația este fenomenul caracteristic spațiilor închise prin care sunetele sint prelungite și amplificate imediat după ce au fost emise, datorită unor reflexii multiple și succesive pe peretei și obstacolele

* Fenomenul se petrece atunci cind undele sonore reflectate, străbătind un drum mai lung, sunt absorbite într-o mai mare măsură de mediul de propagare și de corpurile întinute.

⁶ Imre Kertész, *A kihallgatási taktika lélektani alapjai* (Bazele psihologice ale tacticii de audiere), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968, p. 156.

acelui mediu. Fenomenul poate fi constatat în curțile interioare și în sălile de dimensiuni mari unde sunetele reflectate de pereti și obstacole reflectatoare, aflate la distanțe mai mici de 17 m, nu sunt percepute sub formă de ecou, ci sub formă de prelungire a sunetului primar.

Reverberația influențează nu numai posibilitatea de localizare spațială auditivă a sursei sonore (de pildă, fereastra de la care s-a auzit o împușcătură ori țipete, cuvinte etc.) ci și claritatea audieri. Efectele negative ale acestui fenomen se răsfring mai cu seamă asupra perceprii vorbirii, a cuvintelor, deoarece datorită prelungirii sunetelor primare și a variației de intensitate, perceperea este neclară, ininteligibilă și deformată.

În contextul săvârșirii infracțiunilor, condițiile ce favorizează apariția acestor fenomene acustice pot fi date de diferite forme de relief (munți, depresiuni, dealuri, păduri), iar în mediul urban de clădiri și alte obstacole, curți interioare, hale, săli de dimensiuni mari etc. De aici se desprind următoarele două consecințe pentru organele judiciare în vederea aprecierii exacte a acestei relații :

— cînd localizarea spațială auditivă a sursei sonore în pricina dată prezintă interes, la audierea martorilor va trebui să se țină seama de toate condițiile de mediu în care au fost percepute sunetele ;

— cînd informațiile furnizate de martori privind localizarea spațială a sursei sonore sunt contrazise de imprejurările comiterii infracțiunii, de datele existente în cauză, se impune verificarea în chiar condițiile prezente în momentul perceprii pentru a se putea explica eventualele nepotriviri și discordanțe⁷.

b. O altă relație a cărei determinare poate prezenta interes pentru exactă stabilire a imprejurărilor săvârșirii infracțiunilor o constituie *aprecierea direcției sunetelor*⁸, care se intemeiază pe însușirea organului auditiv de a localiza spațial sursa sonoră.

La stabilirea acestei relații se impune a se face distincție între localizarea spațială exclusiv auditivă (în absența vederii) a sursei sonore și localizarea spațială intemeiată atât pe senzațiile auditive, cît și pe cele vizuale.

În acest din urmă caz, datorită strinături existente între analizatorii auditiv și vizual determinată de imprejurarea că în mod obișnuit perceperea auditivă a unui fenomen acustic este însotită și de perceperea vizuală a sursei acestuia (martorul vede și aude cum se trage cu arma), localizarea spațială a sursei sonore — rezultat al cooperării celor doi analizatori — va prezenta, firește, un grad sporit de certitudine, va fi mult mai exactă.

⁷ François Gorphe, *La critique du témoignage*, Paris, 1927, p. 271.

⁸ Al. Roșca, *Senzațiile*, în : Alexandru Roșca (red.), *Tratat de psihologie experimentală*, Editura Academiei R.P.R., p. 95 și.u.; Al. Roșca, *Senzațiile*, în Al. Roșca (red.), *Psihologie generală...*, p. 202.

Dar, totodată, nu trebuie să se piardă din vedere că în condiții determinate, perceperea simultană — auditivă și vizuală — de către martor a sunetului și a obiectului care ar fi putut să-l genereze poate influența, de astă dată într-un sens defavorabil, posibilitatea localizării în spațiu a sursei sonore.

Experimental s-a dovedit că în procesul perceperei simultane auditive și vizuale se manifestă tendința de a raporta undele sonore la un anumit corp aflat în cîmpul vizual care în mod obișnuit generează un astfel de fenomen acustic. În atari condiții, legătura condiționată ce se stabilește între imaginea auditivă și vizuală a fenomenului acustic și a sursei sonore influențează în mare măsură localizarea spațială a acestui fenomen. Astfel, perceperea sunetului (de pildă, cel declanșat de o sonerie aflată într-un anumit punct) și prezența simultană în cîmpul vizual a unui obiect care ar fi putut să-l genereze (un aparat telefonic aflat într-un alt punct) determină o deplasare a localizării sunetului către obiectul perceput vizual. Tendința de deplasare a sunetului către obiectul perceput vizual e cu atit mai puternică cu cît potrivirea dintre acestea e mai frapantă, cu alte cuvinte, cu cît e mai probabil, mai verosimil ca sunetul să fi fost generat de un anumit obiect⁹.

În condițiile extrem de variate în care se săvîrșesc infracțiunile, localizarea greșită de către martor a sursei sonore poate îmbrăca forma iluziilor provocate mai ales de cauze de natură mecanică. Astfel, e posibil ca martorul ce percepă un zgomot asemănător unei împuşcături să-l atribuie unei arme de foc prezente simultan în cîmpul vizual al acestuia, un zgomot produs de un mijloc de transport aflat în afara limitelor cîmpului său vizual să-l atribuie celui prezent în cîmpul său perceptiv etc. Sunt mai puțin expuse unor astfel de identificări greșite persoanele ce vorbesc deoarece în cazul acestora, percepției auditive a vorbirii i se alătură perceperea vizuală a mișcărilor buzelor, a mimicii, eventual a gesturilor¹⁰.

Cind localizarea în spațiu a sursei sonore este exclusiv auditivă trebuie, de asemenea, să ținem seama de planul în care se află sunetul în raport cu corpul celui ce percepă și de faptul dacă sunetele au fost percepute cu o singură ureche (monoaural, cind martorul a pierdut auzul unei urechi) sau de ambele urechi (binaural).

Astfel, în ce privește poziția față de undele sonore a celui ce percepă (direcția din care se propagă undele sonore) dacă undele se află într-un plan median (ce împart corpul vertical, la distanțe egale de cele două urechi) este exclusă posibilitatea localizării lor corecte. Cind în raport cu planul median sursa sonoră este situată la dreapta sau la

⁹ Paul Popescu-Nevezanu, Mihai I. Golu, *Op. cit.*, p. 175 și.u.; Mihai Golu, *Percepție și activitate*, Editura științifică, 1971, p. 103–104.

¹⁰ Imre Kertész, *Op. cit.*, p. 157.

stînga, la persoanele ce nu prezintă deficiențe auditive localizarea spațială a sursei sonore e posibilă.

Localizarea spațială a fenomenelor sonore este condiționată de interacțiunea dintre receptorii perechi ai analizatorului auditiv. La cei ce au pierdut auzul unei urechi se manifestă tendința reflexă de a îndrepta urechia cu care aud normal spre locul de unde provine fenomenul acustic. De aceea, la aceste persoane, capacitatea de a localiza spațial sursa sonoră este mult diminuată și însoțită în mod necesar de aprecieri greșite iar alteori acestora le este imposibil să aproximeze direcția din care provin undele sonore. După instalarea acestei infirmități, o anumită perioadă de timp, cel ce a pierdut auzul unei urechi tinde să localizeze sursa sonoră de partea urechii cu care aude normal, deficiență care cu timpul se corectează dacă percepția auditivă este însoțită de cea vizuală.

În limitele precizate, localizarea spațială a sursei sonore pe cale monoaurală este posibilă numai dacă sunetele sint cunoscute, familiare celui ce le percepse (timbrul vocii unei persoane din cercul cunoșcuților etc.).

În afară de acești factori subiectivi posibilitatea localizării în spațiu a sursei sonore poate fi influențată de o seamă de factori de felul celor la care ne-am referit cu prilejul examinării posibilității determinării distanței la care este aflată sursa sonoră cum ar fi mediul în care se propagă undele sonore (liniștit, zgomotos), atmosferă calmă sau în condițiile unui vînt de o anumită intensitate sau alte fenomene atmosferice.

În sfîrșit, perceperea direcției sunetelor este condiționată, în afară de factorii enunțați, și de intensitatea acestora¹¹. Din acest punct de vedere, experimental, s-a dovedit că se localizează mai precis sunetele de intensitate medie și mai puțin exact sunetele puternice și slabe. De intensitate medie sint cuvintele rostite cu glas tare. De aceea, perceperea vorbirii de către martor, oferă, între altele, și garanția unei corecte localizări spațiale.

c. În anumite condiții, fenomenele acustice ce pot însoții infracțiunile îngăduie celui ce le-a percepuit în absență vederii să le determine *sub raportul naturii lor*, să le determine apartenența la o anumită categorie, să le identifice chiar pe baza reprezentării generice sau individuale a obiectelor sau fenomenelor ce le-ar fi putut da naștere.

Cum se explică această posibilitate?

Datorită experienței acumulate, omul nu percepse, nu identifică pur și simplu sunete sau zgomote ci acestea sint însoțite de înțelegerea lor. Percepind un anumit sunet sau zgomot (vorbirea, explozia produsă de o armă de foc) ne dăm seama că acesta provine de la o anumită persoană, de la un anumit obiect și aceasta tocmai pentru că timbrul ce-i

¹¹ Al. Roșca, *Senzările și percepțiile*, în: Alexandru Roșca (red.), *Tratat de psihologie experimentală...*, p. 98.

conferă caracter particular, individual, constituie una din însușirile, din atributile unui anumit obiect sau fenomen.

Senzățiilor auditive, prin dispozitivul integrator, li se asociază alte categorii de senzații — vizuale, tactile, musculare — pe baza cărora cel ce a percepțut un anumit fenomen poate să-și reprezinte sursa acestuia, obiectul sau fenomenul care l-a produs¹².

Iată, aşadar, într-o considerare cu totul generală gama largă a fenomenelor circumscrise infracțiunilor ce pot fi precizate prin mijlocirea senzațiilor și percepțiilor auditive.

Aprecierea de către organele judiciare a acestor relații legate de fenomenele sonore (distanță, direcția, natura fenomenului acustic) impune luarea unor măsuri de precauții. Lipsită de controlul vederii, absența unor criterii sigure de apreciere, cauze de natură obiectivă și subiectivă ce se pot repercuția negativ asupra percepției, conferă mărturiei auditive al cărei obiect îl constituie astfel de relații o valoare relativă, aproximativă. Așa, de pildă, intensitatea — criteriu de apreciere a distanței la care este situată sursa sonoră — cu importanță aplicații în materia infracțiunilor săvârșite cu arme de foc¹³ poate da loc unor evaluări inexacte, eronate. Astfel, intensitatea redusă a zgromotului produs de o impușcătură — în abstract, un indicu al distanței mari la care a avut loc tragerea — poate fi greșit precizată deoarece aceasta se poate datora nu numai distanței mari ce separă sursa sonoră de organul receptor ci și imprejurării reale că tragerea s-a executat de la o distanță mai mică, cu un revolver, a cărui impușcătură, este, după cum se știe, mai puțin puternică decât a unei arme propriu-zise. De această evaluare inițială greșită se poate lega cea care ar indica arma drept sursă a zgromotului de intensitate redusă, cind în realitate acesta a fost produs, așa cum precizam, de un revolver.

Precizarea direcției fenomenului acustic și a naturii acestuia ilustrează într-o și mai mare măsură caracterul relativ, aproximativ al acestor aprecieri.

În ce privește direcția undelor sonore, numărul aprecierilor exacte — remarcă Edmond Locard¹⁴ — este egal cu al celor inexacte atunci cind, pe baza senzațiilor auditive, în absența vederii, unui număr de subiecți aflați într-o încăpere din apropierea străzii, li se cere să aprecieze direcția, sensul de deplasare al vehiculelor ce circulă.

Aproximativ, sunt, de asemenea, și aprecierile ce tind să precizeze natura fenomenului sonor pe baza reprezentării sursei ce l-a provocat, căci această apreciere, după cum s-a văzut, nu este pur și simplu re-

¹² Grigore Davidescu, *5 simțuri?... 5 porți spre cunoaștere*, Editura Albatros, 1972, p. 244—245, 258.

¹³ Enrico Altavilla, *Psicologia giudiziaria*, Editrice Torinese, (ed. a IV-a), 1955, p. 663.

¹⁴ Edmond Locard, *L'Enquête criminelle et les Méthodes scientifiques*, Paris, 1925, p. 37.

zultatul unei senzații auditive ci a unui rationament care, firește, poate fi și inexact. Așa se explică cum zgomote produse de fenomene ale naturii, cum ar fi bunăoară cel produs de vînt, este luat ca fiind produs de pașii unui om, de vehicul etc., zgomotul produs de explozia unui cauciuc de autovehicul atribuit unei arme de foc etc.

Iată de ce, aprecierea mărturiei ce tinde să precizeze astfel de relații impune din partea organelor judiciare luarea unor precauții în plus.

Astfel, în raport cu importanța pe care o prezintă în pricina dată, stabilirea exactă a unci atari relații, organele judiciare vor trebui să se convingă în ce măsură, în condițiile în care faptele s-au produs, aceste imprejurări au putut fi percepute exact, în ce măsură martorul are aptitudini să facă astfel de aprecieri, în ce măsură aprecierile sale au putut fi alterate de eventuale cauze subiective și obiective. Mai puțin convingătoare va fi depozitia unei singure persoane nesprijinată pe alte probe, mai convingătoare, mai demne de încredere vor fi arătările celui ce se coroborează cu declarațiile altor persoane care au percepuit aceleași imprejurări în condiții similare, sau care se sprijină pe alte mijloace de probă.

În astfel de imprejurări cea mai convingătoare dovdă a veridici- tăii declarățiilor o constituie nu verificarea în abstract a facultăților, a aptitudinilor de a discerne fenomenele sonore, ci verificarea în concret, în condiții cit mai apropiate celor existente în momentul săvîrșirii infracțiunii și deci al perceprii.

LA LOCALISATION SPATIALE AUDITIVE DES PHÉNOMÈNES SONORES PAR L'INTERMÉDIAIRE DES DÉCLARATIONS DES TEMOINS

Résumé

En partant de la constatation que l'accomplissement des certains infractions est nécessairement ou accidentellement accompagné de phénomènes sonores — sons et bruits —, dans son étude, l'auteur envisage les suivantes relations qui peuvent être établies par l'intermédiaire des déclarations des témoins et qui ont à la base les sensations auditives :

- a. la distance qui sépare la source sonore de l'organe récepteur ;
- b. la détermination de la direction du phénomène sonore ;
- c. la détermination de la nature du phénomène sonore.

L'auteur prend aussi en considération les divers facteurs objectifs et subjectifs dont l'intervention peut influencer la possibilité de détermination exacte de ces relations et qui, par voie de conséquence, attribuent aux témoignages formés dans de telles circonstances, un caractère relatif.

UNELE CONSIDERAȚII ASUPRA RATIFICĂRII
TRATATELOR INTERNAȚIONALE

DE

PAUL OLCESCU

1 — *Noțiunea ratificării tratatelor internaționale*

2 — *Necesitatea ratificării*

3 — *Inconvenientele ratificării.*

1. Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor prevede, printre modalitățile de intrare în vigoare a tratatelor internaționale și pe cea a ratificării, stabilind în art. 14 alin. 1 că statele își exprimă consimțământul de a deveni părți la un tratat, prin ratificare, în următoarele cazuri :

a — cind tratatul prevede că acest consimțământ se exprimă prin ratificare ;

b — cind este stabilit pe altă cale că statele participante la negocieri conveniseră asupra cerinței ratificării ;

c — cind reprezentantul acestui stat a semnat tratatul sub rezerva ratificării sau

d — cind intenția statului de a semna tratatul sub rezerva ratificării rezultă din deplinele puteri ale reprezentantului său, ori a fost exprimată în cursul negocierii.

Fără să pună capăt controverselor existente asupra instituției ratificării¹ convenția, menținând-o printre formele de manifestare a consimțământului statelor de a deveni părți la un tratat, consacră aşa după

¹ Controversă care pleacă de la susținerea necesității ratificării și ajung la negarea utilității ei. Vezi în acest sens: Ch. Rousseau, *Droit international public*, Paris, 1970, p. 89—93; P. Vellás, *Droit international public*, Paris, 1967, p. 118—119; Bustamante y Sirven, *Droit international public*, Paris, 1936, p. 423—430; A. Bolintineanu, D. Popescu, *Mijloacele juridice prin care statele devin părți la tratate*, Edit. Acad. R.S.R., Buc., 1967, p. 93—111; Gr. Gemanu, *Dreptul internațional contemporan*, Edit. did. și ped., Buc., 1965, p. 503—505.

cum rezultă din redactarea art. 14 și în special din a art. 11², principiul libertății statelor de a alege acea formă de exprimare a consimțământului care le convine.

Rezultat al unei proceduri complexe care își are punctul de plecare în contacte preliminare între state, în negocieri propriu-zise care nu rareori urmăză un drum sinuos, în redactarea textului precum și în semnare, tratatele internaționale săn supuse desecori și acestei etape procedurale a ratificării, pentru a putea intra în vigoare. Asupra noțiunii ratificării nu există, în general, divergențe de opinii.

Ratificarea este definită ca aprobatarea dată tratatului de către organele interne competente să angajeze statul pe plan internațional³, ca aprobatarea rezultatelor negocierilor în scopul exprimării consimțământului de a fi legat prin tratat⁴ ca actul prin care statele își însușesc un tratat semnat cu un stat străin conferindu-i astfel forță obligatorie⁵, sau ca actul juridic intern prin care statul semnatar al unui tratat îl acceptă definitiv și se consideră în viitor legat prin tratat⁶.

Grigore Geamănu definește ratificarea drept actul organului de stat competent prin care acesta conferă forță juridică obligatorie tratelor semnate de plenipotențiarii săi⁷, în timp ce F. I. Kojevnikov o consideră drept confirmarea tratatului internațional de către puterea supremă a statului⁸.

Bustamante și Sirven consideră că ratificarea este actul solemn în virtutea căruia statul acceptă și își însușește proiectul de tratat semnat de plenipotențiarii șefului statului⁹. La rîndul său Jean Devaux definește ratificarea ca dreptul care aparține șefului statului de a aproba proiectul de tratat stabilit și semnat de plenipotențiari¹⁰.

Intr-o altă accepțiune prin ratificare se înțelege actul prin care organele statului competente să angajeze voința sa după dreptul public intern, aproba dispozițiile actului internațional care constituie obiectul unui acord între reprezentanții a două sau mai multor state¹¹.

Este evident că în definirea ratificării atunci cînd se folosesc termenii de aprobată, însușire, confirmare, act ce emană de la un organ,

² Art. 11 prevede: — Consimțământul unui stat de a fi legat printr-un tratat poate fi exprimat prin semnătură, prin schimbul instrumentelor care constituie un tratat, prin ratificare, acceptare, aprobată sau aderare ori prin oricare alt mijloc convenit.

³ Ch. Rousseau, *Op. cit.*, Paris, 1970, p. 88.

⁴ P. Reuter, *Droit international public*, Paris, 1968, p. 65.

⁵ Colectiv, *Mic dicționar diplomatic român*, Ed. politică, București, 1967, p. 259.

⁶ P. Vellas, *Op. cit.*, p. 117.

⁷ Gr. Geamănu, *Op. cit.*, p. 502.

⁸ F. I. Kojevnikov, *Manual de drept internațional public*, traducere din limba rusă de V. Condac, Ed. de stat pentru literatura juridică, Buc., 1949, p. 114.

⁹ Bustamante și Sirven, *Op. cit.*, p. 423.

¹⁰ Jean Devaux, *Droit international public*, Paris, 1935, p. 396.

¹¹ Académie diplomatique internationale, *Dictionnaire diplomatique*, Paris, Traité (ratification des).

autorii citați se referă la manifestarea de voință a statelor de a deveni părți la tratatele negociate de plenipotențiarii lor. Deosebiri de păreri se întlnesc cind este vorba de ratificare cu referire numai la tratatele semnate de plenipotențiari sau cind se referă la organele care au competența de a ratifica.

Nu putem fi de acord cu ideea că se ratifică numai tratatele semnate de plenipotențiari, întrucât în practica internațională se cunosc proiecte de tratate adoptate de către organizații internaționale care, fără a fi semnate, sănătate supuse ratificării statelor membre¹².

De asemenea, nu putem fi de acord cu punctul de vedere potrivit căruia, ratificarea ar fi de competență exclusivă a organelor supreme de putere. Practica statelor infirmă acest lucru, întrucât prin reglementări interne sunt consacrate atât competența exclusivă a legislativului, cît și a executivului, precum și un sistem mixt¹³.

În lumina celor expuse, putem considera ratificarea drept manifestarea, în formă solemnă, de către organele competente, a consimțământului statului de a deveni parte la un tratat și de a transpune normele acestuia în ordinea juridică internă.

2. Problema necesității ratificării tratatelor internaționale a fost amplu dezbatută în literatură fără ca punctele de vedere care s-au confruntat să ducă la o clarificare.

Teoria dominantă în sec. al XVII-lea și al XVIII-lea cu privire la necesitatea ratificării era aceea a mandatului potrivit căreia tratatul era considerat încheiat din momentul semnării de către plenipotențiari, care acționau în numele șefului statului¹⁴. Ratificarea era necesară ca o confirmare retroactivă de către șeful statului a actului semnat de plenipotențiari¹⁵, urmărindu-se prin aceasta constatarea doar a modului în care plenipotențiarii și-a respectat deplinele puteri și nicidecum o aprobație întrucât plenipotențiarii unui stat nu pot fi asemuiți în nici un caz cu persoana mandatarului întîlnită în unele raporturi juridice civile.

În sec. XIX și XX teoria mandatului a fost abandonată. Despagnet susține că interesele în joc sunt prea mari pentru ca să se poată permite o delegare absolută a puterilor de a lega statul prin intermediul unui funcționar, oricără de înaltă ar fi poziția sa¹⁶. De altfel, adăugă el, șeful statului, din punctul de vedere al dreptului constituțional al tuturor statelor, nu poate decât să delege puterea de care dispune el însuși de

¹² Este cazul tratatelor propuse spre ratificare statelor membre de către O.I.M., vezi art. 19, alin. 5, lit. a din Constituția O.I.M.

¹³ Ch. Rousseau, *Op. cit.*, p. 84–95; P. Vellas, *Op. cit.*, p. 120; P. Reuter, *Op. cit.*, p. 67.

¹⁴ Al. Bolintineanu, D. Popescu, *Mijloacele juridice prin care statele devin părți la tratate*, Ed. Academiei R.S.R., Buc., 1967, p. 26.

¹⁵ Ch. Rousseau, *Op. cit.*, p. 89.

¹⁶ Fr. Despagnet, *Cours de droit international public*, Paris, 1894, p. 473.

a negocia o convenție pe care ulterior, în virtutea puterilor cu care este investit el poate să o aprobe sau să o refuze¹⁷. Constatăm deci o îndepărțare de teoria mandatului, întrucât prin ratificare, șeful statului nu constată numai dacă plenipotențiarul său și-a respectat sau nu deplinile puteri și aproba tratatul, el are însă și latitudinea de a-l refuza.

Bustamante, referindu-se la Leghi, constată existența a patru opinii. Una susținută de Grotius, Puffendorf, Vattel și Huber, care nu consideră ratificarea necesară dacă nu este prevăzută în tratatul însuși. Alta, ai cărei adepti sunt Binkershoeck și Gentili, în care ratificarea este subordonată imputernicirilor generale sau speciale, precum și faptului dacă instrucțiunile au prevăzut-o sau nu; a treia opinie, care aparține lui Bluntschli și Brusa, se referă la faptul că nefiind obligatorie, refuzul ratificării nu constituie o violare a dreptului. Ultima opinie a altor autori și a lui Leghi însuși care consideră ratificarea totdeauna necesară chiar dacă este sau nu prevăzută în mod expres¹⁸.

Analizând aceste opinii Bustamante consideră că necesitatea cazurilor de refuz și de aprobare trebuie lăsate la latitudinea statului de unde emană. În același timp, afirmă el, considerente de ordin juridic, politic sau de oportunitate pot să influențeze în mod just atitudinea statului. Nu este mai puțin adevărat că ratificarea poate să fie definitivă sau supusă unor condiții ca acceptarea unui amendament sau unei rezerve, și dacă ea contravine unei reguli stabilite prin dreptul intern și constituțional al statului pe care alte părți nu pot și nu trebuie să o ignoreze, ea este din punct de vedere constituțional nulă și nu poate să producă nici un efect juridic¹⁹.

P. Vellas susține că ratificarea satisfacă dogma suveranității statului, permitînd autorităților constituționale investite cu aceasta să controleze oportunitatea și valcarea dispozițiilor tratatului. Ratificarea introduce regula internațională care este tratatul în ordinea juridică internă. Ratificarea are avantajul de a pune dispozițiile tratatului la un nou studiu, la un nou examen și, de asemenea, permite să se evite erorile, abuzul sau excesul de putere de care negociatorul poate fi culabil²⁰.

Ch. Rousseau distinge două puncte de vedere: unul de tehnică juridică în care, referindu-se la teoria mandatului, consideră că inaceptabilă explicația potrivit căreia plenipotențiarul trebuie asimilat cu un mandatar privat. Un altul de ordin practic, considerat decisiv și în care enumeră:

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Bustamante y Sirven, *Op. cit.*, p. 423.

¹⁹ Ibidem, p. 425.

²⁰ P. Vellas, *Op. cit.*, p. 118.

1. Importanța problemelor care fac obiectul tratatelor și care impune șefului statului obligația de a se pronunța personal asupra acțiilor juridice, afectînd cele mai înalte interese naționale;

2. Dorința de a evita controversele privitoare la aprecierea evenimentului exces de putere comis de plenipotențiar în momentul semnării tratatului;

3. Influența dezvoltării regimului parlamentar și necesitatea de a apăra libertatea de decizie a camerei chemate să autorizeze ratificarea tratatului de către șeful statului²¹.

Nicolae Țățomir consideră că necesitatea ratificării își are explicația în faptul că deși plenipotențiarul poate astăzi comunica ușor cu șeful statului, totuși explicațiile directe și personale sunt mult mai eficace și în plus, intervalul dintre semnarea tratatului și ratificarea lui permite precizarea intercelor uneori fundamentale²².

Grigore Geamănu, fără să se refere în mod expres la necesitatea ratificării, susține că esențial rămîne interpretarea voinței statelor în lumina dispozițiilor lor constituționale, iar dacă aceste dispoziții nu rezolvă problema, se va ține seama de manifestările neechivoc ale acestiei voințe în raport cu împrejurările date²³.

Practica internațională nu este concluzionată în rezolvarea necesității ratificării tratatelor internaționale, întrucât nu se constată o preponderență a tratatelor ratificate în raport cu cele semnate sau care intră în vigoare prin alte moduri²⁴ și în același timp nu există o concordanță în ceea ce privește categoriile de tratate supuse ratificării, existind și situații când din tratatele care reglementează aceeași materie unele să fie supuse ratificării iar altele nu. Se citează doar două cazuri din practica convențională a statelor care se referă la necesitatea ratificării tratatelor în toate cazurile.

Primul îl întîlnim în protocolul nr. 19 al Congresului de la Berlin din 1878 unde se arăta „Congresul consideră într-adesea că ceea ce dă o valoare definitivă tratatului sunt ratificările și nu numai semnatura”.

Al doilea apare în convenția panamericană de la Havana (20 februarie 1928) care arată că „tratatele sunt obligatorii după ratificarea lor de către statele contractante chiar dacă această condiție nu este

²¹ Ch. Rousseau, *Op. cit.*, p. 89.

²² N. Țățomir, *Curs de drept internațional public*, Ed. de stat did. și ped., București, 1961, p. 374.

²³ Gr. Geamănu, *Op. cit.*, p. 505.

²⁴ Astfel N. Blix, analizînd circa 1 300 instrumente din culegerea de tratate ale O.N.U. (vol. 1, 1946 și vol. 79, 1951) a stabilit că cca. 300 prevăd expres ratificarea sau cuprind în mod expres dispoziții din care rezultă în mod clar necesitatea ratificării, cca. 425 prevăd expres sau prin dispoziții clare, intrarea în vigoare prin semnare, pentru celelalte fiind prevăzute alte moduri. Citat după A. Bolintineanu-D. Popescu, *Op. cit.*, p. 97.

stipulată în deplinele puteri ale negociatorilor sau nu figurează în însăși textul tratatului²⁵.

Această concluzie se poate desprinde și din practica statului nostru. Oprindu-ne numai la culegerea de tratate și convenții încheiate de R.S.R. în domeniul consular, constatăm că dintr-un număr de 41 de asemenea instrumente, 23 au intrat în vigoare prin ratificare, 7 prin aprobarea guvernelor, 3 prin semnare și 8 prin confirmare²⁶.

Faptul că se constată o pondere mai mare a tratatelor ratificate nu vine în sprijinul ideii necesității ratificării, întrucât în cazul tratatelor de același gen observăm că unele au intrat în vigoare prin ratificare iar altele prin alte moduri, fapt pe care l-am mai subliniat de altfel.

În lucrările comisiei de drept internațional s-au remarcat două tendințe în legătura cu necesitatea ratificării. Prima, consacrată în proiectul convenției din 1962, prevedea că în principiu, tratatele trebuie ratificate cu excepția unor categorii precis stipulate, a doua, care a avut ciștig de cauză și care a fost rezultatul poziției guvernelor și al constatării faptului că numeroase tratate se încheie fără a fi ratificate, a dus la adoptarea poziției de a se enumă în proiectul de convenție doar condițiile în care, în dreptul internațional modern, consumămintul statelor de a fi legate printr-un tratat să fie exprimat prin ratificare²⁷.

Dispozițiile constituționale ale statelor nu aduc nici ele lumină în problema necesității ratificării.

Din textele constituționale, se poate constata doar faptul că necesitatea ratificării se adresează numai unor categorii de tratate fără să existe însă o similitudine de reglementări asupra categoriilor de tratate supuse ratificării, exceptând tratatele de pace și tratatele care implică modificări ale legislației sau adoptarea unor legi, a căror ratificare este prevăzută în constituțiile multor state.

Din analiza unor constituții desprindem următoarele categorii de tratate supuse ratificării :

1. Tratate care aduc modificări legislației interne sau necesită adoptarea de acte normative²⁸;
2. Tratate de pace²⁹;
3. Tratate privind cesiuni de teritoriu³⁰;

²⁵ A. Bolintineanu, D. Popescu, *Op. cit.*, p. 95.

²⁶ Ministerul Afacerilor Externe, *Culegere de tratate și convenții în domeniul consular încheiate de R.S.R.*, București, 1970.

²⁷ Extrait du rapport de la commission du droit international sur les travaux de sa dix huitième session, 4 mai—19 juillet 1966, p. 32.

²⁸ Art. 53 din Constituția franceză din 1958; art. 80 din Constituția italiană din 1947; art. 59, alin. 2 din Constituția R.F.G. din 1949.

²⁹ Art. 53 din Constituția franceză din 1958, art. 81, alin. 7 din Constituția portugheză din 1932 cu modificările pînă în 1952.

³⁰ Art. 32 din Constituția Greciei; art. 80 din Constituția Italiei.

4. Tratate prin care un stat își asumă obligații financiare³¹;

5. Tratate comerciale³²;

6. Tratate cu privire la organizațiile internaționale³³.

În ceea ce privește constituția statului nostru, art. 43, pct. 9, stabilește în mod expres că sunt supuse ratificării tratatele care modifică legile, competența în materie având-o numai M.A.N. Consiliul de Stat ratifică de asemenea tratate internaționale, altele decit cele pe care le ratifică M.A.N.

Concluziile la care putem ajunge din analiza opinioilor exprimate în doctrină, a practicii statelor și a prevederilor constituționale se referă în primul rînd la faptul că nu există o regulă obligatorie cu privire la necesitatea ratificării tratatelor internaționale și în al doilea rînd la faptul că asupra necesității ratificării nu există o unanimitate de opinii sau de practici.

S-ar părea că textul convenției de la Viena înălță caracterul necesar al ratificării atunci cînd lasă statelor facultatea de a alege oricare din formele de exprimare a consimțămîntului de a deveni parte la un tratat (forme indicate în art. 11).

Autorii textului aşa cum este redactat în forma finală au căutat să înălțe prioritatea pentru oricare din aceste forme, plecînd de la faptul că statele negociațoare nu au înțeles să fie legate de obligația de a recurge la una sau alta dintre forme, păstrîndu-și astfel deplina libertate de decizie.

Că atare putem vorbi de necesitatea recurgerii la una din formele de manifestare a consimțămîntului statului de a deveni parte la un tratat, indiferent însă care anume, drept condiție hotărîtoare pentru intrarea în vigoare a tratatului. Lipsa acestei forme de manifestare a consimțămîntului nu conferă nici o valoare juridică tratatului, care rămîne un simplu proiect.

În ceea ce privește necesitatea ratificării, fără să înălțurăm argumentele aduse în favoarea ei, credem însă că factorul esențial care trebuie luat în considerare este cel al garanților în plus pe care statele înțeleg să și le ia în legătură cu tratatele, care prin importanța obiectului sau al altor interese care se află în joc impun în mod necesar această formă procedurală complexă pentru intrarea lor în vigoare.

Este greu de stabilit din practica statelor pentru care anume categorii de tratate ratificarea este absolut necesară, dar este ușor de desprins concluzia că interesele statelor impun ca un anume tratat să fie sau nu ratificat.

³¹ Art. citate mai sus din Constituțile Greciei, Italiei, Franței.

³² Articolele citate mai sus din Constituțile Greciei, Franței, Portugaliei.

³³ Articolele citate mai sus din Constituția Franței. Art. din constituțiile străine au fost citate după Al. Bolintineanu, D. Popescu. *Op. cit.*, p. 113—114.

Necesitatea ratificării o găsim, deci, tocmai în dorința statelor de a-și realiza unele interese majore. În cazul tratatelor supuse ratificării intenția realizării acestor interese o găsim în manifestarea concordantă de voînță cu privire la această formă procedurală de exprimare a consimțământului de a deveni parte la tratat. Tocmai această procedură complexă, atât prin latura sa internă cit și prin cea externă, reprezintă acea garanție în plus pe care statele și-o iau, cu privire la respectarea obligațiilor și realizarea drepturilor stipulate în clauzele tratatului supus ratificării.

3. În literatura occidentală s-au purtat discuții în legătură cu inconvenientele ratificării sau chiar asupra declinului ratificării în epoca contemporană. Refuzul de a ratifica reprezintă unul din inconvenientele invocate³⁴.

Reprezintă însă refuzul de a ratifica un inconvenient? Răspunsul nu poate fi decit negativ. Atât timp cît nu există o regulă obligatorie în privința ratificării, statele nu pot fi private de dreptul de a refuza ratificarea atunci cînd interesele lor o cer. Așa cum statele nu pot fi obligate să negocieze sau să semneze un tratat negociat, ele nu pot fi obligate să-l ratifice atunci cînd au intervenit circumstanțe care nu le permit aceasta. Si în acest caz, nu se poate vorbi de o lezare a intereselor celoralte părți. Cel mult, din motive de curtoazie este indicată motivarea refuzului, aceasta pentru ca refuzul să nu fie considerat drept un gest neamical. Statele însă, nu pot să se prevaleze în mod sistematic de dreptul de a refuza ratificarea unor tratate, indiferent de motivele invocate, pentru că în această situație s-ar pune la îndoială buna lor credință atât cu privire la intenția de a ratifica³⁵ cit și asupra intențiilor care au stat la baza negocierii tratatului supus ratificării.

Dealtfel practica refuzului de a ratifica tratatele internaționale este des întîlnită, fără ca aceasta să albă consecințe deosebite asupra relațiilor dintre statele în cauză sau asupra instituției ratificării ca formă de exprimare a consimțământului statelor de a deveni parte la un tratat.

Un alt inconvenient al ratificării și care vizează un element formal, este cel legat de așa-numita ratificare imperfectă la care se referă, printre alții, M. Sibert³⁶. Ratificarea imperfectă se întâlnește în situația în care tratatele sunt ratificate fără respectarea procedurii prevăzute în constituțiile statelor. Aceasta însă nu reprezintă un inconvenient al ra-

³⁴ Fr. Despagnet, *Op. cit.*, p. 474: Bustamante y Sirven care criticindu-l pe Pradier Fodere consideră că dacă ratificarea este necesară pentru a obliga părțile contractante în manieră definitivă, trebuie de admis logic că ea poate fi refuzată pentru că fără aceasta ea nu poate fi decit o formalitate lipsită de utilitate și interes; *Op. cit.*, p. 424.

³⁵ Fr. Despagnet susține că refuzul de a ratifica sistematic și nejustificat poate să fie considerat ca un act de rea credință și să provoace contestații sau conflicte.

³⁶ M. Sibert, *Droit international public*, Tome deuxième, Paris, 1951, p. 220

tificării. Problema care se ridică în acest caz este cea a unui viciu de formă în faza internă a ratificării care poate să aibă efect asupra validității tratatului pe plan intern cu consecințe în ceea ce privește caracterul obligatoriu al clauzelor tratatului³⁷.

Pierre Vellas, plecind de la constatarea că intensitatea și frecvența relațiilor internaționale precum și necesitatea de a stabili reguli convenționale indispensabile pentru rezolvarea unei multitudini de probleme, provoacă un declin, un început de desuetudine a ratificării, consideră că aceasta se datorează următoarelor dezavantaje ale ratificării³⁸.

a. Frecvența tot mai mare a executării tratatelor la care statele sunt părți de la semnare, în așteptarea ratificării.

În egală măsură există însă tratate semnate care nu sunt executate în așteptarea ratificării, ratificare care întârzie uneori timp îndelungat sau nu mai are loc. Faptul că se execută tratate semnate înainte de ratificare nu reprezintă decât expresia intereselor statelor pentru respectivele tratate și nicidem un dezavantaj al ratificării.

b. Statele recurg foarte mult la acordurile în formă simplificată care sunt executorii fără ratificare.

Acordurile în formă simplificată sunt acelea la care statele devin părți prin semnare, constatăndu-se începând din sec. al XIX-lea o creștere substanțială a numărului acestor acorduri. Dar practica folosirii acordurilor în formă simplificată într-un număr din ce în ce mai mare nu poate reprezenta un dezavantaj al ratificării, pentru că statele, ținând seama de dezvoltarea relațiilor dintre ele, în domenii din ce în ce mai variate, vor stabili în funcție de interesele pe care le au, cind vor încheia acorduri în formă simplificată, sau cind vor supune tratatele procedurii mai complicate a ratificării și după cum am arătat, din unele statistici efectuate nu se constată o disproporție mare între tratatele intrate în vigoare prin ratificare sau prin semnare, chiar dacă în practica multilaterală a unor state această disproporție este evidentă³⁹.

c. Statele convin frecvent astăzi, mai ales în relațiile lor economice, ca tratatele să intre în vigoare în mod provizoriu în timp ce procedura ratificării nu este îndeplinită. Nici acest argument nu poate fi luat în

³⁷ Potrivit teoriei denumită „constitutională” sau „a voinței” întrucât competența organelor și procedura prin care se exprimă și se formează consimțămîntul unui stat de a deveni parte la un tratat este reglementată de dreptul intern, un tratat nu are valoare obligatorie pentru părțile contractante dacă nu a fost încheiat de organele competente și dacă n-au fost respectate prevederile dreptului intern; citat după Marian C. Molea, *Vicile de consimțămînt, în dreptul internațional public*, Edit. științifică, Buc., 1973, p. 98.

³⁸ Pierre Vellas, *Op. cit.*, p. 128—129.

³⁹ De exemplu, în cazul S.U.A. se afirmă că din 1789 și pînă după cel de al doilea război mondial, acordurile în formă simplificată ar reprezenta peste jumătate din numărul tratatelor încheiate, citat după Al. Bolintineanu și D. Popescu, *Op. cit.*, p. 116.

considerație pentru că atunci cînd este vorba de relațiile economice dintre state, clauzele tratatelor impun de regulă executarea imediată.

Fiind încheiate în general pe termene scurte, executarea lor provizorie, în cazul cînd sunt supuse ratificării, nu face altceva decît să vină în sprijinul rezolvării imediate a intereselor economice ale statelor în cauză.

Mai trebuie de adăugat și faptul că în domeniul relațiilor economice, se remarcă tendința încheierii acordurilor în formă simplificată atunci cînd au o durată scurtă în timp și numai în cazul acordurilor economice pe termene lungi se menține procedura ratificării.

d. Mai multe organizații internaționale, printre care Organizația Internațională a Muncii, au stabilit proceduri și au creat instituții competente pentru a controla convențiile neratificate, control care urmărește firevent fie executarea acestor convenții neratificate, fie ratificarea și executarea lor.

Nici acest argument nu pledează în favoarea ratificării, căci convențiile adoptate de către Organizația Internațională a Muncii intră în vigoare prin ratificarea lor de către statele membre, fapt care pledează în favoarea ratificării, întrucât nu este vorba de procedura clasică a ratificării în care tratatele sunt negociate și semnate de plenipotențiari iar ulterior ratificate, ci de o extindere a procedurii ratificării asupra unor tratate elaborate în cadrul organizațiilor internaționale după procedura lor internă. În ceea ce privește controlul pe care organizația îl poate exercita asupra ratificării sau executării convențiilor, el îmbracă un aspect pur formal, organizația neavînd capacitatea de a obliga statele să ratifice sau să execute tratatele supuse ratificării. Art. 19 pct. 5, lit. e din Constituția organizației prevede că dacă în termenul prevăzut de lit. a pct. 5, statul nu a obținut consimțămîntul autorității sau autorităților competente în materie nu va avea nici o altă obligație, cu excepția celei de a trimite rapoarte directorului general al Biroului Internațional al Muncii la intervale corespunzătoare, după cum va decide consiliul de administrație, despre starea legislației și practiciei sale în problemele făcînd obiectul convenției, precizînd în ce măsură s-a dat sau intenționează să se dea urmare oricărei dispoziții a convenției pe cale legislativă, administrativă sau pe orice altă cale și înfățișînd ce dificultăți întîrzie sau împiedică ratificarea unei asemenea convenții. Două aspecte rezultă din analiza acestui text :

1. ratificarea de către statele membre a convențiilor adoptate de organizație are un caracter facultativ ;

2. statele pot să introducă în legislațiile lor prevederi ale convențiilor, fără ca acestea să fie ratificate.

Or, controlul efectuat de către organizație nu poate, după cum am arătat, obliga statele să ratifice convențiile și nu poate, de asemenea, obliga statele să introducă în legislația lor sau să execute unele din prevederile convenției neratificate.

e. În scopul de a favoriza executarea tratatelor, practica internațională recentă tinde să admită un gen de ratificare tacită, care rezultă din faptul că statele semnatare nu se opun la executarea unui tratat după semnare și înainte de ratificare. Chiar admitînd acest punct de vedere, trebuie să remarcăm însă că este vorba de tratate supuse ratificării și care în mod tacit sunt puse în executare după semnare. Aceste tratate vor fi ulterior inceperea executării ratificate și nu vedem ca atare cum aceasta ar reprezenta un inconvenient al ratificării.

f. În sfîrșit Vellas indică, drept un ultim dezavantaj al ratificării, invocat de altfel și de Rousseau⁴⁰, faptul că se utilizează frecvent proceduri mai suple decât cea a ratificării, respectiv procedura acceptării și aprobării, prevăzută pentru intrarea în vigoare a unor tratate diverse⁴¹.

Acceptarea sau aprobarea prezintă avantajul unei proceduri mai suple, dar ele figurează în convenția de la Viena alături de celelalte forme de exprimare a consimțământului, fără ca să înălăture ratificarea, statele având latitudinea de a hotărî care anume tratate să fie supuse uneia sau alteia din proceduri în vederea intrării în vigoare. Mai trebuie de subliniat faptul că procedura acceptării sau aprobării este asemănătoare celei a ratificării cu deosebirea că, în funcție de organele competente, durează mai puțin în timp, acesta fiind de altfel avantajul acestei proceduri.

Ch. Rousseau, vorbind despre declinul ratificării în epoca contemporană, consideră că pe lîngă înlocuirea ratificării prin acceptare, aceasta se mai datorează și următoarelor două cauze :

1. Intrarea în vigoare a unui tratat multilateral în absența obiectiunilor statelor care încă nu l-au ratificat.

Tratatele multilaterale prevăd însă în mod expres posibilitatea intrării în vigoare după ratificarea de către un anumit număr dintre statele semnatare față de care prevederile tratatelor vor avea forță obligatorie. Ele conțin, de asemenea, clauze referitoare la intrarea în vigoare pentru statele care le ratifică ulterior⁴². Dacă asemenea clauze nu ar exista și tratatele ar intra în vigoare în absența obiectiunilor statelor care încă nu le-au ratificat, aceste state se pot oricind prevăla de această situație refuzind executarea tratatelor respective.

⁴⁰ Ch. Rousseau, *Op. cit.*, p. 93.

⁴¹ Ea este utilizată și în cazul intrării în vigoare a statutelor unor organizații internaționale. De exemplu, art. XXI, pct. 1 din constituția F.A.O., art. 57 din statutul I.M.C.O., art. XV, pct. 1 din Convenția U.N.E.S.C.O., art. 78 din Constituția O.M.S., prevăd această formă de exprimare a consimțământului statelor.

⁴² De exemplu art. 91, pct. b din Convenția privind Aviația Civilă Internațională prevede că de îndată ce convenția va intra în vigoare a ratificările sau aderările a douăzeci și sase de state, ea va intra în vigoare între aceste state, în cea de a treizecea zi după data depunerii celui de al douăzeci și saselea instrument de ratificare sau de aderare. Ea va intra în vigoare pentru fiecare stat, care o va ratifica ulterior, în a treizecea zi, după data depunerii instrumentului de ratificare al statului respectiv.

2. Intrarea în vigoare a unui tratat de pace independent de toate ratificările statelor interesate. Pentru argumentarea acestui punct de vedere, el se referă la tratatele de pace semnate la Paris la 10 februarie 1947. Este greu însă de admis că acest exemplu poate ilustra un declin al ratificării. Trebuie de subliniat că ne aflăm la sfîrșitul celui de al doilea război mondial și că cele patru mari puteri erau interesate în normalizarea relațiilor postbelice. Ori faptul că s-a recurs la această modalitate de intrare în vigoare a tratatelor de pace, nu reprezintă un argument în favoarea declinului ratificării, cu atât mai mult cu cât aceste tratate au fost ratificate de toate statele în cauză.

Din punctele de vedere prezentate în legătură cu inconvenientele sau cu declinul ratificării rezultă în mod lîmpede că autorii care au ridicat această problemă, au venit cu argumente bazate pe atenta studiere a instituției ratificării, dar cu unele interpretări care nu întotdeauna sunt fundamentate.

Concluzia pe care trebuie să o desprindem din analiza în special a practicii statelor, este aceea că, dacă nu putem vorbi de o necesitate absolută a ratificării, nu putem însă vorbi nici de inconveniente de natură a duce la declinul sau desuetudinea ratificării. Aceasta se desprinde și din textul citat al convenției de la Viena care lasă statelor libertatea de a alege acea formă de exprimare a consimțămîntului de a deveni părți la tratat care le convine, printre aceste forme figurînd și ratificarea.

CONSIDERATIONS SUR LA RATIFICATION DES TRAITÉS INTERNATIONAUX

Résumé

À la suite d'une analyse de la notion de ratification des traités internationaux, on discute les problèmes de la nécessité et des inconvénients de la ratification.

En partant des points de vue exprimés dans la littérature, dans la pratique et dans les prévisions constitutionnelles des Etats, l'auteur conclut que, s'il ne peut pas s'agir d'une nécessité absolue de la ratification, on ne peut pas parler ni d'inconvénients de nature à mener au déclin ou à la désuétude de la ratification.

Par conséquent, la ratification va rester une des formes de manifestation du consentement des États de devenir des parties aux traités.

D I S C U T I I

ORGANIZAREA RELAȚIILOR ECONOMICE ÎNTRE ȚĂRILE
MEMBRE ALE CONSILIULUI DE AJUTOR ECONOMIC RECIPROC
ÎN DISCUȚIA LITERATURII JURIDICE

DE

MIHAI JACOTA

Relațiile economice internaționale se dezvoltă într-un ritm atât de rapid, încit mereu alte probleme apar la intervale destul de scurte. Noua etapă a dezvoltării cooperării și colaborării țărilor socialiste membre ale C.A.E.R. a ridicat chestiuni variate și asistăm acum la încercările pe care le fac autorii de a le soluționa. Sintem în fața unor probleme de cercetare fundamentală¹. Experiența din trecutul apropiat este desigur valoroasă, dar numai într-o mică măsură ne poate indica drumul de urmat în viitor. La evenimente noi, trebuie să căutăm soluții noi. În rîndurile de față vom încerca să prezintăm o imagine, desigur incompletă, a opiniei exprimate în literatura de specialitate din unele țări socialiste, în încercarea de a descoperi viitorul sistemului de „organizare” a relațiilor economice dintre țărilor socialiste membre ale C.A.E.R.

La 3 iulie 1971 a fost adoptat „Programul complex al adâncirii și perfecționării în continuare a colaborării și dezvoltării integrării economice socialiste a țărilor membre ale C.A.E.R.” Programul complex a fost adoptat la cea de a 25-a sesiune a C.A.E.R. Lucrările pregătitoare au început însă încă din 1969; la a 23-a sesiune (specială) a C.A.E.R. s-au luat hotărâri corespunzătoare de conducătorii de partid și de stat ai țărilor membre ale C.A.E.R., care au fost apoi în cursul a mai bine de 2 ani concretizate în cursul unei activități lăburoase pe care au desfășurat-o delegațiile țărilor participante cu colaborarea unui număr mare

¹ Această etapă este marcată prin adoptarea la 3 iulie 1971 a *Programului complex al adâncirii și perfecționării în continuare a colaborării și dezvoltării economice socialiste a țărilor membre ale C.A.E.R.*, care a fost publicat în extras în presa centrală la 7 august 1971. Comentarii asupra *Programului complex*, în Em. Dobrescu, *Bazele principiale ale dezvoltării colaborării și integrării economice socialiste a țărilor membre C.A.E.R.*, Ed. did. și ped., București, 1972. Programul complex este publicat în întregime în *Mnogostoronoje ekonomiceskoe so-trudnicestvo soțialisticheskikh gosudarstv*, (*Cooperarea economică multilaterală a țărilor socialiste*), sub red. lui P. A. Tokarevoi, Moscova, Iur. lit., 1972, p. 29–107 și în *Dokumente R.G.W. Über die Vertiefung und Vervollkommnung der Zusammenarbeit und Entwicklung der sozialistischen ökonomischen Integration* (*Documente C.A.E.R., Asupra adâncirii și perfectionării cooperării și dezvoltării integrării economice socialiste*), Berlin, Staatsverlag der D.D.R., 1971, p. 13 și urm.

de specialiști. Încă înainte de această dată, dar mai cu seamă de la elaborarea Programului complex, în literatura de specialitate a țărilor membre ale C.A.E.R. și-au făcut apariția numeroase și citoată foarte diferite puncte de vedere în ce privește organizarea viitoare a relațiilor economice dintre țările membre ale C.A.E.R.².

² Din literatura sovietică notăm: M. G. Rosenberg, *Unificatia normelor vnešnetorgovoi postavke stran-cilenov S.E.V.* (*Unificarea normelor în comerțul exterior al țărilor membre C.A.E.R.*), „Sovetskoe gosudarstvo i pravo“ 1969, p. 54 și 59; G. M. Sorokin și P. M. Alampiev, *Problemi ekonomiceskoi integratii stran-cilenov S.E.V.*, (*Problemele integrării economice a țărilor membre ale C.A.E.R.*), Moscova, „Ekonomika“, 1972, p. 652; E. T. Usenko, *Pravovaia priroda međdomstvenih sviazey stran-cilenov S.E.V.*, (*Natura juridică a relațiilor dintre ministerele țărilor membre ale C.A.E.R.*), „Sovetskoe gosudarstvo i pravo“, nr. 6, 1972, p. 40; M. G. Rosenberg, *Obscie usloviia postavok S.E.V.* 1968 goda, (*Condițiile generale de lătrare C.A.E.R.* 1968), „Sovetskiy Ejegodnik Međunarodnogo Prava“, 1969, Izd. „Nauka“, Moscova, 1970, p. 85—89; I. N. Gringolț, *O zadaciah soversenstvovanija pravovogo mehanizma sozialisticeskoi ekonomiceskoi integratii*, (*Despre sarcinile perfectionării mecanismului juridic al integrării economice socialiste a țărilor membre C.A.E.R.*), „Pravovedenie“, nr. 1, 1972, p. 16—24; E. T. Usenko, *Sușcinoști i principii sozialisticeskoi ekonomiceskoi integratii*, (*Esența și principiile integrării economice socialiste*), „Sovetskoe gosudarstvo i pravo“, nr. 11, 1971, p. 50—60; A. N. Talalaev, *Soversenstvovanie pravovih osnov sotrudnicestva-neobhoimoe uslovie uspešnogo osuščestvlenija sozialisticeskoi ekonomiceskoi integratii* (*Desăvirsirea bazelor juridice ale colaborării — condiție indispensabilă pentru realizarea integrării economice socialiste*), „Vestnik Universitet Moskva“, Moscova, nr. 4, 1972, p. 23; T. P. Pahornova, *Sovescianie predstavitelei stran-cilenov S.E.V., po pravovym voprosam* (*Consfătuirea reprezentanților țărilor membre—C.A.E.R. privind problemele juridice*), „Sovetskoe gosudarstvo i pravo“, nr. 11, 1972, p. 109—111; din literatura germană (R.D.G.): *Konferenz zu Rechtsproblemen der sozialistischen ökonomischen Integration im R.G.W.*, (*Conferință privind problemele juridice ale integrării economice socialiste în C.A.E.R.*), „Staat und Recht“, nr. 9, 1970, p. 1526; M. Miller, Günther Schönfeld, W. Schönrat, *Probleme der künftigen rechtlichen Regelung der wissenschaftlich-technischen Zusammenarbeit zwischen den Mitgliedsländern der R.G.W.* (*Probleme ale reglementării viitoare a cooperării între țările membre C.A.E.R.*), „Staat und Recht“, 1972, p. 1087—1105; Klaus Mehnert, *Neues R.G.W.—Organ für Rechtsfragen*, (*Noul organ al C.A.E.R. pentru problemele juridice*), „Staat und Recht“, 1971, p. 315; W. Seiffert, *Der Systemcharakter der Rechtlichen Regelung der sozialistischen ökonomischen Integration* (*Caracterul sistematic al reglementării juridice a integrării economice*), „Staat und Recht“, 1970, p. 1820; W. Seiffert, *Funktionen des Rechts in der sozialistischen ökonomischen Integration in R.G.W.* (*Funcțiile dreptului în integrarea socialistă în C.A.E.R.*), „Staat und Recht“, 1970, p. 1911; W. Seiffert, *Theoretische Probleme der Herausbildung des sozialistischen Wirtschaftsrechts* (*Probleme teoretiice ale elaborării dreptului economic socialist*), „Staat und Recht“, 1972, p. 368—387 și 581—589; Karl Becher, *Grundfragen der völkerrechtlichen Regelung internationaler Wirtschaftsbeziehungen*, (*Problemele de bază ale reglementării internaționale a relațiilor economice*), „Staat und Recht“, 1972, p. 1076—1087; W. Seiffert, *Die Hauptaufgabe des Fünfjahrrplanes und die sozialistische ökonomische Integration* (*Sarcinile principale ale planului cincinal și integrarea economică socialistă*), „Staat und Recht“, 1972, p. 1469—1482; W. Panzer și G. Pflicke, *Bedeutsame Konferenz zu Problemen des Wirtschaftsrechts in Moskau*, (*O conferință importantă la Moscova în problemele dreptului economic*), „Staat und Recht“, 1971, p. 1020—1030; W. Seiffert, *Sozialistische Wirtschaftsintegration und rechtliche Regelung* (*Integrare socialistă și reglementare juridică*), „Staat und Recht“, 1972, p. 581; W. Seiffert, O. Kampa, L. Ruster, *Aktuelle Rechtsprobleme des sozialis-*

S-a pus întrebarea cum va arăta dreptul care va reglementa relațiile între statele membre ale C.A.E.R. și între organele și organizațiile lor. În privința aceasta, s-au conturat două opinii.

Unii autori sunt de părere că relațiile economice între țările membre ale C.A.E.R. vor fi reglementate în viitor de reguli internaționale și de reguli de drept civil, comercial intern, ca și de alte norme de drept intern. Este concepția numită „dualistă” la care ne vom referi ceea ce mai jos. Alții cred că trebuie elaborat un drept „economic internațional socialist” (Sozialistische Internationale Wirtschaftsrecht sau pe scurt S.I.W.R.)³. Printre cei care împărtășesc această părere se numără și W. Seiffert. Dar „organizarea” acestui sistem de reguli este văzută de unii autori într-un mod cu totul special, ușă cum vom vedea mai jos.

Corespunzător cu trecerea la o nouă etapă a relațiilor economice internaționale, literatura germană (fenomenul se oglindeste și în titlul unor publicații) a început să folosească termenul mai larg de „Aussenwirtschaft” („Economie internațională”) în loc de termenul de „Ausschthandel” („Comerț exterior”). Viitorul drept despre care se discută se va numi „dreptul socialist al relațiilor economice internaționale”: acesta ar fi o ramură de drept care nu va reglementa numai comerțul exterior, ci toate formele și metodele de colaborare, cum ar fi coordonarea planurilor de dezvoltare a economiilor naționale, cooperarea și specializarea în producție, organizațiile internaționale cu profil economic sau tehnico-științific, comerțul exterior, relațiile valută-financiare și de credit, schimbul de experiență și schimbul de servicii în domeniul transporturilor, telecomunicațiilor, sănătății, sporturilor, răspunderea materială a statelor. K. Becher⁴ și Olaf Kampa⁵ sunt de părere că relațiile economice dintre țările membre ale C.A.E.R. ar fi cel mai bine reglementate printr-un drept economic internațional⁶. Relațiile economice dintre țările membre ale C.A.E.R. ar fi cîrmuite, după K. Becher⁷, de următoarele principii: internaționalismul proletar, avantajul reciproc, întrajutorarea tovărășescă și respectarea suveranității: aceste ultime trei principii ar fi însă subordonate principiului internaționalismului proletar. Literatura germană (R.D.G.) inclină spre varianța unui drept economic internațional reglementând relațiile dintre țările membre ale C.A.E.R. Dar ce va cuprinde această reglementare?

Se conturează părerea după care dreptul economic internațional va cuprinde într-o strînsă impletire norme de drept internațional, de drept civil, de drept economic sau comercial și altele⁸. Acești drept economic internațional socialist va avea ca izvoare tratatele, convențiile și acordurile internaționale, precum și

tischen ökonomischen Integration (Probleme juridice actuale ale integrării economice sociale), „Sozialistische Ausßenwirtschaft”, 5, 1973; M. Kemper, W. Seiffert, Juristische Konsequenzen aus der internationalen Leitungskoordinierung zur Verwirklichung des Komplexprogramms (Consecințe juridice decurgind din coordonarea internațională a conducerii pentru indeplinirea programului complex), „Staat und Recht”, 1973, p. 1468.

³ W. Seiffert, Theoretische Probleme der Herausbildung des sozialistischen Wirtschaftsrechts, (Probleme teoretice ale elaborării dreptului economic socialist), „Staat und Recht”, 1972, p. 368—387.

⁴ K. Becher, Grundfragen der völkerrechtlichen Regelung internationaler Wirtschaftsbeziehungen, (Probleme de bază ale reglementării internaționale a relațiilor economice), „Staat und Recht”, 1972, p. 1077.

⁵ O. Kampa, Konferenz zu Rechtsproblemen des sozialistischen ökonomischen Integrations im R.G.W., (Conferință în problemele juridice ale integrării economice sociale în C.A.E.R.), „Staat und Recht”, 1970, p. 1528.

⁶ Olaf Kampa, Op cit., p. 1528.

⁷ K. Becher, Op. cit., p. 1070.

⁸ W. Seiffert, Der Systemcharakter der rechtlichen Regelung der sozialistischen ökonomischen Integration (Caracterul sistematic al reglementării juridice a integrării economice sociale), „Staat, und Recht”, 1970, p. 1820.

contractele. Aici, autorul, fără să o spună direct, are probabil în vedere rolul „organizatoric” al contractelor-tip, condițiilor generale de livrare, al îndrumarilor, și și al contractelor liber dezbatute între părți și variabile în conținutul lor (fenomen mai rar acum în comerțul internațional) în relațiile economice externe. De fapt, acest drept economic internațional socialist există de pe acum, după K. Becher⁹ care dă ca exemplu reglementarea operațiilor de comerț exterior în convențiile internaționale, de felul Condițiilor Generale de Livrare C.A.E.R. 1968, Condițiile Generale de Montaj C.A.E.R. 1962, și multe altele¹⁰.

Opinia majoritară în literatura germană este sintetizată de Wolfgang Seiffert în mai multe articole publicate în *Staat und Recht*. W. Seiffert pleacă de la principiile puse de Programul complex. El constată că pentru reglementarea relațiilor economice internaționale între țările membre ale C.A.E.R. s-au propus două variante. Prima variantă, la care ne-am referit mai sus, este numită de el „reglementarea dualistă” sau „tradițională”; ea ar consta dintr-un număr de convenții internaționale între țările socialești membre ale C.A.E.R., ale căror prevederi ar fi apoi traduse în reguli de drept intern. După W. Seiffert¹¹ acest sistem „tradicional” ar fi menit în etapa actuală să creeze numeroase dificultăți în dezvoltarea relațiilor economice între țările membre ale C.A.E.R. W. Seiffert este de părere că se impune un salt calitativ; aceasta înseamnă că ar trebui să se treacă la un nou sistem de reglementare cu trăsături cu totul noi. Reglementarea „dualistă” nu ar fi potrivită pentru că ea ar face deosebire între subiectele de drept internațional și subiectele de drept intern sau de drept civil; autorul cere o reglementare nouă, din punct de vedere calitativ, care să depășească deosebirile dintre dreptul internațional și dreptul civil (intern) în acest domeniu. El propune¹² ca relațiile economice internaționale dintre țările membre ale C.A.E.R. să fie reglementate de un drept comercial internațional, ca o ramură a dreptului internațional. În privința aceasta, autorul îl citează pe Tunkin, care vorbește de un drept al cooperării economice internaționale ca o ramură nouă a dreptului internațional¹³. Observăm în trecere că articolul este scris înainte de apariția Programului complex în care principiul respectului suveranității statelor membre ale C.A.E.R. și al lipsei de organe supranaționale este subliniat. Ceea ce propune autorul însemnă o schimbare de opinie în opinia tradițională a autorilor socialisti asupra raporturilor dintre național și internațional. Ideile anterioare, susțină W. Seiffert, și-ar păstra valabilitatea în ce privește relațiile cu țările capitaliste, dar nu și în relațiile cu țările socialești, unde ar trebui examineate raporturi noi, calitativ schimilate. Ideea aceasta nu este însoțită de alte precizări. Căitorul ar trebui să se raporteze pentru comparativ la problematica pe care o ridică relațiile din cadrul Comunității Economice Europene. Astfel, Bertold Goldman¹⁴ are în vedere un drept european cu mai multe ramuri, din care una ar fi dreptul comercial european. În aceeași ordine de idei, W. Seiffert, propune ca în sistemul mondial socialist (de fapt, el se referă constant la țările membre ale C.A.E.R.) să se ajungă în relații calitativ noi. Poate am putea semnala observația autorului¹⁵ că interesele fundamentale comune ale țărilor socialești nu se confundă întotdeauna cu interesele naționale ale unui anunit stat socialist. Articolul său este scris înainte de apariția Programului complex. În problema păstrării de către fiecare

⁹ K. Becher, *Op. cit.*, p. 1081.

¹⁰ Convenția privind soluționarea pe cale arbitrală a litigiilor de drept civil descurgând din raporturile de colaborare economică și tehnico-științifică ratificată prin Decretul nr. 565/1973.

¹¹ W. Seiffert, *Op. cit.*, p. 1820.

¹² *Ibidem*, p. 1823.

¹³ *Ibidem*, p. 1823.

¹⁴ Bertold Goldman, *Droit commercial européen*, Paris, Dalloz, 1971, p. 12.

¹⁵ W. Seiffert, *Theoretische Probleme der Herausbildung des sozialistischen Wirtschaftsrecht*, „*Staat und Recht*“, 1972, p. 377.

stat a monopolului comerțului exterior și a statului în activitatea de cooperare în economie și în cercetarea tehnico-științifică nu găsim propunerii care să adauge la ceea ce se găsește în Programul complex. W. Seiffert este de părere că vechea¹⁶ problemă în ce măsură monopolul comerțului exterior trebuie să se găsească în mîna unui organ central al statului se pune altfel în noile condiții ale existenței sistemului mondial socialist și a lărgirii relațiilor economice internaționale. Din punctul de vedere al integrării, circulația mărfurilor și-a pierdut rolul de sine stătător și a devenit un efect al cooperării în producție, în domeniul tehnico-științific: de aici rezultă, după W. Seiffert¹⁷, necesitatea de a se face distincția între conducerea și planificarea din partea statului și răspunderea întreprinderilor și organizațiilor economice socialiste. Oprindu-se la contractele de cooperare și specializare în producție încheiate de organizațiile economice din țările C.A.E.R., autorul observă că se caută încă mecanismul care să asigure, pe de o parte, conducerea centralizată și planificată din partea statului, dar care, pe de altă parte, să permită relații de cooperare între organizațiile economice sau autoritățile din toate țările membre, la toate nivelele, de la organele centrale pînă la producătorii direcți. De altfel, această problemă a relațiilor directe prevăzută de Programul complex este reluată de numeroși autori¹⁸. Legăturile directe între ministerie, departamente, combinate, centrale, instituții, organe și organizații economice pot privi tot felul de acțiuni, de la schimbul de experiență și informații, pînă la realizarea unor obiective și acțiuni concrete de cooperare în producție sau în cercetarea tehnico-științifică, prestarea de servicii, executarea lucrărilor de antrepriză. Bineînțeles, arată autorul, integrarea nu înseamnă creația de organe suprastatale a căror activitate ar afecta suveranitatea, planificarea internă din fiecare stat, dar ar urma să se creze o conducere „comună și specifică”. Nici în această problemă nu găsim mai multe lămuriri în autorii citați. Cum trebuie să arate această „conducere comună și specifică”? Statele socialiste, arată autorul, trebuie să creeze formele grație cărora să se armonizeze principiul suveranității cu nevoile integrării.

Cum se realizează imbinarea acestor două aspecte? W. Sciffert¹⁹ arată că integrarea socialistă influențează procesele economice interne; conducerea planificată a economiei trebuie să sufere eventuale modificări. Cooperarea internațională socialistă trebuie să devină o parte constitutivă a activității de conducere și planificare la toate nivelele²⁰. Toate legăturile directe trebuie să aibă loc însă pe baza convențiilor. O astfel de cooperare va avea ca urmare pozitivă asigurarea răspunderii materiale a părților pentru modul de îndeplinire a obligațiilor reciproce, asigurarea stabilității livrărilor pe perioade indelungate.

În fiecare stat socialist, tot mai multe și diferite organe și organizații economice au fost impunericite să execute contracte externe. Acest lucru presupune și un schimb de informații între statele respective asupra unităților autorizate să încheie contracte directe²¹. În afară de aceasta, observă autorul, din deceniul trecut s-a diferențiat considerabil mecanismul intern al comerțului exterior în fiecare stat socialist, așa încît nu se mai potrivește adesea organele de conducere. Programul complex prevede că țările membre ale C.A.E.R., pentru a depăși această

¹⁶ Ibidem, p. 378.

¹⁷ Ibidem, p. 378.

¹⁸ V. capitolul 8 al Programului complex: „Lărgirea legăturilor directe dintre organele și organizațiile corespunzătoare ale țărilor membre ale C.A.E.R. formele organizatorice posibile și funcțiile organizațiilor economice internaționale pe care le creează țările interesate membre ale C.A.E.R.”.

¹⁹ W. Seiffert, *Die Hauptaufgabe des Fünfjahrsplanes und die sozialistische ökonomische Integration (Sarcinile principale ale planului cincinal și integrarea economică socialistă)*, „Staat und Recht”, 1972, p. 1469—1482.

²⁰ Ibidem, p. 1472.

²¹ Ibidem, p. 1474.

stare de lucruri, trebuie să „apropie“ normele juridice care privesc conducerea comerțului exterior, cit și organizațiile prin care se infăptuiesc²². Un pas în această direcție s-a făcut cu decizia Comitetului Executiv al C.A.E.R. „privind schimbul de informații asupra organelor și organizațiilor care au dreptul de a intra în relații directe“. Schimbul de informații trebuie să privcască și competența lor și normele de drept care le reglementează, precum și statutul lor²³. Ar trebui, cere autorul, să se reglementeze mai atent în fiecare stat poziția, sarcinile și drepturile ministerelor privind coordonarea colaborării cu organele competente din celealte țări membre ale C.A.E.R. În fiecare țară membră a C.A.E.R., ar trebui să se ajungă la o conduceră asemănătoare a economiei naționale. Lipsa unei atare armonizări a fost dăunătoare în trecut cooperării în cadrul C.A.E.R.

Metoda principală de reglementare a procesului de integrare economică în C.A.E.R. este crearea unor norme comune, aşa cum a fost cazul cu Condițiile Generale de Livrare C.A.E.R. 1968, Condițiile Generale de Montaj C.A.E.R. 1962 și-a. Dacă ne-am mărgini însă la elaborarea instrumentelor internaționale, am putea neglijă problema armonizării regulilor interne privind conduceră economiei²⁴. Din cauza aceasta, Programul complex cere ca statele să ia măsuri pentru a „apropia“ normele naționale care privesc activitatea organelor și organizațiilor economice cu sarcini de comerț exterior. Procesul de integrare ar cuprinde, după autor, într-un tempo crescînd regiuni din ce în ce mai întinse din dreptul țărilor membre ale C.A.E.R. Astăzi nu s-ar mai putea vorbi despre unificarea sau apropierea normelor interne în multe domenii, pentru că asemenea norme nu există. Astfel, pentru cooperarea internațională, prevăzută în cadrul C.A.E.R., nu există norme interne care să asigure punerea în practică a normelor internaționale²⁵. Așadar, în strînsă legătură cu reglementarea internațională, în cadrul ei, trebuie să se elaboreze norme naționale care să constituie premisele pentru făurirea organizațiilor economice internaționale, care să tragă concluziile pentru sistemul conducerii planificate.

O altă problemă privește reglementarea activității organizațiilor internaționale în fiecare țară în care își are sediul sau sediul secundar. Reglementarea internațională va trebui să pună aici anumite reguli și să creeze un cadru comun care va fi completat cu reguli interne. Se înțelege de la sine că această reglementare internă trebuie să găsească cele mai bune soluții, care ar trebui să se reflecte într-un drept asemănător sau apropiat. Acest lucru s-ar putea obține, fie prin crearea unui cadru juridic internațional, ca bază pentru normele juridice naționale, cum s-a întîmplat în cazul reglementării activității economice a organizațiilor internaționale sau prin elaborarea coordonată corespunzătoare a reglementării interne care privește acest lucru²⁶.

²² Ibidem, p. 1475.

²³ Ibidem, p. 1475.

²⁴ Ibidem, p. 1478.

²⁵ Ibidem, p. 1479.

²⁶ Asupra rolului „organizatoric“ al contractelor în comerțul internațional și asupra interesului de a se asigura o deplină autonomie părților de a formula clauzele contractuale în conformitate cu interesele lor, a se vedea: B. Goldmann, *Les conflits de lois dans l'arbitrage international de droit privé (Conflictete de legi în arbitrajul internațional de drept privat)*, în *Recueil des cours de l'Academie de Droit international de la Haye*, 1963, II, p. 351—480; M. Jacotă, *Caracterul dispozițiilor din Condițiile generale de livrare C.A.E.R. 1968*, „Analele șt. Univ. Iași“, s.n., sect. III, d., șt. jurid., t. XIX, (1973), p. 71—86; M. Jacotă, *Reglementarea operațiilor de comerț exterior în acordurile internaționale încheiate de România*, în *Instituții de drept comercial internațional*, București, Ed. Academiei R.S.R., 1973, p. 177—205.

SOLUȚIONAREA LITIGIILOR DECURGÎND DIN CONTRACTELE DE COMERȚ EXTERIOR ÎN PRACTICA ARBITRAJULUI BULGAR

DE

IOAN MACOVEI

În Republica Populară Bulgaria, litigiile de comerț exterior ce se ivesc între organizațiile economice bulgare și persoanele fizice sau juridice străine sunt supuse arbitrajului cu condiția ca să existe consimțământul partenerilor. Acest mod de rezolvare este prevăzut în Statutul Curții din 1952, precum și în regulamentul din 1953 privind procedura în fața Comisiei de arbitraj pentru comerțul exterior. De asemenea, Codul de procedură civilă bulgară în art. 9 permite părților să folo-sească arbitrajul.

În conformitate cu art. 1 al statutului și art. 4 al regulamentului, Curtea arbitrală din Sofia are o competență generală puțind cerceta orice fel de litigii relative la comerțul exterior. În același timp este și o curte arbitrală deschisă, accesul la jurisdicția ei nefind limitat.

Dacă ambele părți sunt străine, cu toate că regulamenul bulgar nu spune nimic în această privință și chiar s-ar putea desprinde o impresie contrară, după cum rezultă din literatura juridică bulgară¹, Comisia de arbitraj poate să rezolve și asemenea pricini. Este însă necesar să existe un acord al părților sau un acord internațional care să le oblige să recurgă la jurisdicția Curții.

În dreptul internațional privat bulgar, determinarea legii competente să cîrmu-iască raporturile contractuale ale părților se face în conformitate cu principiul autonomiei de voință. Principiul este consacrat în art. 9, alin. 1 al Legii cu privire la obligații și contracte, care prevede că „părțile pot în mod deliberat să convînă despre conținutul contractului pe care îl încheie numai ca el să nu fie contrar legii, planului economic național și regulilor de conviețuire socialistă”.

În sentințele date, Curtea arbitrală bulgară se conduce după autonomia de voință, care permite părților să aleagă legea ce va guverna raporturile lor contractuale. În considerențele hotărîrilor apare același principiu și în acest sens sentința arbitrală din 13 aprilie 1955, în dosar nr. 4 din 1954: „Este firesc să se presupună că, atât timp cât altceva nu este stabilit de părți...“². Iar voința părților se poate manifesta expres sau tacit, fără să se ceară o anumită formă pentru de-

¹ Jivko Stalev, *Commission d'Arbitrage d'affaires commerciales* (Comisia de arbitraj pentru operațiuni comerciale), Sofia, 1954, p. 9; Al. Kojouharoff, *Cronique de jurisprudence de la Cour arbitrale près la Chambre de commerce bulgare* (*Cronica de jurisprudență a Curții arbitrale de pe lîngă Camera de comerț bulgară*), „Journal du droit international“, 1967, nr. 1, p. 152.

² Al. Kojouharoff, *Op. cit.*, p. 185.

semnarea legii. De asemenea, în literatura de specialitate autorii admit existența principiului autonomiei de voință.

Cu privire la regulile de drept internațional privat, arată de exemplu Jivko Stalev³, ce vor servi de criteriu Comisiei spre a rezolva problema de a și care este dreptul ce se va aplica într-un caz determinat, e necesar a se conchide că, în această privință, Comisia se va sprijini pe dreptul internațional privat bulgar... Într-un fel cu totul succint, se poate numai menționa că litigiile de competență Comisiei sunt litigiile de drept civil și aparțin dreptului obligațiilor. De aceea, dacă părțile au căzut de acord asupra dreptului potrivit cu dispozițiile căruia litigiu să fie rezolvat, voința lor, în lipsa unei prevederi contrare în dreptul internațional privat bulgar, va avea o valoare hotăritoare. Comisia de arbitraj va trebui să rezolve litigiul potrivit aceluia drept prevăzut de părți în contractul lor.

Tot în literatura bulgară se subliniază că atunci când voința părților este clar exprimată atât referitor la conținutul cît și la legea aplicabilă, executarea contractelor încheiate nu presupune greutăți deosebite. În asemenea cazuri cele mai mari greutăți le poate provoca numai stabilirea conținutului normei străine⁴. Dar, una din problemele ridicate de principiul autonomiei de voință și care nu este cea mai puțin importantă se referă la întinderea puterii de alegere ce este recunoscută părților. Pot ele să aleagă orice lege fără nici un fel de restricții sau e necesar ca ea să aibă legătură cu contractul, cu unul din elementele contractului, să fie una din legile în conflict. Dreptul internațional privat bulgar nu conține o dispoziție legislativă prin care să se acorde părților o totală libertate de alegere.

Curtea de arbitraj nefiind sesizată asupra acestei probleme nu s-a pronunțat dacă autonomia de voință este admisă cu sau fără limite. Din formulările care le găsim în sentințele arbitrale se pare totuși, că jurisprudența inclină, cel puțin pentru contracte, spre admiterea unei totale libertăți de alegere.

Astfel, în sentința arbitrală nr. 21 din 1956, în legătură cu o vinzare de produse agricole pe care vinzătorul bulgar nu o executase, Curtea arbitrală a hotărิต că „stipulaile părților cu privire la legea aplicabilă în loc de lege aceleora ce le-au făcut și arbitrul trebuie să le ia în considerare, ele constituind un indiciu decisiv pentru el”⁵.

Orientarea practicii bulgare fișă găsește confirmarea și în dispozițiile unor convenții care au fost semnate de Republica Populară Bulgaria. Astfel, în Convenția privind asistența juridică în materie civilă, familială, succesorală și competență judiciară încheiată cu Polonia în 1963, art. 47, alin. 1 prevede că „obligațiile ce decurg din contracte între persoane fizice și morale, cu excepția obligațiilor care se referă la imobile, va fi aplicabil dreptul statului pe teritoriul căruia obligația a luat naștere, numai contractanții să nu se fi pus de acord asupra aplicării unui alt drept”. De asemenea, Bulgaria a aderat la Convenția europeană de arbitraj comercial internațional de la Geneva din 1961, care în art. VII prescrie că „părțile sunt libere de a determina dreptul pe care arbitrii vor trebui să aplice la fondul litigiului”, precum și la Convenția de la New York din 1958 pentru recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine, care prin art. V permite părților o totală libertate de alegere. În literatura juridică bulgară părările sunt împărțite exprimându-se următoarele opinii:

Într-o primă părere⁶ se arată că dreptul internațional privat bulgar dă posibilitatea unei autonomii contractuale între părți în limitele art. 9 al Legii cu pri-

³ Jivko Stalev. *Op. cit.*, p. 23.

⁴ Vladimir Kutikov. *Meždunarodno častno pravo na Narodna Republika Bulgaria (Drept internațional privat al Republicii Populare Bulgaria)*. Ediția a II-a refăcută și completată, Editura de stat, știință și artă, Sofia, 1958, p. 322.

⁵ Al. Kojouharoff. *Op. cit.*, p. 185.

⁶ Vladimir Kutikov, *Op. cit.*, p. 334.

vire la obligații și contracte. Autonomia contractuală se poate exprima concret prin posibilitatea părților de a-și alege legea care va reglementa relațiile lor obligaționale, de a stabili parțial sau total clauzele contractuale după posibilitățile pe care le dă legea autorizată obligatoriu pentru afacerea lor. Libertatea părților nu mai operează însă și relativ la plățile legate de afacerile de comerț exterior, întrucât în practica bulgară s-au format cîteva modalități de plată pe care în mod necesar trebuie să le aplice organizațiile de import-export.

Deçi dreptul ales de părți nu poate să compore dispoziții contrarie regulilor imperitive ale legilor bulgare, înainte de a ști ce au voit părțile, trebuie de stabilit ceea ce ele au putut să vrea, căci nu le revine lor de a face legi⁷.

Într-o altă susținere⁸, se remarcă că a reduce intinderea autonomiei înseamnă a o nega, căci se afirmă că legea aleasă nu va fi aplicată în măsura în care ea ar fi incompatibilă cu o dispoziție imperativă a legii forului. Libera alegere a dreptului aplicabil se vede astfel redusă la regulile dispozitive ale legilor bulgare. Va trebui deci de admis că alegerea unui drept străin sustrage raportul contractual cîmpului de aplicare atît a regulilor facultative, cît și a regulilor imperitive a legii forului. O singură limită ar trebui să se aducă autonomiei: legea aleasă nu poate fi contrară ordinii publice naționale, tribunului care va trebui să o aplice.

Este opinia care și în literatura juridică română este împărtășită de majoritatea autorilor. Părțile ar fi libere să aleagă, cît privește legea aplicabilă contractualui de comerț exterior, acea lege pe care ar socoti-o ele cea mai potrivită, cea mai corespunzătoare intereselor lor. Nu ar exista, asadar, o lege care să li se aplice obligatoriu sau o lege, care să nu poată fi aplicată niciodată. Adică nici un sistem juridic, nu ar fi exclus din raporturile de drept internațional privat⁹. Credem că posibilitatea ca părțile să-și exercite opțiunea lor fără nici o restricție este singura cale ce ar permite în adevăr dezvoltarea relațiilor economice.

Se poate însă întimpla ca părțile să nu fi manifestat nici o voință, în privința legii aplicabile contractului, și nici să nu rezulte din elementele cauzei un indiciu despre intenția lor.

Curtea de arbitraj pentru a stabili legea ce se va aplica raporturilor contractuale în asemenea cazuri folosește unele criterii denumite puncte sau indicii de legătură.

Jivko Stalev arată că numai cînd nu s-a încheiat un acord în privința legii aplicabile, aşa cum se întimplă cel mai des, dreptul țării potrivit căruia va fi rezolvat litigiul va fi determinat în funcție de legătura pe care operația care face obiect de litigiu o va avea cu teritoriul respectiv, ținând seama de locul unde contractual a fost încheiat sau de locul unde el trebuie executat¹⁰. De aceeași părere este și Ion Nestor, care menționează că în sistemul practicat de Comisia de arbitraj de la Sofia sunt folosite aceleasi puncte de legătură ca și de arbitrii români, dar se pare că nu există o ierarhizare în favoarea lui lex loci contractus¹¹.

Din cercetarea spețelor care au fost publicate se desprinde însă o altă concluzie și anume, că indicele de legătură folosit este locul executării contrac-

⁷ J. P. Niboyet, *Cours de droit international privé français (Curs de drept internațional privat francez)*, Paris, 1949, p. 595.

⁸ Al. Kojouharoff, *Op. cit.*, p. 187.

⁹ Eugen A. Barasch, *Considerații asupra unui drept internațional privat al coexistenței pașnice. Efecte ale acestui drept privitor la proprietatea socialistă în dreptul Republicii Populare Române*, București, Ed. Academiei Republicii Populare Române, 1959, p. 264.

¹⁰ Jivko Stalev, *Op. cit.*, p. 24.

¹¹ Ion Nestor, *Probleme privind arbitrajul pentru comerțul exterior în țările socialiste europene*, Ed. Academiei R.P.R., 1962, p. 110.

tului. Acest criteriu este unanim adoptat și constituie o tradiție jurisprudențială, aproape invariabil urmată. În acest sens, Curtea s-a pronunțat în modul următor în hotărîrile date: „Neexecutarea celor două contracte de vînzare, intervenite între reclamant (cumpărător) și pîrît (vînzător) a dat loc acestui proces. Obligațiile care derivă din contracte trebuiau să fie executate la Burgas (Bulgaria). Fiind dat locul de executare al contractelor, temeiul reclamației trebuie să fie apreciat conform legii bulgare...“ — sentința arbitrală nr. 1 din 1956¹².

„Înțelegind că executarea contractului de livrare (de produse chimice) trebuie să aibă loc în Bulgaria, dreptul bulgar este aplicabil...“ — sentința arbitrală nr. 2 din 1956¹³.

„Dreptul bulgar va trebui să fie aplicat, deoarece trebuie de hotărît asupra responsabilității pentru neexecutarea obligației principale nepecuniare, derivând din contractul care trebuia să fie executat în Bulgaria...“ — sentința arbitrală nr. 9 din 1956¹⁴.

Spre deosebire de alte sisteme de drept internațional privat care folosesc în principal locul încheierii contractului, singur sau în combinație cu alte criterii, arbitrii bulgari preferă locul de executare, fără a încerca să găsi necesar să argumenteze această alegere¹⁵.

Locul de încheiere a contractului este luat în considerare deoarece prin intermediul lui contractul este cîrmuit de o singură lege, avind ca avantaj siguranța și unitatea legii de aplicat. El poate fi ușor cunoscut de părți și de terțele persoane interesate în contractele între prezenți. Este soluția aplicată de practica Comisiei de arbitraj pentru comerțul exterior de la Moscova, precum și de dreptul austriac, portughez, italian și de Codul Bustamante.

Cu toate acestea, lex loci contractus prezintă și inconveniente, fiind adesea un fapt întâmplător și neprevăzut, de exemplu, cind părțile se întîlnesc și contractează într-o a treia țară. Dificultăți deosebit de delicate provoacă determinarea locului de încheiere în cazul contractelor între absenți. Noțiunea poate primi o calificare diferită, după sistemul juridic al țării respective, încît va fi necesar de a determina, în primul rînd, momentul încheierii contractului, ceea ce se face după legea uneia sau alteia din părțile litigante, și pe urmă legea aplicabilă¹⁶.

Locul de executare are o legătură esențială cu interesele părților, fiind locul unde contractul se materializează prin acte de executare ca plată, furnizarea mărfurilor sau prestarea serviciilor. Folosit și de sistemele juridice german și elvețian, lex loci solutionis a fost dedus din digeste, și anume, din maxima că un contract se consideră încheiat acolo, unde debitorul urma să-și îndeplinească obligațiunea (contraxisse unus quique intelligitur in quo solvere se obligavit).

Dar locul de executare poate să nu fie determinat sau să fie multiplu. În contractele sinalagmatice fiecare obligație poate să aibă un loc de executare distinct, trebuind să se aplice două legi diferite. Se ajunge astfel la scindarea sau îmbucătățirea contractului, deși el este o entitate indivizibilă¹⁷.

Curtea arbitrală bulgară consideră însă că executarea este actul material care are o valoare deosebită pentru contract. Iar pentru a nu supune contractul acțiunii a două legi, e necesar de desprins un loc de executare principali, urmînd să se aplice o lege unică¹⁸. Astfel, în ședința arbitrală nr. 17 din 1956 se precizează

¹² Al. Kojouharoff, *Op. cit.*, p. 172.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 173.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Henri Batiffol, *Traité élémentaire de droit international privé (Tratat elementar de drept internațional privat)*, Paris, 1959, p. 638 și urm.

¹⁷ Mihai Jacotă, *Curs de drept internațional privat*, Editura de stat didactică și pedagogică, București, 1961, p. 196 și urm.

¹⁸ Henri Batiffol, *Op. cit.*, p. 640.

că „locul unde contractul a fost format nu este stabilit în mod sigur; dacă ar fi locul de executare al prestației nepecuniare ar indica dreptul aplicabil, căci în ea este concentrată activitatea principală a părților...“¹⁹

În contractul de vînzare-cumpărare, de exemplu, prestarea vînzătorului constituie obligația caracteristică a vînzării, centrul ei de gravitate. Acolo unde ea este îndeplinită, trebuie socotit ca fiind locul de executare principal, locul unde contractul urmează să fie localizat. În acest sens, în sentința arbitrală din 5 februarie 1966, nr. 67 din 1964, Curtea arbitrală constată că „contractul a fost format la 26 aprilie la Sofia și că executarea sa trebuia să aibă loc de asemenea la Sofia: vînzătorul urma să livreze marfa la Sofia, cumpărătorul să-i plătească prețul, tot la Sofia. Dacă este astfel, dreptul material bulgar se va aplica ansamblului raportului de obligație ce este socotit localizat la locul de executare din Bulgaria. Raportul de obligație, este socotit localizat în locul de executare a prestării caracteristice, aceea care constituie conținutul său veritabil. Or, în materie de vînzare, prestarea vînzătorului constituie obligația caracteristică și nu aceea a cumpărătorului. Înțeles raportul de obligație trebuie supus dreptului material al statului în care vînzătorul trebuia să execute obligația sa de livrare²⁰. Deci obligațiile contractuale vor fi localizate la locul prestării caracteristice, urmând ca dreptul material al acestui loc să fie aplicabil, avind legătura teritorială cea mai strânsă cu contractul.

Conform însă principiului autonomiei de voință, dacă părțile nu și-au exprimat voință, legea se aplică contractului nu ca regulă de drept obiectiv, ci ca regulă consimță, ca regulă a contractanților, introdusă de ei în contract. Înțeles practica, susținută de literatură, pleca totdeauna de la ideea, ca o primă soluție, în timp, că părțile fac oricum o alegere și chiar dacă nu rezultă nimic din contractul încheiat, ele erau presupuse că au avut o voință. Judecătorii sau arbitrii urmău să o descopere, ținând seama de toate circumstanțele. Determinarea legislației aplicabile se va face de către instanțe prin cercetarea în fapt a voinței părților și nu în conformitate cu principiile generale ale dreptului. Considerarea voinței prezumtive a fost combătută de autorii antiautonomiști și remarcăm că argumentele lor au fost preluate și de literatura juridică bulgară.

După Vladimir Kutiakov²¹ cind voință părților nu este exprimată clar, se ridică problema interpretării intenției părților. Stabilirea voinței comune a părților se poate face cu toate mijloacele de probă — documente scrise, martori etc. Dacă, cu toate stăruințele depuse voință părților nu poate fi stabilită, organul judiciar sau administrativ care trebuie să judece un contract dat trebuie să apeleze la ajutorul dreptului internațional privat bulgar și aceasta nu pentru a descoperi vreo voință presupusă a părților ci în general pentru a supune contractul unei ordini legale autorizate. Voința ipotetică aplicată în practica judecăzăre ar da posibilitate judecătorilor să introducă în contract elemente noi pe care părțile nu le-au avut în vedere sau să modifice drepturile subiective care decurg din contract într-o direcție nedorită și neprevăzută de părți.

Al. Kojuharoff²² subliniază că este dificil și chiar pretențios să desprindă voință implicită a părților, căci cea mai mare parte a timpului ele nu au nici una. A voi să pui în locul voinței exprese sau tacite, voință ipotetică sau presupusă a părților, care s-ar deduce din imprejurările ce înconjoară contractul, nu ar fi decit un procedeu care ar da loc arbitrajului judecătorului incompatibil cu securitatea care trebuie să guverneze raporturile comerciale. Căci nu este vorba de a căuta o voință reală existentă, ci de a decide a posteriori, care ar fi fost voința părților. Ceea ce face să se substituie lipsei de voință reală a contractanților, o apreciere care, neglijind orice indiciu de legătură de valoare obiectivă, termină cîteodată cu soluția la care părțile în cauză să-și așteptă cel mai puțin.

¹⁹ Al. Kojuharoff, *Op. cit.*, p. 173.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Vladimir Kutiakov, *Op. cit.*, p. 331 și 332.

²² Al. Kojuharoff, *Op. cit.*, p. 171 și 172.

În ceea ce privește Curtea de arbitraj bulgară, Al. Kojouharoff susține că ea nu a avut ocazia de a se pronunța pentru sau contra acestei teorii, pe care nu a adoptat-o totuși niciodată. Credem că practica Curții de arbitraj contrazice aceste afirmații deoarece uneori se face apel la voința presupusă a părților.

Astfel, un contract a intervenit la Praga: o întreprindere de comision de transport cehoslovacă a însărcinat pe corespondentul său bulgar de a organiza transportul unui lot de tutun pe care clientul său îl cumpărase în Bulgaria. Deci, avertizată de necesitatea absolută de a proceda la o curățire minuțioasă a vagoanelor, întreprinderea bulgară a neglijat de a face și tutunul a sosit în Cehoslovacia impregnat cu mirosul produselor petroliere transportate mai înainte în unele vagoane. Întreprinderea cehă cere reparații pentru prejudiciul suferit de clientul său, în timp ce întreprinderea bulgară îi obiectează că aceasta nu a suferit nici un prejudiciu: întreprinderea cehă nu ar fi probat, nici chiar încercat să dovedească că ea despăgubise pe clientul său. Soluționând litigiul Curtea arbitrală bulgară s-a referit și la problema alegierii legii aplicabile, pronunțându-se în sentința nr. 2 din 1954 în termenii următori:

„Contractul a fost încheiat la Praga. Dar, văzind că este vorba de un contract de transport care trebuie să fie executat în Bulgaria, unde pîrîtul avea să procedeze la toate operațiile: văzînd pe de altă parte că, fiind dată activitatea specifică a comisionarului de transport, Curtea socotește că era în intenția contractanților ca pîrîtul să se conformeze legilor bulgare pentru ceea ce este de executarea contractului... El exercită activitatea sa în Bulgaria... Se aplică în principiu dreptul bulgar, afară dacă altceva n-a fost convenit în momentul formării contractului. Este deci normal de a conchide, că în afară de o convenție contrară, orice întreprindere străină care recurge la serviciile întreprinderii bulgare (de comision de transporturi), consimte să le obțină conform legilor bulgare. Legea bulgară este deci aplicabilă.”²³ Sau în sentința nr. 16 din 1964:

Un contract de vînzare a intervenit la Sofia între întreprinderea de comerț M.P.K., Beirut, Liban și întreprinderea de stat bulgară I.N.D., care cumpără cîteva mii de tone de bumbac, provenind din regiunea Izmir (Turcia) și a cărui livrare trebuia să aibă loc la Izmir. Cumpăratorul își asumă obligația de a deschide în favoarea vînzătorului un acreditiv, care ar acoperi prețul de cumpărare al bumbacului de îndată ce ar fi inspectat marfa la Izmir. Această clauză contractuală a fost modificată pe urmă tot la Sofia. S-a convenit ca acreditivul să fie deschis cel mai tîrziu pînă la 15 noiembrie 1963. Întreprinderea bulgară nu și-a îndeplinit această obligație. Vînzătorul cere rezoluțunea contractului. El cere de asemenea despăgubiri pentru prejudiciul ce pretinde a-l fi suferit pe motivul neexecuțării obligațiilor pîrîtului. Curtea arbitrală trebuia în primul rînd să rezolve problema legii aplicabile la raportul contractual al părților în litigiu. Iată ce decide ea cu privire la acest subiect:

„...La toate acestea chestiuni va trebui de răspuns conform dispozițiilor legii bulgare. Părțile, este drept, nu au stipulat că dreptul bulgar se va aplica la raportul lor contractual. Dar Curtea arbitrală apreciind diversele elemente internaționale, pe care le cuprinde contractul, socotește totuși că părțile s-au orientat de preferință spre legea bulgară... Considerind aceste elemente internaționale, care leagă contractul de diferite țări, Curtea arbitrală socotește că nu se va ține cont de voința părților, decât dacă se atribuie un rol preponderent anumitor indicii...”²⁴

Ar rezulta că arbitrii bulgari acceptă totuși sistemul, voinței prezumute. Certificarea voinței prezumute se pare că este cea mai potrivită cale de soluționare a litigiilor de comerț exterior și corespunde practicii internaționale ce lasă arbitrilor o mare libertate. Desigur că autonomia de voință are aspecte criticabile,

²³ Ibidem, p. 184 și 185.

²⁴ Ibidem, p. 169 și 170.

dar pînă în prezent, nu s-a putut cădea de acord asupra regulilor care s-o înlocuască, și din această cauză și sistemele autorilor sunt numeroase și diferite.

Astfel, Vladimir Kutikov²⁵ propune ca în situația cînd părțile au păstrat tacere, să se înlăture complet rolul vointei și al părților în rezolvarea conflictelor de legi contractuale, urmînd ca organul judiciar sau administrativ bulgar să se conduce după principiile generale ale dreptului obligațional bulgar, deoarece în sistemul dreptului internațional privat bulgar lipsesc hotărîri concrete. Localizarea contractului ar avea o însemnatate esențială deoarece poate să se dovedească autorizată în general pentru stabilirea legii căreia i se va supune contractul încheiat.

În acest sens, cînd este vorba despre contracte care se referă la transferul proprietății și a altor drepturi reale asupra bunurilor mobile și imobile, conținutul unor astfel de contracte trebuie judecat în funcție de cerințele legii locului în care se află obiectul. Aceasta decurge din însemnatatea pe care ordinea legală îl dă problemelor legate de proprietate și în special de proprietatea socialistă de stat.

Contractele referitoare la împrumut urmează să fie de asemenea subordonate legii locului în care se află obiectul. Contractele privitoare la plăți în bani trebuie să fie subordonate tuturor hotărîrilor imperative cu caracter valutar care acționează în locul în care se face plată. În cazul contractelor referitoare la donații legea autorizată de bază trebuie să fie legea personală a donatorului însă, desigur, nu se exclude nici acțiunea legii locului în care se află bunurile care formează obiectul donației. Contractele de asigurare trebuie să fie socotite subordonate legii care acționează la reședința asigurătorului, s.a.m.d.

Ideea ca fiecare grup de contracte să primească soluția cea mai corespunzătoare nu este nouă. Ea a fost emisă de J. P. Niboyet²⁶ încă din 1927, fiind fiind varietatea contractelor și dificultățile materiei care constituie un obstacol pentru aplicarea unei reguli unice de rezolvare. Ideea în principiu este bună, fiind insuși sistemul aplicat de postgloratori pe vremuri. Dar postgloratorii propuneau o soluție care putea fi îmbunătățită sau schimbată, pe cînd acest sistem odată admis, devine un sistem legal, care nu poate să aibă supletea unui sistem jurisprudențial, ca să se poată modifica în raport cu împrejurările. Pe urmă, numărul mare de reguli diferite prezintă un alt dezavantaj, din punct de vedere al greutăților pentru elaborarea unui sistem și al incluzierii într-o lege de drept internațional privat.

Credem că cel mai indicat ar fi ca autonomia de vointă să fie folosită împreună cu localizarea, în așa fel, ca instanțele și arbitrii să aibă o largă libertate de apreciere în cauzele concrete ce le au de soluționat.

²⁵ Vladimir Kutikov, *Op. cit.*, p. 323 și 324.

²⁶ J. P. Niboyet, *La théorie de l'autonomie de la volonté* (*Teoria autonomiei de vointă*), Recueil des cours, Paris, 1927, I, p. 53 și urm.

CONTRIBUȚII LA DEFINIREA NOTIUNII DE STAT

DE

C. ZOTTA

Analiza complexă a noțiunii statului creează premisele dezvăluirii conținutului său pe calea operațiunii logice a definiției¹. În spătă, definitul îl constituie însăși noțiunea statului, iar definitorul, concluzia dedusă sub forma raționamentului rezultat din aceste premise.

Din multitudinea fenomenelor sociale, politica are valența genului proxim din care desprindem fenomenul stat, ca diferență specifică. Astfel, de la generalitatea premiselor socio-politice se ajunge la ceea ce acestui fenomen major îi este concret definitoriu.

Definiția statului, ca abstractizare teoretică, este reclamată de necesitățile procesului comunicativ, dar rolul ei nu poate fi redus la sensul cognitiv sau cel de factor median de cunoștințe în procesul instructiv-educativ, socio-juridic. Ea are în același timp și un rol pragmatic, componentă obiectivă a praxisului social-politic.

Oportunitatea definiției statului este uneori contestată în literatura burgheză de specialitate din variate considerente, dar în spatele cărora se află mai totdeauna interesul de a evita punerea în discuție a uriașului volum de fenomene sociale concrete, care se caracterizează în final printr-un evident caracter de clasă.

În realitate, această definiție nu este un scop în sine, ci are o însemnatate fundamentală pentru dezvăluirea esenței de clasă a statului ca organizație specifică de conducere politică a societății, a locului ce-l ocupă în sistemul suprastructurii, a stărilor de interdependență în raporturile cu alte fenomene sociale.

Enunțarea elementelor definitoriei statului permite, în același timp, dezmembrarea particularităților tipurilor istorice de stat, prin silogismul rezultat din raționamentul deductiv.

Abordând problema noțiunii statului, clasicii marxism-leninismului nu și-au propus să elaboreze definiții atotcuprinzătoare, cu caracter de axiomă. El au desprins însă ceea ce este esențial în componentele definitorii ale statului; au înălțurat ca neconcluentele caracteristicile exterioare sau formale, luând de bază orînduirea economică și respectiv natura suprastructurii politice generate de ea, în ipostazele specifice de manifestare. În acest mod s-a conturat profilul de clasă al societății statale, contradicțiile, mijloacele și finalitatea puterii.

¹ Cornel Popa, *Teoria definiției*, Ed. științifică „Logos”, Buc., 1972 ; Achim Mihu, *Un model specificational al semnificației conceptelor*, „Revista de filozofie”, 1972, nr. 5.

Tezele clasice ale doctrinei marxist-leniniste au fundamentat științific ideea potrivit căreia „statul în general și în întregime este numai expresia în formă concentrată a cerințelor economice ale clasei dominante în producție”, „produsul și manifestarea contradicțiilor de neîmpăcat între clase”, „o mașină de susținere a dominației unei clase asupra alteia”, „un instrument în mîinile clasei dominante, pentru represiunea rezistenței adversarilor săi de clasă”. Deci, cauză și interes economic obiective, organizare (mașină, aparat, instrument), dominație (dictatură, „friu politic”) sub forma puterii politice, ca forță extraeconomică de clasă.

Aceste premise teoretice, proprii materialismului istoric, dău conținut și contur notiunii statului dar nu-l definesc ca atare.

Definiția modernă a statului implică numeroase și reale dificultăți generate de un imens volum de cauze obiectiv-subiective. Una din cele mai acute din ele o constituie împrejurarea că punctele de convergență între tipurile de stat exploataator și cel socialist sunt relative și indeosebi de ordin formal. O definiție generală, universal valabilă pentru toate statele, pentru fenomenul statal, presupune însă o convergență în puncte de contact efectiv, fără compromisuri și paranteze, condiționări și trimiteri².

Clasicii marxism-leninismului n-au formulat rețete. Ei n-au urmărit o asemenea soluție nici pentru fenomenele contemporane lor și cu atât mai puțin pentru viitorul societății, ci s-au referit cu insistență la societatea și statul exploataator capitalist, împotriva cărora, au educat, organizat și condus proletariatul. Chiar pentru V. I. Lenin care a organizat și condus revoluția socialistă și a instaurat și condus dictatura proletariatului, n-a constituit o preocupare emiterea unor definiții în acest domeniu.

Preocuparea sa fundamentală a fost de a menține și consolida statul socialist, fiind istoric obligat să apeleze intens la pîrghiile coercitive ale mecanismului de stat, împotriva rezistenței furibunde a exploataitorilor răsturnați de la putere și a intervenției statelor imperialiste.

De atunci, societatea și statul socialist, ca tip istoric fundamental deosebit³, au evoluat furtunos, au apărut numeroase noi state socialiste, constituite într-un

² Din acest punct de vedere ni se pare discutabilă definiția statului dată de prof. dr. doc. I. Ceterchi: „statul este organizația puterii politice pe un anumit teritoriu, care nu coincide nemijlocit cu populația, se sprijină pe constrințe și servește conducerii societății de către o anumită clasă stăpină a mijloacelor de producție, conducere care se manifestă în societatea împărțită în clase antagoniste ca o dominație a acestei clase împotriva altor clase dușmane, iar după victoria deplină a socialismului și în perioada construcției comunismului ea se realizează în folosul întregului popor”. În: I. Ceterchi, I. Demeter, VI. Hanga, Gh. Boboș, M. Luburici, D. Mazilu, C. Zotta, *Teoria generală a statului și dreptului*. Manual, Ed. did. și ped., Buc., 1967, p. 50—51. Vezi și V. S. Petrov, *Ob obsemponiatia gosudarstva*, „Izvestia Vișih Ucebnih Zavedenii”, Pravovedenie, 1964, nr. 1, p. 36—37.

Carențele acestei definiții constau după aprecierea noastră, în invocarea inutilă a unui mare număr de aspecte relativ adiacente și în repetarea lor, pentru a fi plasate în cadrul diferențiat al societății antagonice și socialiste, dar cu intenția elaborării unei definiții general valabile a fenomenului statal. Prin proporțiile și sinuozațările rezultate se alunecă de la sensurile și menirea în general a definiției.

³ Tînind seama de profunda deosebire de conținut dintre statele exploataatoare și cel socialist, s-au formulat în trecut — cei-i drept izolat și neintemeiat — opinii chiar în doctrina juridică socialistă, potrivit cărora definirea generală a statului ar fi imposibilă. În acest sens, a se vedea P. Sevcenko, într-un articol publicat în revista „Sotsialisteskaja zakonnost”, 1950, nr. 8, p. 17. Acest punct de vedere a fost sever criticat la timpul său, ca afîndu-se în conflict cu principiile cunoașterii științifice. (V. P. Petrov, *Op. cit.*, p. 36).

sistem mondial de state, instabilitatea internă și externă a lumii capitaliste s-a adâncit, presiunea maselor este mult mai organizată și mai conștientă împotriva exploatației, silind pe guvernanți să-și revizuiască atât mecanismele puterii cit și conceptele ideologice. După cel de al doilea război mondial a apărut un important număr de state naționale, eliberate din sistemul colonial al imperialismului, state, în care puterea are un caracter mai larg și apelează la mijloace noi. Toate acestea reclamă unele reconsiderări ale unor teze depășite de realitățile istorice și formularca unor noi concepe și soluții, într-o viziune realist-contemporană. De aceea, statul nu mai poate fi definit în general doar ca o „mașină de opri-mare” sau „instrument de dominație”.

Este de asemenea necesar a fi luate în considerație raporturile de determinare și interdependență dintre stat, bază și numeroasele fenomene ale supra-structurii, starea lui de independență relativă ca legitimitate a dezvoltării fundamentale, dialectica relației dintre societate și stat, stat și drept.

Se pune însă problema: în concizia și concretețea definiției statului se justifică invocarea tuturor acestor fenomene și interacțiuni sau tocmai din succesiunea logică a interdependențelor ele se presupun subînțelese, astfel încit ea trebuie să concentreze doar osatura de principiu a fenomenului statal?

Adoptind firesc această viziune, revenim inevitabil la aprecierea statului ca „dominație politică”, „organizație a dictaturii de clasă”. În aparență, o atare abordare înglobează cele mai generale și esențiale trăsături proprii atât statelor exploatațatoare cit și statului dictaturii proletariatului.

Se impun însă unele observații. Statelor exploatațatoare le este specifică domniația majoritatii de către minoritate, în timp ce în statul socialist majoritatea domină minoritatea. Aceeași constatare se referă și la forma organizată a dictaturii de clasă. Pe de altă parte, spre deosebire de dictatura claselor exploatațatoare, care însoțește obiectiv și permanent societățile antagoniste, ca singură soluție a menținerii lor, dictatura proletariatului este numai o perioadă de tranziție de la capitalism la socialism, pentru lichidarea claselor exploatațatoare și a exploatației, pentru construirea în final a societății fără clase și fără stat.

În sfîrșit, mai trebuie pusă și problema dacă în statul socialist multilateral dezvoltat, deci în care clasele exploatațatoare și canalele regenerării lor au fost lichidate, socialismul fiind deplin și definitiv construit se mai poate vorbi de domniația unei clase, asupra celorlalte; dacă la acest nivel se mai exercită o dictatură în sensul clasic și dacă proletariatul transformat în clasă nuncitoare, stăpîna pe mijloacele de producție, mai exercită monopolul puterii de stat, doar aliat cu celelalte clase și pătuți ale oamenilor muncii sau le cheamă la exercitarea atributului puterii, într-un stat al intereselor întregii societăți, în care își păstrează rolul conducător.

Răspunsul la aceste probleme duce la constatarea că în statul socialist puterea politică nu se exercită sub formă domniației de clasă a societății, ci sub cea a conducerii ei de clasă. Societatea socialistă nu poate renunța la stat, atât din considerente de ordin intern (conducerea proceselor sociale), cit și extern (implicațiile existenței statelor capitaliste).

Clasicii marxism-leninismului s-au referit la depolitizarea societății, la pierderea caracterului ei de clasă în condițiile comunismului deplin. Statul socialist însă, indiferent de nivelul de dezvoltare în care s-ar afla, se caracterizează prin existența unor clase și pătuți sociale care au intereses esențiale unitare dar și interese specifice. Statul, ca organizație politică, exprimând unitatea socială a poporului, coordonează și realizează aceste interese în procesul îndeplinirii funcțiilor sale fundamentale. Amplificarea continuă a formelor și conținutului democrației sociale nu presupune dispariția trăsăturilor statale, ci evoluția esenței politice și de clasă a statului socialist, în care rolul conducător aparține clasei muncitoare și partidului ei de avangardă.

Deci, dacă statul are în general o natură de clasă, nu trebuie dedusă de aici, definirea lui universală ca instrument de dominare a unei clase asupra alteia. Înlăuntrul societății statale, relațiile dintre clase au totdeauna caracter

politic, definesc politica. Acest caracter nu este însă specific numai dominației de clasă ca dominație politică, ci și conducerii de clasă a societății, care este de asemenea politică, în socialism.

Desigur că cel mai comod ar fi o definire separată a statului de tip expluator și o alta a statului socialist⁴. În acest mod, însă, am ignora nejustificat existența unor elemente comune și definitorii categoriei generale a statului.

Definiția generală a statului este și necesară și posibilă, cu toate particularitățile proprii fiecărui tip istoric de stat, cu toată evoluția și modificările intervenite în intimitatea contemporană a fenomenului.

Teoria științifică despre stat este universal valabilă pentru toate statele, deoarece ele se diferențiază prin conținut dar își păstrează succesiv laturile formale. Tocmai de aceea, concepția marxist-leninistă exclude categoria formula „statului în general” care este o ficțiune idealistă, dar recunoaște definiția generală a statului ca aparat de conducere politică a societății, aflat totdeauna în mîna clasei deținătoare a proprietății asupra mijloacelor de producție.

Definiția generală a statului nu are în vedere „statul în general”, ci abstractizarea elementelor formale comune statului în genere, ca fenomen social de prim ordin, care se repetă în variante specifice fiecărei orînduri sociale, „după scindarea societății gentilico-tribale în clase antagoniste”⁵.

În acest mod se demonstrează pregnant legătura indestructibilă ce există între stat și scindarea societății în clase, caracterul obiectiv necesar și permanent al conducerii statale. Noțiunea statului devine astfel un numitor comun, un etalon, la care sint raportate tipurile sale istorice.

Noțiunea astfel obținută constituie un produs rațional al raportului dintre singular (individual) și general. Singularul exprimă în speță natura specifică, determinarea calitativă a tipului istoric de stat, iar generalul — proprietatea comună, repetabilă, obiectiv esențială sub forma unității ce se manifestă ca regulă a existenței în genere a statului.

În legătură cu elementele comune, definitorii în general pentru fenomenul statal, teoreticienii doctrinei juridico-politice au în principiu o viziune unitară, deși motivațiile și amplitudinea lor sint exprimate în variante diferite. Consensul în speță, are — după aprecierea noastră — următoarea configurație:

1. Statul este o formă specifică de organizare politică a societății, fără a coincide cu clasa dominantă (conducătoare) și cu atât mai puțin cu populația.

1. Din punctul de vedere al națurii și finalității activității ei, această organizație nu e doar un instrument în mîna clasei. Ea este organizația ei atotcunprințătoare, spre deosebire de alte organizații politice și sociale (partide politice, alte organizații) constituite din fractiuni ale clasei, și în care pot deveni membri și persoane provenite din rîndurile altor clase și pătușii sociale.

3. Imprejurare că statul este organizația politică a clasei dominante (conducătoare) nu presupune participarea efectivă și nemijlocită a tuturor membrilor ei la realizarea activității statale. Statul apare din punct de vedere instituțional-organizatoric în esență sa, ca un grup de oameni specific organizat, con-

⁴ În literatura juridică sovietică au avut și au loc vaste dezbateri teoretice referitoare la „statul întregului popor” și definirea acestuia. În speță, se manifestă o extrapolare a trăsăturilor statului socialist la condițiile specifice a etapei statului socialist dezvoltat în procesul construirii comunismului.

⁵ De reținut că abstractizarea științifică, pornește de la elemente reale, respectiv de la formele de manifestare a „datului” material, exprimate în unitatea proprietăților concrete. În opozitie cu acest mod de abordare materialistă a noțiunii statului au fost formulate și numeroase concepții idealiste care privesc statul ca „substanță etică ajunsă la conștiința de sine”, constituit din „spirit-particular”, care „sînt numai momente în desfășurarea Ideii universale a spiritului, în realitatea lui, — istoria lumii” (G. W. F. Hegel, *Enciclopedia științelor filozofice, Filozofia spiritului*. Edit. Academiei R.S.R., 1966, p. 344—345).

stituit din reprezentanții împăterniciți de clasă să-i apere interesele vitale. Uneori, în statele exploatatoare, aceștia urmăresc interese din ce în ce mai înguste (de „elită”, de „castă”), înstrăinându-se relativ de clasa care i-a împăternicit, dobindind poziții dictatoriale de grup, promovind o politică de totalitarism deschis.

4. Subiectul guvernării statale a societății dispune suveran de atributele puterii cu toate prerogativele ei, proprii tipului istoric de stat și regimului politic dat, asupra întregii populații organizate în limitele unui anumit teritoriu.

Această guvernare nu trebuie restrinsă exclusiv la actul constrângerii, deși el este esențial în statele exploatatoare și alternativ în cele socialiste. Orice clasă aflată la guvernare este interesată în primul rînd în reglarea proceselor vitale pentru ea prin mijloace de o cît mai largă audiență și apelează la constrângere numai pentru a înfringe și preveni rezistență și actele de încălcare a voinei ei suverane.

5. Dominația — puterea, este legalizată, prin introducerea voinei sociale a subiectului guvernării în normele dreptului, dându-i astfel caracter general, impersonal și obligatoriu.

Mulți autori includ în definiția statului ca trăsături ale substanței definitorii, împrejurarea obiectivă că statul, prin esență, formele și metodele activității sale este condiționat de structura economică a societății, că între stat și această structură există o permanentă și reciprocă interacțiune, că statul este un fenomen de suprastructură.

În ce ne privește, noi apreciem însă că reflectarea, ca esență a relației dintre bază și stat, fiind proprie întregii suprastructuri, nu trebuie inclusă în definiție, ea subînțelegindu-se implicit. Condiționat „în ultimă instanță“ de către bază, statul, ca și dreptul se află în fruntea întregii suprastructuri a societății statale, părți ale întregului, cu trăsături proprii acestei categorii de fenomene.

Rezumind concluziile rezultate din analiza noțiunii statului se ajunge la constatarea că acestuia li sunt specifice :

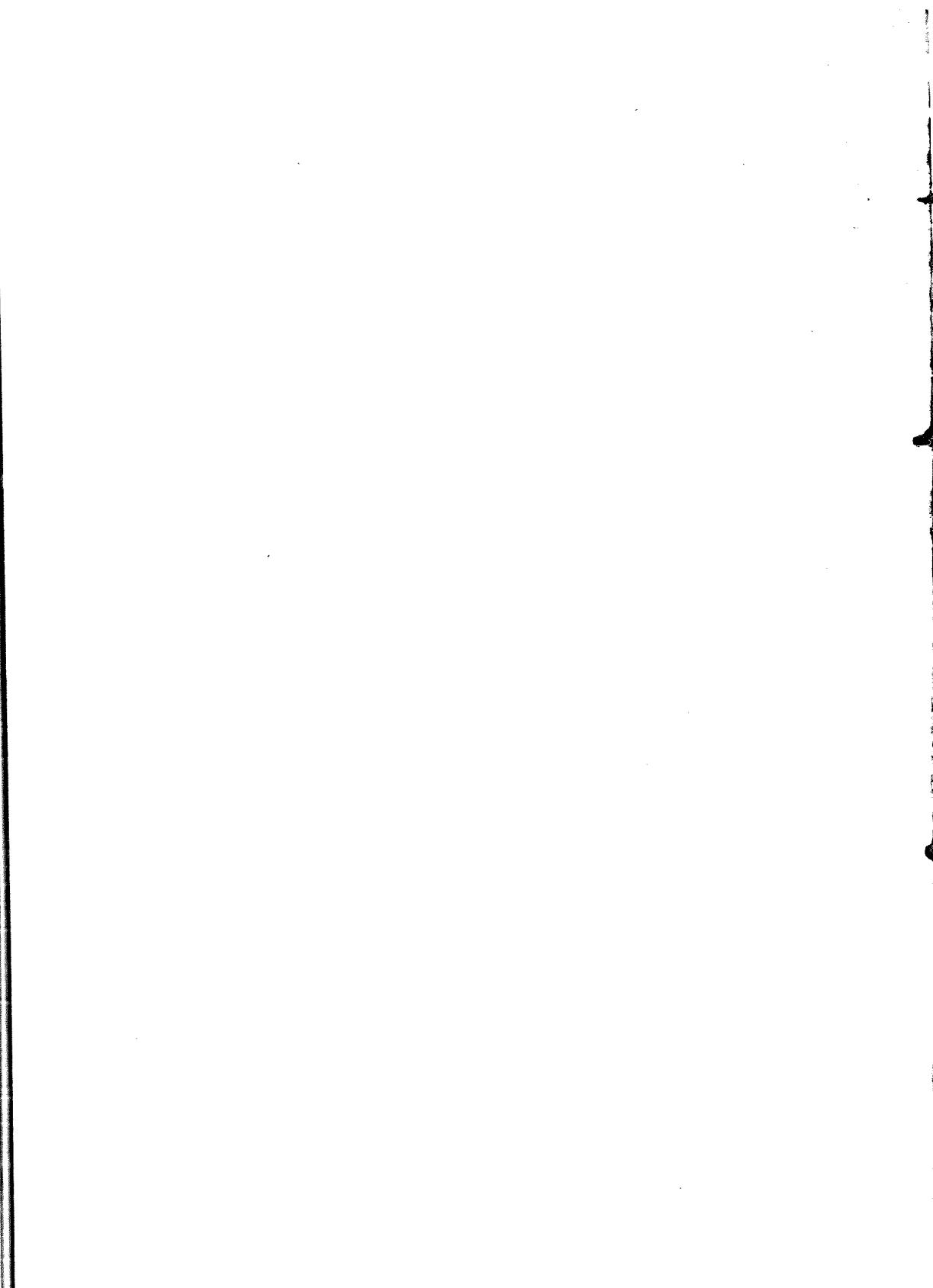
1. Conducerea de clasă a societății ;

2. Atributul conducerii se manifestă sub forma supremăției puterii politice exercitate asupra populației organizate în anumite limite teritoriale ;

3. Această putere are un caracter specializat și instituționalizat.

Reținând componentele mai sus invocate este posibilă elaborarea unei definiții realiste, concentrate și exoterice, în sensul unei largi accesibilități în circulația problematicii moderne a statului.

Astfel, considerăm noi, *statul este expresia instituționalizată a puterii politice specializate, prin care subiectul guvernării realizează suveran conducerea de clasă a societății constituite din populația organizată în anumite limite teritoriale.*

UNELE PROBLEME TEORETICE ȘI PRACTICE ALE CAZULUI
DE REVIZUIRE PENALĂ PENTRU MARTURIE MINCINOASĂ
DE
TUDOR PLAESU

I. Practica organelor judiciare a arătat, în decursul timpului, că nu totdeauna cele ce s-au stabilit printr-o hotărire judecătorească, cu privire la situația de fapt, corespund realității obiective. Astfel, este posibil ca situația de fapt reținută printr-o hotărire judecătorească să nu reprezinte adevărul, în raport cu fapte și împrejurări ce au fost descoperite ulterior soluționării cauzei de către instanța de judecată; sau ulterior dării hotărîrii s-a statuat asupra caracterului fals al elementelor de informare pe care s-a bazat instanța în luarea hotărîrii.

Faptele și împrejurările noi, dacă ar fi fost cunoscute de instanța de judecată la soluționarea cauzei, ar fi condus la reținerea unei alte situații de fapt, în concordanță cu realitatea obiectivă. Tocmai de aceea, pe calea revizuirii, se va ajunge la desființarea unei atare hotărîri judecătorești, urmând a se da o altă hotărîre la pronunțarea căreia se va ține seama de toate faptele și împrejurările cauzei. La fel, înălțurind din contextul general al probelor, acele probe alterate sau denaturate¹, de obicei, ca urmare a unei activități infracționale (mărturii mincinoase, rapoarte de expertiză ce nu sint întocmite cu bună-credință, inscrișuri false), instanța de revizuire va fi în măsură să stabilească o nouă situație de fapt, conformă cu realitatea.

Codul de procedură penală prevede drept cazuri de revizuire aceste situații. Astfel, revizuirea poate fi cerută cînd: a) s-au descoperit fapte sau împrejurări ce nu au fost cunoscute de instanță la soluționarea cauzei; b) un martor, un expert sau un interpret a săvîrșit infracțiunea de mărturie mincinoasă în cauză a cărei revizuire se cere; c) un inscris care a servit ca temei al hotărîrii a cărei revizuire se cere a fost declarat fals (art. 394, alin. 1).

Privite comparativ cazurile de revizuire de la lit. b și c cu cel de la lit. a, observăm că în cazul de la lit. a este vorba despre necunoașterea de către instanța de judecată a unor fapte și împrejurări cu ocazia soluționării cauzei, pe cînd în cazurile de la lit. b și c instanța de judecată a considerat că s-au petrecut în realitatea obiectivă anumite fapte și împrejurări tocmai datorită clementelor de informare falsă pe care s-a bazat.

Prevăzînd drept cazuri de revizuire situațiile de la lit. b și c de sub art. 394 alin. 1, legea de procedură a urmărit să atragă atenția asupra faptului că dacă, în general, stabilirea inexactă a situației de fapt se poate datora necu-

¹ V. Dongoroz, notă sub decizia nr. 2798/12 noiembrie 1943, a C. Cas. s. II-a, în *Pandectele române*, partea I, 1944, p. 41.

noastră unor fapte și imprejurări noi, la același rezultat se ajunge și atunci cind elementele de informare pe care s-a bazat instanța de judecată sunt false — martorii au declarat minciuni, expertul a întocmit raportul de expertiză cu rea-credință, traducerea a fost făcută cu rea-credință de către interpret, ori inscrișurile au fost false. În temeiul acestor probe false instanța a reținut că anumite fapte și imprejurări s-au petrecut în realitatea obiectivă, dând o hotărire în acest sens. Așa de exemplu, instanța de judecată a reținut că inculpatul a desfășurat o activitate materială de ucidere a unei persoane, dar pe baza unor înărturii minciinoase mai reține și o anume imprejurare, că inculpatul a săvîrșit fapta pentru a înlătura un atac material direct, imediat și injust ce venea din partea victimei. În lipsa unor atare mărturii minciinoase nu s-ar fi putut reține aceea imprejurare ce conduce la ideea unei legitime apărări, ci doar că inculpatul a săvîrșit fapta de ucidere a unei persoane și urmează a răspunde din punct de vedere penal pentru aceasta.

De aceea, cazurile de la lit. b și c de sub art. 394 alin. 1, c.pr.pen., considerăm că nu se pot încadra în cazul de revizuire de la lit. a, fiind vorba despre situații diferite². Dacă în cazul de la lit. a situația de fapt ce se va reține ca urmare a revizuirii rezultă din cunoașterea unor fapte și imprejurări noi, neavute în vedere cu ocazia primei judecăți, în cazurile de la lit. b și c, faptele și imprejurările reținute cu ocazia primei judecăți, vor fi înlăturate ca urmare a înlăturării, din contextul general al probelor, a înseși elementelor de informare pe care se baza. În acest fel, în ultimele două cazuri, situația de fapt ce va reprezenta adevarul va fi aceea ce rezultă din considerarea că inexiste unor fapte și imprejurări ce au fost greșit reținute, tocmai datorită înărturiei minciinoase sau inscrișului fals.

Chiar și atunci cind am considera că prin „fapte și imprejurări”, s-ar înțelege probe, tot nu am putea încadra cazurile de la lit. b și c în cazul de la lit. a, deoarece în acest ultim caz probele nu au fost cunoscute de instanța de judecată cu ocazia soluționării cauzei, pe cind în primele două, probele au stat la baza hotărîrii și ca urmare nu mai au acest caracter de a fi noi.

Considerind însă că prin „fapte și imprejurări” vom înțelege anumite stări de fapt, situaționi de fapt cu semnificație juridică³, rezultă că situațiile de fapt noi — în sensul art. 394 alin. 1 lit. a c. pr. pen. — nu pot fi assimilate cu constatarea că anumite probe, ce au servit la darea hotărîrii de fond, sunt false. Situațiile de fapt noi rezultă din probe administrative în revizuire, pe cind în cazurile de la lit. b și c constatarea mărturiei minciinoase și a inscrișului fals, este de natură a înlătura o situație de fapt reținută de instanța de fond. Constatarea inexistenței unor atare situații de fapt se face nu în temeiul unor probe necunoscute, ci ca urmare a înlăturării din contextul probelor a declarațiilor unor martori minciinoși sau a unor inscrișuri false.

II. Legea folosind expresia: „a săvîrșit infracțiunea de mărturie minciinoasă”, vom face câteva considerații cu privire la înțelesul ce trebuie dat acestei expresii.

Față de modul cum este redactat art. 394 alin. 1 lit. b. c. pr. pen., rezultă că este necesar să se constată că un martor, un expert sau un interpret a săvîrșit o acțiune sau inacțiune ce întrunește toate trăsăturile obiective și subiective ale

² În literatura juridică s-a apreciat că în cazul de revizuire de la lit. a, pot fi înglobate — teoretic — toate celelalte cazuri de revizuire. A se vedea Gh. I. Chițu și I. V. Socac, *Revizuirea în dreptul procesual al R.P.R.* Ed. șt. Buc., 1961, p. 36 (referirea se face la art. 417, pct. 4, c. pr. pen. anterior); D. V. Mihăescu și V. Rămureanu, *Cările extraordinare de atac în procesul penal*, Ed. șt., Buc., 1970, p. 165, 187.

³ Tudor Plăesu, *Unele aspecte ale revizuirii penale în temeiul descooperirii de fapte și imprejurări noi*, „Analele Universității din Iași”, (serie nouă), secț. III, Șt. juridice, tomul XVIII, pe anul 1972, p. 88.

infracțiunii de mărturie mincinoasă. În acest fel, săvîrșește infracțiunea de mărturie mincinoasă martorul care, cu intenție, într-o cauză penală, face afirmații mincinoase, ori nu spune tot ce știe privitor la împrejurările esențiale asupra cărora a fost întrebăt (art. 260 alin. 1 c. pen.). Expertul săvîrșește infracțiunea de mărturie mincinoasă atunci cînd într-o cauză penală, cu intenție, efectuează o expertiză mincinoasă (art. 260 alin. ultim c. pen.). De asemenea, interpretul, care într-o cauză penală, cu intenție, face o traducere mincinoasă, alterînd conținutul a ceea ce a tradus sau omite de a traduce tot, ori de a reda tot ce a înțeles, săvîrșește infracțiunea de mărturie mincinoasă⁴.

Constatarea săvîrșirii mărturiei mincinoase se face, de regulă, printr-o hotărîre judecătorească dată asupra fondului sau, cum se exprimă art. 345 c. pr. pen., o hotărîre prin care instanța de judecată a dispus asupra învinuirii adusă inculpatului. Ca soluții de fond, legea prevede condamnarea, achitarea sau înacetarea procesului penal.

Condamnarea se pronunță cînd instanța constată că fapta există, constituie infracțiune și a fost săvîrșită de inculpat (art. 345 alin. 2 c. pr. pen.). Pentru a stabili că fapta constituie infracțiune este necesar a se constata că: fapta este prevăzută de legea penală, nu există nici o cauză care să-i înlăture caracterul penal și că inculpatul a săvîrșit-o cu vinovăție⁵.

Vom spune deci că pentru a se reține motivul de revizuire în temeiul art. 394 alin. 1 lit. b c. pr. pen., este necesar a se constata că un martor, un expert sau un interpret a săvîrșit cu vinovăție fapta prevăzută de art. 260 c. pen. și nu există vreo cauză ce ar înlătura caracterul penal al acesteia. Acestea sunt elementele în prezența cărora se poate afirma că instanța a rezolvat fondul cauzei, disponind condamnarea. Din moment ce printr-o hotărîre judecătorească s-a dispus asupra existenței tuturor acestor condiții privitoare la fapta martorului, expertului sau interpretului, ne aflăm în cazul de revizuire pentru mărturie mincinoasă.

Rezultatul constatării existenței acestor elemente se poate concretiza fie printr-o hotărîre de condamnare, fie printr-o hotărîre de înacetare a procesului penal. Printr-o hotărîre de înacetare a procesului penal, se poate constata că fapta prevăzută de art. 260 c.p. există, constituie infracțiune și este săvîrșită de către martor, expert sau interpret, dar nu este cazul a se dispune condamnarea deoarece a intervenit o cauză ce înlătura răspunderea penală sau există o cauză de nepedepsire.

Este posibil însă ca declarația martorului, raportul de expertiză sau traducerea interpretului să fie mincinoase, fără a se reține săvîrșirea infracțiunii de mărturie mincinoasă de către martor, expert sau interpret, deoarece nu sînt întrunită condițiile pentru a considera o atare faptă ca infracțiune. Așa spre exemplu, în cadrul procesului penal în care un martor, expert sau interpret sunt judecați pentru mărturie mincinoasă, se reține săvîrșirea faptei prevăzute de art. 260 c. pen., în sarcina inculpatului, dar nu este o infracțiune deoarece îi lipsește unul din elementele constitutivice (săvîrșită din culpă) sau există o cauză care înlătura caracterul penal al faptei (croare de fapt)⁶, irresponsabilitate⁷ și

⁴ În aceste ipoteze declarația făcută de o anumită persoană și tradusă de interpret nu este mincinoasă. La fel înscrisul pe care-l traduce nu este fals. Altfel, ar fi motiv de revizuire pentru săvîrșirea mărturiei mincinoase de către martor (cînd declarația acestuia ar fi tradusă) sau pentru înscris fals.

⁵ Vîntilă Dongoroz ș.a., *Noul cod de procedură penală și codul de procedură penală anterior, prezentare comparativă*, Ed. politică, București, 1969, p. 272.

⁶ Afirmațiile mincinoase ale martorului se datorează unor defecte ale acestuia în perceperea, memorarea sau redarea datelor asupra cărora este întrebăt.

⁷ Codul de procedură penală în vigoare nu mai face deosebire între martori și informatori, putînd fi ascultați ca martori și persoane sub 14 ani, iar declarațiile lor pot sta la baza hotărîririi judecătorești. Minorul sub 14 ani nu poate însă comite infracțiunea de mărturie mincinoasă.

constrîngere morală sau fizică). În aceste cazuri instanța de judecată dispune achitarea, reținînd că inculpatul — martor, expert sau interpret — nu a săvîrșit infracțiunea de mărturie mincinoasă.

In acest fel, declarația mincinoasă a martorului, raportul de expertiză mincinos sau traducerea inexactă, deși au stat la baza unei hotăriri judecătorești ce a reținut, ca urmare, o situație de fapt ce nu corespunde realității, s-ar părea că nu pot constitui motiv de revizuire deoarece nu se reține existența unei infracțiuni de mărturie mincinoasă aşa cum cere art. 394 al. 1 lit. b c. pr. pen.

Dacă codul de procedură penală anterior cerea în mod expres ca martorul să fi fost condamnat pentru mărturie mincinoasă, codul de procedură penală în vigoare căutînd să înlăture această limitare, a folosit expresia „a săvîrșit infracțiunea de mărturie mincinoasă“. Această expresie folosită de art. 394 alin. 1 lit. b c. pr. pen. nu este în concordanță cu sistemul codului penal, care a înțeles să considere ca infracțiune o fapă prevăzută de legea penală, săvîrșită cu vinovăție și care prezintă pericol social (art. 17 c. pen.). De unde deducem concluzia că nu toate faptele prevăzute de legea penală sunt infracțiuni, ci este necesar a fi întrunite și celelalte esențiale ale art. 17 c. pen.

De aceea, dacă pornim de la ideea că legiuitorul folosind expresia „a săvîrșit infracțiunea de mărturie mincinoasă“, a avut în vedere fapta prevăzută de art. 260 c. pen., care întrunește și celelalte trăsături esențiale arătate la art. 17 c. pen., implicit ajungem la concluzia că pentru a fi caz de revizuire pentru mărturie mincinoasă, este necesar a se reține că martorul, expertul sau interpretul au săvîrșit infracțiunea de mărturie mincinoasă.

În mod cert însă legiuitorul nu a dorit să facă o atare limitare, ci a pornit de la ideea că atunci cînd intr-o cauză penală un martor a declarat mincinos, ori un raport de expertiză este mincinos sau traducerea făcută de interpret este inexactă, hotărîrea judecătorească ce se bazează pe aceste mijloace de probă conține o eroare în ce privește stabilirea exactă a situației de fapt. Această eroare privitoare la stabilirea situației de fapt există indiferent dacă martorul, expertul sau interpretul a fost ori nu condamnat pentru mărturie mincinoasă. Or, este în interesul afării adevărului ca aceste declarații de martor, rapoarte de expertiză sau traduceri inexacte să fie înlăturate din contextul probelor, pentru a se putea stabili în acest fel o situație de fapt ce este în concordanță cu realitatea obiectivă.

De aceea, vom spune că legiuitorul prin art. 394 alin. 1 lit. b din c. pr. pen. folosind expresia: „a săvîrșit infracțiunea de mărturie mincinoasă“, a avut în vedere nu infracțiunea de mărturie mincinoasă în sensul art. 17 c. pen., 345 alin. 2 c. pr. pen., ci doar săvîrșirea faptei prevăzute de art. 260 c. pen. de către martor, expert sau interpret.

Considerăm deci, că pentru mai mare preciziune, textul art. 394 alin. 1 lit. b c. pr. pen. ar trebui formulat astfel: „un martor, un expert sau un interpret a săvîrșit fapta prevăzută de art. 260 c. pen. în cauza a cărei revizuire se cere“.

Folosirea unei atare formulării ar fi de natură să cuprindă toate ipotezele și ar corespunde de deplin concepției codului penal privitor la trăsăturile esențiale ale infracțiunii. Atunci cînd fapta prevăzută de art. 260 c. pen. și săvîrșită de martor, expert sau interpret este infracțiune, aceștia sunt condamnați pentru mărturie mincinoasă. Atunci cînd intervine o cauză de nepedepsire sau care înlătură răspunderea penală, deși instanța constată că fapta este infracțiune, nu poate dispune condamnarea. Oricum însă, și în acest caz se statuează, de regulă, asupra caracterului infractional al faptei. În ipoteza în care faptei îi lipsește unul din elementele constitutive ale infracțiunii sau există o cauză ce înlătușă caracterul penal al faptei, nu se poate reține existența infracțiunii de mărturie mincinoasă. Cu toate acestea, nu există nici o împiedicare pentru a constata, cu acest prilej, caracterul mincinos al declarației martorului, raportului de expertiză sau traducerii făcute de interpret. Această constatare poate fi cuprinsă într-o hotărîre de achitare sau de incetare a procesului penal.

Pe de altă parte, folosirea unei atare formulări nu ar fi de natură a duce la posibilitatea revizuirii în toate situațiile în care un martor, un expert sau un

interpret este învinuit de săvîrșirea infracțiunii de mărturie mincinoasă, fără a fi condamnat, deoarece legea are prevederi speciale în ce privește modul de dovedire a mărturiei mincinoase.

Reținem deci că legiuitorul prin art. 394, alin. 1, lit. a. c.pr.pen. nu a avut în vedere „infracțiunea“ de mărturie mincinoasă, aşa cum este ea definită de art. 17 c.pen., ci a cerut doar în sarcina martorului, expertului sau interpretului să se rețină săvîrșirea faptei prevăzute de art. 260 c.pen.⁸.

III. Codul de procedură penală în vigoare cuprinde prevederi speciale privind modul de dovedire a cazului de revizuire pentru mărturie mincinoasă⁹. Astfel, dovada mărturiei mincinoase săvîrșite de martor, expert sau interpret se face, de regulă, prin „hotărire judecătorească sau prinordonanță procurorului, dacă prin acestea, s-a dispus asupra fondului cauzei“ (art. 395, alin. 1, c.pr.pen.)¹⁰.

Hotărârea judecătorească prin care s-a constatat mărturia mincinoasă poate fi o hotărâre de condamnare, de achitare sau de încetare a procesului penal.

Instanța condamnând pe inculpat — martor, expert sau interpret — reține că acesta a săvîrșit fapta prevăzută de art. 260 c.pen.

În caz de încetare a procesului penal, instanța poate reține că martorul, expertul sau interpretul a săvîrșit fapta prevăzută de art. 260 c.pen. dar nu se dispune condamnarea pentru considerentul că a intervenit o cauză de nepedepsire ori de înlăturare a răspunderii penale. Dar nu în toate situațiile în care se dispune încetarea procesului penal, s-a statuat și în legătură cu săvîrșirea faptei prevăzute de art. 260 c.pen. de către martor, expert sau interpret. În aceste situații, urmează a se uza de calea prevăzută de art. 395, alin. 2, c.pr.pen.

Atunci cînd se pronunță achitarea, instanța poate dispune în legătură cu săvîrșirea de către martor, expert sau interpret a faptei prevăzute de art. 260 c.pen. doar în ipotezele de la lit. d și e de sub art. 10 c.pr.pen. În cazurile de la art. 10, lit. a-c, c.pr.pen., prin firea lucrurilor, nu se poate reține că martorul, expertul sau interpretul a săvîrșit mărturia mincinoasă. În situațiile prevăzute însă la art. 10, lit. d și e, c. pr. pen., din moment ce se reține totuși că martorul, expertul sau interpretul a săvîrșit fapta prevăzută de art. 260 c.pen., această constatare poate fi socotită ca o statuare asupra fondului, în sensul art. 395, alin. 1, c.pr.pen.¹¹. Dacă instanța pronunțăd achitarea potrivit art. 10, lit. d și e c.pr.pen. nu a reținut că martorul, expertul sau interpretul a săvîrșit fapta prevăzută de art. 260 c.pen.. se va recurge la calea indicată de art. 395, alin. 2, c.pr.pen.

Hotărârea judecătorească prin care s-a dispus asupra fondului să fie definitivă. Deși legea nu o cere în mod expres, se poate desprinde această concluzie, deoarece numai o hotărâre definitivă produce atare efecte.

Art. 395, alin. 1, c.pr.pen. asimilează cu hotărârea instanței de judecată și ordonanța procurorului, cînd prin aceasta s-a dispus asupra fondului, adică atunci cînd se reține că martorul, expertul sau interpretul a săvîrșit fapta prevăzută de art. 260 c.pen., deși nu este cazul a se dispune trimiterea în judecată a inculpatului deoarece sunt incidente prevederile art. 10, lit. d-j, c.pr.pen. Art. 395, alin. 2, c.pr.pen. se referă numai la ordonanța procurorului. Față însă de prevederile art. 263, alin. ultim, c. pr. pen. trebuie de arătat că și prin rechizitoriu se poate dispune în legătură cu săvîrșirea faptei prevăzute de art. 260 c.pen. de către martor,

⁸ D. V. Mihăescu și V. Rămureanu, *Op. cit.*, p. 193

⁹ Cu privire la justificarea unei atare reglementări de excepție privind modul de dovedire a mărturiei mincinoase și a superiorității prevederilor codului de procedură penală în vigoare, (N. Volonciu, *Drept procesual penal*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1972, p. 451).

¹⁰ Sent. penală nr. 28/26 martie 1969 a Trib. județean Brașov, „Revista română de drept“, nr. 2/1970, p. 169.

¹¹ D. V. Mihăescu și V. Rămureanu, *Op. cit.*, p. 193.

expert sau interpret, deși pentru aceștia s-a adoptat soluția de scoatere de sub urmărire sau incetare a urmăririi penale¹².

Ca o excepție de la regula prevăzută de art. 395, alin. 1, c.pr.pen., legea dă posibilitatea de a se face dovada că martorul, expertul sau interpretul a săvîrșit infracțiunea de mărturie mincinoasă, chiar în cadrul procedurii de revizuire și anume, atunci cînd instanța de judecată sau procurorul „nu pot sau nu au putut examina fondul cauzei (art. 395, alin. 2, c.pr.pen.)”¹³.

Legea folosind expresia „nu au putut” consideram că se referă la situația în care, la data promovării procedurii de revizuire, există deja o hotărîre judecătorească definitivă prin care instanța nu a decis asupra fondului dată fiind existența unei cauze de împiedicare a punerii în miscare sau de exercitare a acțiunii penale. La fel în ce privește ordonanța procurorului.

Ne aflăm în ipoteza prevăzută de art. 395, alin. 2, c.pr.pen. atunci cînd, în procesul penal în care martorul, expertul sau interpretul au fost judecați sau urmăriți pentru mărturie mincinoasă, instanța a dispus achitarea iar procurorul scoaterea de sub urmărire în temeiul art. 10, lit. d-e, c.pr.pen., fără a statua în legătură cu săvîrșirea faptei prevăzute de art. 260 c. pen. de către aceștia (martorul este un minor sub 14 ani și ca urmare nu s-au mai luat în considerare aspecte privitoare la săvîrșirea faptei). De asemenea, atunci cînd s-a adoptat

¹² Art. 263, alin. ultim c.pr.pen.: „Procurorul întocmește un singur rechiziitoriu dacă lucrările urmăririi penale privesc mai multe fapte ori mai mulți învinuîti sau inculpați și chiar dacă se dau acestora rezolvări diferite, potrivit art. 262”.

¹³ Codul de procedură penală anterior cerea ca martorul să fi fost condamnat pentru mărturie mincinoasă săvîrșită în cauza a cărei revizuire se cere, printr-o hotărîre definitivă. Față de acest text în practica judiciară s-a pus problema dacă în procedura de revizuire se va putea face dovada mărturiei mincinoase atunci cînd începerea sau continuarea procesului penal nu mai este posibilă ca urmare a intervenirii unei cauze legale de împiedicare; unele instanțe de judecată au considerat că în revizuire nu se pot administra probe spre a dovedi că mărturiile pe care s-a intemeiat soluția instanței de fond sunt mincinoase (Dec. 361/17 febr. 1951, C. Supremă, secț. pen., în „Justiția nouă”, nr. 1/1952, p. 104; Dec. pen. nr. 170/38 ianuarie 1955 a Trib. reg. Hunedoara, în „Legalitatea populară” nr. 3/1956, p. 290; Dec. pen. 1158/8 iunie 1957 a Trib. Suprem, col. pen. (nepublicată), citată de Const. Agachi, *Unele probleme privind revizuirea penală*, „Legalitatea populară”, nr. 7/1959, p. 5. Alte instanțe au decis că în atare caz se poate face dovada mărturiei mincinoase în cadrul procedurii de revizuire (Dec. 248/1956 a Trib. Suprem, col. pen. (nepublicată) citată de Gh. I. Chivulescu și I. V. Socec, *Op. cit.*, p. 34), dar nu în temeiul art. 417, pct. 3, c.pr.pen. anterior, ci în temeiul art. 417, pct. 4, din același cod, fiind considerat ca un fapt nou.

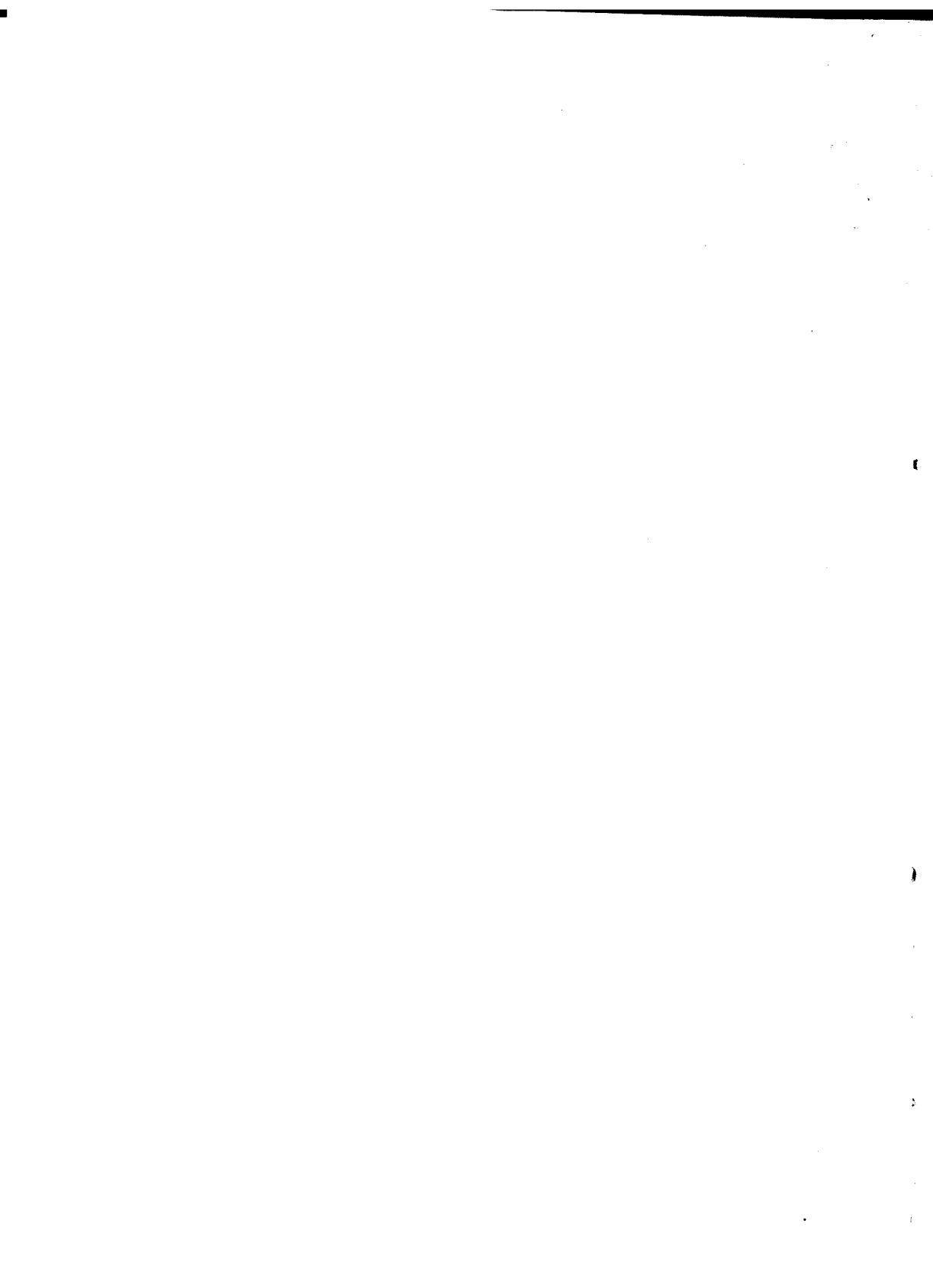
In literatura juridică s-au adoptat, de asemenea, puncte de vedere diferite. Astfel, s-a considerat că este posibil a se face dovada în cadrul procedurii de revizuire a mărturiei mincinoase (V. Dongoroz, adnotare sub spăta cu nr. 1181 din „Jurisprudența generală”, nr. 34/1938, p. 1086 și notă sub Dec. pen. 2798 din 12 noiembrie 1943, în *Pandectele române*, partea I, 1944, p. 42; Traian Pop, *Drept procesual penal*, Cluj, 1948, vol. IV, p. 519). S-a socotit însă că această împrejurare constituie un fapt nou în sensul art. 417, pct. 4, cod pr.pen. (Augustin-Oliviu Stoica, *Revizuirea pentru fapte sau probe noi în dreptul procesual al R.P.R.*, „Justiția nouă”, nr. 3/1959, p. 408). Potrivit unei alte opinii, dovada mărturiei mincinoase se poate face în cadrul procedurii de revizuire, revizuirea intemeindu-se însă pe prevederile art. 417, pct. 3, c.pr.pen. anterior. (Gh. Chivulescu și Lefter Buru, *Considerații asupra revizuirii penale*, „Justiția nouă”, nr. 1/1958, p. 20; Gh. I. Chivulescu și I. V. Socec, *Op. cit.*, p. 35; Const. Agachi, *Op. cit.*, loc. cit., p. 5).

soluția de închetare a procesului penal, respectiv de închetare a urmăririi penale, fără a se statua în legătură cu fapta și săvîrșirea ei de către inculpat (inculpatul a decedat).

Folosind expresia „nu pot” credem că legea a avut în vedere ipoteza în care, la data introducerii cererii de revizuire, nu mai poate fi promovat procesul penal împotriva martorului, expertului sau interpretului mincinos, datorită existenței unuia din cazurile prevăzute de art. 10, lit. d-j, c.pr.pen. În atare cauz. procurorul, prin rezoluție, dispune a nu se începe urmărirea penală (art. 223, c.pr.pen.). Să cotim că în cazuri evidente — deces, amnistie — se poate promova procedura revizuirii fără a mai fi necesară, în prealabil, o rezoluție sau oordonanță a procurorului în sensul existenței unei asemenea împiedicări, deoarece aceasta se poate constata în procedura revizuirii, după care se trece la dovezirea cazului invocat¹⁴.

Cînd mărturia mincinoasă urmează a fi constată în cadrul procedurii de revizuire, dovedă săvîrșirii faptei prevăzute de art. 260 c. pen. de către martor, expert sau interpret, se face potrivit regulilor generale de probă și. Ca urmare simplă retractare a martorului nu poate fi considerată ca o probă suficientă. Punctul de plecare în dovedirea mărturiei mincinoase îl va constitui procesul verbal de ascultare a martorului în cadrul procesului penal în care s-a dat hotărîrea a cărei revizuire se cere, urmînd ca instanța de revizuire să administreze, în acest scop, orice probă pe care o găseste concluzentă și utilă.

¹⁴ În literatura juridică s-a dat următoarea explicație folosirii acestor două expresii: expresia „nu pot” — vizează ipoteza în care cauza de înlăturare a răspunderii penale (amnistie, moarte etc.) a intervenit înainte de începerea urmăririi penale, iar a doua parte a expresiei, „nu au putut” — vizează ipoteza în care cauza de înlăturare a răspunderii penale a intervenit după începerea urmăririi penale (D. V. Mihăiescu și V. Rămureanu, *Op. cit.*, p. 194; N. Voloneciu, *Op. cit.*, p. 452).

REZENZII

GÉRARD FARJAT: *Droit économique*, Paris, Presses Universitaires de France, 1971, 443 p.

Dreptul socialist în general și reglementările în domeniul economiei în special sunt desigur fundamental deosebite de dreptul țărilor capitaliste. Dar anumite fenomene ale vieții economice moderne au determinat și în țările cu economie privată apariția a numeroase reglementări care privesc activitatea economică de a căror cercetare se ocupă știința dreptului. În perioada actuală cind literatura socialistă este preocupată de conceptul insuși de drept economic, folosirea metodelor de drept comparat este indispensabilă. Sub acest aspect ni se pare utilă prezintarea lucrării de față. Cartea cuprinde și un bogat material informativ privind reglementările, respectiv formele juridice ale capitalismului monopolist de stat în etapa actuală.

În introducere autorul arată că dreptul economic este o realitate juridică a societății industriale dezvoltate. El se mai numește dreptul dezvoltării (droit du développement).

Lucrarea cuprinde patru titluri. Titlul I, intitulat *Diviziunea sistemelor juridice clasice și dreptul economic*, se ocupă de apariția dreptului economic în raport cu ramurile existente ale dreptului. Într-un prim capitol se arată cum în legătură cu evoluția economică au apărut noi ramuri de drept în cadrul dreptului public: dreptul constituțional economic, dreptul administrativ economic, precum și implicațiile dreptului economic asupra dreptului comercial și civil. Într-o concepție se consideră că noile reglementări se integrează dreptului comercial și civil modificate, iar într-o altă concepție, îmbrățișată de autor, dreptul economic este alcătuit din majoritatea modificărilor care au atins diferențele ramurii de drept privat (pag. 40). Există și un drept penal economic care-și are autonomia sa în cadrul dreptului penal.

Într-un al doilea capitol, *Dreptul economic și ramurile speciale de drept*, autorul cercetează apariția unor ramuri speciale de drept, în legătură cu dreptul economic, determinată de dezvoltările tehnice și sociale economice cum sunt reglementările în materie de transporturi, asigurări, proprietate industrială etc. O secțiune specială este consacrată unei amănunțiri expunerii privind dreptul rural, care a luat o deosebită dezvoltare în Franță.

În capitolul trei consacrat formării unui drept economic general, autorul leagă apariția acestuia de două concepțe noi, care nu pot fi clasificate în diviziunile juridice recunoscute: întreprinderea și planul. Întreprinderea este o realitate economică și nu-și are originea în teoria persoanei juridice, ea se bazează pe criterii economice (p. 87). În ce privește planul, acesta definește orientări pentru toate aspectele vieții sociale. El este o instituție economică generală. Dat fiind lipsa obligativității, deci a efectelor juridice direct ale planului, autorul îl consideră nu un act juridic, ci un act politic, care exprimă sintetic politica economică, pentru a cărui elaborare există însă anumite reguli și anumite măsuri care să asigure executarea sa. Aceste măsuri nu îmbrăcă forma clasică a unor măsuri de constringere. Ni se pare semnificativ faptul că pentru cele două con-

cepte pe care autorul le consideră fundamentale pentru dreptul economic, nu există decit criterii economice, nu și juridice.

Titlul doi este consacrat *analizei formelor de manifestare a schimbărilor petrecute în economia ţărilor capitaliste*. Autorul consideră că aspectele cele mai importante ale mutațiilor survenite sunt: concentrarea capitalistă, al cărei instrument principal este societatea anonimă și creșterea intervenției statului. Un prim capitol tratează principalele aspecte ale concentrării capitaliste prin acumulare de capital, (combinări, fuziuni etc.), control financiar prin formarea societăților și a grupărilor de societăți și controlul pieței, fie în baza poziției economice dominate fie în baza unor înțelegeri.

În ceea ce privește intervenția statului, de care se ocupă capitolul doi, autorul, constatind o creștere continuă a acestoia, semnalează folosirea unor tehnici și asumarea de noi funcții. Tehnica comandamentului, cunoscută și înainte, se caracterizează prin evoluția constituțională, respectiv prin apariția unui drept constituțional economic și prin creșterea puterii discreționare a administrației. Statul prezintă sectoare de activitate economică legate de apărarea națională și din ramurile cheie ale economiei naționale. Evoluția tehnicii intervenției statului culminează în apariția așa-numitei economii mixte, prin fuziunea capitalului de stat și privat, precum și prin participarea unor persoane particulare la stabilirea măsurilor de intervenție.

În capitolul trei, autorul se ocupă de raportul între concentrarea capitalistă și intervenția statului, încercând să desprindă semnificația reglementărilor în viitor privind concurență.

Titlul trei, intitulat *Dreptul economic în marile sisteme juridice ale societăților industriale*, cuprinde un studiu comparativ, prin care autorul îndreaptă să demonstreze existența unor fenomene economice asemănătoare și în alte țări. Autorul consideră necesar studiul comparativ prin faptul că dreptul economic este o zință deosebită importanță.

În ceea ce privește țările capitaliste, diferenția tradițională care se face în dreptul comparat între țările cu drept romano-germanic și țările de common law își păstrează importanța și în dreptul economic. În țările din common law, deși fenomenele sunt asemănătoare, iar intervenția statului a determinat apariția unui drept serios abundență, conceptul de drept economic nu este folosit. Sunt prezente reglementările din R.F.G. privind organizarea și dominarea economiei de către puteri private, tehnica colaborării între puterea publică și persoanele private, precum și intervenția statului în economie. Oficializarea anumitor aspecte ale dreptului economic de către regimul nazist a lăsat amintiri neplăcute, astfel încât tratatele și manualele tratează dreptul economic ca o materie tehnică, care nu interesează mecanismele fundamentale ale organizării sociale (p. 223). În doctrină și în învățământul universitar R.F.G. s-au dezvoltat dreptul constituțional economic și dreptul administrativ economic.

În Italia constituția consacrá anumite principii care guvernează raporturile economice. Intervenția statului se manifestă în special în domeniul creditului și în sectorul rural. Dar ceea ce este specific Italiei este existența unui sector public de activitate economică directă, cu o greutate specifică mai mare ca în celelalte țări capitaliste.

Și țările de common law cunosc echivalentul fenomenelor juridice sintetizate prin noțiunea de drept economic, dar apariția lor s-a făcut fără o ruptură prea aparentă cu soluțiile juridice clasice, între altele, datorită faptului că sistemul lor de drept nu cunoaște împărțirea dreptului în public și privat. Supletea conceputului de common law a permis adaptarea la cerințele societății industriale. Au-

torul semnalează apariția în dreptul american a unui tip de instituții care și-au făcut apoi loc în toate țările: comisii și agenții care au funcții jurisdicționale dar și administrative.

Autorul face o scurtă trecere în revistă a evoluției reglementărilor în domeniul economic în țările socialiste precum și a doctrinei juridice a acestora.

În cadrul titlului patru, intitulat *Sinteze* autorul analizează într-un prim capitol antiteza între dreptul economic și modelul juridic liberal. Modelul juridic liberal se caracterizează printr-o separare absolută a dreptului public de cel privat, prin autonomia de voință și libertatea comerțului și industriei cărora le corespunde interdicția organizării. Toți autori — chiar cei ce văd în dreptul economic numai noi structuri și nu o ramură de drept — admit că etapa actuală se caracterizează prin faptul că: a. interdicției organizării fi ia locul organizarea pieței; b. alături de formele juridice ale capitalismului individual apar forme collective; c. se sterge distincția între dreptul public și privat. (p. 371).

Dreptul economic este o disciplină științifică al cărui obiect îl constituie noile structuri ale societății industriale care impun și noi metode de analiză implicând o strânsă legătură între drept și economie. El este o ramură a științei cu caracter pluridisciplinar care are legătura atât cu dreptul public, cit și cu dreptul privat, atât cu dreptul cit și cu economia. Știința dreptului economic folosește în mod necesar metode comparatiste.

Unii autori nu admit existența unei ramuri de drept cu instituțiile, normele și practicile sale, ci numai a unei metode de cercetare. Autorul G. Farjat, argumentează existența și a unei ramuri autonome a dreptului economic. Caracteristic pentru apariția ei este faptul că ea afectează toate ramurile de drept. Obiectul ei îl constituie raporturile macroeconomice și microeconomice. Raporturile macroeconomice sunt raporturile de înțelegere sau subordonare existente între unitățile de producție și având ca obiect sau rezultat reglementarea schimburilor între aceste unități sau între aceste unități și terți. (p. 417). Întrucât are loc o intervenție crescîndă a statului în economie, în această categorie intră și raporturile economice între unitățile economice și stat, bazate fie pe subordonare, fie pe înțelegere. Raporturile microeconomice se stabilesc în interiorul unităților de producție sau ale aparatului de stat (ale unităților de decizie de stat sau mixte). Autorul consideră că raporturile economice au incidență și asupra raporturilor cu terți, care formează și ele, în această măsură, obiect al dreptului economic (p. 421).

Recunoașterea dreptului economic ca ramură implică introducerea unei noi diviziuni, tripartite, a sistemului de drept. Alături de dreptul public și privat există dreptul economic care se caracterizează printr-o întrepătrundere a dreptului public și privat. În reglementările relațiilor specifice dreptului economic se completează tehnica comandamentului cu cea a înțelegerii. Alături de surse publice ale ordinii economice există și surse particulare și mixte.

Deși există factori de coeziune a dreptului economic, există și factori de diviziune care implică împărțirea în drept macroeconomic și microeconomic și în ramuri speciale: drept rural, urban, amenajarea teritoriului, organizarea creditului. Dreptul economic are interferențe cu dreptul muncii, dreptul constituțional economic și dreptul penal economic.

Din această sumară prezentare, în care ne-am străduit să reținem ideile esențiale ale autorului (dealtfel, chiar în introducere, autorul arată că e vorba de expunerea unor teze privind cercetări în curs) observăm că în doctrina burgheză conceptul de drept economic este foarte larg. El este legat de toate fenomenele care privesc organizarea juridică a economiei.

R. Sanilevici

TIBERIU BOGDAN: *Probleme de psihologie judiciară*, Editura științifică, 1973, 219 p.

Înfăptuirea justiției impune celor chemați să îndeplinească atribuțiile organelor judiciare cunoașterea nu numai a normelor juridice a căror încălcare a declanșat activitatea judiciară și corecta aplicare a acestora situației date de încălcare, ci cunoașterea totodată a particularităților psihico-sociale ale participanților în procesul judiciar, a modului de a se manifesta al celor ce vin în contact cu organele judiciare în calitate de parti cu interes proprii în cauză, precum și a celor care în orice mod participă la realizarea acestei activități. Totodată, opera de înfăptuire a justiției implică cunoașterea propriei psihologii a celor investiți cu atribuții de organe judiciare sau de altă natură.

Intr-adevăr, juristul, independent de natura atribuțiilor cu care este investit, juristul care într-o calitate sau alta vine în contact cu justițabilul, cu omul, nu poate nescocî apportul cunoștințelor de ordin psihologic în general, al celor de psihologie judiciară în special deoarece, se știe, aceasta din urmă „caută să descompore accele mijloace psihologice care pot contribui la o mai adecvată stabilire științifică a adevărului material, deci la o mai echitabilă administrare a justiției” (p. 30).

De utilitatea practică imediată a cunoștințelor de ordin psihologic la înțelegerea oamenilor care într-o ipostază sau alta compară în fața organelor judiciare, ne convinge în chipul cel mai elovent lucrarea lui Tiberiu Bogdan *Probleme de psihologie judiciară*, substanțială și înseñă literaturi de specialitate în acest domeniu, rezultat al unor lăboroase experiențe și investigații cu delinvenții efectuate de autor pe parcursul a trei decenii de activitate, cel căruia îi datorăm totodată *Cursul introductiv de psihologie judiciară* și aproape în exclusivitate întreagă suită de temeinice studii în această materie.

Titulatura lucrării însăși avizează lectorul asupra limitelor impuse cercetării — problemele cu adevarat majore cu care este confruntată astăzi psihologia judiciară — căci această ultimă apariție editorială a lui Tiberiu Bogdan, cum autorul însuși precizează, nu reprezintă un tratat și nici un manual ci un temeinic studiu care, în esență, urmărește „sensibilizarea lucrătorilor de justiție față de problemele de psihologie care se ivesc la tot pasul în munca grea și de răspundere pe care o duc zi cu zi” (p. 7).

În partea de început a lucrării, înfățișind multiplele unghiuri sub care poate fi considerat fenomenul infracționalității, autorul precizează punctul de vedere preponderent psihoso-social din care va supune examinării infracționismul ca fenomen de devianță, ca din această perspectivă să identifice, în liniile sociologice cele mai largi, cauzele crimogenezei în societatea contemporană.

De vreme ce problema centrală a criminologiei și în special a psihologiei o constituie comportamentul deviant, firesc ca în cel de al doilea capitol al lucrării, cei mai interesant poate, autorul să fi stâruit îndelung, rezervindu-i cel mai intins spațiu și să fi fost însotit de numeroase referințe bibliografice.

Comportamentul deviant se află în strânsă relație cu antecedentele individului între care ereditatea și influențele exercitatate de mediu, au fost, de-a lungul timpului, așezate întotdeauna la originea acestui comportament absolutizindu-se cind una, cind alta în laturi. A cota însă măsura contributivă a eredității pe de o parte și măsura contributivă a mediului pe de alta la explicarea comportamentului deviant înseamnă a pune gresit chestiunea. Aici — precizează autorul — problema e de a cunoaște efectul conjugat, interdependent al acestor factori și astfel fiind, corect e să ne întrebăm „cum contribuie ereditatea și mediu la formarea personalității și deci a comportamentului individual” (p. 40) deoarece, asa cum se arată pe drept cuvînt într-o altă parte a lucrării „zestră ereditară a unui individ uman nu acționează niciodată direct și în sine asupra formării personalității și, bineînțeles, nici asupra deformării ei, ci întotdeauna prin intermediul factorilor sociali de mediu” (p. 38).

Susținerea lui B. Mendelsohn, cel ce promovează ideea constituirii unci noi discipline științifice — victimologia — și preconizează introducerea unor noi noțiuni cum ar fi cele de „complex criminogen”, de „cuplu penal” (criminal — victimă), cel ce afirmă existența la unii oameni a unei predispoziții de a deveni victime („receptivitate victimală”), atrage rezervele și criticele justificate ale autorului care, fără a nescoci însemnatatea cunoașterii victimei sub raportul manifestărilor sale psihologice, arată adevărata perspectivă sub care aceasta trebuie considerată pentru a pune la îndemnă organelor judiciare instrumente psihologice cu adevărat științifice de cunoaștere.

Acest dezvoltat capitol se încheie cu utile considerații pe marginea necesității cunoașterii psihologice a personalității celui ce după condamnare urmează să execute pedeapsa în condițiile recluziunii. Este prezentată aici sinuoasa linie a prefacerilor în planul activității psihice a celui ce va executa o pedeapsă privativă de libertate: primul contact cu noul mediu, cel mai dur, ce provoacă un adevărat soc psihic datorat opticii negative, deformate asupra instituției în care urmează să-și ispăsească pedeapsa și care îl fac rezistent la încercările educative, pericolul integrării detenționale (asimilarea acestuia de comunitatea deținuților), prefacerile ce se produc în etapa apropiată eliberării a căror cunoaștere de către cei cărora le revine anevoieasa muncă de reeducare prezintă un necontestat interes în alegerea celor mai propice momente pentru realizarea unui contact afectiv între educator și deținut, în aplicarea diversificată a celor mai potrivite mijloace de reeducație.

Cel de al treilea capitol este destinat examinării unei probleme prioritare astăzi în cercetarea științifică — delincvenția minorilor — a cărei cauză, în condițiile țărilor puternic industrializate trebuie căutată în contradicția dintre acclerația biologică și intelectuală și maturizarea social-morală a tineretului.

Discernământul — noțiune prin excelență psihologică de prezență sau absență căruia se leagă importante consecințe juridice — răspunderea penală a minorului — condițiile în a căror prezență se poate vorbi despre existența sa, sint probleme asupra cărora autorul se opreste în continuare și care constituie tot atâtca aspecte menite a înarma organele judiciare cu sigure criterii de stabilire a existenței sau inexistenței discernământului.

Reeducarea delincvenților a cărei finalitate trebuie să o constituie integrala recuperare și reintegrale socială, dificultățile de tot ordinul de care acest complex proces este însoțit, diferențele sisteme terapeutice preconizate în literatura de specialitate și aplicate în diverse instituții de executare a pedepselor privative de libertate, rețin, de asemenea, atenția autorului, oferindu-i prilejul unor constatări de real interes practic, acut necesare celor care la locurile de detenție le revine dificila îndatorire de a le transpunere în fapt.

De mai redusă intindere și fără a realiza profunzimea celor ce-l precedă, al patrulea capitol al lucrării este afectat examinării unei probleme de imens interes pentru activitatea judiciară — psihologia mărturiei.

Frecvența acestui mijloc de probă în procesul judiciar pe de o parte, labilitatea acestuia pe de alta, au altă atenție asupra utilității cercetării sale sub aspect psihologic căci mărturia, mai înainte de a constitui un fapt juridic este un fapt psihologic care, din momentul constituirii psihologiei judiciare ca știință și pînă astăzi a ocasionat o abundantă literatură. De aceea, mai înainte de a purcede la examinarea propriu-zisă a problemei, autorul a simțit necesitatea prezentării cercetărilor întreprinse de cei de al căror nume se leagă constituirea psihologiei mărturiei și totodată a psihologiei judiciare. Rind pe rînd sînt expuse cercetările lui W. Stern, A. Binet, ale fondatorilor „Asociației juriștilor ruși”, ale lui Ed. Claparède, insistîndu-se asupra laturii și astăzi viabilă a acestor cercetări precum și asupra acelei laturi care fie datorită concepției ce a călăuzit pe cercetători, fie datorită limitelor cunoașterii în acel moment, este caducă.

Istoricul cercetărilor psihologice consacrate mărturiei prilejuiește autorului ocazia de a înfățișa însemnările contribuției românești la cunoașterea problemei, datorate lui Al. Roșca și autorului însuși care în experimentul efectuat în Halele

Obor a căutat să înălăture neajunsurile experimentelor de tip laborator (A. Binet, W. Stern, F. von List, Marie Berst), apropiindu-l că mai mult de situații reale ale căror rezultate, apreciate și peste hotare¹, infirmă sau atestă date ale cercetătorilor mai vechi.

Procedind la examinarea mărturiei ca fapt psihologic, autorul limitează cercetarea la martorul animat de dorință sinceră de a face relatări exacte, la martorul de bună-credință, martorului de rea-credință, assimilat infractorului, aplicîndu-i-se în bună parte aprecierile referitoare la infractor. După ce se definește noțiunea psihologică de mărturie, sunt examinate cele trei momente ce alcătuiesc acest complex proces psihologic: receptia informațiilor, procesele memoriale și reproducerea precum și multitudinea de factori de natură obiectivă și subiectivă ce se pot repercuza cu consecințe negative asupra oricărui din aceste momente și deci asupra mărturiei ca întreg și care, în ultimă instanță, explică crorile și denaturările din declarațiile martorului de bună-credință.

Examinării sub aspect psihologic a celei mai frecvente și deopotrivă complexe activități în procesul penal, activitate care aduce față în față în poziție de egalitate figura centrală a procesului — învinuitul sau inculpatul — și organul judiciar (organ de cercetare penală, procuror, judecător) îi este afectat cel din urmă capitol al lucrării.

Contactul organ judiciar — învinuit (inculpat), de o mare tensiune psihologică, îl găsește pe acesta din urmă pradă unei puternice stări emotive însotite de o seamă de fenomene fizioligice, viscerale și somatice care, declanșate automat, scapă controlului voinței și nu pot fi stăpînite decât într-o foarte mică măsură. Aceste tulburări cu manifestări aparente se reflectă în schimbarea miniciei, a pantomimicii, în evidența stare de agitație, în reducerea salivăției și dereglerarea respiratorie care trădează starea emoțională. Fără a constitui probe de vinovăție, deoarece astfel de stări indică doar prezența emoției, dar nu și cauza și nici conținutul ei (p. 183), cunoașterea de către cei în față cărora apare învinuitul (inculpatul) a acestor mecanisme prezintă, nefindios, interes în alegerea celor mai potrivite procedee tactice de ascultare.

Pozitia în care apare învinuitul (inculpatul) în procesul penal — obligația, în cazul confirmării învinuirii, de a suporta consecințele faptei sale — pedeapsa — explică psihologic încercările acestuia de a tagădui faptele, de a le prezenta în mod tendențios denaturat pentru a înălătura răspunderea penală sau a o diminua. De aici frecvența declarațiilor nesincere, minciinoase ale învinuitorilor (inculpătorilor). În acest context autorul trece în revistă diferențele tehnici și aparate elaborate de-a lungul timpului în scopul detectării minciunii (Lie-detectors), a căror comună caracteristică o constituie faptul că „indică doar prezența unei emotivități mărite față de situația dată, față de un cuvînt anumit etc. Toate acestea constituie doar indicii în mintea anchetatorului, îi pot întări convingerea că are de-a face cu un individ nesincer sau sincer” (p. 190).

Considerațiile autorului pe marginea caracteristicilor personalității celui ce îndeplinește atribuțiile organului de urmărire penală sau de procuror, așa cum se reflectă acestea în activitatea sa, a proceselor psihice ce o însotesc, precum și a poziției învinuitului (inculpătorului) în fața organului judiciar încheie lucrarea în discuție.

După cum lesne se poate constata fie și numai din simpla enunțare a aspectelor celor mai semnificative ale lucrării, autorul supune unei minutioase și adânci analize principaliilor participanți în procesul penal: infractorul, victimă, cei chemați să îndeplinească atribuțiile organelor judiciare (organe de cercetare penală, procurorul, judecătorul).

¹ Imre Kertész, *A kihallgatási taktika lélektani alapjai (Bazele psihologice ale tacticii de audiere)*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965, p. 15—19, p. 266.

Infractorul este atent examinat sub raportul multitudinii de factori prin al căror efect conjugat va porni pe calea infracțională, sub aspectul legităților psihice ce precedă, însoțesc sau succedă activității infracționale, sub aspectul manifestărilor psihice din momentul în care acesta compare în fața organelor judiciare în calitate de învinuit sau inculpat precum și al acelor manifestări ce-și fac simțită prezența în timpul executării pedepsei privative de libertate, toate acestea pentru a pune la indemna organelor judiciare precum și celor chemați să realizeze reeducarea infractorilor, sigure instrumente psihologice de cunoaștere adincă unană a celui ce nu și-a conformat conduită exigențelor normelor juridice, de reeducare și totală integrare în viața socială utilă.

Tot astfel, schițarea fizionomiei psihologice proprie victimei infracțiunii (parte în proces, un martor „sui generis“, martor principal, care aparent ar putea furniza cele mai ample și exacte informații organelor judiciare, dar care, în realitate, datorită stările emotive, afectivității și sugestibilității, percepse și memorează lacunar, deformat și tot astfel va reproduce faptele în fața organelor judiciare) e de natură a o infățișa organelor judiciare în adevărată ei lumină după cum conturarea personalității organului de urmărire penală și procurorului sub aspectul însușirilor pe care trebuie să le realizeze dar și al neajunsurilor la care poate duce, îndelunga exercitare a acestei profesii, punctarea momentelor în care intervine din plin elementul subiectiv, sănătatea cu intenția unei mai depline cunoașteri a propriei psihologii a organului judiciar, în scopul de a-l feri de pericolul la care este expus — deformarea profesională — de pericolul unor eventuale erori judiciare.

Autorul, psiholog de certă formăție juridică totodată, operează sigur cu noțiunile și categoriile juridice iar spațiul în care se circumscrie activitatea participanților la acțiunea judiciară îi este familiar. Pe alocuri, doar, se semnalizează utilizarea unor termeni inadecvați legislației penale și procesual-penale în vigoare (asasinat, anchetator, organe de anchetă etc.), după cum a încadra mărturia în categoria probelor directe (p. 145) însemnă și absoluta lucrurile deoarece în funcție de faptul cărui existență e dovedită prin mijlocirea mărturiei — faptul principal sau faptul probatoriu — mărturia poate constitui o probă directă dar și una indirectă.

Expunerea, riguros didactică, ceea ce face accesibilă lectura și înțelegerea problemelor, este la tot pasul însoțită de observații de real interes teoretic și de imediată utilitate practică vizând apoi însemnat pe care psihologia îl poate aduce la opera de infăptuire a justiției și la realizarea anevoieasei munci de îndreptare și reeducare a infractorilor.

Elaborată pe baza unei largi informări, lucrarea lui Tiberiu Bogdan *Probleme de psihologie judiciară*, de alesă ținută științifică, prin complexitatea și actualitatea tematicii, se impune ca o cercetare fundamentală în literatura psihologică destinată în primul rînd activității judiciare.

Aurel Ciopraga

LUCIAN IONESCU: *Expertiza criminalistică a scrisului*, Editura „Junimea“, Iași, 1973, 318 p.

Considerat din perspectiva acelor discipline al căror obiect de cercetare sub un aspect sau altul îl constituie (caligrafia, desenul liniar, arhivistica, arheologia, grafologia, criminalistica, medicina chiar), — scrisul —, a dat loc, de-a lungul timpului, unei abundente literaturi.

Așertarea este cu atât mai exactă dacă avem în vedere și numai una din amintitele discipline — criminalistica — căci aici, cercetarea scrisului, purtător în cel mai înalt grad al personalității celui de la care emană, vizează o finali-

tate proprie — identificarea scriptorului — prin mijlocirea expertizei scrisului, care în procesul judiciar dobindește valoarea unui mijloc de probare a unor aspecte dintre cele mai diferite.

Firesc, pe care, de aceea, ca literatura precum și practica expertizei criministice a scrisului să fi ocasionat, în decursul timpului, opinii de o mare diversitate, să fi fost înconjurată de neîncredere și contestată de unii, susținută și promovată de alții și nefiresc, poate, în ciuda acestor manifeste rezerve, expertiza scrisului, să ocupe, astăzi ca și altădată, o pondere însemnată în activitatea laboratoarelor de expertiză criminalistică.

Literaturii autohtone mai vechi și puținelor studii recente consacrate scrisului ca obiect de cercetare criminalistică i s-a alăturat, în vremea din urmă, excelenta lucrare *Expertiza criminalistică a scrisului*, datorată lui Lucian Ionescu, expert la Laboratorul central de expertize criministice, lucrare a cărei apariție are, între altele, darul de a fixa exact obiectul, posibilitățile și limitele expertizei scrisului.

Rod al unor stâruitoare preocupări teoretice și practice ale autorului, lătrarea în discuție e destinată tuturor celor pentru care scrisul constituie într-o anumită privință o preocupare profesională (lucrătorii din cadrul organelor judiciare) chemați să dispună și să aprecieze în ansamblul probelor concluziile rapoartelor de expertiză, celor pentru care scrisul constituie într-un fel sau altul obiect de cercetare științifică precum și celor fată de care astfel de teme exercită o anumită atracție — cititorul de orice formă — și își propune să infățișeze problematica de extremă complexitate pe care o implică scrisul ca obiect de cercetare criminalistică.

Să încercăm a semnala cele mai semnificative aspecte ale cărții asupra căreia stăruim.

O primă constatare ce se degajă din lectura textului e constituite ordonarea originală, bipartită a materiei tratate, diviziune neconșintită ca atare de practica expertizei criministice a scrisului dar pe care autorul, justificat, o adoptă din considerente de ordin metodologic. Astfel, în dorința de a evita paralelismul în expunerea unor probleme și de a le confira o ordine căt mai firească și sistematică, într-o primă parte a lucrării, considerată generală, orinduiese problemele de aplicabilitate generală la cercetarea scrisului, iar o a doua parte, considerată specială, insumează în raport cu specificul lor, acele probleme care comportă o seamă de particularități și de aceea impun o considerare aparte.

Alcătuiesc aspectele generale ale expertizei scrisului capitolele în care se prezintă scrisul ca obiect al cercetării criministice, caracteristicile sale de identificare și examinarea comparativă a caracteristicilor grafice. Aici sunt precisezate domeniile judiciar și extrajudiciar de utilizare a expertizei scrisului, se definește noțiunea de scris și se fac utile demarcări: între expertiza scrisului și alte genuri de examinare ca apoi să se insiste asupra acelor însușiri ale scrisului — individualitatea și relativitatea sa stabilitate — premise ale identificării persoanei după scris precum și asupra multitudinii de factori, variați ca natură, ce pot explica apariția unor modificări în procesul scriserii. Examinarea caracteristicilor de identificare ale scrisului e făcută după distincția unanim acceptată — caracteristici generale și individuale —, autorul insistând asupra necesității examinării atente a ambelor categorii deoarece concluzia identificării persoanei după scris va fi așezată pe o bază științifică numai în măsura în care aceasta este rezultatul considerării ansamblului de caracteristici.

În sfîrșit, tot aici sunt infățișate metoda în general utilizată în practica expertizei criministice a scrisului — cea a comparației încrisului încriminat cu cel de referință —, normele a căror observare se impune la obținerea modelelor de referință, modul în care expertul trebuie să aprecieze caracteristicile grafice

pentru a putea formula o concluzie științifică categorică (pozitivă sau negativă) ori probabilă.

Considerațiile pe marginea celor două metode elaborate în trecut (caligrafic-descriptivă și grafometrică) și celor ce prefigurează utilizarea în viitor a altora grăție aplicării în acest domeniu a matematicilor și a calculatorelor electrice, încheie prima parte a lucrării.

Modificările intenționate a scrisului sub cele două modalități — deghizarea și contrafacerea — particularităților pe care le prezintă expertiza semnăturilor, indicilor ce trădează folosirea unei modalități sau altăia de modificare a scrisului sau de falsificare a semnăturilor, limitelor identificării în fiecare din aceste situații a autorului scrisului, le sunt afectate cele din urmă două capitulo ale lucrării, alcătuitoare, așa cum precizam, a părții numite speciale a expertizei criminalistice a scrisului.

Numai și simpla schitare a variantei și complexei problematici a expertizei criminalistice a scrisului făcută în cele ce precedă ne îngăduie să constatăm că lucrarea lui Lucian Ionescu reușește să ne înfățișeze organic acest complex domeniu al criminalisticii căruia îi conferă un fundament riguros științific, să prezinte în mod convingător obiectul, posibilitățile și limitele expertizei scrisului.

Într-adevăr, ceea ce stăruie la o atentă lectură a lucrării, ceea ce este definițiorul pentru carteia lui Lucian Ionescu e ideea de armonios, de închegat, de solidă informare și argumentare, unde orice afirmație e pertinent sprijinită de argumente sigure și convingătoare, ceea ce confră textului densitate.

Acolo unde chestiunea pusă în discuție nu a fost tranșată în literatura sau practica expertizei, autorul optează pentru soluțiile și practicile cele mai adecvate sau propune soluții originale întotdeauna însă acoperite de argumente sau de propria-i experiență.

Teoreticianul, dublat în chip fericit la tot pasul de practicianul cu o întinsă experiență, nu-și limitează investigațiile la stadiul efectuarii propriu-zise a expertizei, la stadiul de laborator, ci supune unui examen atent activitățile ce precedă expertizei propriu-zise precum și modul în care raportul de expertiză odată întocmit, ajuns la destinatarul său — organele judiciare — este apreciat, ponderarea pe care acest mijloc de probă o deține în formarea convingerii intime a acestor organe.

Aceasta prilejuiește autorului să semnaleze cele mai tipice greseli întâlnite încă în activitatea unor organe judiciare care dispun efectuarea expertizelor (folosirea unei terminologii incorecte ca urmare a necunoașterii exacte a obiectului expertizei criminalistice a scrisului, adunarea defectuoasă a elementelor de referință care pun expertul în imposibilitate de a se pronunța asupra chestiunii sau să formuleze o concluzie categorică, deficiențe în aprecierea rapoartelor de expertiză etc.), lucrarea dobândind din acest punct de vedere semnificația unui prețios îndreptar pentru organele judiciare precum și pentru cei interesați în cunoașterea obiectului expertizei criminalistice.

Meritele autorului sunt considerabile și sub raportul alegerii și selecției materialului iconografic și a bogăției și variantei cazuistică din practica laboratoarelor de expertiză criminalistică care, într-un mod adevarat și convingător, ilustrează teze teoretice, sporesc accesibilitatea lucrării și caracterul său demonstrativ și fac, totodată, lectura atractivă.

În sfîrșit, dar fără a fi epuizat toate izbinzile lucrării, carteia lui Lucian Ionescu se impune și prin bogăția informației (aproximativ 300 lucrări și studii), prin bibliografia cu adevarat majoră consultată, precum și prin fluentă și acuratețea stilului, însușiri care ușurează lectura chiar și celui atras doar din curiozitate de astfel de subiecte.

HENRI LÉVY-BRUHL, *Sociologie du droit (Sociologia dreptului)*, col. „Que sais-je?”, Presses Universitaires de France, Paris, 1967, 128 p.

Analiza unor lucrări de sociologie juridică prezintă pentru noi o necesitate ce reiese atât din faptul că această disciplină a fost introdusă de curând în programele de învățămînt ale facultăților de drept din țara noastră, cît și din sarcina fundamentală a științelor sociale de a contribui la cunoașterea, demascarea și combaterea teoriilor străine sau ostile marxismului.

Volumul lui Henri Lévy-Bruhl intitulat *Sociologia dreptului*, apărut în colecția „Que sais-je?”, nu ne furnizează nici o informație precisă în legătură cu definiția sociologiei juridice sau a obiectului ei de studiu, aşa cum ne-am așteptă. Autorul trece direct la analiza unor probleme — ca cele referitoare la definiția dreptului, izvoarele lui etc. — care pot constitui, tot atât de bine, capitole ale filozofiei dreptului, ale introducerii în studiul dreptului, ale sociologiei dreptului sau ale doctrinelor juridice (deoarece o mare parte din studiu este afectată *istoricului* acestor probleme). Dar modul de tratare al acestora, în special a izvoarelor dreptului, precum și analiza problemei privitoare la factorii de evoluție a dreptului ne conduc, în sfîrșit, către concluzia că ne aflăm pe tărîmul sociologiei dreptului.

Toate aceste trei capitole mari pe care le aminteam — definiția dreptului, izvoarele lui și factorii de evoluție a dreptului — sunt cuprinse în cadrul primei părți a volumului amintit, intitulată: „Noțiuni generale”, care acoperă două treimi din întinderea acordată întregii cărți, o treime fiind afectată „științei dreptului sau juristicii („Juristique”) cum o mai intitulează autorul, idee ce ne conduce la concluzia că problemelor cuprinse în partea a doua — originile științei dreptului, metoda, contactele și unificarea dreptului — li se acordă o mai mică importanță în raport cu cele cuprinse în prima parte.

În ceea ce privește *definiția dreptului*, autorul pornește de la etimologia și originile cuvîntului „drept” — *informații* cerute, credem, de caracterul colecției în care apare cartea — pentru că, apoi, după ce clarifică noțiuni ca cele de drept obiectiv, drept subiectiv, drept public și drept privat, să treacă la analiza definițiilor date dreptului obiectiv de-a lungul veacurilor, definiții pe care le cuprinde în cadrul a trei mari teorii 1. doctrinele spiritualiste, 2. doctrina marxistă și 3 doctrina sociologică.¹

Fără a ne putea permite o expunere a problemelor cuprinse în cadrul primei teorii, amintim doar faptul că diversele concepții din antichitate, evul mediu, din perioada de apariție a relațiilor burgheze sau cele din secolul XVIII, sunt grupate la un loc în virtutea faptului că — asa cum arată autorul — „toate se sprijină pe o idee directoare și anume aceea că dreptul este o inspirație — rațională sau supranaturală, puțin contează — depusă în inima omului și care îi trasează calea de urmat, conduita pe care trebuie să o aibă” (p. 8—9), fără a se face vreo deosebire, nici măcar între teoriile teologice și teoria dreptului natural — mai precis, a școlii dreptului natural care, după cum bine este știut, a jucat un rol progresist în perioada de ascensiune a burgheziei.

Din mai multe puncte de vedere ne interesează atât *expunerea* cît și *aprecierea* doctrinei marxiste referitoare la drept și stat. Astfel, în ceea ce privește

¹ Această idee a cuprinderii unor doctrine total diferite — după părerea noastră — în cadrul aceleiasi teoriei, ca cele ce deduc dreptul din rațiune și cele ce-l deduc din voință divină, o găsim și la un alt ideolog francez, și anume la A. Brimo, care vorbește de patru mari curente: 1. raționalist, 2. antirationalist (unde include atât marxismul cît și teoriile sociologice), 3. curentul fenomenologic, axiologic și existențialist și 4. curentul umanist. (*Les grands courants de la philosophie du droit et de l'état*, Ed. A. Pedone, Paris, 1968).

redarea conținutului acestei doctrine remarcăm, mai întii, maniera simplistă și tendențioasă de abordare a problemelor fundamentale și, mai ales, a acelora privind modul de dispariție a dreptului. S-ar părea că Henri Lévy-Bruhl urmărește — așa cum o făcea Kelsen acum cîțiva ani în urmă² — mai mult compromiterea marxismului decit *combaterea* lui. Astfel, el spune, atribuind marxismului această idee: „cînd clasa oprimată va triumfa asupra dușmanilor săi, dreptul va încea să existe, prin chiar acest fapt, căci armonia se va stabili spontan și fără obstacol pentru binele fiecăruia și al tuturor”. (p. 18). Fără a ne putea permite o analiză detaliată a acestui citat și nici a ideilor lui Engels și Marx la care face aluzie, trebuie, totuși, să arătăm că niciodată și în nici un context de idei, clasicii marxismului nu s-au referit la dispariția dreptului în *momentul* cuceririi puterii de către proletariat ci, din contră, la necesitatea folosirii acestuia ca instrument principal pentru construirea și reglementarea noilor relații sociale, pînă la crearea unor condiții — pe o treaptă foarte avansată a dezvoltării societății socialiste și a relațiilor dintre state, dintre națiuni — care să facă posibilă dispariția normelor de drept.

Reproșind lui Marx ideea potrivit căreia statul burghez trebuie distrus, autorul caută să justifice această atitudine (pe care o apreciază drept „o poziție sentimentală”) prin „spectacolul mizeriei care bîntuia în timpul său” regu-nile industriale și prin faptul că atunci clasa conducătoare sprijinea capitaliștilor beneficiari, această așa-zisă justificare fiind insotită — în treacăt — de recunoașterea faptului că nici azi această „stare de lucruri” nu a dispărut complet³.

În „examenul” pe care îl face teoriei marxiste Henri Lévy-Bruhl aduce o serie de acuzații grave acesteia, considerind că erorile făcute de Marx și Engels sunt mult mai mari decît cele făcute de teoriile idealiste. Astfel, spune el, „este fals să pretinzi că nu există drept în societățile primitive”, dar explicația pe care ne-o dă sau argumentația pe care o face este foarte departe de ceea ce s-ar putea numi „dovedirea tezei contrară”. Ba, mai mult, spunând că esența dreptului ar consta în „conduite impuse și pedepsite prin sanctiuni edictate de colectivitate” (p. 19), creează o adevarată confuzie atât în ceea ce privește raportul dintre normele de drept și celealte categorii de norme sociale, cit și în ceea ce privește sfera normelor sociale și locul normelor juridice în cadrul acesteia.

Punind din nou în discuție problema dispariției statului și dreptului, dar de data aceasta în contextul unui „examen critic”, autorul nu-și trădează metodă, examinînd citate disparate, expunînd simplist și în mod denaturat ideile fundamentale ale marxismului așa încît poate *trage* senin concluzia că Marx și Engels au avut „o idee optimistă și puțin milenaristă” cu privire la această problemă (p. 20), că teoria lor poate fi apreciată ca idealistă și chiar „idilică” etc. Considerînd că doctrina marxistă conține erori grave, ca cele privind dispariția dreptului, rolul statului, raportul dintre stat și drept etc., că este idealistă, sentimentală și chiar idilică, autorul ajunge în concluzie la ideea „foarte generoasă” potrivit căreia aceasta ar avea, totuși, două merite: 1. critica efectuată în scopul de a săpa așa-zisele baze rationale ale prescripțiilor juridice și 2. contribuția adusă la demisificarea dreptului, neamintind, astfel, nici unul din marile *merite* ale acestei doctrine care a înfăptuit o adevarată revoluție în gîndirea omenirii.

În ceea ce privește „concepția sociologică”, H. Lévy-Bruhl nu face o sinteză a diferențelor teorii ce pot fi încadrate aici, ci ne prezintă pe scurt principalele sale idei privind definirea dreptului și trăsăturile fundamentale ale aces-

² A. Naschitz, *Critica „criticii” burgheze a teoriei marxiste a statului și dreptului*, „Studii și cercet. juridice”, nr. 2 1958.

³ Această „justificare” și această recunoaștere parțială a unor merite minore ale teoriei marxiste pentru ca apoi să se treacă la denaturarea sau negarea tezelor fundamentale ale acestuia constituie astăzi una din cele mai rafinate metode folosite de teoriile imperialiste contemporane în lupta lor împotriva marxismului.

tua. Considerind că „dreptul este ansamblul de reguli obligatorii care determină raporturile sociale impuse nouă în orice moment de către grupul căruia îi aparținem” (p. 21—22), el acordă o atenție deosebită următoarelor trei probleme: 1. noțiunii de obligație pe care o consideră ca fiind elementul fundamental al dreptului, 2. „grupului social” care poate impune reguli juridice și 3. transformării neîntrerupte a dreptului.

Interesant de reținut că pentru autor există și „drepturi” care nu provin de la organele societății globale, cum sănt drepturile supranacionale sau suprarelatice (de exemplu, dreptul catolic sau vechiul drept ebraic) și drepturile infra-étatice. Astfel, pentru el, orice grup social are dreptul său (infra-étatice). Acest lucru trebuie să-l recunoaștem — spune autorul — „dar însă că de exagerăriile evidente”. O creație de drept se produce — precizează el — „atunci cînd grupurile secundare, negăsind în regulile juridice existente posibilitatea de a-și exercita activitatea și de a-și juca rolul pe care și l-au asumat, modifică cîștigul sau nu regulile dreptului comun pe calea prescripțiilor paralele sau chiar evident ilegale” (p. 30).

Demonstrînd, în continuare, o idee justă — transformarea neîntreruptă a dreptului ca urmare a transformării societății în care el se manifestă — autorul ajunge la unele concluzii extremiste — după părerea noastră — ca aceea potrivit căreia nu putem să admitem existența unor principii de drept generale, cu toate că, ulterior, el va face afirmația că principiile universale cuprinse în Declarația Universală a Drepturilor Omului sunt norme juridice.

Dar, vorbind de caracterul *fluid* al dreptului, de modificarea lui neîncetată, autorul arată că judecătorul pus în situația de a aplica o lege care nu mai corespunde noilor realități trebuie să încearcă să dea regulii învechite acel sens care duce la o soluție echitabilă, la nevoie făcînd chiar o interpretare „ingenioasă, vicleană sau abuzivă”, idee pe care încearcă să-ă atenuze prin afirmația că judecătorul trebuie să se sprijine pe regula de drept. (p. 33)

Cel de al doilea capitol — Izvoarele dreptului — ne atrage atenția, în mod deosebit, prin conținutul pe care H. Lévy-Bruhl îl dă acestei noțiuni, în primul rînd și prin „inventarea” unui *nou izvor* de drept (un izvor *sui-generis*, l-am putea numi), în al doilea rînd.

În ceea ce privește noțiunea de izvor de drept, într-un prim înțeles, aceasta este luată mai mult în sensul de izvor al științei dreptului, credem noi, decît de izvor al dreptului, deoarece autorul se referă la toate sursele — manuscrise, cărți de literatură, etc. — din care am putea cunoaște dreptul.

Acel izvor de drept *sui-generis* de care vorbeam ar fi, în concepția autorului, cutuma, *o anume cutumă* și nu cea „în sens tehnic” de care se vorbește în doctrinile tradiționale. „O cutumă mult mai răspîndită și mult mai eficientă” care este determinată de faptul că dreptul este un sistem esențialmente fluid și se transformă tot timpul. „Trebuie desemnată printr-un cuvînt această acțiune — spune autorul — în același timp dizolvantă și creatoare” care modifică neîntrerupt raporturile sociale. Întrebuițez cuvîntul *cutumă* în această accepție foarte largă” (p. 41). În acest sens cutuma elaborează în taină dreptul. Ea este forță vitală a instituțiilor juridice și are o sferă de aplicare îndefinită. Cutuma se exteriorizează prin acle: 1. negative, care constau în „lipsa aplicării dreptului” și 2. positive, cînd creează noi raporturi juridice (cutuma creatoare).

Și, pentru că această „teorie” a cutumei să nu vină în contradicție cu doctrina clasică care caracterizează norma juridică prin sanctiunea ei specifică, autorul face afirmația categorică potrivit căreia „cea ce caracterizează o normă de drept este mai puțin sanctiunea juridică decit *vigoarea reacției grupului* (subl. *u.s.t.* — G.V.) provocat prin violare; sa. (p. 46). Dar, cu toate că se vorbește cu atită *convincere* de această cutumă, în final, din fericire, nu este pusă pe același plan cu „legea superioară” deoarece — spune el — nu are soliditatea sanctiunii legislative.

Analizind un alt izvor al dreptului — legea — autorul pune din nou problema raportului dintre lege și cutumă și arată că prima trebuie preferată deoarece „este expresia directă și pură a aspirațiilor colective” (p. 57), ca „este voînta grupului social” întărind o idee pe care a exprimat-o în mai multe ocazii și pe care o întîlnim la toți ideologii burghezi, și anume faptul că dreptul este expresia voîntei generale, că el reflectă interesele tuturor și nu ale unei restrînse minorități.

În ceea ce privește clasificarea legilor, o problemă ne atrage în mod deosebit atenția: la început autorul nu recunoștea nici măcar o „valoare juridică” principiilor generale ale dreptului, ca acum să le plaseze „în față” Declarației Drepturilor Omului ca pe un *anume* izvor. Or, de la formularea sau *declararea* unui *izvor comun* pentru toate legile și pînă la negarea suveranității nu este deicit un pas, după cum de la teoria pe care o analizăm pînă ia cea a lui H. Kelsen privind norma superioară (Grundnorm) nu ni se pare a fi o distanță de nestăbatut.

Trecind peste unele probleme ca cea privind constituționalitatea legilor — problemă pe care autorul o analizează într-un spirit critic și progresist, am putea spune — personalitatea legii, aplicarea ei în timp și spațiu, se oprește asupra unui alt „izvor de drept” — jurisprudenta —, pe care doctrina clasică îl pune alături de lege și cutumă. El încearcă să demonstreze în final că, de fapt, judecătorul nu creează norme de drept deoarece ele existau deja formulate de „opinia colectivă” pe calea cutumiei.

În ceea ce privește interpretarea și, respectiv, analogia, părerea lui H. Lévy-Bruhl nu se îndepărtează prea mult de cea clasică. Apreciază că pentru fondul dreptului, cei ce au interpretat legea au jucat un rol asemănător cu cel jucat la Roma de pretori. În concluzie susține că *judecătorul participă la crearea dreptului* numai în măsura în care — pus în situația de a adapta textele la noile exigențe — dă un sens nou acestora (p. 75) dar, încercind să pună o stăvîlă arbitriului judecătoresc, el face imediat aserțiunea că „judecătorul trebuie să rămînă servitorul legii” (p. 77).

Analizind doctrina juridică, autorul trage concluzia categorică că ea nu constituie un izvor de drept ci este doar un mijloc care facilitează munca celui ce aplică sau interpretează dreptul. Cind este făcută în spirit obiectiv, doctrina permite elaborarea științei dreptului, căreia H. Lévy-Bruhl îi dă denumirea de „juristică”.

Capitolul III este consacrat problemei factorilor de evoluție a dreptului — economici, politici și culturali — problemă care este tratată doar în liniile ei cele mai generale.

Partea a II-a — Știința dreptului — ne prilejuiește alit satisfacții cit și dezamăgiri: satisfacții pentru că se consideră, se demonstrează că dreptul poate fi obiectul unei investigații științifice și dezamăgiri, pentru că această „investigație științifică”, în final, nu-și propune nici un scop practic, nici un obiectiv concret, ci este sortită să rămină „știință pură” făcută de „savantii” care nu trebuie să se lase intimidați de „intervenția statului” (socialist, evident!), a puterii politice care este tentată să-și impună vederile. Astfel, deosebirea pe care autorul o face între „știință” și „tehnica” dreptului are consecințe deosebit de dăunătoare — după părerea noastră — pe tărîmul cercetării științifice deoarece se ajunge la concluzia potrivit căreia savantul, „în munca lui de cercetare trebuie să se abțină de la orice considerare contingentă sau utilitară” (p. 92), el nu trebuie să urmărească nici un fel de scopuri „practice”.

Odată precizată deosebirea dintre știință și tehnica, Henri Lévy-Bruhl trece la analiza a două mari probleme ale științei dreptului (ale juristicai): 1. cele privind originile acestei științe și 2. metoda.

În ceea ce privește „metodele pe care trebuie să le folosească juristicienul în cercetări”, credem că autorul reușește să treacă de pe tărîmul filozofiei drept-

tului, pe care alunecase cercetind raportul dintre știință și tehnica, pe cel al sociologiei, târîm pe care, de fapt, ar fi trebuit să se mențină tot timpul.

Astfel, el analizează trei metode: observația, interpretarea și comparația. După ce face o deosebire între metoda observației întrebuiențată pentru cunoașterea societăților moderne și cea folosită pentru cunoașterea societăților dispărute, se subliniază importanța deosebită a metodelor statistică și a anchetei pentru cunoașterea societăților existente azi.

Cea de a doua metodă — interpretarea — este analizată prin prisma deosebirii care există între juriști și istorici în această privință, analiză care uimește prin dezvoltarea cu care autorul justifică arbitrariul judecătoresc. Astfel, vorbind de concepția despre adevăr, afirmă că ceea ce istoricii sunt mai aproape de „adevărul științific”, pe cind dreptul „este fundamentat pe opinii de credință răspindite în mod general, chiar dacă sunt eronate și nu se sprijină exclusiv pe adevăruri stabilite” (p. 111).

De asemenea, încurajează și cu această ocazie interpretările „tendențioase” sau „mincinoase” date legii (p. 112), precum și activitatea judecătorilor în sensul deținării textului de la sensul prim în numele unei „moralități superioare” prin sacrificarea așa-numitei „moralități vulgare”.

Analizând comparația ca metodă a juristicii, autorul atrage — pe bună dreptate — atenția asupra limitelor ei în etapa actuală cind, în general, comparația se limitează doar la sistemele de drept înrudite, propunând ca aceasta să se facă atât „în plan temporaj sau istoric” (pe verticală), cît și „pe plan spațial sau geografic (pe orizontală), cu care ocazie comparația, depășind sistemele înrudite, să opereze și pentru analiza unor sisteme total deosebite.

În finalul lucrării, autorul analizează: 1) problema contactelor dintre grupurile sociale și 2) unificarea dreptului. În ceea ce privește prima chestiune, H. Levy-Bruhl atrage atenția asupra faptului că în prezent se neglijeză tocmai aspectul juridic al „contactelor”, influența „drepturilor” străine asupra sistemului de drept, problema „împrumutului” unor norme de drept sau a unor sisteme de drept (în întregime). În cadrul acestui capitol el răspunde categoric „nu” la întrebarea dacă a existat „o perioadă de drept unitar” și demonstrează faptul că azi se fac simțite simptomele unei unificări progresive a dreptului.

Desigur că titlul lucrării — *Sociologia dreptului* — impunea cîteva obligații autorului, ca cele privind lămurirea noțiunii de sociologie a dreptului, stabilirea obiectului ei de studiu, raportul dintre aceasta și sociologia juridică, precum și raportul dintre această ramură a științei și sociologia generală, filozofia dreptului etc., probleme care, odată clarificate, nu ar mai fi ridicat întrebarea dacă — de exemplu — era cazul a se analiza în cadrul acestor preocupări deosebirile dintre „știință” și „tehnica” a dreptului, dacă metodele de cercetare amintite sint ale „științei” dreptului (a unei teorii generale a dreptului) sau a sociologiei dreptului etc. Dar, avînd în vedere întinderea lucrării — impusă, probabil, de natura colectivă — desigur că autorul nu putea să analizeze prea multe chestiuni, să le aprofundeze suficient și, în același timp, în principiu, este foarte greu să alegi între mariile probleme pe care le ridică știința sociologică contemporană.

Genoveva Vrabie

Nr. col. de tipar 10 2,5

Tiparul executat la Intreprinderea poligrafică Iași, Str. Vasile Alecsandri nr. 6,
sub cd. nr. 40

Republica Socialistă Română

